

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

І.В. АРТЬОМОВ

**ЄВРОПЕЙСЬКА
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ,
ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових статей

У 2 книгах

Книга 1

Ужгород
2014

ББК С4 (4Укр), 01 я 43
УДК 327.39 (477)
А 86

Артьомов І.В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. статей. Книга 1. – Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2014. – 380 с.

У збірнику в хронологічному порядку представлені авторські наукові твори (статті, доповіді), які послідовно і відповідно до динаміки політичних подій розкривають проблеми і перспективи євроінтеграційного поступу України. Збірник складається з двох книг, статті в яких згруповано у чотири розділи, присвячені актуальним аспектам інтеграційної політики України, в тому числі теоретичним і практичним питанням транскордонного співробітництва з сусідніми країнами-членами ЄС, проблемам адаптації українського законодавства до європейського, інтеграції України у європейський освітній та науковий простір тощо.

Матеріали збірника будуть корисними як для студентів, аспірантів та викладачів міжнародного і юридичного профілю, так і для всіх, хто цікавиться питаннями сучасної зовнішньої політики нашої країни.

*Рекомендовано до друку рішенням наукової ради
НН Інституту євроінтеграційних досліджень
Ужгородського національного університету
(протокол № _____ від _____ 2014 р.)*

ISBN _____

© І.В.Артьомов, 2014

© ПП «АУТДОР-ШАРК», 2014

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Європа з її багатомістовими традиціями, різноманітними формами життєвого укладу завжди шукала ідею загальноконтинентального об'єднання. Дискутувалися різні позиції, але панівною була одна: Європа повинна втілити в життя мрію людства про єдність. Власне, таким втіленням і стало утворення Європейського Союзу.

Одним з авторитетних дослідників цього надпотужного міждержавного об'єднання є Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету на чолі з кандидатом історичних наук, професором кафедри міжнародного права І.В.Артёмовим.

Минуле, сучасне і майбутнє мирної демократичної Європи, етапи розвитку європейської інтеграції, і головне – пошук Україною місця в Європі, розв'язання проблеми її європейського виміру – зацікавленість автора цими питаннями ось уже майже десятиліття формує коло наукових інтересів співробітників Інституту.

Досягнуто за цей час справді немало. Результатами роботи міг би пишатися солідний науковий підрозділ. Зрештою, ось тільки скупі факти:

- від дня заснування Інституту його працівники взяли участь у трьох наукових проектах на замовлення МОН України та ЄС;
- розроблено і випущено серію друкованих видань «Євроінтеграція: український вимір»;
- зареєстровано і здійснено дванадцять випусків періодичного видання – збірника наукових праць «Геополітика України: історія і сучасність»; окремі з номерів яких дублюються англійською мовою. З 2011 р. збірнику присвоєно міжнародний стандартний номер ISSN;
- підготовлено і видано 6 монографій та 18 навчальних посібників, 12 з яких отримали гриф МОН України «Рекомендовано як навчальні посібники для вищих навчальних закладів», а окремі стали лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Університетська книга – 2010»;

-
- одержано Золоту медаль міжнародної виставки «Сучасна освіта України – 2011» в номінації «Видання підручників нового покоління для профільних вищих навчальних закладів»;
  - оголошено Подяки від МЗС України (лист №412/17-185 від 31.01.08 р.) та секретаріату Президента України (№42/02-13 від 17.01.08 р.) за підготовку і випуск серії видань з проблематики євроінтеграції України.

Увазі читача пропонується збірник наукових праць І.В.Артъомова. У ньому опубліковано близько _____ наукових розвідок, текстів доповідей на всеукраїнських і міжнародних конференціях, розділи колективних монографій, наукових звітів. Свого часу всі ці публікації вийшли друком у наукових фахових журналах, зарубіжних і вітчизняних періодичних виданнях, матеріалах численних конференцій і круглих столів, що їх проводив очолюваний автором Інститут.

Публікації об'єднує те, що дослідження євроінтеграційних процесів і місця в них України здійснюється автором з урахуванням багатомірності і складності цих процесів, їх глибини, різноманітності та специфіки проявів. Тому дозволю висловити впевненість, що пропонований збірник, як і попередні солідні напрацювання автора, стане помітним внеском у забезпечення результативності й ефективності державного управління у сфері європейської інтеграції нашої країни. Тим більше, що виходить він друком у символічний і доленосний для України час, коли підписано Асоціацію з Європейським Союзом. Це – свого роду символ нашої боротьби за незалежність, наша спільна моральна перемога, яка сприймається співвітчизниками як рішучий крок до зміцнення української державності.

На цьому шляху нас чекає багато і перемог, і розчарувань. Але передусім – наполегливої, важкої, самовідданої праці, якщо ми хочемо бачити свою країну у колі народів мирної процвітаючої Європи, щоб нас поважали як державу на Заході і на Сході.

Степан Віднянський,
доктор історичних наук,
завідувач відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики,
професор Дипломатичної академії України,
заслужений діяч науки і техніки України

**РОЗДІЛ І.
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ:
УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР**

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ ДІЙ «УКРАЇНА-ЄС» НА 2005-2007 рр.: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Підписання Плану дій «Україна-ЄС» 20 лютого 2005 року — важлива подія в системі партнерства і співробітництва між нашою державою та Європейським Союзом. В ньому, як відомо, зазначені нові перспективи двосторонньої співпраці з урахуванням особливостей розширення ЄС у 2004 році.

Тому аналіз стану реалізації Плану дій «Україна-ЄС» — актуальна тема, дослідження якої дозволить отримати відповіді щодо об'єктивної оцінки євроінтеграційного поступу України, особливо з урахуванням оптимістичних оцінок окремої частини науковців і неоднозначності дій і висловлювань високопосадовців, що представляють Євросоюз.

Так, говорячи про значний прогрес у взаємовідносинах України з ЄС після визнання нашої держави як країни з ринковою економікою, підписання угод про спрощення візового режиму та реадмісію [1] і прийняття України в СОТ [2] та активізації роботи над новим базовим договором з Євросоюзом — керівництво держави та парламент мають потужну оптимістичну мотивацію з проблематики євроінтеграційних прагнень України [3].

Президент України сформував своє бачення нової посиленої Угоди між Україною та ЄС, суть якого в необхідності амбітних конкретних планів: “Суть нового базового договору між Україною та ЄС - перехід від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції”. Він висловився за те, щоб нова посилена угода не стала модернізованим документом про партнерство і співробітництво. Положення угоди повинні містити конкретні цілі та строки їх досягнення, а також чітко визначені терміни дії. «...Для українського народу важливо, щоб двері ЄС залишалися відкритими. Без цього принципового елементу політична складова майбутньої угоди не матиме сенсу”, — наголосив Віктор Ющенко [4].

Разом з цим, незважаючи на активізацію роботи з практичного вирішення питань з боку Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, високі офіційні особи Євросоюзу, оцінюючи реальний стан справ щодо євроінтеграційних прагнень України, акцентують увагу на складності подальшого розширення Євроспільноти. Так, член Єврокомісії Г.Фергойген в лютому 2006 року заявив про те, що у найближчі 20 років питання про членство України в ЄС не перебуватиме на порядку денному в практичній площині.

Канцлер Німеччини А.Меркель також стримано ставиться до розширення Європейського Союзу. Вона зазначила, що “до Євросоюзу хочуть приєднатися Україна, Молдова і багато інших країн. Я вважаю, ми з цим не впораємося, це злякає людей, ми мусимо визначитися: як можна тісно співпрацювати з нашими сусідами, щоб необов’язково кожен із них став членом ЄС” [5].

Для поглиблення співпраці між Україною і ЄС лідери Німеччини, Франції і Польщі пропонують укласти з Україною угоду: “Коммюніке нашої зустрічі буде мати чітку пропозицію стосовно України, яка свідчитиме про нашу готовність укласти з нею нову змістовну угоду співпраці. Вона має стати основою для співпраці і відповідати європейському вибору України”, — наголосила канцлер Німеччини [6].

Голова Єврокомісії Жозе Мануел Баррозу, продовжуючи тему, зазначив, що поглиблена угода між Україною та ЄС буде важливою складовою стратегічного партнерства двох сторін. “Ми вважаємо, що це повинен бути інноваційний амбітний документ... нова Угода між Україною та Євросоюзом повинна базуватися на інноваційних цінностях” [7]. Він наголосив, що переговорах щодо розширеної угоди повинно передувати створення зони вільної торгівлі після вступу до СОТ.

Враховуючи, що Україна стала членом Світової організації торгівлі — на черзі укладання угоди про вільну торгівлю з ЄС, наступний важливий крок на шляху реалізації Плану дій.

Аналізу стану реалізації Плану дій «Україна-ЄС» присвячується значна кількість джерел. Це, в першу чергу, названі угоди України з ЄС, монографія «Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети» за редакцією З.С.Варналія [8]. Так, у частині п'ятій названої роботи аналізуються проблеми регіональної політики України та особливості транскордонного співробітництва у контексті розвитку інтеграційних процесів, їх особливості після розширення Євросоюзу у 2004-2007 рр.

Реалізації положень Плану дій щодо проблем, пов'язаних з впровадженням малого прикордонного руху, присвячені матеріали міжнародного «круглого столу» експертів, проведеного 18 жовтня 2007 року в м. Ужгороді [9]. Зазначені питання досліджувалися також у збірниках наукових праць за матеріалами міжнародних наукових конференцій, проведених у 2007 році Інститутом філософії та євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету [10].

Проблематика статті відображена і в навчальних посібниках Інституту, які отримали у 2007 році гриф МОН України «Рекомендовано як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів» [11].

Надзвичайно широким є спектр матеріалів, вміщених у тижневику «Дзеркало тижня» і електронних засобах інформації, які і використані автором в подальшому аналізі стану справ щодо реалізації завдань, передбачених Планом дій «Україна—ЄС». В основу факторології публікації покладено також дані Центру Разумкова з конкретними аналітичними викладками, які наводять Валерій Чалий та Михайло Пашков у статті тижневіка «Дзеркало тижня» під назвою «Україна—ЄС: деякі міркування напередодні Київського саміту [12, 13].

Відомо, що Центр Разумкова спробував відповісти на це запитання, провівши в рамках проекту «Громадський моніторинг Плану дій «Україна—ЄС», підтриманого Міжнародним фондом «Відродження» і швейцарським агентством з розвитку і співробітництва, серію

експертних і соціологічних досліджень (у грудні 2006 і квітні 2007 рр.). Загалом результати мають такий вигляд.

По-перше, на думку експертів, досвідчених у перипетіях євроінтеграції (а їхні позиції практично збігаються з оцінками пересічних громадян), Україні вдалося досягти певних успіхів у сфері демократизації країни. 46% відзначили значний прогрес у забезпеченні свободи ЗМІ (у грудні цей показник становив 55%). 27% зафіксували помірний прогрес. Переважно позитивно оцінюється ситуація із забезпеченням прав національних меншин: 30% респондентів переконані, що вдалося досягти значного прогресу (у грудні - 31%), 31% обрали оцінку «помірний прогрес» (у грудні — 39%).

Експерти вважають, що за час виконання Плану дій Україні вдалося домогтися певних успіхів на шляху будівництва громадянського суспільства (18% опитаних відзначили значний прогрес, 32% - помірний). Досить оптимістичні оцінки щодо забезпечення прав людини і основних свобод (значний і помірний прогрес на цьому напрямі побачили відповідно 13% і 34% опитаних).

Проте більш ніж стримано представники експертних кіл оцінюють боротьбу з корупцією, забезпечення незалежності судової влади, зрушення в соціально-економічній сфері.

З грудня 2006 по квітень 2007 рр. кількість респондентів, які не побачили жодних втішних результатів боротьби з корупцією, зросла з 66% до 76%. До речі, і європейські експерти зазначають, що саме корупція в Україні, яка набула характеру епідемії, є головною перешкодою соціально-економічного розвитку.

Презентуючи восени 2007 р. на координаційній нараді керівників правоохоронних органів чергові антикорупційні ініціативи, Віктор Ющенко поскаржився, що «жити в такій корупції неможливо, це не дає розвиватися країні».

Схожа невтішна динаміка спостерігається і в оцінках забезпечення незалежності судової влади - у грудні 2006 р.

цілковиту відсутність прогресу в цій сфері зафіксували 57%, у квітні 2007 р. - 72%. Дивуватися таким оцінкам не варто, оскільки в країні нині діє розбалансована, напівзруйнована судова система, точиться відверта боротьба за контроль над судами. У справи української Феміди втручаються владні і політичні інституції.

Так само не вселяють оптимізму й оцінки соціально-економічних досягнень. Мотиви подібного скепсису зрозумілі з ряду причин. По-перше, не забезпечено безпеку бізнесу і права інвесторів. Адміністративний і податковий тиск уже стали притчею во язицех. За словами президента, «ми маємо найгіршу у світі податкову систему». (За оцінками міжнародних експертів, із 175 національних податкових систем українська перебуває на 174-му місці).

По-друге, високий рівень тінізації економіки. Посидаємося знову ж на главу держави. За його оцінками, майже 50% національної економіки працює «у тіні».

По-третє, небезпечних масштабів досягло соціальне розшарування суспільства. Вже не перший рік фіксується критичне співвідношення доходів найбагатших і найбідніших громадян України — 30:1 (у країнах ЄС ця пропорція становить 5,7:1, у Китаї - 7:1, у Японії - 4,3:1). Нинішня ситуація в сфері екології й охорони здоров'я загальної картини не поліпшує.

Загалом є підстави говорити про те, що План дій при всіх позитивах і очевидних досягненнях реалізується.

В той же час хотілося б, щоб новий базовий договір, який сьогодні, по суті, є серцевиною переговорного процесу, виконувався ефективніше, ніж згаданий План дій. Але для цього необхідні принаймні чотири умови:

1. Політична воля державного істеблішменту, готовність національної еліти жити й керувати країною за європейськими правилами і стандартами. За результатами квітневого дослідження 2007 р., 70% наших співгромадян такої

готовності серед можновладців не бачать. І експерти, у свою чергу, вважають цю проблему однією з головних перешкод на шляху євроінтеграції. (До речі, поряд із цією проблемою вони зазначають також нездатність лідерів країни визначати і реалізувати на практиці стратегічні пріоритети).

2. Євроінтеграційний курс має знаходити стабільну суспільну легітимізацію, тобто широку підтримку громадян країни. На жаль, у суспільстві поки що не склався консенсус з приводу того, що ідея євроінтеграції може стати загальнонаціональною, об'єднавши міста і села країни. Наведемо (без коментарів) лише кілька цифр із соцдосліджень Центру Разумкова. У вересні 2005 р. 36% громадян позитивно відповіли на запитання про те, чи зможе інтеграція в ЄС стати загальнонаціональною ідеєю, яка об'єднає всі регіони України, 39% - негативно. У квітні 2007 р. ця пропорція змінилася не в кращий бік - 31% і 44% відповідно.

3. Потрібні високопрофесійні кадри активних євроінтеграторів на середньому рівні управлінського ланцюжка. З цим теж поки що якось не складається. На різних форумах і конференціях, присвячених проблемам відносин Україна — ЄС, тільки ледачий не говорить про кадровий дефіцит.

4. Потрібні ресурси, причому значно більші, аніж ті, які виділялися в минулі роки. Лише один штрих: у 2006 р. із скромних 5,2 млн бюджетних гривень, спрямованих на реалізацію Державної програми з інформування громадськості про євроінтеграцію, 4,4 млн було витрачено на проведення Першого міжнародного медіафоруму «Україна на інформаційній карті світу», який мав, м'яко кажучи, дещо непряме відношення до євроінтеграційного процесу. Проте, за великим рахунком, необхідно, нарешті, на бюджетному рівні чітко усвідомити, що не паперовий, а реальний рух до європейських стандартів - річ дуже і дуже витратна.

Нарешті, пригадаймо, що План дій підписувався в ситуації євроєйфорії, а новий документ готується в інших реаліях. І європейські партнери вже дивляться на Україну зовсім іншими очима...

Переговори щодо нового договору проходять зовсім не просто. Американський політолог Фред Ікле якось зауважив: «Щоб переговори відбулися, потрібні дві умови: спільність інтересів і розбіжність інтересів. Без спільності інтересів ні про що домовитися не можна; без розбіжності інтересів домовлятися нема про що».

За обережними прогнозами глави української делегації, заступника міністра іноземних справ Андрія Веселовського, підготовка документа протриває близько року. Відбуваються поки неофіційні консультації щодо формування зони вільної торгівлі. Проте на офіційному рівні розмова про неї розпочнеться лише після вступу України до СОТ 8 лютого 2008 року.

Напередодні чергового раунду переговорів щодо нового документа цілком доречно поміркувати над тим, яким він має бути бодай загалом. Очевидно, що положення договору мають наближати країну до європейських стандартів якості життя, стимулювати відповідні соціально-економічні трансформації. Ідеться, зокрема, й про згадані вище проблеми реалізації Плану дій (боротьба з корупцією, реформа судової системи тощо).

У договорі потрібно зафіксувати ефективні механізми політичної асоціації й економічної інтеграції — розширити доступ України на внутрішній ринок ЄС, сформувати зону вільної торгівлі.

Документ має максимально сприяти реалізації в Україні системи прозорого, ефективного, відповідного європейським стандартам державного управління, стати каталізатором змін у політичному процесі.

Положення договору мають бути максимально конкретними, що забезпечить чіткість їхньої реалізації і зрозумілість для населення країни. Слід зважити на уроки реалізації попереднього Плану дій (зокрема, уникнути розпливчастих формулювань, які відкривають широкий простір для формальних звітів).

У договір потрібно закласти дійовий механізм контролю за його виконанням, тобто передбачити регулярний моніторинг (у т.ч. суспільний), розробити відповідну методичку та створити механізми зворотного зв'язку на рівні уряд — громадськість.

Зрозуміло, що новий договір, навіть у середньостроковій перспективі, не запалить для України зелене світло членства. Важливо інше — його мобілізуюча функція, алгоритм конкретних і прагматичних дій.

Словники трактують інтеграцію як, грубо кажучи, певний процес об'єднання в одне ціле. Очевидно, теперішній стан відносин України з ЄС варто оцінювати швидше як партнерство та співробітництво. Взаємовигідне, поглиблене, динамічне, але... співробітництво.

Така констатація зовсім не означає відмову від стратегічної мети вступу до ЄС. Вона є швидше усвідомленням того, що саме ці «десятки маленьких взаємних успіхів», набравши критичної ваги, внесуть до переговорного порядку денного тему членства України в Європейському Союзі. Коли це відбудеться, залежить від нас самих. Точніше кажучи, від команди, яка стоїть за державним штурвалом. (Утім, термін «інтеграція» викарбуваний в ряді офіційних документів, намертво ввійшов до політичного лексикону, тому для простоти викладу будемо його використовувати, пам'ятаючи про сказане вище).

Останнім часом лави євроромантиків помітно порідшали. Одних уже немає на політичній арені, інші заклопотані електоральним самовиживанням, треті записалися в песимісти, а четверті (на чолі з президентом?) зміцнили ряди європрагматиків.

Офіційний Київ дав недвозначно зрозуміти, що від предметної розмови з Брюсселем із приводу європерспектив він зовсім не відмовляється. На зустрічі у серпні 2007 р. з послами президент, розмірковуючи про важливість переговорів стосовно нової базової угоди, зазначив, що «наша мета — чітко сформулювати європейську перспективу в цій угоді».

Іншими словами, прагматизм буває різний. Здоровий прагматизм — це серія послідовних конкретних й успішних дій, які просувають країну вперед, це жорстке відстоювання своїх національних інтересів. Про останнє в діалозі з ЄС ми іноді скромно забуваємо.

На погляд авторів статті у «Дзеркалі тижня», цілком справедлива теза, озвучена помічником прем'єр-міністра України Андрієм Фіалком на недавньому круглому столі, організованому Центром Разумкова: «Нам не потрібно соромитися захищати свої права, не потрібно соромитися, якщо ми в чомусь не згодні з Європейським Союзом... Потрібно чітко уявляти реальні можливості співробітництва з ЄС, щоб прораховувати свої кроки й уміти відстоювати свої національні інтереси».

Про національні інтереси. Україна в односторонньому порядку максимально спростила візовий режим для громадян країн ЄС. Проте ніякої взаємності з боку Брюсселя не було виявлено. Ситуація з отриманням заповітної наклейки до паспорта, м'яко кажучи, має не найкращий вигляд, а часом доходить до абсурду.

Пригадаємо, як нещодавно бельгійська сторона двічі з невідомих причин відмовляла у видачі віз членам української делегації, запрошеної європарламентарями в рамках спеціальної програми «Європейські ознайомлювальні візити». Справа дійшла до вручення сердитих нот і дипломатичного конфлікту.

А незабаром двом дитячим музичним колективам довелося танцювати та співати під вікнами посольств провідних європейських країн, щоб підтвердити свою «профпридатність» і довести консульським працівникам, для чого їм потрібні візи.

Мабуть, ситуація зміниться на краще, коли набуде чинності підписана з ЄС угода про спрощення оформлення віз. Але варто також пам'ятати, що вступ країн-«новобранців» ЄС до Інформаційної Системи Шенген (515) - відбувся, і мільйони українців це відчують на власній кишені. Про це

свідчать події на українсько-польському та українсько-угорському кордонах в січні-лютому 2008 року.

Україна пішла на серйозні поступки та дуже суттєві витрати, підписавши 18 червня 2007 р. Угоду про реадмісію, яка передбачає, зокрема, облаштування спеціальних центрів для нелегальних мігрантів. Безумовно, створення єдиного реадмісійного простору з ЄС та іншими сусідніми країнами потрібне. Але, з огляду на те, які умови висуває міжнародне співтовариство для утримання нелегалів (а їх нині, за деякими даними, перебуває в Україні близько п'яти тисяч), це дуже і дуже значне навантаження на національний бюджет України, просторами якої поневіряються 130 тисяч її бездомних малолітніх громадян. До речі, на програму боротьби з дитячою безпритульністю в нинішньому році виділено тільки 20 млн грн — тобто в середньому 154 грн на кожного безпритульного...

Утім, так чи інакше найбільш прагматичні підходи передбачають саме розвиток контактів за напрямками, які становлять обопільний інтерес. Ідеться про торговельно-економічне, інвестиційне співробітництво (в 2007 р. ЄБРР узяв інвестиційні зобов'язання на суму 2,6 млрд євро в рамках реалізації 130 проектів). Потрібно розвивати партнерство у сфері енергетики (зокрема, просувати спільні проекти розвитку вітчизняної енергетичної інфраструктури та впровадження енергозберігаючих технологій).

Проте абсолютно очевидно, підкреслюють Валерій Чалий та Михайло Пашков, що продуктивність співробітництва у згаданих напрямках залежить від ряду умов [12]. Конче потрібне подолання перманентного протистояння всередині владних структур і забезпечення ефективної координації державних органів на європейському напрямі. Потрібна модернізація стратегічних підходів до партнерства з ЄС. (Доцільно розробити нову стратегію просування до ЄС з урахуванням теперішніх реалій у двосторонньому співробітництві, внутрішніх інституціонально-структурних трансформацій в Україні.) Потрібно поступово заповнювати вже згадуваний кадровий дефіцит.

«Архіважливо» формувати загальнонаціональний консенсус навколо євроінтеграційного курсу — тобто проводити відповідну інформаційну кампанію, м'яко кажучи, більш ефективно, ніж у попередні роки.

У квітні 2007 року 77% наших співгромадян повідомили, що інформація про ЄС в українських мас-медіа — обмежена, неповна або такої інформації дуже мало. Але інтерес до ЄС в українському суспільстві дуже високий — 63% опитаних хотіли б якнайбільше знати про Євросоюз.

Література

1. Угода про реадмісію //www.ukraine-eu.mfa.gov.ua.
2. СОТ сказала «так» //www.dt.ua/2000/2020/61958.
3. Президент розраховує за рік домовитись із ЄС // www.president.gov.ua.
4. Україна та Євросоюз парафували погодження про спрощення візового режиму //eu.prostir.ua.
5. Лидеры Германии, Франции и Польши хотят заключить новое соглашение с Украиной //www.unian.net/rus/news /06.12.2006.
6. Там само.
7. ЄС готовий з 2007 року обговорювати нову угоду з Україною //eu.prostir.ua.
8. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети / за ред. З.Варналія. — К.: НІСД, 2007. — С. 603-721.
9. Матеріали міжнародного «круглого столу» експертів «Малий прикордонний рух: відповідь на виклики Шенгену» / за ред. С.Мітряєвої. - Ужгород: Графіка, 2007. — 272 с.
10. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) / відп. ред. І.Артёмов. — Ужгород: Ліра, 2007. — 456 с.
11. Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія (моніторинг наукових досліді-

---

джені і розробок). — Ужгород: Ліра, 2007. — 343 с.; Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: У 2 ч. / Уклад, і коментар: І.Артёмов, Д.Вітер, Л.Загайна, О.Казакевич, О.Руденко. - Ужгород: Ліра, 2007. - Ч.І. - 452 с.

12. Зовнішньополітичний квартет: какафонія тактики, гармонія стратегії. Оглядова стаття //Дзеркало тижня. — 2006. — 30 грудня; В.Чалий, М.Пашков. «Україна-ЄС»: деякі міркування напередодні Київського саміту //Дзеркало тижня. — 2007. — 8 вересня.

SUMMARY

THE PLAN OF ACTION UKRAINE-EU IN 2005-2007.

Artyomov I. (Uzhhorod)

The plan of Action is the are in formation of the legal maintenance system of our country's eurointegration eager realization. Its objective analysis of realization collection allows tracking the stages of Ukraine's real entry in EU. The author of the article archaically estimates a stage of affair on abovementioned plan leaning on strong legal base, numerous monographies on this problem, concrete analytical materials. Strong attention is paused to the conditions hitch are necessary for signing of the new base agreement.

(Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія/Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет ; [редкол.: М.М. Вегеш (голова) та ін.]. — Ужгород:Видавництво УЖНУ «Говерла», 2007. — С. 66 - 71.)

ВСТУП ДО СОТ – ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Україна ще з часів набуття незалежності послідовно здійснює кроки в напрямі євроінтеграції та налагодження взаємовигідних стосунків з ЄС. Про це свідчить наявна нормативно-правова база забезпечення руху до Європейської Спільноти [1]. Курс країни в СОТ і до ЄС має стратегічне значення як для України, так і для Європи. Особливо це проявилось після розширення ЄС в 2004 р.

В першу чергу – це очікування позитивного впливу ЄС на розвиток прикордонних регіонів України, надходження до них іноземних та вітчизняних інвестицій, розбудова транспортної інфраструктури. Поряд з цим, безпосереднє сусідство України з Угорщиною, Словаччиною, Польщею, які є членами ЄС, - сприятиме активному запровадженню у нас європейських норм і стандартів у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Прикладом взаємовигідної співпраці прикордонних регіонів країн-членів ЄС з Україною є участь в спільних Програмах прикордонного співробітництва ТАСІС (2004-2006 р.). Так, Програма *“Україна - Польща - Білорусь”* має спільне фінансування з боку ТАСІС в розмірі 8 млн євро. З боку України в програмі беруть участь Волинська, Закарпатська та Львівська області; Програма *“Україна - Угорщина - Словаччина”* має бюджет фінансування 4 млн євро. З боку України в програмі бере участь Закарпатська область; Програма *“Україна - Румунія”* фінансується названим фондом в розмірі 6,5 млн євро [2].

Нові імпульси в напрямі до СОТ з'явилися після демократичної Помаранчевої революції, коли головним зовнішньополітичним пріоритетом стала євроінтеграція України. Цікавими є відповіді представників державної еліти на запитання (поставлене ще в 2003 р.): що означає для вас *“європейський вибір України?”*. Відповіді були наступні [3]:

Віктор Ющенко: „На моє переконання те, що сьогодні демонструє Європа... – це правильний шлях. Але якщо говорити інтегрально, не треба ідеалізувати європейську дорогу, не треба сприймати її виключно через знак „плюс“. Ми маємо усвідомлювати і застороги, які виникають на цьому непростому шляху. Головне - те, що пропонує європейський вибір у плані організації суспільства, економіки - це саме ті речі, яких серйозно бракує Україні.”; *Юлія Тимошенко:* „...чим більше наше життя в Україні буде наближатися до європейського рівня, тим очевиднішою буде західна орієнтація України, що цілком закономірно”; *Борис Тарасюк:* „...Європейський вибір для України означає її цивілізоване повернення до об'єднаного європейського простору..., злиття з усіма європейськими країнами та остаточний розрив зв'язків з комуністичним минулим, з існуючими негативними тенденціями у політичній системі діючих гілок влади в Україні її авторитарним курсом; *Юрій Єхануров:* „... європейська інтеграція – мета і засіб реалізації національних інтересів України, спосіб її стабільного розвитку в новому столітті”.

Наміри України інтегруватись в СОТ та ЄС позитивно оцінює більшість країн-членів Європейської Спільноти. Так, глобальне опитування громадян 25 країн-членів ЄС у 2005 р. показало, що населення 16 країн – підтримало бажання України вступити до ЄС [4]. Бажання України інтегруватись в СОТ знаходить підтримку в керівних структурах Європейського Союзу, у вітчизняних політологів і політиків, сусідів України, в країнах ЄС.

Збігнев Бжезинський – політолог США, оцінюючи прагнення України до Європейської Спільноти зазначав, що “... в системі розширення демократичного простору, яке сталося за рахунок країн, де відбулися демократичні революції, Україна займає принципово основне значення. Україна – це стрижень, чия міцність визначатиме - відбудеться історичне розширення Європи, чи ні” [5].

Кондоліза Райс – Держсекретар США, під час перебування в Києві в грудні 2005 р. відмічала: “Ми дуже хочемо,

---

щоб Україна була членом СОТ і в цьому плані працюємо наполегливо...” [6]. Протягом останніх місяців 2005 р. представники США раз у раз акцентували увагу на необхідності якнайшвидшого впорядкування української законодавчої бази. Згідно зі стандартами ЄС, вони рахують, що найреальнішим варіантом є приєднання України до СОТ в 2006 р., разом з Росією [7].

Жозеф Мануель Баррозу – Президент Єврокомісії, підбиваючи підсумки саміту “Україна - ЄС”, в грудні 2005 року, так оцінив євроінтеграційні прагнення України: “Таке бачення політичного курсу засвідчує, що Україна - сильний партнер Європи” [8]. *Ентоні Блер* - Прем’єр-міністр Великої Британії: “У Вашому прагненні до Європейського Союзу... Велика Британія стане вашим партнером” [9].

До реальних дій на шляху до СОТ закликає і міністр економіки України *Арсеній Яценюк*, який рахує, що необхідно зрозуміти те, що базу для вступу в СОТ сформовано. виправляти помилки можна і за рахунок внутрішніх компенсаторних заходів. Він також зазначив, що сьогодні, в 2005 р., не слід використовувати методи економіки 1995 року. Особливу увагу в міжнародній торгівлі України, на думку міністра, слід приділити конкурентоспроможності товарів. Адже “за 9 місяців 2005 р. цей показник погіршився на 14%” [10].

В аналогічному руслі економіку України оцінюють і представники світової фінансової еліти. На міжнародному форумі, організованому британським інститутом Адама Сміта (який користується незаперечним авторитетом в країнах ЄС) і присвяченому інтегруванню України у світову фінансову систему, було зроблено висновок, що “Україна сьогодні потребує капітальних вкладень в економіку” [11].

Одним із перших важливих кроків України до Європейської Спільноти – є її вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). Перший крок у напрямі до СОТ було зроблено 17.03.2003 р., коли під час приїзду урядової делегації України до Брюсселю було підписано Прокол щодо доступу на

ринки європейських країн. Цей Протокол зняв низку питань стосовно вступу України в СОТ [12].

Вступ України до СОТ - одна з тем, на яку розмов багато, а сам процес відбувається досить половинчато. З одного боку, зрозуміло, що кожна сучасна держава, яка бажає посісти гідне місце у світі повинна бути членом цієї організації. З іншого, – оскільки не всім галузям економіки України вступ до СОТ принесе користь, певні кола політиків і бізнесменів затягують прийняття цього важливого рішення.

Вагомі зрушення в нормативній базі відбулися тільки в 2005 році, коли парламент прийняв основний пакет “гармонізаційних законів”. За експертними оцінками Кабміну, сьогодні законодавство України гармонізоване з вимогами СОТ на 90%. Тому, з низки причин, припинення цього процесу на такій стадії може призвести до небажаних наслідків для економіки [13].

Для нашої країни європейська інтеграція – це досвід і шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій та нових технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника і вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС.

Не претендуючи на вичерпний аналіз проблематики євроінтеграційних процесів в Україні, ця робота має на меті окреслити деякі базові параметри, механізми, підходи країни до реалізації критеріїв вступу в СОТ. У нашому баченні СОТ постає як заснована на спільних інституціях, нормах і цінностях особлива глобальна торговельно-економічна система, що функціонує завдяки постійному пошуку компромісу між усіма її учасниками. Про що свідчить остання Конференція СОТ в Гонконзі 12.12.2005 р., де лише компроміс у прийнятті Програми фінансування ЄС зберіг єдність.

У цій перспективі, просування України до СОТ і ЄС ми розглядаємо крізь призму практичних кроків державних інституцій з урахуванням балансу інтересів сусідів України, країн-членів ЄС та використання їх досвіду на шляху до євроінтеграції.

Упродовж останніх років шлях до інтеграції в СОТ мав як успіхи, так і значні невдачі. Аналізуючи їх, доводиться констатувати, що нині наша держава поступово наближається до критеріїв країни-члена СОТ. Характерно і те, що на нинішні держави-члени СОТ припадає приблизно 65 % обсягу експорту та майже 45 % усього імпорту України [14].

Поступальному руху України в СОТ сприяють – Міністерство економіки і європейської інтеграції, Державний секретар з питань європейської інтеграції. Для більш плідної координації діяльності Уряду та Верховної Ради створено спеціальний парламентський Комітет з питань європейської інтеграції [15]. Названі структури сприяють інтенсифікації руху України до ЄС, СОТ, покращенню контролю за процесом гармонізації законодавства України з законодавством ЄС.

Детальний аналіз показує, що всі критерії для вступу в СОТ у своїй основі містять вимоги, перш за все, стабільного внутрішньополітичного та внутрішньо економічного розвитку країни-кандидата. Членство в СОТ неможливе без стабільного розвитку політичної ситуації в державі, прозорості владного механізму, чіткого функціонування інституцій демократії, забезпечення дотримання прав та свобод людини, розвитку громадянського суспільства. Не менш важливими критеріями членства є і стабільний розвиток економічної ситуації в країні-кандидаті.

Глибока поінформованість суспільства та усвідомлений вибір кожного громадянина також мають стати основою впевненого руху України до міжнародних структур. Не маючи свідомої підтримки громадськості, жоден політик чи дипломат не може розраховувати на успіх у такій важкій та важливій справі, якою є повноцінна інтеграція нашої країни до співтовариства найрозвинутіших держав світу.

Світова організація торгівлі (СОТ) є результатом багаторічного відпрацювання системи глобальних правил міжнародної торгівлі, спрямованих на створення вільного, передбачуваного і прийняттого для учасників середовища, в якому здійсню-

---

ються міжнародні економічні зв'язки. Після укладення, в 1947 р., Генеральної Угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), Світова організація торгівлі (яка формує глобальну систему економічного регулювання) була створена лише в 1994 році, за результатами Уругвайського раунду переговорів.

Станом на листопад 2004 року членами СОТ є 148 держав, на які припадає понад 95 % світової торгівлі, майже 85 % світового валового національного продукту. Серед членів СОТ – практично всі постсоціалістичні держави Центральної та Східної Європи: Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія (усі з моменту заснування СОТ 01.01.1995), Польща (01.07.1995), Словенія (30.07.1995), Болгарія (01.12.1996), Албанія (з 08.09.2000), Хорватія (30.11.2000), а також азійські країни Монголія (29.01.1997) та Китай (11.12.2001). Серед держав колишнього СРСР у складі СОТ вже перебувають Киргизія (20.12.1998), Латвія (10.02.1999), Естонія (13.11.1999), Грузія (14.06.2000), Литва (31.05.2001), Молдова (26.07.2001) [16, с.9].

Це свідчення того, що СОТ набула глобального характеру. Вона перетворилась на провідну міжнародну економічну організацію, членство в якій є практично обов'язковою умовою для будь-якої держави, що прагне інтегруватися у світове господарство.

Набуття членства в СОТ відбувається за єдиною процедурою, виробленою протягом 1996-2001 рр. Кожен новий член СОТ бере на себе зобов'язання дотримуватися встановлених принципів при реформуванні національного торговельного режиму, що стає більш передбачуваним, прозорим і відкритим.

Важливим показником руху до СОТ є результати досягнення критеріїв, які необхідно виконати для вступу в СОТ.

Головною умовою для набуття Україною членства в СОТ є зобов'язання приєднатись до системи її угод і зобов'язань. Основні угоди, що являються і критеріями для вступу в СОТ, наступні [17]:

---

1. *Марракешська угода* про заснування Світової Організації Торгівлі (Угода СОТ) від 15 квітня 1994 року.

2. *Багатосторонні угоди з торгівлі товарами* (додаток 1А угоди СОТ), що включають: Генеральну угоду з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ 1994); Угоду про сільське господарство; Угоду про застосування санітарних та фітосанітарних заходів; Угоду про текстиль та одяг; Угоду про технічні бар'єри у торгівлі; Угоду про процедури ліцензування імпорту; Угоду про субсидії та компенсаційні заходи; Угоду про захисні заходи та інші.

Аналізуючи названі угоди, є підстави стверджувати, що всі вони слугують проведенню системних реформ в економіці країни-члена та сфері її державного регулювання, спрямованих на економічну лібералізацію, впровадження конкурентного середовища, чітких прозорих та узгоджених з міжнародним правом норм економічного регулювання.

Серед названих угод, на наш погляд, особливе місце займає Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ 1994), [18] яка складається з 3 частин:

- у частині I (Стаття I та II) викладено основні зобов'язання, які мають виконуватися усіма договірними сторонами — положення режиму найбільшого сприяння та Розклади тарифних поступок. Поправки до цих статей можуть бути внесені тільки в разі прийняття одностайного рішення усіма договірними сторонами;
- частина II (Статті III по XXIII) містить комплекс торговельних правил;
- у частині III (Статті XXIV по XXXV) розглядаються насамперед, умови застосування Генеральної угоди, приєднання та виходу з неї, процедури внесення поправок, тощо.

Важливе місце в ГАТТ відводиться базовим торговим режимам, які включають:

а) загальний режим найбільшого сприяння — який полягає в тому, що, якщо одна країна надає іншій більш сприятливий режим доступу на свій ринок, наприклад, шляхом

зниження митних ставок на певний товар, то вона одночасно та безумовно надає такий же режим іншим країнам;

б) національний режим щодо внутрішнього оподаткування та регулювання. Він застосовується щодо: внутрішніх податків, наприклад, акцизних зборів, ПДВ, законів, правил, вимог, пропозицій щодо продажу, купівлі, транспортування, або використання товарів;

в) митні союзи та зони вільної торгівлі тощо.

Заслужує на увагу досвід, на шляху до СОТ, країн Вишеградської четвірки (Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина), їх співпраця з Україною. Завдяки цьому товарообіг товарами (включно з послугами) лише за 6 місяців 2003 р. становив:[19]

з Польщею - 760,7 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 59%;

зі Словаччиною - 276,6 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 18%;

з Чехією - 217,5 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 17%;

з Угорщиною - 494,5 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 4,4%.

Аналіз стану справ щодо реалізації критеріїв і угод, виконання, яких є необхідним для вступу в СОТ, свідчить, що за роки незалежності в Україні проведена відповідна робота. Особливо активно вона помітна в останній рік після демократичної Помаранчевої революції. На даний час Україна виконала наступні складові критеріїв на шляху інтеграції в СОТ [20]:

- прийнято низку важливих законів по СОТ, а саме: Митний кодекс України; Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“; Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні“; Закон України „Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців“; Закон України „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних“; Закон України „Про телекомунікації“; Закон України „Про внесення змін до

Закону України „Про метрологію та метрологічну діяльність” (нова редакція); Закон України „Про державну підтримку сільського господарства України” (визначає основи державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку та інше.);

- узгоджені зобов’язання з лібералізації послуг у таких секторах ринку, як: юридичні, комп’ютерні, дослідницькі, послуги з ренти та лізингу, будівельні, дистриб’юторські, освітні, послуги з охорони довкілля; туристичні; та послуги, пов’язані з організацією відпочинку, культури та спорту, поштові та транспортні послуги. У цих секторах вже створена відповідна законодавча база.

- підписано 25 протоколів з країнами-членами про взаємний доступ на ринки товарів та послуг: Мексикою, Уругваєм, Грузією, Канадою, Латвією, Новою Зеландією, Республікою Корея, Словенією, Індією, Угорщиною, Європейським Союзом, Чеською Республікою, Словаччиною, Болгарією, Кубою, Польщею, Ізраїлем, Бразилією, Естонією, Таїландом, Швейцарією, Малайзією, Парагваєм, Литвою, Аргентиною.

Переважно завершено переговори з 40 країнами, які є членами Робочої групи, що розглядає заявку України на вступ до СОТ. Значною мірою узгоджено тарифи на митні позиції, які стосуються доступу товарів та послуг на ринки. Це важливо, тому що названі заходи передбачені стандартною процедурою, яку проходять всі країни, бажаючи приєднатися до найбільшого спільного ринку товарів і послуг [21].

Активна робота Парламенту України, Міністерства закордонних справ та інших державних інституцій по розгляду і прийняттю законопроектів щодо вступу в СОТ - дозволила Україні отримати вагому підтримку ЄС. 1 грудня 2005 року під час проведення 9 саміту „Україна - ЄС” в Києві наша країна отримала статус держави з ринковою економікою [22].

Оцінюючи роботу грудневого саміту 2005 р. Президент України Віктор Ющенко сказав наступне: „На мій погляд

це найуспішніший саміт із проведених Україною та ЄС... Ми переживаємо надзвичайно важливий етап у відносинах між Україною та Європейським Союзом ... Наша стратегічна мета - інтеграція до ЄС, і Україна робить все можливе, щоб у рамках цієї стратегічної цілі, передусім громадяни ЄС вбачали в українському членстві не додаткові проблеми, а нові переваги... Ми переконані, що Україна є невід'ємною частиною політичної, економічної і культурної Європи" [23].

В той же час, враховуючи важливість вступу України до СОТ та виконання низки складових критеріїв, на наш погляд, слід зробити акцент як на позитивних так і на негативних наслідках виконання Україною критеріїв членства в Світовій організації торгівлі [24].

До позитивних наслідків, вступу в СОТ, слід віднести:

а) для виробників: отримання полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів; отримання міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках (відповідно до норм і правил СОТ); поживлення виробництва в окремих експортноорієнтованих галузях економіки внаслідок лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків; зменшення витрат українських експортерів від дискримінаційних заходів; зменшення транспортних витрат внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ та інші.

б) для споживачів: розширення асортименту та якості пропонованих товарів та послуг, зниження їхньої ціни; зміни в обсягах і структурі споживання тощо.

в) для макроекономічного стану країни: поява вже в короткостроковій перспективі додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; створення передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією; розвиток нових технологій; покращення інвестиційного клімату; зниження рівня тінізації імпорту.

Високу ймовірність переважання позитивних наслідків вступу України до СОТ матимуть харчова та легка промис-

---

ловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондовий ринок, трубопровідний транспорт, страхування, поштовий зв'язок, банківські послуги.

До негативних наслідків вступу в СОТ слід віднести: а) для виробників: загострення існуючих внутрішніх економічних проблем; зменшення державної підтримки окремих виробників; неготовність вітчизняних виробників в окремих випадках до жорсткої конкуренції; зменшення прямої підтримки з боку держави для окремих галузей; проблеми реструктуризації, очевидно, чекатимуть й на український аграрний сектор; певне витіснення вітчизняних постачальників авіаційних і, деякою мірою, морських транспортних послуг; можлива криза нездатності національних виробників щодо дотримання міжнародних стандартів.

Значним негативом для держави сьогодні є те, що відкривши свій ринок для більшості іноземних товарів, Україна не прийняла документів, необхідних для власного доступу на ринки інших країн, на таких самих умовах. У результаті маємо падіння сальдо торгового балансу, значне перевищення імпорту над експортом.

Серед болючих питань взаємовідносин України з країнами-членами СОТ слід назвати намагання США примусити нашу країну скасувати експортні мита на брухт чорних металів, що може ускладнити забезпечення сировиною українських заводів. Іншим проблемним питанням, в контексті вступу до СОТ залишається сільське господарство та цукрова промисловість. Існуючий сьогодні в Україні порядок і обсяг сільськогосподарських субсидій погано узгоджується з правилами СОТ. Застосування імпорتنних ставок щодо цукру-сирцю суперечить нормам СОТ [25].

Для зменшення негативних наслідків вступу України до СОТ, на наш погляд, слід:

➤ по-перше: більш детально відпрацювати комплекс нормативно- правового забезпечення процесу приєднання до СОТ з врахуванням особливостей імпортно-експортного потенціалу України;

➤ по-друге: врахування недоліків і упущень, які мали місце в Польщі, країнах Балтії, та ближніх сусідів - Словаччині та Угорщині. На сьогодні в цих країнах чітко й конкретно постали проблеми щодо компенсації Європейським Союзом збитків новим країнам-членам ЄС у сільськогосподарському виробництві (Угорщина); вугільній галузі (Польща); рибопереробній галузі (країни Балтії). Великий (20% у Польщі) рівень незадіяного працездатного населення.

Врахування помилок сусідів дасть можливість Україні мінімізувати негативи вступу до СОТ, що дозволить отримати баланс „позитиву”. В той же час слід об’єктивно сказати про бюрократичну волокиту, формалізм в роботі значні, невикористані резерви на шляху до СОТ. Наприклад, реальний аналіз зовнішньоторговельного обігу Україна - ЄС вказує на наступне: частка ЄС у зовнішньоторговельному обороті України складала у першому півріччі 2004 року приблизно 31,9 %. Це лише 39 показник серед зовнішньоторговельних партнерів Європейського Союзу. Питома вага даної частки становить лише 0,4 % імпорту та 0,5% експорту Європейського Союзу.

Для прикладу, у 10 державах, які стали членами ЄС 1 травня 2004 року, частка ЄС в експорті складала на момент вступу в середньому 60%, а в імпорті - 57%. Так, в Угорщині на ЄС припадало 74,3% експорту і 57,8% імпорту, у Польщі 69,2% і 61,4%, в Словаччині - 59,9% [26, с.58].

Іншим важливим показником, щодо готовності країни до вступу в СОТ є показник ВВП на душу населення. На сьогодні в Україні він дорівнює близько 6500 дол. США, що становить 16% аналогічного середнього показника по Європейському Союзу (27997 дол. США) та 32% від середнього показника 10 країн, що стали членами ЄС в 2004 році. За цим важливим економічним критерієм Україна сьогодні ще поступається також Болгарії, Румунії, Туреччині, Росії та Білорусі. Розгорнута структура ВВП на душу населення в окремих країнах, станом на 2004 р., які не є членами ЄС [27,с.57].

Якщо частка іноземних інвестицій у ВВП України в 2003 році становила 1,4% то в 10 країнах, нових членах ЄС цей показник в середньому 5,1%. Серед країн-сусідів України на Польщу припадає 3,2%, Словаччину - 6,3%, Угорщину - 4,7%, Румунію - 2,8%.

Ще одним важливим чинником прискорення руху України в СОТ залишаються іноземні інвестиції в економіку. На жаль і за цим показником наша держава набагато відстає від країн-членів ЄС [28, с. 123].

На підставі наведених аргументів можемо зробити окремі висновки:

- по-перше, інтеграція України до Європейської Спільноти неможлива без вступу в СОТ, що дає, з одного боку, переваги, а з іншого боку породжує і небезпеки для економіки країни;
- по-друге, як свідчить хід саміту ЄС в Гонконзі в грудні 2005 року і в СОТ накопичились протиріччя, які ледь не закінчились розпадом структури при затвердженні бюджету ЄС на 2007-2013 рр. Лише завдяки поступкам Англії і компромісу з іншими учасниками зібрання вдалось зберегти організацію;
- по-третє, позиції прибічників порядків, що існують у світовій торгівлі, досить сильні. Головний їх аргумент полягає в тому, що дотепер ніхто нічого краще за СОТ не створив. Є підстави бути не задоволеними організацією, але поки її нічим замінити.

Аналіз стану євроінтеграційного поступу України, що проведений у даній статті, дає, на наш погляд, підстави внести окремі рекомендації щодо удосконалення процесу інтеграції до СОТ, а саме:

1. Незважаючи на гостру необхідність прискорення інтеграції, забезпечити об'єктивну оцінку можливих наслідків приєднання України до СОТ.

2. З метою максимального використання переваги членства в СОТ та мінімізації можливих негативних наслідків, в період адаптації, вжити комплексних заходів по забезпеченню конкурентоспроможності національної економіки.

---

3. Завершити процес внесення змін і доповнень до відповідних законів України, щодо виконання критеріїв вступу до СОТ. Створити ефективний механізм моніторингу за відповідністю українського законодавства нормам СОТ.

4. Здійснити всебічний аналіз ефективності використання наявних ресурсів (фінансових, кадрових та інших). Для реформування торговельної політики з метою досягнення критеріїв членства в СОТ.

5. Забезпечити перепідготовку кадрів з питань діяльності СОТ, які відстоюватимуть інтереси держави.

6. Вивчити можливості, більш широкого залучення іноземної технічної допомоги для вирішення питань підготовки фахівців у сфері діяльності СОТ.

Література

1. Що таке Угода про партнерство та співробітництво: Довідник . - К.: Комісія Європейського Співтовариства., 1998. - 97 с.; Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України від 11.06.1998; Програма інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України від 14.09.2000; Європейський вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України. 2002 р. - К.: Преса України, 2002. - 96 с.; Про транскордонне співробітництво: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - №6. - 2002.
2. Регіональна політика ЄС після його розширення: Аналітичні оцінки. - Матеріали Міжнародного семінару, Ужгород 9-10 червня 2004 року. - Ужгород: "Ліра", 2004. - С. 141 - 143.; Яворська Г. ЄС - Україна: перспектива "Сусідства"// Аналітичний щоквартальник. - 2003. - №3. - С. 38 - 44.
3. Європейська інтеграція України в оцінках лідерів українського політикуму, бізнесу та суспільства: Розширений Європейський Союз і Україна. - К.: Міжнародний Фонд "Відродження", 2003. - Є. 12 - 32.
4. Україна та ЄС напередодні саміту 1 грудня 2005 р. // "Ріо". - 19 листопада. - 2005.

-
5. Бжезинський З.: Європа від Карбо да Рока до Камчатки // Дзеркало тижня. - 3 грудня. - 2005.
  6. Гетманчук А.: Інша Райс // Дзеркало тижня. - 10 грудня. - 2005.
  7. Там само.
  8. Ринковий статус від Євросоюзу // Урядовий Кур'єр. - 2 грудня. - 2005.
  9. Там само.
  10. Дотримуватись політики економічного прагматизму: Економічний огляд // Урядовий Кур'єр. - 11 листопада. - 2005.
  11. Іщенко Г. Інвестзагравання по-українськи // Урядовий ку'єр. - 15 лютого. - 2005.
  12. Більше ніж сусід: пропозиції щодо майбутньої політики ЄС стосовно України // Міжнародний Фонд "Відродження". - К., 2003. - Є. 18-20.
  13. Коваленко В. Вступ до СОТ: Сказавши "А", потрібно сказати "Б" // Дзеркало тижня. - 17 грудня. - 2005.
  14. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - С. 32.
  15. Мушка Ю. Деякі проблеми на шляху інтеграції України до ЄС / Угорщина на шляху до Шенгену виклики для України. Матеріали міжнародного "круглого столу" експертів. Ужгород, 2001 р. - Ужгород: Вид. Падяка., 2001. - С. 101.
  16. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - С. 9.
  17. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004.-С. 11.
  18. Осика С., П'ятницький В. Світова Організація Торгівлі. Посібник. - К.: К. І. - С. - 2004.-С. 19-22.
  19. Досвід-країн Вишеградської Четвірки на шляху до ЄС: можливості для України. - Ужгород.: Вид. Падяка, 2000. - С. 70
  20. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004.-С. 12-15.
  21. Коваленко В. Вступ до СОТ: Сказавши "А", потрібно сказати "Б" // Дзеркало тижня, 17 грудня 2005 р.

-
22. Ринковий статус від Євросоюзу // Урядовий кур'єр. - 2 грудня. - 2005.
  23. Там само.
  24. Манько В. В очікуванні СОТ: Чи зможе Україна скористатися перевагами від вступу до клубу Світової торгівлі // Дзеркало тижня. - 10 грудня. - 2005.
  25. Там само.
  26. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - 268 с.
  27. Там само.
  28. Іноземні інвестиції в економіку України. - К., 2004. - 241 с.

SUMMARY

Artyomov I. SEPARATE ASPECTS OF INTEGRATION OF UKRAINE IN THE WORLD TRADE ORGANIZATION

The article is devoted to one of urgent problems of integration of Ukraine in the World Trade Organization, as major stage on a way of integration to EU. The author stresses the attention on positive and negative consequences of performance of conditions and criteria for the introduction to the WTO. In the article the wide analysis to a level and features of Ukrainian export-import politics is given. The author investigated the new publications and monographies, scientific clauses, including December, 2005.

(Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія/Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет ; [редкол.: М.М. Вегеш (голова) та ін.]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2006. – С. 4 – 13.)

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність дослідження проблематики євроінтеграції України до Європейської Спільноти обумовлена зовнішньополітичним курсом нашої держави, новими викликами після розширення ЄС та об'єктивними реаліями регіонального і транскордонного співробітництва.

Тому, виступаючи з доповіддю на засіданні Верховної Ради України, на початку 2006 р., Президент В.Ющенко говорив: **“Наріжним каменем української зовнішньої політики стала стратегія повноцінної і повномасштабної інтеграції до Європейського Союзу... Україна бачить своє майбутнє у колі європейських країн”**[1]. Особлива увага була приділена проблематиці регіонального лідерства України[2].

Забезпечення регіональної стабільності та безпеки, активна демократизація регіону, високий рівень контролю за кордонами – важливі кроки на шляху реалізації Україною курсу на інтеграцію до ЄС. Саме тому, *актуальність статті обґрунтовується* глобальними передумовами впливу євроінтеграційного курсу на стан справ у нашій державі. Ці передумови наступні:

По-перше, місце України в геополітичному вимірі: адже вона перша в Європі за територією (603,7 тис. кв. км.), п'ята за кількістю населення (47,2 млн. чол.). По кордонах (1400 км.) наша держава межує з країнами ЄС – Польщею (542,3 км.), Словаччиною (98,7 км.), Угорщиною (135,1 км.), та Румунією (608,6 км.). На долю України припадає 40% європейських чорноземів, вона має більше як на сто років запасів залізної, марганцевої, уранових руд, та цінних мінералів, а також історичні і культурні передумови для участі у західноєвропейському економічному просторі.

Вступ в травні 2004 року десяти нових держав до ЄС і НАТО свідчить про завершення перехідного періоду пост-

---

соціалістичної трансформації і становлення нових європейських відносин. Цей процес, в силу наближення до кордонів України – вимусив визначатись з проблемою місця України в оновленій Європі. Разом з тим, геополітичні реалії не дають можливості Україні зосереджуватися лише на європейському геополітичному векторі. Визначена пріоритетність євроінтеграційного курсу України, не применшує важливість дружнього і стратегічного партнерства з Росією та поглиблення співпраці з США.

По-друге, після розширення ЄС, зона його впливу вперше наблизилась до західних кордонів України. Змінився ландшафт Європи по кордонах. Внаслідок цього Україна опинилася за штучно створеними розподільчими лініями на Європейському континенті. Так, якщо до 2004 р. Україна мала рівноправні взаємовідносини з країнами-сусідами, то після входження їх в ЄС кожна з них, по відношенню до нашої держави, виступає як складова частина надпотужного економічного блоку з населенням 325 млн. чол. і ВВП біля 9 млрд. доларів. Це також спонукає нашу державу приділяти особливу увагу євроінтеграційній проблематиці.

По-третє, відповідне послаблення зовнішньополітичного впливу Росії на Україну. Про це свідчать невдачі врегулювання придністровського конфлікту, результати виборів у Молдові та Абхазії, а також окремі протиріччя в українсько-російських відносинах. Напруга, що зародилась в 2004 р. відносно о. Тузла, переросла в 2005 р. в “газову”, “м’ясо-молочну”, “трубну” кризи, загострення відносин з Придністровською республікою[3].

Розширення ЄС й виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону об’єктивно зумовили для України сприятливу ситуацію, відкриваючи для неї додаткові інтеграційні можливості, враховуючи її геополітичне розташування і наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій (газопроводи “Прогрес”, “Уренгой–Помари–Ужгород”, нафтопровід “Дружба”, енергосистема “Мир”, 3-й та 5-й міжнародні Критські коридори, розгалужену прикордонну залізничну мережу та інше).

Стимулюючим євроінтеграційним фактором українського зовнішньополітичного курсу стала Помаранчева революція, яка змінила ставлення ЄС до євроінтеграційних прагнень України.

Сутність цієї зміни полягає в тому, що відтепер європейці починають локалізувати Україну, як країну, що розташована не просто “на сході”, а “на сході Європи”, визнаючи її невід’ємною складовою єдиного європейського цивілізаційного й політичного простору, тобто, “своєю”. Тому так званий іміджевий фактор починає працювати на користь України[4].

Ці висновки, на нашу думку, є базовими при дослідженні складових євроінтеграційного курсу України, в тому числі і аналізу стану справ по виконанню критеріїв вступу до Світової організації торгівлі (СОТ). Особливу вагу дана проблематика набула після грудневого 2005 р. саміту “Україна-ЄС”, де наша держава отримала визнання держави з ринковою економікою. Після цього дорога України до ЄС пролягає через набуття членства в СОТ.

Мета даної статті – проаналізувати стан справ по виконанню Україною критеріїв вступу до СОТ, дослідити шляхи активізації євроінтеграційних процесів, узагальнити досвід роботи органів державної влади і виробити окремі рекомендації щодо прискорення цієї роботи. *Об’єктом і предметом* дослідження є нормативно – правова база України, нові законопроекти, прийняття яких є необхідною умовою вступу до СОТ, практика роботи органів місцевого самоврядування по відпрацюванню складових елементів механізму нових взаємовідносин із сусідніми країнами – Угорщиною, Словаччиною, Польщею, які є членами ЄС та інше.

Не претендуючи на вичерпний аналіз проблематики, в статті окреслюються базові аспекти, параметри, підходи до реалізації критеріїв вступу в інституції Європейської Спільноти. У нашому баченні СОТ – організація, заснована на спільних інституційних основах, нормах і цінностях. Вона особлива, глобальна торгівельно-економічна система, що

функціонує завдяки постійному пошуку компромісу між усіма 149 державами – учасницями.

Просування України до СОТ, ми розглядаємо через призму практичних кроків державних інституцій з урахуванням балансу інтересів сусідів України: Польщі, Словаччини, Угорщини – країн членів ЄС та використання їх досвіду на шляху євроінтеграції. В статті акцентується увага на те, що поряд з інтересами України, її інтеграційний курс має велике значення і для Європи, в силу її геополітичного розташування в центрі континенту.

Наводячи окремі важливі показники економічного стану інвестиційної привабливості України, геополітичні чинники, автор спробував ілюструвати фактичний матеріал, який свідчить, що інтереси нашої держави поряд з пріоритетністю євроінтеграційного курсу до ЄС – потребують зовнішньополітичного і економічного балансу за рахунок підтримання взаємовигідних відносин із країнами Центральної і Східної Європи та Росією, які історичними, економічними, соціально-політичними вимірами завжди були близькими Україні.

Джерельна база дослідження має потужне нормативно – правове підґрунтя. Так, 14 липня 1993 р. Україна приєдналась до “Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями”[5], яка разом з двома протоколами стала частиною національного законодавства України.

Загальноправові, базові положення щодо євроінтеграційного курсу України виписані в “Угоді про партнерство та співробітництво (УПС)”[6], від 14.06.1994 р. яка набула чинності 01.03.1998 р. після її ратифікації 15 державами – членами ЄС.

Сформувався механізм регулярного політичного діалогу, який відбувається в рамках щорічних саммітів “Україна – ЄС”, за участі президента України та керівництва Євросоюзу і засідань Ради та Комітету з питань співробітництва.

Важливим джерелом дослідження є “Стратегія інтеграції України до ЄС” [7]. Основна мета “Стратегії” – формування пріоритетів на довгострокову перспективу України на шляху до європейських реалій, перетворення інтеграції в генератор внутрішніх змін у державі та виживання в конкурентному міжнародному середовищі. Завдання по реалізації Стратегії чітко і в деталях виписані у “Програмі інтеграції України до ЄС” [8], в якій передбачені конкретні періоди, як з короткотерміновими пріоритетами (2000-2001), середньостроковими (2002-2003) та достроковими (2004-2007рр.) термінами інтеграції України до СОТ.

Комплексні заходи по забезпеченню інтегрування України до ЄС передбачені також у виступі Президента України на першій сесії Верховної Ради 4 скликання 18.06.2002 р. – “Європейський вибір” [9]. В плані розгляду проблематики слід виділити розділ 10 названого документу: “Зовнішньоекономічна стратегія”, де передбачалась просування України до СОТ, а саме:

- 2002-2003 рр. – набуття членства в СОТ;
- 2003-2004 рр. – проведення переговорного процесу та підписання Угоди про асоціацію України до ЄС та переговорів щодо створення зони вільної торгівлі та інші.

В той же час, незважаючи на наявність потужних намірів, зафіксованих у документі “Європейський вибір”, вони залишилися лише декларативними заявами, що негативно впливає як на імідж держави, так і на темпи євроінтеграції України.

Більш реальні перспективи євроінтеграції до ЄС, з урахуванням об’єктивного стану речей, проголошені Президентом України В.Ющенком у Доповіді - Посланні Верховній Раді “Про внутрішній і зовнішній стан України у 2005 році” [10].

Поряд з нормативно-правовими документами євроінтеграційний курс України знаходиться в центрі уваги вчених - політологів, дипломатів, журналістів. Цінними, на наш погляд, є висновки і рекомендації, що містяться у виданні

Національного Інституту стратегічних досліджень[11], де розкриті складові механізму інтеграційних процесів, чітко обґрунтовуються стратегічні пріоритети зовнішньої політики і наводяться потужні аналітичні матеріали з проблем євроінтеграції нашої держави.

Багато цінного з проблематики дослідження міститься у монографії “Іноземні інвестиції в Україні”[12], де вперше досліджені багатовекторні аспекти інвестиційної привабливості економіки України і розкрито систему інвестиційного клімату та законодавче забезпечення процесу залучення інвестицій.

Досить змістовно проблематика інтеграційних процесів розгорнута в монографії “Міжнародні інтеграційні процеси сучасності”[13]. Автори даної роботи зуміли збалансовано подати об’єктивний аналіз інтеграційних намірів України, як по “західному”, так і “східному” зовнішньополітичному вектору регіонального співробітництва.

Інтеграційним перспективам України присвячене аналітичне видання “Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО”[14], де згруповані “позитиви” та “негативи” кожного із критеріїв вступу в названі організації з часів отримання незалежності нашої держави до 2005 року. Різносторонні аспекти, форми та методи реалізації євроінтеграційного курсу України знайшли своє місце у роботах вчених, що друкуються у випусках “Аналітичного щоквартальника”[15], під редакцією Дергачова О.В. Для нас корисними стали публікації І.Бураковського, О.Ковальнової, Г.Яворської, О.Плотнікова, С.Фоміна, О.Сушка, В.П’ятницького.

Універсальним, з нашої точки зору, є Підручник з проблематики СОТ[16], в якому детально досліджуються складові процесу і етапи підготовки до вступу в СОТ, переваги і недоліки членства України в даній організації. Цікавими і змістовними є публікації на тему пріоритетності євроінтеграційного курсу України, що регулярно друкуються в щотижневнику “Дзеркало тижня”[17], газеті “Урядовий кур’єр” та інших виданнях.

Але вагомі зрушення в нормативній базі відбулися тільки в 2005 році, коли парламент прийняв основний пакет “гармонізаційних законів”. За експертними оцінками Кабміну, сьогодні законодавство України гармонізоване з вимогами СОТ на 90%. Тому, з ряду причин, припинення цього процесу на такій стадії може привести до небажаних наслідків для економіки[18].

Слід зазначити, що упродовж останніх двох років, шлях до інтеграції в СОТ мав як успіхи, так і значні невдачі. Аналізуючи їх є підстави констатувати, що нині наша держава поступово наближається до вимог країни-члена СОТ. Нагадаємо і те, що на нинішні держави-члени СОТ припадає приблизно 65 % обсягу експорту та майже 45 % усього імпорту України[19].

У 2005 р. активізували роботу раніше створені євроінтеграційні структури України: – Міністерство економіки і європейської інтеграції; Парламентський комітет і Державний секретар з питань європейської інтеграції[20]. Названі структури сприяють інтенсифікації руху України до ЄС, СОТ, покращенню контролю за процесом гармонізації законодавства України з законодавством ЄС.

Відомо, що головним показником руху до СОТ є результати виконання *критеріїв*, які необхідно виконати для вступу в СОТ. Головною умовою для набуття членства в СОТ України є зобов’язання приєднатись до системи її угод і зобов’язань[21]. На даний час Україна виконала наступні складові критеріїв на шляху інтеграції в СОТ[22]:

- **прийнято** ряд важливих законів по СОТ, а саме: Митний кодекс України; Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України; Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні”; Закон України „Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців”; Закон України „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних”; Закон України „Про телекомунікації”; Закон України „Про внесення змін до

Закону України „Про метрологію та метрологічну діяльність” (нова редакція); Закон України „Про державну підтримку сільського господарства України” (№ 1877-IV) (визначає основи державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку) та інші;

- **узгоджені** зобов’язання з лібералізації послуг у таких секторах ринку, як: юридичні, комп’ютерні, дослідницькі, послуги з ренти та лізингу, будівельні, дистриб’юторські, освітні, послуги з охорони довкілля; туристичні; та послуги, пов’язані з організацією відпочинку, культури та спорту, поштові та транспортні послуги. У цих секторах вже створена відповідна законодавча база.

- **підписано** 25 протоколів з країнами-членами про взаємний доступ на ринки товарів та послуг: Мексикою, Уругваєм, Грузією, Канадою, Латвією, Новою Зеландією, Республікою Корея, Словенією, Індією, Угорщиною, Європейським Союзом, Чеською Республікою, Словаччиною, Болгарією, Кубою, Польщею, Ізраїлем, Бразилією, Естонією, Таїландом, Швейцарією, Малайзією, Парагваєм, Литвою, Аргентиною.

Переважно завершено переговори з 49 країнами, які є членами Робочої групи, що розглядає заявку України на вступ до СОТ. Значною мірою узгоджено тарифи на митні позиції, які стосуються доступу товарів та послуг на ринки. Це важливо, тому що названі заходи передбачені стандартною процедурою, яку проходять всі країни, бажаючи приєднатися до найбільшого, спільного ринку товарів і послуг[23].

Активна робота Парламенту України, Міністерства закордонних справ та інших державних інституцій по розгляду і прийняттю законопроектів щодо вступу в СОТ – дозволило Україні отримати вагому підтримку ЄС. 1 грудня 2005 року під час проведення 9 саміту „Україна - ЄС” в Києві наша країна отримала статус держави з ринковою економікою[24].

Оцінюючи роботу грудневого саміту 2005 р. Президент України Віктор Ющенко сказав наступне: *“На мій погляд це*

найуспішніший саміт із проведених Україною та ЄС... Ми переживаємо надзвичайно важливий етап у відносинах між Україною та Європейським Союзом ... Ми переконані, що Україна є невід'ємною частиною політичної, економічної і культурної Європи"[25].

В той же час, враховуючи важливість вступу України до СОТ, на наш погляд, слід зробити акцент як на позитивні так і на негативні наслідки членства України в Світовій Організації Торгівлі[26]. Так, до позитивних наслідків вступу в СОТ слід віднести:

а) для виробників: отримання полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів; отримання міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках (відповідно до норм і правил СОТ); поживлення виробництва в окремих експортоорієнтованих галузях економіки внаслідок лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків; зменшення витрат українських експортерів від дискримінаційних заходів; зменшення транспортних витрат внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ та інші.

б) для споживачів: розширення асортименту та якості пропонуваного товарів та послуг, зниження їхньої ціни; зміни в обсягах і структурі споживання та інші.

в) для макроекономічного стану країни: поява вже в короткостроковій перспективі додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; створення передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією; розвиток нових технологій; покращення інвестиційного клімату; зниження рівня тенізації імпорту.

Високу ймовірність переваження позитивних наслідків вступу України до СОТ матимуть харчова та легка промисловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондовий ринок, трубопровідний транспорт, страхування, поштовий зв'язок, банківські послуги.

До негативних наслідків вступу в СОТ можливо віднести:

а) *для виробників*: загострення існуючих внутрішніх економічних проблем; зменшення державної підтримки окремих виробників; неготовність вітчизняних виробників в окремих випадках до жорсткої конкуренції; зменшення прямої підтримки з боку держави для окремих галузей; проблеми реструктуризації, очевидно, чекатимуть й на український аграрний сектор; певне витіснення вітчизняних постачальників авіаційних і, деякою мірою, морських транспортних послуг; можлива криза нездатності національних виробників щодо дотримання міжнародних стандартів.

Значним негативом для держави сьогодні є те, що відкривши свій ринок для більшості іноземних товарів, Україна не прийняла документів, необхідних для власного доступу на ринки інших країн, на таких самих умовах. У результаті маємо падіння сальдо торгового балансу, значне перевищення імпорту над експортом.

Серед болючих питань взаємовідносин України з країнами-членами СОТ, слід назвати намагання США примусити нашу країну скасувати експортні мита на брутт чорних металів, що може ускладнити забезпечення сировиною українських заводів. Іншим проблемним питанням, в контексті вступу до СОТ, залишається сільське господарство та цукрова промисловість. Існуючий сьогодні в Україні порядок і обсяг сільськогосподарських субсидій погано узгоджується з правилами СОТ. Застосування імпортних ставок щодо цукру-сирцю суперечить нормам СОТ[27].

Важливим, актуальним завданням в 2006 р. є *розробка стратегічної програми адаптації та реалізації потенціалу членства в СОТ*, яка передбачатиме:

- спеціальні заходи, спрямовані на компенсацію очікуваних короткострокових негативних наслідків від вступу до СОТ, зокрема у сфері зайнятості;
- умови та терміни системного захисту пріоритетних галузей економіки з максимальним використанням механізмів, дозволених СОТ;
- подолання дискримінаційних обмежень щодо українських компаній на зовнішніх ринках;

- підготовку спеціалістів, здатних використовувати правові норми СОТ і діючу систему вирішення суперечок для обстоювання інтересів України на зовнішніх ринках [28].

Слід відмітити, що у вересні – грудні 2005 р. Верховна Рада ухвалила вісім і відхилила дев'ять з близько 20 законів, необхідних для вступу України до СОТ, низьку продуктивність ухвалення законопроектів зумовило послаблення підтримки урядових ініціатив у парламенті внаслідок зміни уряду та наближення парламентських виборів. Серед прийнятих у 2005р. законів є закони України про:

- внесення змін до закону “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту”;
- внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо санітарно-епідеміологічних норм харчових продуктів);
- внесення змін до закону “Про захист прав споживачів”;
- стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності;
- внесення змін до закону про якість та безпеку харчових продуктів, продовольчої сировини, ряду інших законів[29].

Для зменшення негативних наслідків вступу України до СОТ, на наш погляд, слід:

- *по-перше:* більш детально відпрацювати комплекс нормативно-правового забезпечення процесу приєднання до СОТ з врахуванням особливостей імпортно-експортного потенціалу України;

- *по-друге:* врахування недоліків і упущень, які мали місце в Польщі, країнах Балтії, ближніх сусідів - Словаччині та Угорщині. На сьогодні в цих країнах чітко й конкретно поставили проблеми щодо компенсації Європейським Союзом збитків новим країнам-членам ЄС у сільськогосподарському виробництві (Угорщина); вугільній галузі (Польща); рибопереробній галузі (країни Балтії). Великий (18% у Польщі і Словаччині) рівень незадіяного працездатного населення.

Слід відмітити, що в першому кварталі 2006 р. Україна практично не наблизилася до вступу в СОТ, досі не підпи-

---

сано протоколи з окремими країнами. З більш, як десяти необхідних для вступу законопроектів, що перебувають на розгляді у Верховній Раді, у січні ухвалено лише один [30].

Саме тому, на наш погляд, особливу увагу привертає “Угода про умови приєднання української держави до Всесвітньої торгівельної організації”, яка підписана 8 березня 2006 р. між Україною і США[31].

Врахування помилок сусідів дасть можливість Україні мінімізувати негативи вступу до СОТ, що дозволить отримати баланс „позитиву”. Основні зусилля в Україні на шляху євроінтеграції слід приділити зростанню економічного потенціалу та залученню іноземних інвестицій.

Наприклад, реальний аналіз зовнішньоторговельного обігу Україна – ЄС, вказує на наступне: Частка ЄС у зовнішньоторговельному обороті України складала у першому півріччі 2004 року приблизно 31,9 %. Це лише 39 показник серед зовнішньоторговельних партнерів Європейського Союзу. Питома вага даної частки становить лише 0,4 % імпорту та 0,5% експорту Європейського Союзу. У 10 державах, які стали членами ЄС 1 травня 2004 року, частка ЄС в експорті складала на момент вступу в середньому 60%, а в імпорті - 57%. Так, в Угорщині на ЄС припадало 74,3% експорту і 57,8% імпорту, у Польщі 69,2% і 61,4%, в Словаччині - 59,9%[32].

Іншим важливим показником, щодо готовності країни до вступу в СОТ є показник *ВВП на душу населення*. На сьогодні в Україні він дорівнює біля 6500 дол. США, що становить 16% аналогічного середнього показника по Європейському Союзу (27997 дол. США) та 32% від середнього показника 10 країн, що стали членами ЄС в 2004 році. За цим важливим економічним критерієм Україна сьогодні ще поступається також Болгарії, Румунії, Туреччині, Росії та Білорусі[33].

Якщо частка *іноземних інвестицій* у ВВП України в 2003 році становила 1,4% то в 10 країнах, нових членів ЄС цей показник в середньому 5,1%. Серед країн-сусідів України

на Польщу припадає 3,2%, Словаччину - 6,3%, Угорщину - 4,7%, Румунію - 2,8%.

Ще одним важливим чинником прискорення руху України в СОТ залишаються *іноземні інвестиції в економіку*. На жаль і за цим показником наша держава набагато відстає від країн-членів ЄС [34].

Підводячи підсумки роботи Уряду в 2005 р. Президент України В.Ющенко підкреслив, що інтеграція "України до СОТ дозволить на 10% збільшити доходи України від торгівлі з іншими країнами. Український товаровиробник буде мати більш широкий доступ до світових ринків. Забезпечення національних інтересів і захист українського виробника являються пріоритетом для Уряду. Саме з цих позицій ми ведемо переговори з країнами – учасниками СОТ" [35].

15 червня у Женеві завершилося 16-е засідання Робочої групи з розгляду заявки України щодо вступу до Світової організації торгівлі. Підписано двосторонній протокол з доступу до ринків товарів та послуг з Колумбією, а трохи раніше – з Єгиптом та Австралією. У підсумку завершено переговори з 49 країнами – членами СОТ. Оскільки з Киргизією та Тайванем ще не оформлено двосторонніх відносин а рамках СОТівського протоколу, а звіт Робочої групи ще не затверджено, доведеться провести ще не одне засідання Робочої групи, заплановане на вересень. Чи стане воно останнім, вочевидь, залежатиме від нового уряду та парламенту. Останньому у будь-якому разі доведеться прийняти відповідні закони. "Україна має намір просити Світову організацію торгівлі про вступ без підписання протоколів з усіма її учасниками після прийняття Верховною Радою законів, що узгоджують національне законодавство з нормами СОТ", – заявив 17.07.2006 року виконуючий обов'язки міністра економіки Арсеній Яценюк [36].

По суті вже є новий уряд мусить довести переговори до фінального кінця – затвердження звіту Робочою групою з розгляду заявки щодо вступу України до СОТ. Це й будуть остаточні зобов'язання України, за які у нас питає кожна зі

---

149 держав-учасниць торговельного клубу. Отже, головним завданням для уряду у процесі ратифікації документів, пов'язаних зі вступом до СОТ, стане роз'яснення депутатам тієї простої істини, що жодну правку вже не можна внести до текстів, які ратифікуються. Можливо, саме з цією метою у парламенті зареєстровано проект.

На підставі наведених аргументів можемо зробити окремі висновки:

по-перше, інтеграція України до Європейської Спільноти неможлива без вступу в СОТ, що дає, з одного боку, переваги, а з іншого боку – породжує і небезпеки для економіки країни;

по-друге, як свідчила конференція представників країн-членів СОТ в Гонконзі в грудні 2005 року і в СОТ накопичились протиріччя, які ледь не закінчились розпадом структури при затвердженні бюджету СОТ на 2007-2013 рр. Лише завдяки поступкам Англії і компромісу з іншими учасниками зібрання вдалося зберегти єдність організації;

по-третє, позиції прибічників порядку, що існують у світовій торгівлі, досить сильні. Головний їх аргумент полягає в тому, що дотепер ніхто нічого краще за СОТ не створив. Є підстави бути незадоволеними організацією, але поки її нічим замінити.

Аналіз стану євроінтеграційного поступу України, що проведений в нашому матеріалі, дає, на наш погляд, підстави внести окремі рекомендації щодо удосконалення процесу інтеграції до СОТ, а саме:

1. Незважаючи на гостру необхідність прискорення інтеграції, забезпечити об'єктивну оцінку можливих наслідків приєднання України до СОТ.

2. З метою максимального використання переваги членства в СОТ та мінімізації можливих негативних наслідків, в період адаптації, вжити комплексних заходів по забезпеченню конкурентоспроможності національної економіки.

3. Завершити процес внесення змін і доповнень до відповідних законів України щодо виконання критеріїв всту-

---

пу до СОТ. Створити ефективний механізм моніторингу за відповідністю українського законодавства нормам СОТ.

4. Здійснити всебічний аналіз ефективності використання наявних ресурсів (фінансових, кадрових та інших). Для реформування торговельної політики з метою досягнення критеріїв членства в СОТ.

5. Забезпечити перепідготовку кадрів з питань діяльності СОТ, які відстоюватимуть інтереси держави.

6. Вивчити можливості більш широкого залучення іноземної технічної допомоги для вирішення питань підготовки фахівців у сфері діяльності СОТ.

І останнє, – важливим кроком на шляху України до СОТ є позитивна реалізація Плану дій "Україна – ЄС" у рамках Європейської політики сусідства. Своєчасне і якісне виконання Плану дій дозволить створити передумови для нового формату – нової Угоди про партнерство і співробітництво, в якій мають бути окреслені питання щодо перспектив членства України в ЄС. Відомо, що в економічній співпраці нової української влади з об'єднаною Європою визначено три першочергові етапи, які наведено у "Дорожній карті", затвердженій для виконання зазначеного Плану дій[37], це:

- визнання ринкового статусу української економіки Європейським Союзом, що уже досягнуто в 2006 році;
- врегулювання питання торгівлі сталеливарними виробами між Україною та ЄС з урахуванням збереження обсягів традиційних поставок до десяти нових держав – членів;
- визначення економічних передумов для укладання угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

На наш погляд, вступ до СОТ – реальна перспектива за умови сконцентрованих і скоординованих зусиль з боку влади, за підтримки суспільства, сприятливого розвитку політичних процесів в Україні. Вміння і змога нового Парламенту та Уряду адекватно реагувати на виклики сучасності, проводити зовнішню політику держави з урахуванням ін-

---

тересів України в країнах ЄС, розвивати традиційно дружні, взаємовигідні стосунки з Росією, яка залишається основним партнером зовнішньо-економічних відносин з нашою державою. Адже ігнорування історичного досвіду братських взаємовідносин українського і російського народів, як свідчить досвід 2005–2006 років (конфлікти з о. Тузла, “газова” і “м’ясо-молочна війни”, скорочення поставок металургійної продукції до Росії та інше), приносить величезні втрати не лише для економіки, а і для подальшого комплексного розвитку відносин між нашими державами, не сприяє пришвидшенню руху України до Світової організації торгівлі.

Використана література:

1. Послання Президента України до Верховної Ради України. /Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 р. – К.:2006.-С. 146 .
2. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки /під ред. Власюка О.С. – К. : Знання України. 2005 р.- С.556.
3. Головка О. Газова проблема: шляхи розв’язання./Урядовий кур’єр. – 2005р., 29 грудня; Фіалко А. Європейський вибір: випробування газом/щотижневик Дзеркало тижня. – 2006р., 21 січня; Шерр Джеймс. Європа і газова криза: Хто винний і що робити?/щотижневик Дзеркало тижня.-2006 р., 28 січня.
4. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки/ під ред. Власюка О.С. – К.: Знання України. 2005р.- С. 496-497.
5. Посібник з транскордонного співробітництва / Відповідальний за випуск В.Чопак. - Ужгород .: - Поліграф центр “Ліра” – 2005р. – С. 29.
6. Що таке Угода про партнерство та співробітництво: Довідник .- К.: Комісія Європейського Співтовариства., 1998. – 97 с.
7. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України від 11.06.1998;
8. Програма інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України від 14.09.2000;
9. Європейський вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України. 2002 р. – К.: Преса України, 2002. – 96 с.

-
10. Послання Президента України до Верховної Ради України. /Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 р. – К., 2006.- С. 128.
  11. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки/ під ред. Власюка О.С. – К. : Знання України. 2005 р.-509 с.
  12. Іноземні інвестиції в Україні. - К.: Редакційно-видавниче відділення УкрІНТЕІ,2044. – 248с.
  13. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С. Філіпченко (керівник авт. Кол.). – К.: Знання України, 2004.-304 с.
  14. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. – К., 2004. – 32 с.
  15. Аналітичний щоквартальник // Науковий редактор Дергачов О.П. – 2003.- № 3-4.
  16. Осика С., П'ятницький В. Світова Організація Торгівлі. Посібник. – К.: К. І. - С. – 2004. – 506 с.
  17. Гетманчук А.: Інша Райс // Дзеркало тижня, 10 грудня 2005 р. Ринковий статус від Євросоюзу// Урядовий Кур'єр. 2 грудня 2005 р.
  18. Коваленко В. Вступ до СОТ: Сказавши “А”, потрібно сказати “Б” // Дзеркало тижня 17 грудня 2005 р.
  19. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. – К., 2004. - С. 32.
  20. Мушка Ю. Деякі проблеми на шляху інтеграції України до ЄС / Угорщина на шляху до Шенгену виклики для України. Матеріали міжнародного “круглого столу” експертів. Ужгород, 2001 р. – Ужгород: Видавн. Падяка, 2001. - С. 101.
  21. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. – К., 2004. - С. 11.
  22. Там само. – С. 12-15.
  23. Коваленко В. Вступ до СОТ: Сказавши “А”, потрібно сказати “Б” // Дзеркало тижня 17 грудня 2005 р.
  24. Ринковий Статус від Євросоюзу // Урядовий кур'єр, 2 грудня 2005 р.
  25. Там само.
  26. Манько В. В очікуванні СОТ: Чи зможе Україна скористатися перевагами від вступу до клубу Світової торгівлі.// Дзеркало тижня 10 грудня 2005 р.

-
27. Там само.
  28. Послання Президента України до Верховної Ради України. /Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 р. – К., 2006.-с.- 125-126.
  29. Політичний коментар: щомісячний огляд ситуації в Україні / Центр перспективних досліджень. №2 – 2006 . – С.-12.
  30. Там само. – С.-12
  31. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. – К., 2004. - С. 58.
  32. Там само с.-57; Друзенко Г.Напередодні Саміту Україна – ЄС: підсумки заради перспективи// Дзеркало тижня. 18 листопада 2003 р.
  33. Іноземні інвестиції в економіку України. Наукове зібрання. К.: 2004 р. – С. 123
  34. Ющенко В.А. До всіх і кожного / По матеріалах радіо звернень в 2005 -2006 рр. – Щотижневик Комсомольська правда - 2006р. – 10 березня.
  35. <http://www.ukranews.com/cgi-bin/openarticle> 17.07.06.
  36. Послання Президента України до Верховної Ради України. /Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 р. – К., 2006. – С. 150.
  37. Науковий вісник Закарпатського державного університету. Серія: Історія. «Міжнародні відносини та інтеграційні процеси в Україні: стан, проблеми, перспективи». – Випуск 1(7). – Ужгород: ЗақДУ. - 2006. – С. 6-16.

(Науковий вісник Закарпатського державного університету. Серія: Історія. «Міжнародні відносини та інтеграційні процеси в Україні: стан, проблеми, перспективи». – Випуск 1(7). – Ужгород: ЗақДУ. - 2006. – С. 6-16.)

НАУКОВІ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМАТИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію потребує якісних змін у сфері науки і освіти, динамічного інтеграційного поступу в європейський простір вищої освіти, базові положення якого чітко виписані у Болонській декларації.

Інтеграція України в європейський освітній простір потребує вироблення нових механізмів, серед яких: *обмін випускниками вузів, вирішення проблеми юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах Європейського Союзу; створення умов з метою недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; адаптування законодавства України до вимог Євросоюзу; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси країни у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інше.*

Важливе місце в системі роботи вищої школи із забезпечення інтеграції науки і освіти в навчальний процес займають фундаментальні і наукові розробки та використання їх результатів. Тому увага до проблем якості підготовки фахівців вищої школи в умовах євроінтеграційного поступу держави закономірна.

Так, протягом 2007-2008 рр. НН Інститут філософії та євроінтеграційних досліджень Закарпатського державного університету брав участь у конкурсах наукових проєктів на виконання загальнодержавних організаційно-аналітичних та науково-методологічних заходів за бюджетною програмою 2201540.

Інститут увійшов до числа переможців і, згідно з договором за номером ЦП/378-2008 між МОН України і Закарпатським державним університетом, здобув право реалізувати науковий проєкт «Розроблення навчально-методичного забезпе-

---

чення включення питань євроатлантичної інтеграції до програм підготовки фахівців у вищих навчальних закладах за спеціальністю “Міжнародні відносини” з виданням посібників, збірників нормативно-правових актів, методичних розробок і пілотне впровадження результатів проекту на регіональному рівні».

Результатом наукової та навчальної роботи Закарпатського державного університету щодо забезпечення інтеграції науки і освіти як необхідної умови підвищення якості підготовки фахівців стала розробка і видання підручників нового покоління у 2007-2008 рр.

При розробці підручників викладачами університету враховані як сучасні навчально-методичні вимоги так і новаторські підходи у створенні підручників нового покоління, зокрема розробка інтерактивних, мультимедійних навчальних матеріалів у електронній формі.

Зокрема, НН Інститутом філософії та євроінтеграційних досліджень Закарпатського університету при підготовці та випуску серії видань «Євроінтеграція: український вимір» (15 вип.) — пріоритетним було дотримання таких навчально-методичних вимог, як науковість підручника, логічна структурованість, модальність, наявність навчально-методичного апарату.

Видання стало результатом виконання наукових проєктів з розробки та дослідження навчально-методичного забезпечення включення питань євроатлантичної інтеграції до програм підготовки фахівців у вищих навчальних закладах за спеціальністю “Міжнародні відносини”. Це зумовило логічну структуру видання, яка складається з трьох груп: перша — 8 навчальних посібників, які отримали Гриф МОН України «Рекомендовано як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів»; друга — 5 збірників наукових праць за матеріалами наукових конференцій і «круглих столів»; третья — 4 навчальних та 2 навчально-методичних посібники.

Особливе місце серед видань, наукових розробок 2007-2008 років, займають комплекс навчальних посібників, які

є фундаментальними для організації спецкурсу «**Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції**». Він складається з таких навчальних посібників:

І.В.Артюмов Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: Навчальний посібник: У 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн.1. Україна – Європейський Союз. – 476 с. (Серія “ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР”; Вип. 11) Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія. У 2 частинах /Уклад, і коментарі: І.В.Артюмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. - Ужгород: Ліра, 2007. - Ч.І.: Нормативно-правове регулювання взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом. – 452 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип.5). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

І.В.Артюмов Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: Навчальний посібник: У 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн. 2.Україна-НАТО. – 370 с. (Серія “ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР”; Вип. 11) Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія. У 2 частинах /Уклад, і коментарі: І.В.Артюмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. - Ужгород: Ліра, 2007. - Ч.2.: Нормативно-правове регулювання взаємовідносин між Україною та НАТО. - 346 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип.5). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

Інститути ЄС і НАТО. Глосарій основних термінів та понять: Навчальний посібник / Укладачі: І.В.Артюмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко.

- Ужгород: Ліра, 2007. - 282 с. - Бібліогр.: 272-282 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 4). *Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.*

І.В.Артёмов. Європейська та євроатлантична інтеграція: український вимір: Навчально-методичний посібник і робоча програма навчальної дисципліни. – Ужгород, 2008 – 136 с.

Експертами та рецензентами названого комплексу навчальних посібників, що розроблені інститутом були: **Хандогій Володимир Дмитрович** – Перший заступник міністра закордонних справ України; **Бондаренко Віктор Дмитрович** – вчений секретар ВАК України, доктор філософських наук, професор; **Майборода Олександр Микитович** – заступник директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, доктор історичних наук, професор), які надавали необхідну консультативну і методичну допомогу та контролювали хід виконання технічного завдання і календарного плану виконання.

Про належний рівень наукових розробок виконаних в процесі реалізації наукового проекту свідчить те, що названі вище навчальні посібники отримали гриф МОН України «Рекомендовано як навчальний посібник для вищих навчальних закладів».

Поряд із названими навчальними посібниками в процесі виконання наукового проекту було підготовлено ще ряд видань з актуальних проблем європейської та євроатлантичної інтеграції України. Зокрема це:

Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.)/ Відп. ред. І.В.Артёмов. - Ужгород: ЗақДУ, Ліра, 2007. - 456 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір": Вип. 1)

Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія (Мо-

---

ніторинг наукових досліджень і розробок): Навчальний посібник. - Ужгород: Ліра, 2007. - 343 с. (Серія: "Євроінтеграція: український вимір". Вип.2). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми: Збірник наукових праць / Відп. ред. І.В.Артёмов. - Ужгород: ЗақДУ. Ліра. 2007. - 346 с. (Серія: "Євроінтеграція: український вимір". Вип.3).

Офіцінський Р.А. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект: Навчальний посібник. - Ужгород: Ліра. 2007. - 320 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 6). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

І.В.Артёмов. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: Навчальний посібник. - Ужгород: Ліра, 2007. - 310. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 7).

Мітряєва С.І. Європейська безпека і Україна: Навчальний посібник. — Ужгород: Ліра, 2008. – 222 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 8).

Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29-30 листопада 2007 р.)/ Відп. ред. І.В.Артёмов. - Ужгород: Ліра, 2008. - 390 с. (Серія "ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР"; Вип. 9)

Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: Збірник наукових праць. –Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. (Серія "ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР"; Вип. 10)

І.В.Артёмов. Актуальні проблеми зовнішньої політики України: Навчально-методичний посібник і робоча програма навчальної дисципліни. – Ужгород, 2008 – 136 с.

Взаємовідносини України з НАТО: соціально-політичний аспект. Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2008 – 260 с. (Серія “ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР”; Вип. 12)

І.В.Артёмов. Транскордонне співробітництво: актуальні проблеми: Монографія. – Ужгород: Ліра, 2009. – 15 друк. арк. (Серія “ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР”; Вип. 13)

Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: Навч. посіб. / І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко, С.В.Бутівченко, О.М.Ващук, Д.В.Вітер, В.В.Гоблик, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, Ю.Г.Кальниш, В.М.Козаков, І.В.Козюра, З.І.Логвін, О.М.Руденко, Л.В.Тимчук. – Ужгород.: Вид-во Ліра, 2008. – 465 с. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

Міжнародна інтеграція: Навчальн. посіб. / І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, О.М.Ващук, Д.В.Вітер, С.І.Вировий, В.В.Гоблик, І.М.Забара, Л.І.Загайнова, Г.М.Казакевич, О.М.Казакевич, Ю.Г.Кальниш, І.В.Козюра, С.А.Криворучко, З.І.Логвін, О.В.Манойленко, І.В.Рейтерович, О.М.Руденко, О.М.Рудік, С.О.Телешун, О.Р.Титаренко, І.В.Шкурат, О.М.Шушпанніков. – Ужгород.: Вид-во Ліра, 2008. – 387 с. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

Характерною особливістю навчального закладу є те, що в основу діяльності Закарпатського державного університету покладена концепція зближення теоретичних наукових досліджень та фахової освіти. З метою активізації наукової складової у освітній діяльності університетом було укладено ряд угод про співробітництво з вітчизняними та зарубіжними науково-дослідними інститутами та установами. Залучення до викладацької діяльності в університеті провідних науковців сприяла інтеграції новітніх наукових розробок у навчальний процес та цілеспрямованій підготовці та відбору перспективної молоді для потреб фундаментальної науки.

Важливе місце в діяльності університету займає участь студентства у науково-дослідній діяльності, залучення обда-

---

рованих студентів до підготовки академічних підручників та навчальних посібників, наукових вісників університету. Зокрема, у підготовці та виданні науковцями Закарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Національної академії державного управління при Президентові України фундаментальних навчальних посібників серії «Євроінтеграція: український вимір» активно залучались студенти факультетів юридичного та міжнародних відносин: Агаєва Айнура, Бродич Андріана, Ващук Андрій, Вовканич Іван, Вайнраух Олександр, Гоблик Владислав, Дорогі Наталія, Данканич Олександр, Єгорова Ольга, Марчук Роман, Раповець Оксана, Тюшка Тетяна, Чейпеш Олександр, Чернявський Борис, Шпільман Богдан та інші. Їх статті опубліковані у збірниках наукових праць університету.

Вагомим аргументом на користь підготовлених навчальних посібників з проблем європейської та євроатлантичної інтеграції України є те, що усі вони успішно пройшли всебічний моніторинг на придатність для навчального процесу студентів, які навчаються за профілем дисциплін — «Міжнародні відносини». **Впровадження результатів наукового проекту на регіональному рівні проведено у 3 етапи.**

По-перше, вчена рада Закарпатського державного університету заслухала звіт керівника наукового проекту Артёмова І.В. — директора НН Інституту філософії та євроінтеграційних досліджень університету і схвалила результати виконання проекту.

По-друге, громадській організації «Рада ректорів вищих навчальних закладів Закарпатської області» було запропоновано використовувати в навчальному процесі наукову продукцію, створену в ході реалізації проекту.

По-третє, управління освіти та управління євроінтеграції Закарпатської обласної державної адміністрації підписали акт прийому продукції за результатами виконання наукового проекту для впровадження у навчальних закладах на регіональному рівні.

Серед першочергових завдань вищої школи центральне місце займає робота по формуванню концептуальної моделі інноваційного розвитку вищого навчального закладу, що є одним із пріоритетів розвитку європейського простору вищої освіти.

З метою реалізації освітянської місії в Закарпатському державному університеті розроблено концептуальну модель інноваційного розвитку університету та концепцію науково-дослідної роботи, основними відправними принципами якої є:

- *наука та інноватика* в університеті є невід'ємною складовою його діяльності та соціально-економічного розвитку, наукова, науково-технічна та *інноваційна діяльність* університету спрямована на задоволення потреб навчального закладу;
- забезпечення підготовки фахівців в університеті, які відповідають вимогам економіки і суспільства, рівню світових кваліфікаційних вимог;
- відповідність форм наукової, науково-технічної та *інноваційної діяльності* університету рушійним силам, засобам і механізмам соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності ЗақДУ стало:

- формування, накопичення та використання знань у процесі підготовки студентів, що відповідають потребам економіки і суспільства, рівневі світових кваліфікаційних вимог;
- впровадження через випускників університету наукових знань та досягнень у всі сфери промисловості, економіки та суспільства;
- підготовка магістрів, кандидатів і докторів наук з нових спеціальностей «Інноваційний менеджмент», «Інноватика», кадрове супроводження функціонування та інноваційного розвитку університету та соціально-орієнтованої ринкової економіки України;

Для реалізації поставленої мети розроблені основні стратегічні завдання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університету, а саме:

-
- забезпечення проведення в університеті фундаментальних і прикладних досліджень, створення нових технологій та досягнення інших наукових результатів, які повинні стати базою і змістом навчання, джерелом і складовою наукових шкіл;
  - розробка та поповнення змісту стандартів вищої освіти з урахуванням досягнень світової науки і техніки, посилення впливу науки на вирішення завдань освіти і виховання;
  - перехід від заходів збереження науково-технічного потенціалу до його подальшого розвитку та ефективного використання для задоволення потреб університету та його розбудови;
  - вдосконалення методів, засобів та форм тематичного планування та конкурсного відбору проектів наукових досліджень, механізмів втілення та використання наукових досягнень в навчальному процесі;
  - підвищення результативності залучення студентів, аспірантів до виконання наукових досліджень, їх участі в конференціях, конкурсах, олімпіадах, виставках, наукових публікаціях та забезпечення розвитку студентської наукової та інноваційної діяльності;
  - вирішення проблем оновлення матеріально-технічної бази наукових досліджень та розробок і створення та функціонування наукових та технологічних парків, бізнес- та інформаційно-технологічних інкубаторів, студентських юридичних клінік, інноваційно-технологічних центрів на базі університету;
  - вдосконалення засобів та форм інформаційного забезпечення наукових досліджень та інноваційної діяльності, стажування викладачів, виконання спільних наукових проектів та подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Особливе місце в загальній системі інноваційних заходів вищої школи на шляху інтеграції науки і освіти займають ключові проблеми кадрового забезпечення євроінтеграційного поступу держави. На це акцентована увага Державної програми підготовки і перепідготовки фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України до 2011 року, яка передбачає зокрема:

➤ Створення кафедр європейської інтеграції у вищих навчальних закладах. Опрацювання питання щодо включення окремих спеціальностей у сфері європейської та євроатлантич-

---

ної інтеграції до переліку напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах.

➤ Забезпечення підготовки та видання навчально-методичних посібників, періодичних видань, збірників нормативно-правових актів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, комплектування ними бібліотек вищих навчальних закладів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

➤ Проведення та координація наукових досліджень з актуальних питань європейської та євроатлантичної інтеграції, а також наукових, науково-методичних конференцій, симпозиумів, семінарів із цих питань.

Серед багатьох проблем ВНЗ України залишається питання визнання дипломів нашої держави в країнах Європейського Союзу. Це суттєво стримує інтегрування вищої школи України до європейського освітнього простору. На нашу думку, це актуальне питання вимагає до себе серйозної уваги у зв'язку з недооцінкою знань наших випускників з боку Євросоюзу.

Україна приєдналася до Болонського процесу 2005 року, зобов'язавшись внести відповідні зміни у національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти до 2010 року. Зараз відбувається інтенсивна реорганізація структури університетів, здійснюється адміністративна реформа та деякі перебудови у системі навчання.

У більшості вищих навчальних закладів уже запроваджено модульно-рейтингову систему. З 2007 року в Україні почав діяти новий список спеціальностей і кваліфікацій, адаптований до європейських вимог, що сприяє навчальним обмінам і відкриває можливості українцям продовжувати навчання в країнах ЄС. Проте існує низка проблем на шляху запровадження Болонської системи в Україні, серед них:

- Відсутня остаточно сформована законодавча база.
- Збільшився розрив зв'язків між сферою освіти і ринком праці.
- Двоступеневу систему не впроваджено повною мірою - існує плутанина у розумінні рівнів спеціаліста і магістра. Система

наукових ступенів складніша порівняно із загальноєвропейською, що ускладнює мобільність викладачів і науковців у Європі.

- В Україні проблемно функціонує система підвищення кваліфікації та перепідготовки. Нової системи, що задовольняла потреби ринкової економіки, не створено. Тому дуже важливий загальноєвропейський принцип "освіта упродовж усього життя" поки що в умовах нашої держави не може бути повною мірою реалізований.

Серед головних чинників, що негативно впливають на мобільність українських студентів:

- низький рівень фінансового забезпечення розвитку мобільності студентів;
- слабка підтримка спрощення візового режиму для студентів;
- низький рівень інформаційного забезпечення студентів щодо можливостей і умов навчання у вищих навчальних закладах Європи;
- низький рівень підтримки Міністерством освіти та науки мобільності студентів через надання грантів;
- обмежений доступ українських громадян до грантів країн - членів ЄС.

Ще одна проблема — професії, до яких існують спеціальні вимоги в Директивах ЄС про визнання дипломів, потребують проходження певних процедур в країні — члені ЄС, де особа вирішила займатися відповідною діяльністю.

Такими процедурами можуть бути здійснення практики з певної професії в країні прибуття впродовж визначеного періоду та проходження кваліфікаційних іспитів (щодо адвокатської діяльності). Проте щодо таких професій не існує автоматичного визнання кваліфікації. У кожному окремому випадку спеціально уповноважені органи країни визначають, чи допускати особу до відповідної професійної діяльності. Визнання кваліфікації означає, що особа має право провадити професійну діяльність на тих самих умовах, що й громадяни країни прийняття. Однак це не означає, що її диплом рівнозначний національним дипломам цієї країни.

Між Україною та ЄС не існує угод, що регулювали б здійснення професійної діяльності в тих галузях, щодо яких у Євро-

---

пейському Союзі діє спеціальна процедура визнання дипломів. Тому громадяни України не мають права практикувати ці професії у країнах — членах ЄС. Щодо решти професій, здійснення яких не врегульовано на євросоюзівському рівні — визнання дипломів українських навчальних закладів відбувається відповідно до нормативних актів країн-членів і згідно з бажанням працедавців. Жодних заходів сприяння цього визнання ЄС не здійснює.

Взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання здійснюється також на підставі двосторонніх міжурядових угод, і хоча Україна має такі угоди з 24 країнами світу, серед них європейських країн лише шість: Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та Франція (лише щодо визнання наукових і вчених ступенів).

Імплементация положень Болонської декларації, полегшення доступу до інформації про можливості освіти, спрощення видачі віз студентам і науковцям сприятиме збільшенню кількості **українських студентів, які здобувають освіту за кордоном.**

Разом з тим викликає стурбованість проблема наукової роботи у вищих навчальних закладах. Якщо в минулому дисертаційні дослідження були переважно продуктом планових і фінансованих державою науково-дослідних робіт, то сьогодні наука - на голодному пайку. Наслідком цього є проблема відтоку з України наукових кадрів. Наука і держава в Україні сьогодні залишаються взаємними боржниками. Всі ці та інші процеси надзвичайно важливі, і їх вирішення сприятиме підвищенню ефективності освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів, інтеграції України у світовий та європейський освітній і науковий простір.

Українські експерти пропонують державі перетворити "відплив мізків" на "експорт кадрів", що дасть змогу максимально ефективно використати науковий потенціал країни і підтримати її систему освіти. Привабливою особливістю моделі "експорту кадрів" є створення "наукової діаспори": своєї організації вихідців з України, які працюють за кордоном, які допомагали б українським студентам та аспірантам, що їдуть навчатися за кордон, а також давали консультаційну допомогу українським науковим і державним інституціям.

Важливим стратегічним пріоритетом української вищої школи на шляху інтегрування в європейський простір вищої освіти залишається проблема своєчасного і адекватного реагування на всі розумні, прогресивні зміни глобального світу, зберігаючи при цьому свою національну ідентичність, свою специфіку, автентичність і культурні традиції. В процесі неминучої трансформації університети майбутнього перш за все повинні зберегти свою незалежність від політиків, бізнесменів і релігійного впливу, тобто вони повинні залишитися поза політикою і поза ідеологією, повинні залишитися вірними закону і найголовніше - науковій істині.

На початку двадцять першого століття на університетську систему освіти роблять вплив безліч чинників. Сучасний університет знаходиться в стані перманентного конфлікту, оскільки в рамках інституційної культури місія університету полягає в навчанні вісімнадцятирічних випускників середніх шкіл, незважаючи на те, що кількість дорослих студентів в університетах постійно росте. Це створює певні проблеми, оскільки інституційна політика традиційних вищих навчальних закладів до цих пір орієнтована на інтереси і потреби юних студентів.

Ще одна важлива межа, може навіть місія університетів майбутнього, — це розвиток і реалізація механізмів освіти протягом всього життя згідно з індивідуальною освітньою траєкторією. Однією із стратегічних цілей розвитку суспільства в двадцять першому сторіччі стануть: формування глобального інноваційного суспільства за допомогою поглиблення і розвитку інтеграції головних елементів трикутника знань - «освіта - дослідження - інновація»; великомасштабні інвестиції в людські ресурси; розвиток професійних навиків і практики наукових досліджень.

Саме тому випускники університетів залишаться вічними студентами впродовж всієї своєї професійної кар'єри.

(Збірник наукових статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (18-21 листопада 2008 року Ужгород (Україна) – Сніна (Словаччина)). – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 91-102.)

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

У статті розкрито найбільш актуальні проблеми місця і ролі України в сучасному геополітичному просторі після розширень ЄС 2004–2007 рр. та функціонування українсько-євросоюзівського кордону в умовах реалізації євроінтеграційної зовнішньополітичної стратегії.

Ключові слова: геополітика, євроінтеграція, Євросоюз, геостратегічний вибір, глобалізація.

Актуальність теми публікації та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями визначається необхідністю виокремити проблемні питання та особливості сучасного стану взаємовідносин України з Європейським Союзом, НАТО в контексті їх впливу на геополітичний вимір сучасного глобального розвитку.

Аналіз джерел, досліджень і публікацій свідчить про зацікавленість геополітичною проблематикою як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Їх можна умовно розділити на дві групи. **До першої** групи відносимо науковців, які розглядають євроінтеграційні аспекти сучасної української геополітики на основі економічних показників і окремих політичних чинників. Зокрема це: А.Гальчинський, В.П'ятницький, З.Варналій, В.Чалий, Ю.Рубан, Б.Данилишин, І.Бураковський та інші [1].

Роботи названих авторів, на наш погляд, внесли значний вклад у дослідження проблеми та роз'яснення особливостей економічної бази та політичної складової євроінтеграції. Особливу увагу вони приділяють принципу залежності усього інтеграційного процесу від структурно-функціональних змін у світовій економіці, викликаних процесами глобалізації, які не залишили осторонь і Україну.

Другий напрям підтримується вченими, що сформувались уже в пострадянський період, або тими, хто працював або стажувався за межами України. Вони розглядають європейську інтеграцію не лише з точки зору економічних,

---

а в основному в площині політичних, військових, правових, культурних і соціальних процесів. До науковців другого напрямку можна віднести В.Горбуліна, В.Хандогія, В.Гречанінова [2], І.Бусигіну, С.Биховського, О.Буторіну, М.Каргалову, Н.Кузнецова [3] та інших.

Поряд з названими авторами проблематиці місця України в геополітичному просторі присвятили свої роботи багато інших вітчизняних та зарубіжних науковців-геополітиків[4].

Значний внесок у наукове дослідження сучасних актуальних проблем України в геополітичному просторі вносять Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції (В.Горбулін), Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень (Ю.Рубан); Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України (Г.Перепилиця), а також окремі державні університети.

Зокрема, Закарпатський державний університет у 2007-2008 рр. розробив серію навчальних посібників для студентів з проблематики євроінтеграційних аспектів сучасної української геополітики, дев'ять з яких отримали гриф МОН України «Рекомендовано як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів» [5].

Високим рівнем політичної актуальності і зрозумілою дослідницькою зацікавленістю до проблематики геополітичних процесів у час глобалізації, і місця в них України, пояснюється поява значного масиву літератури та Інтернет-джерел як наукового, так і популярно-пропагандистського змісту з акцентом на дослідження політичної складової євроінтеграції. У них значне місце відведено і Україні.

Основні завдання, поставлені у статті:

- виділити і згрупувати найбільш актуальні проблеми, пов'язані із місцем і роллю України в геостратегічному просторі в контексті євроінтеграційних аспектів;
- розставити окремі акценти у взаємовідносинах України з ЄС в умовах підготовки нового базового договору України з Європейським Союзом;

- спробувати спрогнозувати розвиток взаємовідносин України з ЄС, НАТО та Росією напередодні виборів Президента України.

Виклад основного матеріалу публікації. Важливість дослідження ролі і місця України в новому глобальному вимірі зумовлена кількома чинниками. **По-перше**, протягом років незалежності *не вдалося подолати глибокий політико-ідеологічний розкол українського суспільства, в тому числі з питань геостратегічного вибору між Сходом і Заходом.* Ми не розв'язали проблему національного примирення, не вирішили низки питань по осі "Схід-Захід", багатьох інших завдань. Україна вибудувалась як держава, тепер ми повинні *утвердити себе як українська політична нація.* Адже історія – це процес самоусвідомлення нацією своєї сутності, і саме усвідомленням себе самої у процесі історії нація здійснює своє призначення. "Українці, – писав **М.Грушевський**, – мусять стати нацією, коли не хочуть зостатися паріями серед народностей. Прийшов той час – час життя..."[6].

Чинником, що найбільш ускладнює зовнішньополітичний курс нашої держави, є **недостатня визначеність сучасних геополітичних процесів, а також проблема збереження ідентичності нації в умовах глобалізації.** Адже глобалізація (розширення і поглиблення соціальних зв'язків та інститутів у просторі й часі) сьогодні – це об'єктивна реальність, і тому питання щодо входження чи невходження до її структур окремих націй, народів і навіть цивілізацій не обговорюється, воно вже вирішене. Саме тому *Україна є також органічною складовою глобального простору.*

Британський історик **Є.Дж. Гобсбаум** зазначав, що одним із основних викликів ХХІ ст. є **зниження ролі національної держави як системи, у межах якої живуть люди і на просторі якої відбувається більшість значущих для них подій** [7]. На цій залежності держав в умовах глобалізації акцентує увагу і **Зб.Бжезинський**, який писав: "Глобалізація стимулює процеси, які призводять до ерозії традиційних державних суверенітетів...", що загрожує "...втратою національного контролю над основними економічними та соціальними цінностями" [8].

Це особливо небезпечно для молодих держав, які стали на шлях незалежного розвитку. Небезпека в тому, що *в ході глобалізації відбувається процес диференціації бідних та багатих країн*. Колишній держсекретар США **Г.Кісінджер** з цього приводу говорив, що світові лідери не можуть ігнорувати той факт, що за багатьма напрямками прірва між тими, кому випадають плоди глобалізації і всіма іншими, продовжує зростати, причому як у межах окремих держав, так і світовому масштабі. Тому складається ситуація, що змушує “сильних попірати слабких” [9].

Заслугує уваги і вислів американського геополітика **С.Гантінгтона** про те, що *Захід реалізує свої економічні інтереси і у зв'язку з цим нав'язує іншим країнам економічну політику за власним баченням*. У праці “Битва цивілізацій” він пише, що прагнення Заходу насаджувати свої цінності, сприяти своїм економічним інтересам викликає зворотню реакцію в інших цивілізаціях. Центральною віссю Світової політики буде найімовірніше конфлікт між Заходом і всіма іншими цивілізаціями [10]. Зазначені фактори на нашу думку, слід врахувати і Україні в процесі здійснення зовнішньої політики.

По-друге, наше геостратегічне положення. *Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника “США-ЄС-Росія”*. Контури цього трикутника ще не набули чітких обрисів, однак мало хто не відмічає значиму роль *Української держави в їх остаточному визначенні*. Адже Україна є проміжним, санітарним кордоном, або “буферною зоною” цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО та СНД – простором, який вважає зоною своїх інтересів.

Така увага до України цілком зрозуміла, адже вона *перша* в Європі за територією (603,7 тис. кв. км.), *п'ята* за кількістю населення (47,0 млн. чол.). По кордонах наша держава *межує* з країнами ЄС – Польщею (542,3 км.), Словаччиною (98,7 км.), Угорщиною (135,1 км.) та Румунією (608,6 км.) На частку України припадає 40 % європейських чорноземів,

вона має більше як на сто років запасів залізної, марганцевої, уранових руд на 400 років вугілля та цінних металів, а головне – історичні і культурні передумови для участі у західноєвропейському економічному просторі.

Цікаві думки щодо особливостей політичної географії і геополітики України наводять автори навчального посібника «Політична географія і геополітика»[11].

Україна розташована в центральній частині Європи (географічний центр Європи знаходиться на території України – в Закарпатті під Раховом) і завжди перебувала якщо не в центрі європейських історичних подій, то під їх постійним безпосереднім впливом ще від часів Київської Русі. Аналіз транспортно-географічного положення дає підстави для висновку про стратегічно важливе геопросторове положення території України в регіоні, оскільки вона має потенційно високий рівень транзитності в центральній частині Євразії.

Аналіз мережі сусідських геопросторових зв'язків України свідчить, що вона покриває якраз центральну частину континенту на стику Європи й Азії (рис.1)[12]. Звернемо увагу на таке: **1. Найважливіша геополітична вісь Євразії пролягає по лінії Росія – Чорне море – Туреччина; саме через ці території проходить межа між Європою і Азією. Для України – це кордон по Азовському і Чорному морях та Керченській протоці.**

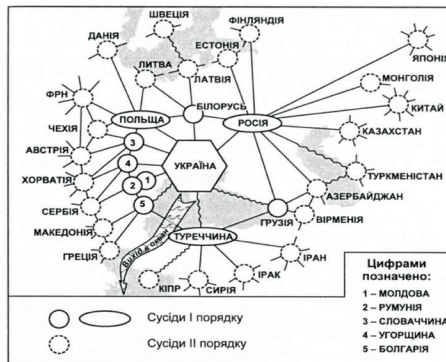

Рис. 1. Україна в системі країн центральної частини Євразії

Інша важлива геополітична вісь проходить по лінії Польща— Україна—Туреччина. Це так звана Балто-Понтійська вісь, яку не-одмінно має перетинати левова частка транспортних коридорів, що зв'язують Північну та Центральну Азію і Західну Європу. Найвужче місце між узбережжями Балтійського та Чорного морів — пряма між гирлами Неману та Дунаю. Нагадаємо, що ця меридіональна геополітична вісь була історичним напрямом шляху "із варяг у греки", який ішов до Чорного моря Дніпром, а вище Києва мав виходи на Віслу, Неман, Даугаву або Волхов. Комунікації цим шляхом свого часу відіграли надзвичайно велику роль у становленні культури та господарства України—Русі.

Основні вектори сучасних геопросторових зв'язків України мають гексагональний рисунок. Найважливіші напрями: а) Польща — країни ЄС Середньої Європи; б) Білорусь — країни Балтії; в) Росія — країни Центральної Азії та Далекого Сходу; г) Грузія — інші країни Закавказзя та Центральної Азії; ґ) Туреччина — країни Східного Середземномор'я; д) балканські країни.

Україна має один із найвищих у Євразії показників центральності — якщо взяти всю множину країн регіону, то тільки Росія та Китай мають більше сусідів. За кількістю сусідів I порядку (якщо враховувати сусідство з Туреччиною, Грузією та Болгарією через Чорне море) вона в одному ряду з ФРН, Туреччиною та Саудівською Аравією. Особливо цінні й бажані для держави добросусідські зв'язки з Польщею (вихід на ЄС), Росією (шляхи в Азію, важливі ринки сировини та збуту) і Туреччиною (вихід через Босфор і Дарданелли у Світовий океан).

По-третє, після останніх двох розширень ЄС (2004 р., 2007 р.), зона його впливу вперше наблизилась до західних кордонів України. Змінився ландшафт Європи по кордонах. Внаслідок цього Україна опинилася за штучно створеними розподільчими лініями на Європейському континенті. Якщо до 2004 р. Україна мала рівноправні взаємовідносини з країнами-сусідами, то після входження їх до Європейського

Союзу кожна з них відносно нашої держави виступає як складова частина надпотужного економічного блоку з населенням біля 350 млн. чол. і ВВП в 10 млрд. доларів США.

Розширення ЄС і виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону об'єктивно зумовили для України сприятливу ситуацію, відкриваючи додаткові інтеграційні можливості, враховуючи її геополітичне розташування і наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій: газопроводи "Прогрес", "Уренгой–Помари–Ужгород", нафтопровід "Дружба", енергосистема "Мир", 3-й та 5-й міжнародний Критський автотранспортні коридори, розгалужену прикордонну залізничну мережу та інше.

По-четверте, загострення взаємовідносин України з Росією. Про це свідчать:

- гострі дискусії щодо умов і терміну перебування в Севастополі Чорноморського флоту РФ і вартості оренди території, хоча, згідно з «Великим договором» між Російською Федерацією і нашою країною, термін перебування військово-морських сил сусідньої держави закінчується лиш у 2017 році;

- загострення питань постачання в Україну газу і його вартості, поряд з вимогою до Росії підвищити оплату оренди газо-нафтопроводів та газосховищ, якими вона користується;

- мясо-молочна «війна», яка привела до зупинки ряду переробних підприємств на Україні і залишила без роботи багатьох працівників галузі;

- різке погіршення стосунків у зв'язку з намірами України прискорити темпи євроатлантичної інтеграції;

- високий рівень напрути у зв'язку із звинуваченнями на адресу України щодо поставок озброєння Грузії та участі українських найманців у військових діях на боці останньої.

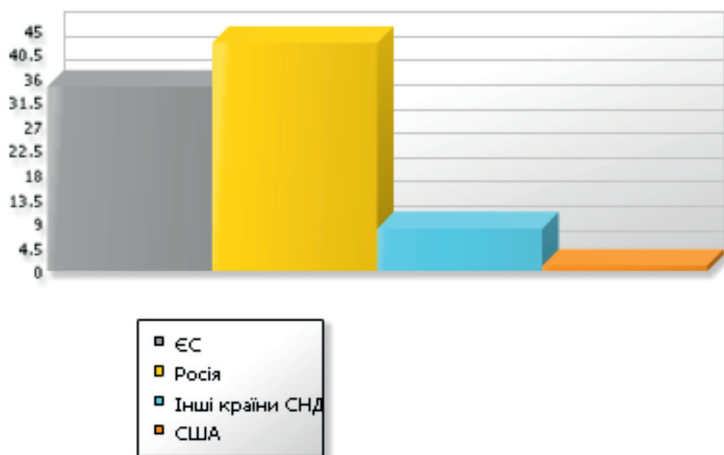
У цих непростих умовах визначення геополітичного курсу та інтересів України необхідне врахування складної системи інтересів різних країн, розкладу сил – економічних, політичних, військових, духовних – у кожному регіоні світу. Насамперед це стосується найближчих сусідів України в країнах глобального

значення, що прагнуть знайти власні інтереси в Україні або самі становлять для неї особливий інтерес.

Цікавим є дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 11 по 17 квітня 2008р. Було опитано 2019 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

Респондентам пропонувалося відповісти на питання: «Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?»

Результати опитування наведені на діаграмі[13].

ЄС	Росія	Інші країни СНД	США
34.2	42.3	7.9	1.0

Розглядаючи місце і роль України в геополітичному просторі сучасності, не можна не враховувати її важливого значення у становленні нової конфігурації геополітичного простору Європи. Це відмічали і відмічають політики, вчені-науковці, державні діячі різних рівнів. Окремі визначення й оцінки місця і ролі України в геополітичному вимірі і реаліях євроінтеграційного сьогодення такі:

“За логікою геополітичних тенденцій інтерес до України зберігатиметься і зростатиме, оскільки вона є важливою стратегічною державою і може стати магнітом, який зведе докупи Східну і Західну Європу”.

Вільям Кернан

“Українські землі не є закутком. З огляду торгівлі і геополітики – це одна з найважливіших країн світу, її значення постійно зростатиме”.

Юрій Липа

Захід, і особливо Сполучені Штати, – писав Зб.Бжезинський, – запізнився визнати важливе з точки зору геополітики значення існування самостійної Української держави, яка є важливою “клітиною” на європейській шахівниці, геополітичним стержнем, тому що саме її існування як незалежної держави допомагає трансформувати Росію [14].

“Без України Росія перестав бути євразійською імперією. Без України Росія все ще може боротися за імперський статус, але тоді вона стала б в основному азіатською імперською державою і більш за все була втягнута у виснажливі конфлікти із піднімаючою голову Середньою Азією”, – відмічав автор “Великої шахівниці...” [15].

Цікаві факти з цього приводу наводить Анатолій Гальчинський, який, посилаючись на книгу Зб.Бжезинського “Вибір: світове панування чи глобальне лідерство?”, що вийшла влітку 2004 р., наводить обґрунтування трьох фаз геополітичних перетворень у Європі: **Перша фаза** – *“варшавський раунд”*. Її мета – “ліквідувати найбільш очевидний і зловісний спадок “холодної війни” шляхом введення Польщі, Угорщини та Чеської Республіки до Північноатлантичного альянсу”; **друга фаза** – *“вільнюський раунд”* – це продовження відповідного процесу. Причому на цей раз розширення Альянсу збіглося з розширенням ЄС; **третьою фазою** – *“київський раунд”*. За словами Зб.Бжезинського, це *“буде більш важкий, комплексний та проблематичний процес, звернений на Схід, на Україну, який, можливо, охопить і Кавказ”* [16].

Така позиція, оприлюднена ще перед Помаранчевою революцією, дає змогу зрозуміти, окрім іншого, мотивацію фактичної інформаційної війни, що розгорнулася навколо двох лідируючих кандидатів під час останніх президентських виборів. Її безпосередніми суб'єктами виявилися не лише міжнародні ЗМІ та громадські організації, а й урядові інституції. В рамках пропагандистського тиску на Україну президентські перегони ще перед їхнім виходом на стадію голосування висвітлювалися у взаємозаперечних визначеннях: або демократія – або авторитаризм, або Захід – або Росія, або з нами – або проти нас [17].

Фактично йшлося про інше – перетворення президентських виборів в Україні на інструмент жорсткого геополітичного суперництва провідних центрів, зокрема Росії та США, на пострадянському просторі.

Враховуючи, що однією з *найважливіших категорій геополітики є геостратегія*, яка означає обґрунтований геополітикою **напрям** діяльності держави на міжнародній арені, важливо своєчасно коригувати пріоритети зовнішньополітичного курсу.

Виходячи з цього, можливо стверджувати, що сьогодні надзвичайно важливим фактором є чітке визначення пріоритетних і стратегічних завдань сучасної української геостратегії загалом і особливо зовнішньополітичного курсу Президентом України, суть якої полягає в реалізації нової філософії зовнішньої політики України, яка включає:

- європейську та євроатлантичну інтеграцію, що є визначальним зовнішньополітичним пріоритетом держави;
- зміцнення національної безпеки і поступального економічного розвитку, утвердження цінностей демократії, прав та свобод людини;
- розвиток стратегічного партнерства із США, РФ і Польщею, зміцнення двосторонніх економічних відносин з іншими країнами світу з метою посилення позицій українських товаровиробників на світових ринках та інше [18].

Реалізація зовнішньополітичного курсу України відповідає базовим національним **інтересам**. Вони такі: *перший*

– збереження територіальної цілісності держави та недоторканності її кордонів. *Другий* – включення української економіки до світової економічної системи. *Третій* – питання відносин України з безпосереднім географічним оточенням, тобто з сусідами, та інше.

Надзвичайно важливим фактором, що збалансує взаємовідносини України з європейською спільнотою і сприятиме зміцненню позицій України в геополітичному просторі залишаються базові положення Нової посиленої угоди нашої держави з ЄС.

Офіційно переговори розпочалися на початку 2007 року. На сьогодні вже проведено 8 раундів, на яких послідовно обговорювалися основні положення по укладенню нової угоди.

Так, 12-14 березня 2008 року у Брюсселі відбувся сьомий раунд переговорів щодо нової посиленої угоди (НПУ) на заміну Угоди про партнерство та співробітництво [19]. Українську делегацію очолював заступник міністра закордонних справ К.П.Єлісеєв, делегацію ЄС – заступник генерального директора з питань зовнішніх відносин Європейської Комісії Ю.Мінгареллі.

За результатами раунду було досягнуто значного прогресу у погодженні консолідованого тексту угоди у частині юстиції, свободи та безпеки. Результативними виявилися обговорення проектів відповідних частин тексту угоди, що стосуються секторального співробітництва. Сторони обмінялися першими думками щодо преамбули, головних цілей та принципів майбутньої угоди.

Разом з тим, слід відзначити, що переговори щодо нового договору проходять зовсім непросто. Американський політолог Фред Ікле якось зауважив: **"Щоб переговори відбулися, потрібні дві умови: спільність інтересів і розбіжність інтересів. Без спільності інтересів ні про що домовитися не можна; без розбіжності інтересів домовлятися нема про що"** [20].

Що стосується позиції ЄС, то у Брюсселі не приховують, що укладення нової угоди дасть змогу конкретизувати ідеї, закладені у Європейській політиці сусідства (ЄПС), свого часу поширеної на Україну. Як відомо, на момент оприлюднення ЄПС розглядалася як альтернатива членству в ЄС, тому, обговорюючи майбутню угоду з Україною, Брюссель навряд чи відмовиться від використання принципів ЄПС.

Україна натомість бачить у припиненні чинності УПС великий шанс переглянути принципи співробітництва з ЄС і зробити перший серйозний крок назустріч членству. **Нашим головним "призом" у переговорних змаганнях залишатиметься питання асоційованого статусу та договірне закріплення перспективи членства в ЄС.** При укладенні нової угоди важливо не стільки отримати від ЄС визнання європейської перспективи України, скільки забезпечити створення таких механізмів співробітництва, які максимально відповідають потребам економічного розвитку країни. Поява таких механізмів, по-перше, дасть змогу виявити перспективи подальшої інтеграції України в ЄС, і по-друге, дійовіше заохочуватиме політикум та суспільство продовжувати курс на європейську інтеграцію. Важливим принципом угоди має стати вже згадувана "додана вартість" у всіх напрямках двостороннього співробітництва:

- **у політичній галузі** ця додана вартість полягає у визнанні перспективи членства України в ЄС та підтвердженні відкритості ЄС для України;

- **у торговельно-економічній галузі** – створення поглибленої та всебічної Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС як важливого етапу на шляху інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та запровадження так званих трьох свобод – свободи руху товарів, капіталів та послуг;

- **у секторальній галузі** – поступова інтеграція України до відповідних ринків та програм ЄС;

- **у сфері юстиції та внутрішніх справ** – просування до лібералізації режиму пересування людей шляхом поступового запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС при адекватному дотриманні вимог безпеки та контролю над міграційними потоками.

У договір потрібно закласти прагматичні цілі і дійовий механізм контролю за його виконанням, тобто передбачити регулярний моніторинг (у т.ч. суспільний), розробити відповідну методiku та створити механізми зворотного зв'язку на рівні уряд – громадськість.

Доречно згадати слова Президента України В.Ющенка на саміті в Гельсінкі: "...Суть нового базового договору між Україною і ЄС – перехід від партнерства і співпраці до політичної асоціації та економічної інтеграції. Для України дуже важливо, щоб новий договір не перетворився на модернізований договір про партнерство і співпрацю. Положення документа мають містити конкретні цілі і строки їх досягнення, а також чітко мають бути визначені терміни дії" [21].

НБД з Україною має стати асоціативною угодою "четвертого покоління", що спиратиметься на попередній досвід ЄС, але виходитиме за його межі у частині сприяння політичним та економічним реформам, необхідним для досягнення Україною європейських стандартів, які значною мірою співпадатимуть із критеріями членства в Європейському Союзі [22].

Важливим чинником прогресу у справі реалізації євроінтеграційної стратегії стала участь України у новій зовнішньополітичній ініціативі ЄС «Східне партнерство». *Єврокомісія представила Комунікацію «Східне партнерство», серед основних положень якої: оновлення договірно-правової бази відносин ЄС зі східними сусідами через заміну чинних Угод про партнерство та співробітництво на угоди про асоціацію; створення спеціальної програми допомоги для зміцнення адміністративної спроможності країн-партнерів; створення поглиблених зон вільної торгівлі (ЗВТ), яке, передусім, залежатиме від готовності економік країн-партнерів; лібералізація візового режиму між ЄС та державами-партнерами; зміцнення енергетичної безпеки ЄС та його партнерів на принципах Енергетичної Хартії; вирівнювання регіонального розвитку країн-партнерів, підтримка їх соціально-економічного розвитку тощо [23].*

Висновки. Виходячи з національних інтересів, можемо виділити основні геополітичні пріоритети зовнішньополітичної діяльності України на нинішньому етапі. Це:

- а) забезпечення національної безпеки;
- б) реалізація положень Стратегії європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- в) підтримання двосторонніх відносин з партнерами, які готові співпрацювати з Україною на двосторонньому рівні як на Заході, так і на Сході Європи.

Саме ці базові поняття геополітичного курсу України та напрями геостратегії більш за все відповідають сутності, місцю і ролі України в сучасному геополітичному просторі.

Стимулюючим євроінтеграційним фактором українського зовнішньополітичного курсу стали події 2004-2006 рр., коли змінилось ставлення ЄС до євроінтеграційних прагнень України. Сутність цієї зміни полягає в тому, що відтепер європейці починають локалізувати Україну як країну, що розташована не просто “на сході”, а “на сході Європи”, визнаючи її невід’ємною складовою єдиного європейського цивілізованого і політичного простору, тобто “своєю”. Тому так званий іміджевий фактор починає працювати на користь України. Процес “великого розширення” ЄС 2004-2007 рр. засвідчив завершення перехідного періоду постсоціалістичної трансформації і становлення нових європейських відносин. Цей процес, з огляду на *наближення до наших кордонів, вимусив визначитись з проблемою місця України в оновленій Європі.* Ці висновки, на нашу думку, є базовими при дослідженні євро інтеграційних аспектів сучасної української геополітики.

Тому для України дуже важливо *«... попередити загрозу ослаблення (або навіть втрати) одного з найпринциповіших здобутків попередніх років – суверенності нашої держави у міжнародних справах, загрозу її втягування у будь-які конфліктні проекти зовнішніх центрів сили, зокрема ті, що стосуються формування зон впливу на пострадянському просторі. Ми знаходимося на перехресті геополітичних інтересів, на межі двох світів, двох у багатьох аспектах самодостатніх і водночас потенційно конфліктних, як це доводить багатовікова історія,*

цивілізацій, і тому будь-яка помилковість чи навіть неточність при визначенні відповідних пріоритетів можуть мати вкрай негативні для нас наслідки» [24].

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: “Либідь”, 2005. – С. 268; Пятницький В. Евросоюз – это машина для захвата новых рынков // «2000». – 2009. – 10 квітня; Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / За ред. З.С Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.; Україна у 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За заг. ред. Ю.Г.Рубана. – К.: НІСД, 2008. – С. 123-144; Данилишин Б. Вступ України до СОТ сприятиме зростанню реального ВВП за рахунок додаткового збільшення експорту української продукції. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua.](http://www.kmu.gov.ua;); Бураковський І. Сот сказала «так» // Дзеркало тижня. – 2008. – №5.
2. Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник./ В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, А.Є.Тамм, А.В.Меляков та ін. За заг.ред.академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 200 с. (Формування і реалізація державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України); Хандогій В. Актуальні проблеми співробітництва України з НАТО. / Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи. Зб. наук.праць.— Ужгород: Ліра, 2008. — С.8-32; Гречанінов В. Прогнозирование последствий евроатлантической интеграции для Украины // Взаємовідносини України з НАТО: соціально-політичний аспект: зб.наук.пр.за матеріалами міжнар.наук.-пр.конф., 23-24 жовт. 2008 р. /редкол.: Ф.Г.Ващук, І.В.Артёмов, З.С.Варналій та ін. — Ужгород: Ліра, 2008 р. — С. 5-22; Чумаков В. Расширение европейской интеграции на восток и государственные интересы России: автореф.дис.на соискан.уч. степени канд.полит.наук — Нижний Новгород, 2006. — С.5-6.

-
3. Чумаков В. Расширение европейской интеграции на восток и государственные интересы России: автореф. дис.на соискан.уч. степени канд.полит.наук – Нижний Новгород, 2006. – С.5-6.
  4. Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: навч. посібник. – К.: Либідь, 2003. – С. 21; Михальченко Н. Лимитроф Європы: случайность или судьба Украины// Украина в современном политическом пространстве. Приложение №5(10) к журналу “Персонал”. – 2000. – № 2(56). – С. 6; А.Фіалко. Зовнішня політика України //Дзеркало тижня. – 2006. – 25 лютого; Бжезинський З. Велика шахівниця: Пер. з англ. – Львів - Івано-Франківськ, 2000. – С.12-13; Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? – Москва: Ладомир, 2002. – С. 254-256.
  5. Посібники з грифом МОН України: Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія (Моніторинг наукових досліджень і розробок): навчальний посібник /За ред. В.Д.Бондаренка та Ф.Г.Вашука. – Ужгород: Ліра, 2007. - 343 с.; Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: навчальний посібник-хрестоматія. У 2 частинах /Уклад. і коментарі: І.В.Артюмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. - Ужгород: Ліра, 2007. -452; Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: У 2-х кн. / І.В.Артюмов. – Кн.1. Україна – Європейський Союз. – Ужгород: Ліра, 2008. – 476 с.; Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навчальний посібник /І.В.Артюмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін. – Ужгород: Ліра, 2008. – 654 с. Міжнародна інтеграція: навчальний посібник /І.В.Артюмов, В.Д.Бакуменко, О.М.Вашук та ін. – Ужгород: Ліра, 2008. – 387 с.
  6. Грушевський М. Твори у 50-томах. Серія: Суспільно-політичні твори (1894-1907) / Під ред. П.Сохань (гол. редколегії) та ін. Том 1. – Львів: Видавництво “Світ”, 2002. – С. 300.

-
7. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: Либідь, 2005. – С. 281.
  8. Там само.
  9. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? – Москва: Ладомир, 2002. – С. 254-256.
  10. Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: навч. посібник. – К.: Либідь, 2003. – С. 21.
  11. Політична географія і геополітика: навч. посібник /Б.П.Яценко, В.І.Стафійчук, Ю.С.Брайчевський та ін.; за ред. Б.П.Яценка. – К.: Либідь, 2007. – С.92-94.
  12. Там само.
  13. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/poll.php?poll_id=121
  14. Бжезинський З. Велика шахівниця: Пер. з англ. – Львів - Івано-Франківськ, 2000. – С.12-13.
  15. Там само. – С. 62.
  16. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: Либідь, 2005. – С. 268.
  17. Там само. – С. 266.
  18. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 р.» – К., 2006. – С. 145-146.
  19. Про 7-й раунд переговорів щодо нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво Україна-ЄС. – Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/news/print/11276.htm>
  20. Пашков М., Чалий В. Куди веде Україну «дорожня карта» євроінтеграції// Дзеркало тижня. – 2007. – 17-23 березня. – № 10 (639). – С. 6.
  21. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1600/54928/>
  22. О.Сушко, Р.Хорольський, О.Шумило та ін. Новий базовий договір між Україною та ЄС: пропозиції українських експертів. Режим доступу: <http://www.ieac.org.ua/>
  23. Представництво України при Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/news/detail/23680.htm>

-
24. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: Либідь, 2005. – С. 268.
  25. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики /За заг.ред. Ю.Г.Рубана. — К.: НІСД. 2008. — С. 123-156.
  26. Щорічне Послання Президента України Віктора Ющенка до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України / Офіційне Інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/13362.html?PrintVersion>

In the article the most issues of the day of place and role of Ukraine are exposed in modern geopolitical space after expansions of ES 2004-2007 and functionings the European Ukrainian-union to the border in the conditions of realization of eurointegration foreign-policy strategy.

Keywords: geopolitics, eurointegration, European Union, geostrategichniy choice, globalization.

В статье раскрыты наиболее актуальные проблемы места и роли Украины в современном геополитическом пространстве после расширения ЕС 2004-2007 гг. и функционирования украинско-евросоюзовой границы в условиях реализации евроинтеграционной внешнеполитической стратегии.

Ключевые слова: геополитика, евроинтеграция, Евросоюз, геостратегический выбор, глобализация.

(Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.1. — Ужгород: Ліра, 2009. — С.194-209.)

ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ЄВРОСОЮЗІВСЬКИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН – ВИМОГА ЧАСУ

У статті аналізуються стан та перспективи українсько-євросоюзівських взаємовідносин у контексті євроінтеграційних процесів в Україні після президентських виборів 2010 року.

Ключові слова: *зовнішня політика України, євроінтеграція, пріоритети, прагнення, прагматизм, візити, ініціативи, переваги, проблеми, перспективи, проукраїнська зовнішня політика.*

Актуальність публікації. Визначальна тенденція сучасного світового розвитку в умовах глобалізації – динамічні зрушення у балансі сил на світовій арені. Всі ці об'єктивні умови мають вплив і на принципи формування зовнішньополітичних пріоритетів. Підтвердження пріоритетності євроінтеграційного курсу України дає підстави для поглибленого аналізу сучасного стану та перспектив у взаємовідносинах України з ЄС.

Огляд актуальної для України проблеми стану взаємовідносин з ЄС після президентських виборів 2010 року варто розпочати з окремих базових положень, викладених у статті колишнього очільника МЗС А.Зленка, який, оцінюючи симптоми нового світоустрою, відмічав наступні моменти [1].

Одна з характерних особливостей міжнародних відносин – зрушення у балансі сил на світовій арені. Конкуренцію Сполученим Штатам уже найближчим часом становитимуть Китай, Індія, Бразилія і Росія. Сьогодні кожна з цих країн прагне посісти належне місце у глобальній політиці, економіці та фінансовій системі. Для цього є всі передумови. Золотовалютні запаси Китаю перевершують трильйон доларів, промислове виробництво, попри глобальну кризу, продовжує розвиватися високими темпами. Не менш вражаючі досягнення демонструє Індія, що робить наголос на розвиток сектору високих технологій. За прогнозами захід-

---

них експертів, у тому числі й американських, до 2025 року Пекін і Делі за своїм економічним розвитком вийдуть на друге й четверте місця на планеті, а сукупний національний дохід країн так званої групи BRIC (Бразилія, Росія, Індія, Китай) за темпами зростання удвічі перевищить такий самий показник країн групи G7.

Набирають сили й інші держави. Безліч регіональних чинників, здатних впливати на міжнародну обстановку, проглядаються в Латинській Америці (Аргентина, Венесуела, Мексика та Чилі), на Близькому Сході (Єгипет, Ізраїль, Іран, Саудівська Аравія), у Південній Азії (Пакистан), у Східній Азії та Океанії (Австралія, Індонезія і Південна Корея).

Водночас було б самовпевнено вважати, що вигідне геополітичне розташування України автоматично принесе їй необхідні стратегічні, економічні та політичні дивіденди. Переваги потрібно вміти ефективно використовувати для ведення активної зовнішньої політики, щоб у результаті стати визнаним партнером у новій системі міжнародних відносин. Хоч би як ми до цього ставилися, потенціал країни містить необхідні передумови для досягнення зазначеної мети.

Загальна слабкість нашої держави позначається на їх стилі спілкування, – насторожують дедалі частіші заяви з-за кордону про «втому від України». Саме тому після президентських виборів 2010 р. в геостратегію зовнішньої політики України вносилися окремі корективи з урахуванням змін, що відбуваються в геополітичному світоустрої. Роль Української держави в сучасній системі міжнародних відносин посилюється за умови об'єктивних чинників. Почався період безпрецедентної для України зовнішньополітичної модернізації.

Акцентуючи «проукраїнський» і прагматичний порядок денний зовнішньої політики, очільник МЗС України Костянтин Грищенко акцентував увагу на тому, що [2]:

- проголошена позаблоковість;
- покладено край кризі у відносинах з Росією;

-
- європейська інтеграція України отримала більш струнку логіку та досяжні цілі;
  - українсько-американські відносини перестали бути вулицею з одностороннім рухом;
  - Україна відновила діалог з потужними азіатськими державами Китаєм та Індією, які є лідерами глобальної економіки.

По суті, наново формулюється зовнішня політика визначної європейської держави. Не дивно, що не лише українська політична система прийшла в рух у зв'язку з цим. «Заворушилися» і провідні світові сили, для яких позиція України – серйозний чинник, що впливає на співвідношення сил у європейській політиці. *Сам факт, що в Україні з'явилася своя позиція із багатьох питань, з яких вона раніше намагалася пасивно йти у фарватері інших сил, став новиною європейської політики та передумовою того, що хронічна європейська «втома від України» перетворилася на «українську інтригу».*

Україна взяла на озброєння стратегію, багато в чому нову для посткомуністичної частини Європи: євроінтеграція та європеїзація країни при дотриманні максимально дружніх, прагматичних відносин із Росією. Зовнішньополітична доктрина, яка з легкої руки Хілларі Клінтон отримала назву політики стратегічного балансування, ґрунтується на усвідомленні того, що міжнародний потенціал України має кілька рівнів:

- Україна – це європейська держава з європейськими ж історією, традицією та майбутнім. Вона бачить перед собою еталон соціальних стандартів та рівня економічного розвитку Європейського Союзу і прагне досягти його на своєму, українському ґрунті. Оскільки іншого такого еталона в нашому регіоні просто немає, було б дивно, якби Україна ставила перед собою якусь іншу стратегічну ціль, крім євроінтеграції.

- Україна має давні і найтісніші історичні зв'язки з Росією. Відмовлятися від них чи ставитися до них як до «важкої

спадщини» – контрпродуктивно і просто безглуздо. Якщо країна, нація стоїть на двох ногах, то безглуздо вважати одну з цих ніг стратегічно важливою, а іншу – ні. Більше того, саме від сили цієї другої ноги, яка об'єктивно насичена м'язами промислової кооперації, торгівлі, спільних наукових розробок, багатомільярдних транзитних проєктів, залежить те, наскільки швидко наш державний організм досягне європейських стандартів здоров'я та стійкості [3].

Аналізуючи зовнішньополітичні проблеми, що виникали спонтанно в роки «помаранчевого» періоду держави, доходимо висновку, що:

а) не треба сліпо рухатися у фарватері інших, навіть найдружніших країн та союзників, тому що інтерес до України падає;

б) не слід грати на суперечностях Росії та Америки, ЄС та Росії, оскільки серед глобального геополітичного сегменту зовнішньої політики дивідендів ми не отримуємо.

Цілком очевидним є те, що зміни концепції зовнішньої політики давно на часі. Україні потрібна прагматична дипломатія, яка обслуговує національні інтереси і стоїть на боці національної безпеки.

З цієї тези випливає висновок, що для України як держави з низьким рівнем зовнішніх загроз, експортозалежною економікою та залежністю від кількох центрів сили, – першу чергу від Росії, ЄС, США, Євразії – повернення до багатовекторної, збалансованої політики з акцентом на економічну дипломатію є логічним, послідовним та необхідним кроком.

Основною метою статті є спроба виділити найбільш актуальні сторони зовнішньополітичних пріоритетів держави в умовах відбудови чіткої парадигми балансування для отримання Україною найбільш сприятливих умов для вирішення існуючих проблем і викликів сучасного стану і перспектив європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у без-

---

посередній зоні суперечливого стратегічного трикутника “США-ЄС-Росія”. Контури цього трикутника ще не набули чітких обрисів, однак мало хто не відмічає значиму роль Української держави в їх остаточному визначенні. Адже Україна є проміжним, санітарним кордоном, або “буферною зоною” цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями.

Накопичення проблем у сегменті українсько-євросоюзівських зовнішньополітичних відносин досягло того рівня, коли виникає питання в доцільності руху до ЄС. Слід звернути увагу, що до існуючих проблем додалися нові виклики, особливо після останніх двох розширень ЄС (2004 р., 2007 р.), коли зона його впливу вперше наблизилась до західних кордонів України. Змінився ландшафт Європи по кордонах. Внаслідок цього Україна опинилася за штучно створеними розподільчими лініями на Європейському континенті. Якщо до 2004 р. Україна мала рівноправні взаємовідносини з країнами-сусідами, то після входження їх до Європейського Союзу кожна з них відносно нашої держави виступає як складова частина надпотужного економічного блоку з населенням біля 350 млн. чол. і ВВП в 10 млрд. доларів США.

Аналізуючи стан та перспективи українсько-євросоюзівських взаємовідносин з урахуванням змін, що відбувалися після президентських виборів в Україні можна стверджувати таке. **Перешкодою для реалізації євроінтеграційних прагнень до 2010 року були такі проблеми [4]:**

- **Розбіжності позицій України та ЄС щодо визначення головної мети співробітництва.** Україна добивається визначення в якості такої мети вступ до ЄС і відповідно фіксацію перспективи членства в Євросоюзі в новій Угоді про асоціацію. Проте деякі держави-члени ЄС не готові до такого рішення.
- **Перенесення українськими політичними силами внутрішньої політичної боротьби у сферу зовнішньої політики.**

- *Низькі темпи політичних та економічних реформ, що розглядається партнерами як невиконання українською стороною взятих на себе зобов'язань щодо досягнення критеріїв членства в ЄС.*

- *Розширення ЄС стало його економічним успіхом, але різко ускладнило процес прийняття рішень і знизило здатність до здійснення спільної ефективної зовнішньої політики.* Відмова від проекту Європейської Конституції та зупинка процесу набуття чинності Лісабонським договором знизили можливості для прийняття рішень про подальше розширення ЄС, у тому числі й щодо України.

- *Неготовність Євросоюзу до розвитку інституційних механізмів співробітництва з Україною, які б враховували її європейські прагнення.* Європейська політика сусідства (ЄПС) передбачає статус України лише в якості сусіда і, таким чином, значно звужує можливості співробітництва. Нині єдиним практичним механізмом співробітництва України та ЄС є План дій Україна – ЄС, термін дії якого було продовжено ще на рік. Прийнята в квітні 2007 р. стратегія «Чорноморська синергія» лише окреслює загальні напрями співробітництва і до того ж перебуває в стадії розробки. У грудні 2008 р. Євросоюз оприлюднив ініціативу «Східне партнерство», що має активізувати відносини ЄС з низкою країн, у тому числі з Україною. Проте ефективність цієї ініціативи може бути оцінена лише з часом.

- *Складність і значний масив проблем переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС.* Гальмування процесу прийняття рішень під час переговорів може загальмувати процес укладання посиленої Угоди з ЄС про асоціацію.

- *Невизначеність часових меж та графіку досягнення проміжних результатів встановлення безвізового режиму між ЄС та Україною.* 1 січня 2008 р. набула чинності Угода про спрощення візового режиму та реадмісію між Україною та ЄС. Однак практика видачі віз громадянам України дуже часто не відповідає духу досягнутих домовленостей і сподіванням українських громадян. У тексті спільної декларації за підсумками Паризького саміту зазначено, що сторони вирішили започаткувати діалог з візових питань для створення відповідних умов зі стратегічною перспекти-

---

вою встановлення безвізового режиму між ЄС і Україною. Проте практика свідчить, що переговорний процес з цього питання є тривалим та складним. **Самі переговори охоплюють чотири специфічні моменти: захищеність документів, незаконна імміграція, громадський порядок і безпека та міжнародні відносини.**

Приємно відзначити реалістичний прагматизм Брюсселю щодо модернізації та перезавантаження українсько-євросоюзівських взаємовідносин в умовах нових геополітичних реалій, коли економічна криза прискорила визрівання внутрішніх проблем, які проявились.

Свідченням цього є події у Греції, Франції та окремих інших країнах ЄС, де соціальне невдоволення населення проявилось у повній мірі і люди вийшли на вулиці міст з вимогами стабілізувати економічну складову соціального сегменту та не допускати підвищення пенсійного віку тощо.

Чимало економічних проблем мають місце і в Україні. Так, на парламентських слуханнях на тему **«Економічні реформи: реальність та очікування українського бізнесу»** відзначалось, що без проведення системних реформ неможливе створення належних умов для розвитку економіки країни та покращення добробуту громадян. Адже загальний рейтинг України з точки зору легкості ведення бізнесу – 142 місце із 183 країн світу, зокрема за показником:

- сплата податків – 181;
- створення нової компанії – 134;
- отримання ліцензій і дозволів – 181;
- трудові відносини – 83;
- реєстрація власності – 141;
- отримання кредитів – 30;
- захист інтересів інвесторів – 109;
- міжнародна торгівля – 139;
- ліквідація компанії – 145.

Ці дані наводились Сергієм Тігіпко на Форумі політичної сили «Сильна Україна» в жовтні 2010 року, що відбувався в Києві.

Для Європейського Союзу поставити хрест на перспективі європейської, демократичної, вільної України – це все одно що поставити хрест на європейській ідеї як такій. Це означало б, що в процесі внутрішнього розвитку Європейський Союз непомітно для себе перетнув межу, за якою географічна і політична «європейськість», демократія, ринкова економіка вже не є стовпами, на яких він базує своє майбутнє. Це означало б трансформацію ЄС із демократичного флагмана у демократичне гетто, відокремлене від решти континенту.

Аналіз стану справ у ЄС свідчить, що на цьому етапі доба історичних проривів у Європі завершилася. Так само як і доба щедрих «дотацій на розвиток» для нових кандидатів. Ніхто не профінансує модернізацію України, якщо цього не зробимо ми самі. З цього погляду нам слід орієнтуватися на те, чого ми зможемо реально досягти у відносинах із ЄС у близькому майбутньому: Угода про асоціацію, включно із Зоною вільної торгівлі, та безвізовий режим.

За словами К. Грищенка – міністра закордонних справ України – протягом найближчого часу ці пункти домінуватимуть у європейській політиці України. І нехай нікого не засмучує їхня начебто приземленість. Якщо ми виконаємо необхідний набір «домашніх завдань» і домовимося з ЄС про реалізацію цих пунктів, то зможемо реалізувати в європейській політиці України більше, ніж усі попередні уряди та президенти. Настрій та політична установка у новій команді – саме на це. А в здатності цієї команди забезпечити досягнення визначеної мети неодноразово мали можливість переконатися і наші друзі, і наші опоненти [5].

Безумовно, євроінтеграція України на етапі нових геополітичних змін та зміщення акценту в бік євразійського сегменту країн, що знаходяться на високому рівні інноваційного прориву, потребує об'єднання зусиль для досягнення спільної мети як з боку ЄС, так і з боку України. Зокрема, це стосується стану реалізації раніше проголошених ініціатив, а саме [6]:

- ***Інтенсифікувати процес створення зони вільної торгівлі з ЄС.*** Реалізація переваг від створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) має відбуватися шляхом переходу від асиме-

---

тричних до паритетних торгових стосунків України з ЄС. З цією метою Україна повинна прискорити економічні реформи щодо розвитку ринкових механізмів і утвердження конкурентності економіки.

- *Поглиблювати співпрацю з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики через окреслений розвиток діалогу між військовими структурами, зокрема Військовим Комітетом ЄС та Генеральним Командуванням Збройних Сил України. Розширювати військову та військово-технічну співпрацю через активізацію контактів між Європейським Оборонним Агентством та українськими структурами з обговорення питань військових спроможностей.*

- *Консолідувати зусилля органів влади на подальшу лібералізацію візового режиму з ЄС. Для цього необхідно здійснювати аналіз вимог шенгенської зони, роботу з їх впровадження та постійний моніторинг якості імплементації Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС.*

- *Брати активну участь у Регіональних ініціативах ЄС, що мають енергетичну складову, таких, як «Чорноморська синергія», «Бакинська ініціатива», побудова газопроводу «Набукко».*

- *Просувати взаємовигідні енергетичні проекти, насамперед проект Євразійського нафтотранспортного коридору ЄАНТК «Одеса–Броди».*

- *Розробити спільно з ЄС план залучення інвестицій щодо реалізації проектів з модернізації української газотранспортної інфраструктури. Здійснити дерегуляцію ринку енергоресурсів України і робити кроки для залучення інвестицій.*

- *Запропонувати ЄС схему газового постачання, що передбачає укладання контрактів на транзит між НАК «Нафтогаз України» і європейськими енергетичними компаніями.*

- *Розвивати співробітництво України з ЄС у космічній сфері, зокрема щодо гарантування безпеки танкерного транзиту енергоносіїв у Чорному морі за допомогою європейської супутникової навігаційної системи GALILEO.*

- *Вжити заходів для отримання з боку ЄС позитивної оцінки рівня ядерної безпеки на всіх діючих українських АЕС; ухвалити програму формування резерву нафти і нафтопродуктів в еквіваленті 90 днів споживання; долучитися*

до розробки п'ятої Дорожньої карти співробітництва з ЄС в енергетичній сфері щодо енергоефективності, відновлюваних джерел енергії і змін клімату.

- *Активно долучатися до Сьомої рамкової програми ЄС щодо досліджень, технологічного розвитку і демонстраційних дій на 2007–2013 рр. (FP7).* Вжити заходів щодо отримання Україною статусу асоційованого члена в рамках цієї Програми.

- *Розробити та впроваджувати інтенсивну інформаційну кампанію,* зокрема забезпечити налаштування прямих каналів комунікації з європейським інформаційним полем, сприяючи створенню розгалуженої мережі українських інформаційних агентств у країнах ЄС та відповідно європейських інформаційних агентств в Україні. Розробити програму створення та розширення мережі українських культурних центрів у містах Європи, забезпечити фінансування вже існуючих центрів.

- *Виробити нові інструменти співробітництва в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство»; подати конкретні пропозиції майбутнього співробітництва в рамках нової ініціативи.*

Лише після цього можемо говорити про очікувані результати. **У короткостроковій перспективі це:**

- *Впровадження в Україні європейських політичних, економічних та соціальних стандартів.*

- *Лібералізація візового режиму, що сприятиме поглибленню людського виміру європейської інтеграції.*

- *Посилення позицій України як регіонального партнера ЄС. Реалізація взаємовигідних ініціатив регіонального співробітництва в енергетичній, економічній, екологічній та безпековій сферах.*

- *Забезпечення українським підприємствам вільного доступу до внутрішнього ринку Євросоюзу.*

У довгостроковій перспективі:

Набуття Україною членства в Європейському Союзі.

З погляду перспективи посилення динаміки українсько-євросоюзівських взаємовідносин можемо зробити припущення, що останні візити Президента України до Німеччини і Брюсселю були зумовлені намаганнями європейців якось все ж таки контролювати ситуацію в Україні, щоб

Україну остаточно не втратити. «Захід зараз намагається чимось заворожити Президента, зачарувати, аби той цілковито не віддався Москві. Але Захід у цьому сенсі сам винен. Вони завинили перед українськими громадянами передовсім, а, по-друге, перед європейською перспективою, перед європейською ідеєю і цінностями. Мова йде про керівників Євросоюзу. Власне, цей політичний бомонд ЄС робить вигляд, що не все так погано у наших взаємовідносинах», – відмічав письменник Юрій Андрухович, оцінюючи результати зустрічей з керівниками ЄС [7].

Практична дійова позиція вищого керівництва України дещо стурбувала певні кола в ЄС, адже неவிпадково з'явилося колективне послання до керівника МЗС України від Радослава Сікорського, Карела Шварценберга і Карла Більдта – міністрів закордонних справ Польщі, Чехії та Швеції, держав, які не просто симпатизують Україні, а й, коли взяти Польщу та Швецію, давно відстоюють право нашої країни на європейську перспективу.

Дипломатично, дружелюбно й неодноразово підкресливши готовність своїх держав підтримати Україну і допомогти їй у реалізації її європейських устремлінь, три міністри закордонних справ фокусують увагу на двох темах – переговорах із підготовки угоди про поглиблену та **всюсяжну вільну торгівлю (ДСФТА)** між Україною і ЄС, а також відданості нашої країни «фундаментальним цінностям усіх європейців» – демократії та поважанні прав людини.

Що стосується угоди про вільну торгівлю, то європейські міністри звертають увагу на такі аспекти документа. **По-перше**, на їхню думку, ДСФТА не повинна розглядатися як окрема угода, оскільки вона є невід'ємною частиною угоди про асоціацію України з ЄС. **По-друге**, глухий кут у переговорах щодо ДСФТА, підкреслюють дипломати, «виключає можливість надання нових пропозицій для співпраці східним партнерам ЄС. Це також утримує деякі західні країни від позитивного контакту зі Сходом і шкодить нашій позиції в розмовах із партнерами з ЄС щодо співробітництва

Євросоюзу з Україною». **По-третє**, впевнені автори листа, до DCFTA слід ставитися як до пакета необхідного законодавства і реформ, який Україна мусить прийняти, а не вести з цього приводу переговори. Зрештою, Україні варто прийняти довгострокову перспективу, оскільки DCFTA сприятиме зростанню інвестицій, як внутрішніх, так і іноземних. Угода також інтегрує Україну в загальний ринок ЄС і стане наступним кроком після вступу в СОТ до її інтеграції у світову економіку. Поряд із розширенням торгових і ділових відносин між ЄС і Україною та наданням українським виробникам 500 мільйонів європейських споживачів, DCFTA також зміцнить становище України щодо третіх країн, прогнозують європейські міністри.

Цікаві аргументи з приводу сучасних українсько-євросоюзівських взаємовідносин наводить Тетяна Силіна, яка зазначала [8]: «Ми всі добре пам'ятаємо, що після свого першого візиту в есівську столицю 1 березня Президент України висловлював сподівання, що вже через рік Україна укладе з Євросоюзом угоду про асоціацію і доможеться безвізового режиму для своїх громадян. А вже у квітні прем'єр-міністр заявляв про наміри уряду підписати угоду і встановити з ЄС зону вільної торгівлі до кінця поточного року. Після свого візиту до України єврокомісар із питань розширення та політики сусідства Штефан Фюле, виступаючи 28 квітня в Європарламенті, підтвердив: «Українською стороною було висловлено сильне бажання підписати угоду вже 2010 року». У травні на засіданні комітету з євроінтеграції очільник країни доручив Міністерству закордонних справ та урядові завершити до листопадового саміту Україна – ЄС роботу з гармонізації українського законодавства з європейським і підготовку до підписання угод про асоціацію (невід'ємною частиною якої є створення зони вільної торгівлі) та запровадження безвізового режиму з країнами ЄС, назвавши ці документи «знаковими» для України.

Так, ми прагнемо до членства в ЄС. Так, Євросоюз – наш стратегічний партнер. Але він ще, за влучним висловом когось із наших перемовників, і «машина з відкривання ринків» – чужих, а не своїх. ЄС закликає Україну «від-

---

критися», але, попри обіцяні «чотири свободи», зовсім не збирається допускати нашу країну на ринок послуг, вимагає, наприклад, скасування експортного мита на насіння соняшнику, але зберігає свої високі ввізні мита на продукти харчування, пропонує принизливо низькі квоти на продукцію українського рослинництва, не пускає на свій ринок нашу м'ясо-молочку і хоче завалити нас своїм секонд-хендом, вимагаючи його безмитного ввезення (при тому що уряд уже заявив про майбутню заборону цього виду імпорту) тощо.

Ми справді не можемо прийняти, та ще й «без обговорення», як наполягають у листі три єєсівські міністри, всі умови ЄС ще й тому, що наша країна не є офіційним кандидатом на членство в Євросоюзі (про те, що підготовка угоди про асоціацію — не предмет для обговорення перспективи членства України, Брюссель вкотре нагадав Києву) [9].

Список використаних джерел

1. Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – №31 (759).
2. Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / К. Грищенко // Дзеркало тижня. – 2010. – №27 (807).
3. Там само.
4. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – С.125-126.
5. Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / К. Грищенко // Дзеркало тижня. – 2010. – №27 (807).
6. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – С.127-128.
7. Експерти - про результативність візитів Януковича до Європи: [Електронний ресурс] // УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/print/395997>
8. Силіна Т. Яку ціну платитимемо? / Т. Силіна // Дзеркало тижня. – 2010. – №33 (813).
9. Там само.

I.Artyomov. Reloading of Ukraine –EU relations – the demand of the time. The article examines the status and prospects of mutual relations between Ukrainian and the EU within the framework of the European integration processes in Ukraine after the 2010' presidential elections.

Keywords: *Ukraine's foreign policy, European integration, priorities, commitment, pragmatism, visits, benefits, problems and prospects, pro-ukrainian foreign policy.*

И. Артёмов. Перезагрузка украинско-евросоюзских отношений – требование времени. В статье анализируются состояние и перспективы украинско-евросоюзских взаимоотношений в контексте евроинтеграционных процессов в Украине после президентских выборов 2010 года.

Ключевые слова: *внешняя политика Украины, евроинтеграция, приоритеты, стремления, прагматизм, визиты, инициативы, преимущества, проблемы, перспективы, проукраинская внешняя политика.*

(Геополітика України: історія та сучасність: збірник наукових праць. Вип. 3. – Ужгород: ЗақДУ, 2010. – 378 с. – С.130-146.)

ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНУ «ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ»

ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНА (англ. Euro-Atlantic integration) – означає процес об'єднання країн Європи і Північної Америки на основі договірних зобов'язань, інституціоналізації взаємовідносин у сфері безпеки, політики, економіки, культури шляхом усунення штучних перепон для ефективного функціонування суб'єктів інтеграції. Вона зобов'язує членів-учасників дотримуватися спільних дій, цінностей, демократії, індивідуальної свободи, верховенства права і мирного розв'язання суперечок, підтримує цінності в євроатлантичному регіоні, сприяє координації дій та регулює взаємовідносини країн Європи і Північної Америки. Наявність політичних рішень щодо створення умов для інтеграції передбачає відповідний рівень політичної та економічної бази учасників І.є.

І.є. має такі ознаки: взаємопроникнення і переплетіння національних безпекових процесів для кожного учасника інтеграції; широкий розвиток міжнародної спеціалізації і кооперації в оборонній і військовій галузях, науці, техніці на основі найбільш прогресивних форм технологій; солідарні обов'язки і спільна відповідальність за конкретні військові дії та миротворчі заходи; глибокі структурні зрушення в економічних системах країн-учасниць; необхідність цілеспрямованого регулювання інтеграційного процесу, розроблення скоординованої оборонної стратегії та політики; регіональність територіальних масштабів, розвинена інфраструктура.

Наведені особливості та ознаки характеризують процес інтеграції як необхідну умову об'єднання і функціонування, з урахуванням масштабності і глибини інтеграційних процесів, які стосуються майже всіх сфер суспільного життя кожної країни-учасниці І.є. та відбуваються на значному геополітичному просторі. В основі історичних розбіжностей поглядів окремих науковців у розумінні термінології І.є. міститься не лише нетотожність дослідницького підходу та

сфери розгляду явища інтеграції як такого, але й, перш за все, теоретичні розбіжності, неоднорідність філософського підходу до концепцій інтеграції, що інколи призводить до взаємовиключення.

Як термін І.є. використовується у період з 1945 по 1949 рр., коли формувались інтеграційні погляди багатьох країн Європи та Північної Америки. Юридичне оформлення і наповнення терміну І.є. відбулося 4 квітня 1949 року, коли було підписано Північноатлантичний Договір про утворення Організації Північноатлантичного договору – НАТО (від англійського NATO – North Atlantic Treaty Organization), який став логічним завершенням І.є. Згідно з Договором, фундаментальною роллю НАТО є збереження свободи та безпеки країн-членів шляхом використання політичних та військових засобів.

І.є., що привела до утворення Північноатлантичного Договору (НАТО), сприяє забезпеченню інституційної структури, яка дає змогу досягти обраної мети і в якій усі держави-члени повною мірою зберігають суверенітет та незалежність. Основними інститутами політики та прийняття рішень завдяки І.є. є Північноатлантична Рада, Комітет оборонного планування і Група ядерного планування. Найвищим політичним органом є Північноатлантична Рада. Головує на засіданнях Ради Генеральний секретар НАТО. В результаті І.є. була відпрацьована єдина політика партнерства і співпраці, утворені цивільні та військові структури, розроблена стратегія і тактика миротворчих операцій та операцій з підтримання миру і співпраці з іншими міжнародними організаціями.

НАТО відіграє важливу роль, яка дедалі зростає, у сфері подолання кризових ситуацій та миротворчої діяльності. Засновниками названого Альянсу стали: Королівство Бельгія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Королівство Данії, Республіка Ісландія, Італійська Республіка, Канада, Велике Герцогство Люксембург, Королівство Нідерланди, Королівство Норвегія, Португальська Республіка, Сполучені Штати Америки та Французька Рес-

---

публіка. І.е. розширялась поетапно, до Договору приєдна-
лися: 1952 р. – Грецька Республіка і Турецька Республіка;
1955 р. – Федеративна Республіка Німеччини; 1982 р. – Ко-
ролівство Іспанія; 1990 р. – внаслідок об'єднання Німеччи-
ни територія колишньої Німецької Демократичної Респу-
бліки; 1999 р. – Республіка Польща, Угорська Республіка та
Чеська Республіка; 2004 р. – Республіка Болгарія, Естонська
Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка,
Румунія, Словацька Республіка та Республіка Словенія;
2009 р. – Республіка Албанія, Республіка Хорватія.

Правовою основою І.е. є Північноатлантичний До-
говір від 4 квітня 1949 року, який складається з 14 статей.
Він чітко окреслює мету, завдання та принципи співпраці
країн-учасниць. Сторони-підписанти цього договору під-
твердили свою відданість принципам і цілям Статуту ООН
та прагнення жити в мирі з усіма народами і урядами, рі-
шучість захистити спільну спадщину своїх народів і їхню
цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи
особистості і верховенства права, сприяти стабільності і до-
бробуту в Північноатлантичному регіоні, об'єднати зусил-
ля для здійснення колективної оборони та підтримання
миру і безпеки.

Економічною основою І.е. є єдиний внутрішній ринок,
який діє на основі свобод руху товарів; осіб; послуг і капі-
талів; функціонування Зони вільної торгівлі, Митного со-
юзу, Спільного ринку, Економічного та валютного союзу.
Завдяки функціонуванню названих економічних інститутів
забезпечується: гармонійний розвиток на території всього
співтовариства; сталий і рівномірний розвиток держав-чле-
нів; зміцнення стабільності; забезпечення зростання рівня
життя; зміцнення міждержавних стосунків.

І.е. передбачає діалог і співпрацю з країнами-нечленами
НАТО і зобов'язує країни-учасниці брати на себе частину
ризиків і відповідальності за колективну безпеку, а також
утримуватися від приєднання до будь-яких інших міжна-
родних зобов'язань, які можуть суперечити спільним прин-
ципам країн-учасниць інтеграції.

Головні завдання І.є. визначені у Стратегічній концепції Альянсу, яка залишається основою реалізації спільної політики загалом. Концепція містить такі політичні елементи, як: широкий підхід до поняття безпеки, який охоплює політичні, економічні, соціальні та екологічні чинники, а також оборонний вимір Альянсу; міцні трансатлантичні відносини; підтримання військової спроможності Альянсу, необхідної для забезпечення ефективних військових операцій; розвиток оборонних можливостей європейських країн – членів Альянсу; збереження адекватних структур і процедур запобігання конфліктам і врегулювання кризових ситуацій; розширення Альянсу і політика відкритих дверей для вступу нових членів; продовження роботи щодо укладання далекосяжних угод з контролю за озброєнням, роззброєнням та боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення.

І.є. протягом існування НАТО зазнала низки реформ і реорганізацій, які мали забезпечити її здатність вийти за рамки обмеження «холодної війни» з метою поставити безпеку країн-членів Альянсу на більш позитивну і стабільну основу завдяки фундаментальній трансформації, змінам такого масштабу та інтенсивності, які раніше мало хто міг передбачити.

Літ.: Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: навч. посіб. / В.В.Говоруха, В.Г.Гульба, А.Є.Тамм, А.В.Меляков та ін.; за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ»», 2006. – 200с.; Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навч. посіб. / В.В.Говоруха, В.Г.Гульба, Ю.П.Сумін та ін.; за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ»», 2006. – 416с.; Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 1997. – 430с.; Міжнародна інтеграція: навч. посіб. / [І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, О.М.Ващук та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – 472 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.14); Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра,

---

2009. – 656 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.15); Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: навч. посіб.-хрестоматія: У 2 частинах / Уклад. і коментар: І.В.Артёмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, З.І.Логвін, О.М.Руденко. – Ужгород: Ліра, 2007. – Ч.ІІ. – 346 с. Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.5); Інститути ЄС і НАТО. Глосарій основних термінів та понять: навч. посіб. / Уклад.: І.В.Артёмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. – Ужгород: Ліра. 2007. – 220с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.4).; Нормативно-правове забезпечення реалізації Україною стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію: наук.-інформ. збірн. – Вип.26, ч.1. / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ»», 2006. – 328с.; Федонюк С.В., Лажнік В.І., Моренчук А.А., Романюк Н.І. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258с.

© **Артёмов І.В.**

(Енциклопедичний словник з державного управління/ уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред.. Ю. В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с. -- С. 201- 202.)

LIBERALIZATION OF VISA REGIMEN BY THE EUROPEAN UNION AS A NECESSARY PRECONDITION FOR EFFICIENT TRANSBORDER COOPERATION

The article analyses issues associated with visa regimen liberalization by the EU in terms of Ukraine and implications of the mentioned factors for efficient transborder cooperation

Keywords: *visa regimen, liberalization, simplification, "Roadmap", transborder cooperation*

Under conditions of today's global challenges Ukraine is getting increasingly engaged into integration processes with the EU. This is especially evident on the basis of concrete examples of cooperation in border regions where considerable part of the neighboring countries national minorities lives. It is for that reason that research of the status of how the existing problems are solved and how negative developments are minimized, all associated with visa regimen functioning, is extremely topical and needs system and continuous research and analysis.

The paper aims at analysis and assessment of the status of things in the context of visa regimen simplification and liberalization as an important component and strong reserve for transborder cooperation.

Overview of the research results. Improvement of transborder cooperation efficiency of Ukraine with the neighboring EU member states depends on many conditions. The most important factor influencing efficiency of bilateral cooperation is the set of problems associated with the necessity to liberalize visa regimen of the European Union towards Ukraine. The attention that was paid during the Summit "EU - Ukraine" in November 2010 to the simplification issue and in the future to abolishment of visa regimen by the European Union is the evidence to this.

It is a common knowledge that the Decree of the President from April 22, 2011 approved a National Plan for implementation of the Action Plan as to liberalization by the EU of the visa

---

regiment towards Ukraine. Issues of border crossing and other connected issues are extremely topical for the border regions of our country. Those also include Transcarpathia which bordering with four EU countries (Poland, Romania, Slovakia, Hungary) is a connecting links of Ukraine with the European Community.

It is known that many national minorities live in the border areas of Ukraine with neighboring states; they constantly need to contact with their relatives and cooperate in many direction of social - economic sphere of life.

As an example, only in Transcarpathia in its border areas live more than 151 thou Hungarians (12,1%), 32 thou Romanians (2,6%), a lot of Slovaks and Poles. All of them before the visa regimen with Ukraine and neighboring countries used to enjoy the simplified border crossing to meet their relatives, acquaintances, business partners. Once the Schengen agreement came into force, contacts between population of border areas where national minorities live became more complicated and decreased a lot [2].

It its known that the Schengen legislative framework is made of the SChengen agreement from June 14, 1985 and the executive agreement signed therein on June 19, 1990 which is the implementation act for the agreement. It includes detailed sequence and rules of the steps, identifies what the Schengen area has to offer to their members and what it expects from them. The agreement shall provide for:

- abolish control of persons and goods at internal borders, including in airports and water ports;
- strengthen control at external borders;
- introduce more quality and result-oriented cooperation between national systems an legal authorities;
- introduce Schengen information system as a joint system for crime combating;
- gradually harmonize joint visa and migration policy, issue of weapon and ammunition, court cooperation in criminal cases etc. [3].

It is for this reason that adoption of the Agreement on simplified visa procurement [4] on January 15, 2008 was very positively taken both in the EU and in Ukraine. Analyzing the status of implementation of the mentioned Agreement, one

---

should take note of the relatively positive changes that took place during implementation of the set of activities in terms visa regime liberalization, in particular [5]:

- simplification of visa regimen in terms of Schengen visa procurement reached (multientry, free visas) for selected 14 categories of citizens for the entire country;
- local border traffic for citizens of border areas of Ukraine with Hungary, Slovakia and Poland implemented and its implementation with Romania is in process;
- new phase of visa relations with the EU initiated, in particular from the simplified procedure of visa procurement up to gradual liberalization of visa regimen (abolishment of visa fees for all categories of citizens of Ukraine);
- structured visa dialogue with the EU established (formulation of activities and recommendations, implementation of which will allow introducing a visa-free regimen);
- first steps towards realization of Communication of the European Commission "Eastern Partnership" undertaken, including initiating of work over draft "Roadmap" which would include preconditions and technical criteria, implementation of which will allow to cancel visas and improve interrelations of Ukraine with the EU countries.

Efficiency of bilateral cooperation as to realization of Agreement between Ukraine and the EU about simplification of visa procurement is testified by the fact that today each tenth Schengen visa is issued in Ukraine. In addition to the mentioned positives that took place during the recent period the following should also be mentioned [6]:

- drastic increase of number of free visas issued;
- substantial increase of the share of multi-entry visas issued (from 1 to 5 years);
- decrease of number of refusals to issue visas in average from 12% in 2007 to 5% in 2010.

Another important factor of implementation of the Agreement on simplified visa regimen is practical solving of problems which exist in the local border traffic of Ukraine which foresees stay within the 50-km border area of the Ukrainian - Hungarian

---

border: of residents of 244 Hungarian and 384 Ukrainian settlements and in the similar area of Ukrainian - Slovakian border - of 299 Slovak and 280 Ukrainian settlements. Permit for citizens willing to visit their relatives and acquaintances within the mentioned distance is issued within 10 days.

A real breakthrough for simplification and liberalization of visa regimen of Ukraine with the EU were the results of the first official visit to Brussels of the President of Ukraine Victor Yanukovych on March 10, 2010 when priority of the Euro-integration course of the country was confirmed. This had its influence on the dynamics and efficiency of cooperation in bilateral relations. Concrete activities testify to this as well:

- work on implementation of the “Concept of integrated border management” was activated;
- draft “Migration policy concepts” and normative-legal acts developed, necessary for realization of the Law of Ukraine “On border control”;
- state target program of development and reconstruction of the state border for the period of up to 2015 is successfully being implemented;
- work on implementation of the Law of Ukraine “On border control” has been optimized;
- important activities as to integration of foreign migrants and reintegration of Ukrainian migrants for 2011 - 2015 are being implemented and automatic system “Refugees” was put into force;
- activities on provision the going abroad citizens of Ukraine with biometric foreign passports already in 2011 has started etc.

Decisions of the fourteenth Summit of “EU - Ukraine” that took place in Brussels in November 2010 were extremely fruitful in terms of implementation of the previous agreements [7]. It approved the Action Plan as to liberalization of the European Union of the visa regimen for Ukraine.

Over the after summit period substantial organization - analytical work as to prioritizing of implementation of its decisions was carried out. This is proved by the Decree of the President

---

of Ukraine from April 22, 2011 No 494/2011 that approved the National Plan on implementing the Action Planas to liberalization of the European Union of the visa regimen for Ukraine. [8].

Taking into account the importance of the National Plan on implementing the Action Plan as to liberalization of the European Union of the visa regimen for Ukraine, the President of Ukraine identified tasks to have the larger part of the Plan as to simplification of the visa regimen with the EU implemented already in 2011. Therefore heads of the relevant public authorities are obliged to report about its implementation on a permanent basis. For coordination and strengthen control over implementation of the provisions of the mentioned document on February 7, 2011 the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 77 set up the Coordination Center with the monthly sittings or more often if necessary. the activities of the newly established unit and central executive powers are based on the tasks of implementing tasks and activities including [9]:

Task one - in May - June to develop and approve all necessary normative - legal basis;

Task two - speed up implementation of efficient mechanism of migration management according to the EU standards. First of all efficient State Migration Service should be set along with the nation-wide data basis on migration flow control;

Task three - establish the system of personal data security according to the EU requirements;

Task four - set up an efficient system of integrated border management;

Task five - until the end of the year to set up a system of biometric identification of citizens of Ukraine and to initiated issuing corresponding travel documents with electronic media of biometrical information.

Practical actions of Ukraine on implementing the agreements reached during the 14th Summit "European Union - Ukraine"

---

are positively assessed by the EU management. In particular, the President of the European Parliament Jerzy Buzek on the meeting with the Head of the Verkhovna Rada of Ukraine Volodymyr Lytvyn that took place in Strasburg on May 10, 2011 expressed his satisfaction with the activation of cooperation of Ukraine with the EU in the issues of visa regimen liberalization, as well as in terms of negotiation process as to signing an Agreement on association and free trade zone creation [10].

Selected conclusions

Taking into account that visa-free regimen for Ukrainian citizens is a long term perspective, one should not positive developments in terms of liberalization of the EU attitude to this issue. For sure implementation of the "Road map", Action Plan of the November Summit "EU - Ukraine" depends a lot on concrete actions as to implementation of conditions on the way to the Free trade zone, associated membership of Ukraine in the EU and free visa regimen.

At the same time one should consider the objective status and ambiguous processes taking place in some EU member countries. They included not controlled refugee flow from North Africa countries and Near East, unstable political situation, ambiguous attitude to the existing system of free flow of citizens across borders within the Schengen zone and intentions of Switzerland to restore the border control and walk out from the free visa area.

One should note that along with implementation of the mentioned National Plan provisions, to receive a visa free regimen Ukraine should work not only with central institutions, but also with capitals of each European Union country. This fragment of intentional cooperation is very important and therefore one should probably consider also the negative impacts from particular decisions and actions of some state instructions of Ukraine towards each EU member state.

In addition, provisions of the appeal of the President of Ukraine Victor Janukovych to the EU hold a very important

---

proposal to put those tasks for Ukraine for which real possibilities are in place.

At the same time, we believe, there are Schengen challenges which are limiting factors for the UE on the way to grant Ukraine visa free regimen, including:

1. Insufficient financing of projects foreseen by the technical refurbishing of the border, and creation of the infrastructure according to the EU requirements.

2. Increase of anti-migration attitudes in the European Union member states associated with Ukraine not fulfilling the agreements on visa free regimen introduction [11].

3. Precaution of the Interpol as to simplification of visa regimen for Ukraine which falls under the category of risk countries [12].

4. Ambiguous assessment of the EU countries of issues associated with dual citizenship

5. Complicated travel of people within the Schengen zone countries related with the inflow of migrants from North Africa and Near East [13], and withdrawal of Switzerland from visa free area[14].

We believe that concrete reforms on the regions level in the border areas of Ukraine will contribute to solving the issue of visa free regimen between Ukraine and the EU. Necessity to activate work in the local areas in all directions was mentioned by the President of Ukraine Victor Janukovych in his speech specifying tasks for the regional heads during his visit to Transcarpathia [15]. It is that very issues that have been emphasized by the international experts of the Working Group National Convent of Ukraine on EU[16].They attract attention to the following:

- Successful realization of problems is impossible without

---

forming and implementation of the regional dimension of Euro-integration strategy of Ukraine;

- Issues of regional policy and regional cooperation development of Ukraine and the EU should be separated and specified in detail in the distinct chapter of the Agreement on association and in the Action Plan on association;

- It is necessary to secure the ratification of Ukraine of the Third additional protocol to the Madrid Convention on regional cooperation associations, which set forth single legislative framework for functioning of all European Euroregions and contributes to intensified regional cooperation with the EU.

References

1. Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: [монографія] / І.В.Артёмов. — Ужгород: Ліра, 2009. - 520 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 13).
2. Національні меншини Закарпаття: цифри і факти. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakarattva.net.ua/ukr-news-64717-Nacionalni-menshvnyv-Zakarattva-cvfrv-i-fakty>
3. В.Чечот. Розширення Шенгенського простору: політичні і технічні проблеми / Підготовка нових членів ЄС - країн-сусідів України - до вступу в Шенген і виклики для України: матеріали міжнародного «круглого столу» експертів. - Ужгород: Мистецька лінія, 2007. - С.30.
4. Відомості Верховної Ради України - 2008 .- № 10.- С.312.
5. Мітряєва С.І. Лібералізація візового режиму між Україною та ЄС: регіональний аспект // Закарпаття : Науково-популярне видання. -2010-2011. - №3. - С. 62.
6. Там само.- С.64-65.
7. Чотирнадцятий саміт ЄС - Україна. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://esbs.kiev.ua/index.php?option=comdocman&task=docdownload&gid=468&Itemid=176&lang=uk>
8. Указ Президента України «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європей-

-
- ським Союзом візового режиму для України». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/10481-pro-natsionalniy-plan-z-vikonannya-planu-diy-schod>
9. Ключев: Президент поставил задачу выполнить большую часть плана по упрощению визового режима с ЕС уже в этом году. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: versii.com/news
  10. Украина договаривается с ЕС о безвизовом режиме. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.gosbalt.ru/ukraina/2011/05/10/847076.html>
  11. ЕС в ближайшем времени не либерализует визовый режим с Украиной? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/print/436024>
  12. Европол выступил против упрощения визового режима с странами бывшего СССР. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://for-ua.com/politics/2011/05/04/205012.html>
  13. Перемещаться по странам Шенгенской зоны станет сложнее. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2011/05/13/769073.html>
  14. Евросоюз начал рассыпаться: Швейцария уходит из Шенгенской зоны. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/novosti/103629>
  15. Віктор Янукович: Закарпаття — приклад усієї України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.karpatnews.in.ua/news/20188>
  16. The project is implemented on the initiative of the National Institute of Strategic Research jointly with the Research Center of the Slovak Association of Foreign Policy in partnership with the Ukrainian Center for Independent Political Studies, supported by the Slovak Development Fund (SlovakAid).

(Geopolitics of Ukraine: history and modern times: collection of scientific papers. – Uzhgorod: TSU, 2011. – p. 53-61.)

НА ШЛЯХУ ДО БЕЗВІЗОВОГО РЕЖИМУ ЄС І УКРАЇНИ: МОНІТОРИНГ ПРОБЛЕМИ

У статті досліджуються проблеми, пов'язані з виконанням Плану дій ЄС з лібералізації візового режиму з Україною. Обґрунтовано посилення позицій України в діалозі з ЄС з цих питань в процесі реалізації Національного Плану дій з даної проблематики.

Ключові слова: *євроінтеграція, ЄС, Україна, лібералізація, візовий режим, Національний План дій.*

Актуальність теми. На сучасному етапі реалізації багатовекторного зовнішньополітичного курсу держави базовим, центральним напрямом залишається курс України на інтеграцію в політичний, економічний і культурно-освітній простір. У той же час слід зазначити наявність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що стримують процеси євроінтеграційного поступу. Один із таких факторів – неврегульованість процесів спрощеного перетину кордону між ЄС і Україною громадянами обох країн.

Саме процес лібералізації візового режиму є базовим на сучасному етапі двосторонніх відносин. все це є свідченням актуальності проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною складовою зовнішньої політики України є стратегія європейської інтеграції. Саме тому набуття повноправного членства в ЄС є пріоритетним, як для внутрішнього розвитку України, так і в її зовнішніх відносинах, і був закріплений у 2010 р. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»[1].

У контексті підготовки до членства України в ЄС серед пріоритетних завдань є створення умов для забезпечення вільного переміщення через кордони товарів, послуг, капіталів та робочої сили та свобода пересування громадян України та громадян держав-членів ЄС завдяки поступовому запровадженню безвізового режиму поїздок

[2, с.147-148]. Вирішення цих питань стало необхідним після введення Шенгенської зони між Україною та сусідніми країнами-членами ЄС.

Офіційно безвізовий діалог між Україною та ЄС було започатковано 9 вересня 2008 р. 30 жовтня 2008 р. у м. Брюссель відбулася перша зустріч у рамках безвізового діалогу України – ЄС, де було досягнуто такі ключові результати: безвізовий діалог Україна – ЄС здійснюється за чотирма основними напрямками: безпека документів, у т.ч. впровадження біометричних даних; боротьба з нелегальною міграцією, у т.ч. реадмісія; громадський порядок та безпека; зовнішні відносини.

За вказаними напрямками було створено 4 спільні робочі групи, що узгоджували відповідні рекомендації на основі порівняльного аналізу законодавства України з нормами та стандартами ЄС, виробляли методологію визначення умов запровадження безвізового режиму. *Перший етап безвізового діалогу* проходив у грудні 2008 р. – травні 2009 р. *Друга зустріч* на рівні Старших посадових осіб України та ЄС з цих питань відбулася 18 травня 2009 р., де були підсумовані результати безвізового діалогу, що знайшло своє відображення у першому звіті Старших посадових осіб. Зазначений звіт було презентовано Єврокомісії на засіданні Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів юстиції та внутрішніх справ 3 червня 2009 р. у Люксембурзі.

19 травня 2010 р. у м. Брюсселі відбулася *чергова зустріч* Старших посадових осіб, за результатами якої було досягнуто згоди щодо початку роботи на шляху запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС. **9 червня 2010 р.** були схвалені рекомендації Старших посадових осіб стосовно переходу до повномасштабного операційного етапу безвізового діалогу на основі Плану дій щодо лібералізації безвізового режиму для короткострокових поїздок громадян України до ЄС. **11 жовтня 2010 р.** Європейська Комісія розповсюдила серед держав-членів ЄС для розгляду та погодження проект Плану дій щодо лібералізації візового режиму з Україною. **25 жовтня 2010 р.** в ЄС було прийнято політичне рішення.

ня стосовно того, що безвізовий діалог з Україною надалі відбуватиметься на основі Плану дій щодо лібералізації візового режиму для короткострокових поїздок українських громадян до держав Євросоюзу, який був затверджений 22 листопада 2010 р. у Брюсселі [3].

Протягом 2010-2011 рр. Україна досягла прогресу у виконанні технічних критеріїв, що впливають із Плану дій з лібералізації візового режиму. У межах імплементації Плану дій на першому етапі здійснюються національні програми реформ у сферах безпеки документів, міграції, охорони громадського порядку, зовнішніх відносин. Успіх у сфері структурованого візового діалогу між Україною та ЄС є суттєвим кроком у процесі інтеграції країни до європейської Спільноти. У зв'язку цим конструктивним кроком є рішення ЄС не визначати встановлення безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом як справу довгострокової перспективи. Подальший прогрес у візовому діалозі з Євросоюзом має залежати виключно від швидкості реалізації Україною технічних завдань, передбачених Планом.

На другому етапі основним завданням є фінансування та створення інфраструктури для функціонування безвізового режиму на кордонах з Євросоюзом, зокрема запровадження біометричних документів, випробування на практиці системи інтегративного управління кордонами, у т.ч. зв'язок і взаємодія між правоохоронними, прикордонними, митними та іншими установами, що контролюють процес руху людей через кордон [4, с.189].

Щодо термінів реалізації Плану дій відносно візового режиму Президент України відмітив, що перехід України на безвізовий режим з країнами ЄС залежить від виконання кожного етапу домовленостей, визначених Дорожньою картою [5].

Аналізуючи стан виконання Україною Плану дій з візової лібералізації, слід відмітити відносно позитивні зміни, що відбулися в процесі реалізації комплексу заходів, а саме [6, с.62]:

-
- **досягнуто** спрощення візової процедури щодо оформлення шенгенських віз (багаторазові, безкоштовні візи) для визначених категорій громадян всієї країни;
  - **запроваджено** місцевий прикордонний рух для жителів прикордонних територій України з Угорщиною, Словаччиною і Польщею та розпочато роботу над його запровадженням з Румунією;
  - **розпочато** новий етап візових відносин з ЄС, а саме: від спрощення процедури оформлення віз до поступової лібералізації візового режиму (скасування візових зборів для всіх категорій громадян України);
  - **започатковано** структурований візовий діалог з ЄС (формулювання заходів та рекомендацій, виконання яких дозволить запровадження безвізового режиму);
  - **здійснено** перші кроки в реалізації Комунікації Європейської Комісії «Східне партнерство», зокрема розпочато роботу над проектом «Дорожньої карти», що міститиме передумови та технічні критерії, виконання яких дозволить скасувати візи і поліпшити взаємовідносини України з державами ЄС.

В Україні в межах імплементації Плану дій ЄС з візової лібералізації здійснюється Національна програма реформ у цій сфері, які узагальнені у Національному плані з виконання Плану дій щодо лібералізації візового режиму для України [7].

З метою координації і посилення контролю за виконанням положень названого документа 7 лютого 2011 року Постановою Кабінету Міністрів України №77 створено **Координаційний центр**. В основу діяльності створеної структури і центральних органів виконавчої влади покладено завдання реалізувати комплекс заходів і завдань, зокрема [8]:

Перше завдання – у **травні –червні** розробити і прийняти всю необхідну нормативно-правову базу.

Друге – прискорити впровадження дійового механізму управління міграцією відповідно до стандартів ЄС. У пер-

---

шу чергу необхідно створити ефективну Державну міграційну службу і створити загальнодержавну базу даних з контролю міграційних потоків.

Третє – налагодити систему захисту персональних даних відповідно до вимог Євросоюзу.

Четверте – створити ефективну систему інтегрованого управління кордонами.

П'яте – до кінця року створити систему біометричної ідентифікації громадян України і розпочати випуск відповідних виїзних документів з електронними носіями біометричної інформації.

Практичні дії України з реалізації домовленостей, досягнутих під час 14- го саміту «ЄС – Україна», знаходять позитивну оцінку керівництва Європейського Союзу.

Аналізуючи стан виконання Україною Національного плану, слід зазначити, що проводиться дійова робота у цьому напрямі, зокрема:

✓ активізувалась робота із забезпечення виконання **«Концепції інтегрованого управління кордонами»**;

✓ розроблені проекти **«Концепції міграційної політики»** і нормативно-правових актів, необхідних для реалізації Закону України **«Про прикордонний контроль»**;

✓ успішно виконується Державна цільова програма **облаштування та реконструкції державного кордону на період до 2015 року**;

✓ оптимізувалась робота з виконання Закону України **«Про прикордонний контроль»**;

✓ здійснюються важливі заходи щодо інтеграції іноземних мігрантів та реінтеграції українських мігрантів на 2011 – 2015 рр. та введена в дію автоматизована інформаційна система **«Біженці»**;

✓ розпочата робота із забезпечення громадян України, що виїжджають за кордон, біометричними закордонними паспортами з 2011 р. та інше.

Знаковим є і той факт, що у 2011 р. українці оформили 1 млн. шенгенських віз, що значно більше, ніж в попередні роки [9].

Значним кроком вперед на шляху реалізації Плану дій з лібералізації візового режиму стала Угода ЄС і України. Підписана Угода має додатки до попередньої угоди, які розширюють перелік осіб, котрі можуть претендувати на отримання віз в країні ЄС за спрощеною процедурою. Крім того, документ врегульовує строк дій віз: замість слів «до 5 років» і «до 1 року» будуть використовуватися формулювання «на 5 років» і «на 1 рік». Це дозволить уникнути самостійного розуміння положень консулами країн-членів ЄС[10].

Поряд з позитивними зрушеннями у справі реалізації Плану дій з візової лібералізації керівники громадської ініціативи «Європа без бар'єрів» Ірина та Олександр Сушко зробили висновок про те, що прогрес України на шляху до безвізового режиму з ЄС є нерівномірним та диспропорційним [11, с.94].

На думку автора, результати громадського моніторингу з проблематики виконання Україною Плану дій з візової лібералізації, що підготовлений керівниками громадської ініціативи «Європа без бар'єрів» – заслуговують на увагу усіх, хто цікавиться проблематикою візового режиму.

Список використаних джерел

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики/ Закон України від 01.07.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
2. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с. послання ПУ 2011, с.147-148

-
3. Чотирнадцятий саміт ЄС – Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esbs.kiev.ua/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=468&Itemid=176&lang=uk
  4. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2012 р.: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – С.189.
  5. Янукович рассчитывает на безвизовый режим с ЕС в 2014 году. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/579457-yanukovich_rasschityvaet_na_bezvizovyy_rezhim_s_es_v_2014_godu.htm. Дата публікації: 19.12.2011 17:12
  6. Мітряєва С.І. Лібералізація візового режиму між Україною та ЄС: регіональний аспект // Закарпаття: Науково-популярне видання. –2010-2011. – №3. – С. 62.
  7. Указ Президента України «Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/10481-pro-natsionalniy-plan-z-vikonannya-planu-diy-schod>
  8. Ключев: Президент поставил задачу выполнить большую часть плана по упрощению визового режима с ЕС уже в этом году. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.versii.com/news
  9. В 2011 году украинцы оформили 1 млн шенгенских виз / Дзеркало тижня, 22 травня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.zn.ua/SOCIETY/v_2011_godu_ukraintsy_oformili_1 mln_shengenskih_viz_-102502.html. Дата публікації: 22.05.2012, 22:44
  10. Украина – ЕС: безвизовый режим стал чуть ближе. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/articles/politics/702699-ukraina_es_bezvizovyy_rezhim_stal_chutochku_blizhe.htm.
  11. Сушко І. Як Україна виконує План дій з лібералізації візової лібералізації? / І.Сушко, Н. Беліцер, О. Хмара, К.Левченко, О.Сушко / Результати громадського моніторингу. – К., 2012. – 94 с.

Артёмов И.В. На пути к безвизовому режиму ЕС и Украины: мониторинг проблемы. В статье исследуются проблемы, связанные с выполнением Плана действий ЕС по либерализации визового режима с Украиной. Обосновано усиление позиций Украины в диалоге с ЕС по этим вопросам в процессе реализации Национального Плана действий по данной проблематике.

Ключевые слова: евроинтеграция, ЕС, Украина, либерализация, визовый режим, Национальный План действий.

Artjomov I. Towards visa free regime between Ukraine and EU: the monitoring of problem. The article examines the problems associated with the implementation of the EU Action Plan on visa liberalization with Ukraine. Grounded strengthening Ukraine's position in the dialogue with the EU on these issues in the implementation of the National Action Plan on this subject.

Keywords: European integration, the EU, Ukraine, liberalization, visa regime, the National Action Plan.

(Геополітика України: історія і сучасність: зб.наук.пр. Вип.8 /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу», м. Стара Лесна, Словацька Республіка, 18-19 вересня 2012 р. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С. 116-122.)

VISA-FREE ENTRY EU AND UKRAINE: THE MONITORING OF PROBLEMS

The article deals with the problems associated with the implementation of the EU Action Plan on visa liberalization with Ukraine. The strengthening of Ukraine's position in the dialogue with the EU on the issues of National Action Plan implementation is being approved.

Keywords: *European integration, the EU, Ukraine, liberalization, visa entry, the National Action Plan.*

The urgency of the topic. At the present stage the realization of multilateral foreign policy of the country is the basic, central course of Ukraine towards the integration in political, economic, cultural and rededucational space. At the same time it should be mentioned the objective and subjective factors, which restrain the processes of European integration. One of these factors is the not regulated processes of simplified border crossing between EU and Ukraine by citizens of both countries. Namely, the process of liberalization of visa entry is the basic issue at the present stage bilateral relations. All this is the evidence of the urgency of the problem. The presentation of the main material. The basic constituent of foreign policy of Ukraine is the strategy of European integration. Therefore the acquirement of full-fledged membership in EU is preferable, as for the domestic development and for the foreign relations and was vested in the Law of Ukraine "On the basis (principles) of domestic and foreign policy" in 2010.

In the context of preparation for EU membership Ukraine's priorities is creating conditions for providing free border crossing of goods, services, assets and labor force and freedom for border crossing by citizens of Ukraine and EU Member States, thanks to gradual introduction visa-free travel entry. The solving of these problems has become necessary after the introduction of Schengen zone between Ukraine and neighboring countries of the EU.

Officially the visa-free dialogue between Ukraine and EU began on the 9-th of September 2008. On October 30,2008 in Brussels was the first meeting within the visa-free dialogue between Ukraine- EU where the following key results were

---

achieved: visa-free dialogue of Ukraine and EU is carried out by four main directions: safety of documents, the introduction biometric data; the fight with the illegal migration, readmission; public order and security; foreign (external) relations.

According to the mentioned directions 4 common working groups were created, which coordinated the corresponding recommendations on the basis of comparative analysis of legislation of Ukraine with the norms and standards of EU, worked out the methodology of determination the conditions of the visa-free entry. The first stage of visa-free entry dialogue was held in December 2008- May 2009. The second meeting on the level of senior officials from Ukraine and EU on these issues was held on May 18, 2009, where the results of visa-free dialogue were summed up, which was reflected in the first report of senior officials. Mentioned report was introduced to the European committee at the meeting of Ukraine- EU Troika on the level of Ministers of Justice and Home Affairs on June 3, 2009 in Luxembourg.

On May 19, 2010 in Brussels regular meeting of the Senior officials was held, the results of which was the agreement to start the work towards the visa-free entry between Ukraine and EU. On June 9, 2010 the recommendations of Senior officials were approved according to the transition to the full-scale operational stage visa-free dialogue on the basis of Action Plan concerning liberalization visa-free entry for the short trips of Ukrainian citizens to the EU. On 2010 European Committee extend (circulate) among the EU Member States for consideration and approval of the draft Action Plan concerning the liberalization visa entry with Ukraine. On October 25 the political decision adopted concerning the visa-free dialogue with Ukraine it will be continued on the basis of Action Plan regarding liberalization visa entry for the short trips of Ukrainian citizens to the countries of European Union, that was approved on November 22, 2010 in Brussels.

During 2010-2011 Ukraine achieved progress in accomplishment technical criteria, that comes from the Action Plan on liberalization visa entry. Within the implementation of Action Plan at the first stage national programs of reforms in the sphere of safety of documents, migration, protection public order, and external relations are carried out. The success in the sphere of structured visa dialogue between Ukraine and EU is a

---

significant step in the process of integration of the country into the European Community. In the connection of this constructive step is the decision of EU does not determine establishment visa-free entry between Ukraine and European Union as a long-term matter. The further progress in visa dialogue with the EU should depend exclusively from the speed of realization technical aims by Ukraine, which were expected by the Plan.

At the second stage the basic aim is the financing and creating the infrastructure for functioning visa-free entry on the borders with the European Union, in particular, the introduction of biometric documents, trial practice of integrative system of border management, including the connection and interaction among law enforcing, border, customs and other agencies, that control the process of the movement of people across the border.

Concerning the terms of realization of the Action Plan as to visa entry the President of Ukraine Victor Yanukovych pointed out, that transition of Ukraine to the visa-free entry with the EU countries depends from the fulfillment of each stage of agreements, determined by the Road map.

Analyzing the condition (state) of the Ukraine's completion of the Action Plan on visa liberalization, positive changes, which happened in the process of realization of complex measures, should be mentioned namely:

- achieved simplifying visa procedure concerning execution of Schengen visa (multiple, free visa) for the determined categories of citizens throughout the country;
- introduced the local frontier movement for the inhabitants of frontier territories of Ukraine with Hungary, Slovakia and Poland and started the work on its introduction with Romania. - started a new stage of visa relations with EU, namely: from the simplification of the procedure of execution visas to the gradual liberalization of the visa entry (cancellation of the visa meetings for all the categories of citizens of Ukraine);
- started structured visa dialogue with EU (formulating measures and recommendations, the accomplishment of which will allow the introduction of visa-free entry);
- realized the first steps in the realization of Communicative European Committee "Eastern Partnership", in particular, started the work on the project "Roadmap", which

---

will contain preconditions and technical criteria, the accomplishment of which will allow to cancel visas and to improve the relations between Ukraine and the EU states. In Ukraine within the implementation of the EU Action Plan on visa liberalization the National program of reforms is realized in this sphere, that are generalized in National plan concerning the liberalization visa entry for Ukraine.

In order to coordinate and to amplify the control of accomplishment of the statements (principles) of the named document, the Coordinating Center was created by the decision of The Cabinet of Ministers of Ukraine № 77 on the 7-th of February 2011. The basis of the created structure and central executive departments set the task to fulfill the complex of measures and aims, in particular:

First- in May-June to develop and accept all necessary regulatory and legal framework.

Second- to accelerate the introduction of an effective mechanism for the management of migration, according to the EU standards. In the first place it is necessary to create an effective State Migration Service and to create national database to control migration flows.

Third- to set up the protection system of personal data according to the requirements of European Union.

Fourth- to create an effective system of integrated borders management.

Fifth- by the end of the year to create biometric identification system of Ukrainian citizens and to start the edition of corresponding travel documents with electronic data biometric medium. Practical actions of Ukraine in realization agreements, achieved during the 14-th summit "EU- Ukraine", find the positive assessment by European Union.

Analyzing the state of Ukrainian implementation of National Plan it should be mentioned, that an effective work in this direction is being realized, in particular:

- The work for protection of implementation of "Integrated concept borders management" is activated;

- The drafts of "Migration Policy Concept" and regulatory and legal acts, necessary for the realization of the Law of Ukraine "On border control" are worked out;

- Successfully realizing the State Target program of the arrangement and reconstruction of the border until 2015;

- The work of the Law of Ukraine "On border control" has been optimized.

- Significant measures concerning integration of foreign migrants and reintegration of Ukrainian migrants on 2011-2015 are implemented and the automatic information system "Refugees" is introduced.

- The work for providing citizens of Ukraine with biometric travelling passports abroad from 2011 has started. The fact that in 2011 Ukrainians issued one million Schengen visas that is significantly more than in the previous years is of considerable importance.

A significant step in the realizing the Action Plan on liberalization of visa entry was the Agreement of EU and Ukraine. The signed Agreement has the annex (supplement) to the previous agreement, which extend the list of persons, who can be eligible for receiving visas to the EU states by the simplified procedure. In addition, the document regulates the term of the visas: instead of "till 5 years" and "till 1 year" such terms as "5 years" and "1 year". It will allow avoiding the misunderstanding of statements by the consuls of EU

Member States. Along with the positive improvements in the realization of the Action Plan on visa liberalization the leaders of Social Initiative "Europe without barriers" Iryna and Olexander Sushko made a conclusion, that Ukraine's progress towards visa-free entry with EU is irregular and disproportional.

The author believes, that the results of public monitoring of the problems implementation of the Action plan by Ukraine on visa liberalization, which is prepared by the leaders of Social Initiative "Europe without barriers"- is worth attention of all, who are interested in the problem of visa entry.

References

1. On the basis of domestic and foreign policy/Law of Ukraine from 01.07.2010. [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
2. Modernization of Ukraine-our strategic choice: Annual Adress of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine.-K., 2011.-p.416 message PU 2011, pp.147-148.
3. The fourteenth summit EU-Ukraine. [Electronic resource].- mode of access: http://esbs.kiev.ua/index.php?option=com_docman&task=doc

-
4. On the internal and external situation of Ukraine in 2012: the annual address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine.-K.: NISD, 2012.-p.189.
  5. Yanukovych hopes for visa-free entry with the EU in 2014. [E-resource]. - Mode of access: http://news.liga.net/news/politics/579457-yanukovich_rasschityvaet_na_bezvizovyy_rezhim_s_es_v_2014_godu.htm.
  6. Mytryayeva SI The liberalization of the visa regime between Ukraine and the EU: a regional perspective // Transcarpathia: Popular science publications.-2010-2011.-№3.-p.62.
  7. Decree of the President of Ukraine "On the National Plan of Action Plan for liberalization of EU visa entry for Ukraine." [Electronic resource]. - Mode of access: <http://ovu.com.ua/articles/10481-pronatsionalniy-plan-z-vikonannya-planu-diy-schod>
  8. Klyuyev: President set a task to do most of the plan to simplify the visa reentry with the EU this year. [E-resource]. - Mode of access: www.versii.com/news
  9. In 2011, the Ukrainians have issued one million Schengen visas / Dzerkalo Tyzhdnya, the 22-d of May 2012. [E-resource]. -Mode of access: http://news.zn.ua/SOCIETY/v_2011_godu_ukraintsy_oformili_1 mln_shengenskih_viz_-102502.html.
  10. Ukraine - EU visa-free entry has become a little closer. [Eresource]. - Mode of access: http://news.liga.net/articles/politics/702699-ukraina_es_bezvizovyy_rezhim_stal_chutochku_blizhe.htm.
  11. Sushko I. How Ukraine fulfills plan of action to liberalize vis liberalization? / I.Sushko, N. Belitser, O. Khmara, K. Levchenko, O.Sushko / public monitoring results. - K., 2012. – p. 94.

(Geopolitics of Ukraine: history and modern times: collection of scientific papers. Issue 9. / Materials of the international scientific and practical conference "Ways to improve efficiency of cooperation at new Eastern border of EU", Stara Lesna, Slovak Republic, September, 18-19, 2012. – Uzhgorod: ZakSU, 2012. – P.183-188.)

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИБОРУ НАПРЯМУ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ: УКРАЇНА МІЖ ЄС ТА РОСІЄЮ

Актуальність наукового вивчення міждержавних і міжрегіональних відносин країн Вишеградської четвірки (Угорщини, Словаччини, Чехії, Польщі) та України зумовлена принциповою важливістю повного розуміння ключових проблем міжрегіонального, транскордонного співробітництва в якісно нових умовах поглиблення європейських інтеграційних процесів, зокрема після утворення українсько-євросоюзівського кордону і введення Шенгену та появи нових викликів для України внаслідок світової економічної кризи. В умовах активного залучення України до світових глобальних процесів, вивчення досвіду країн Вишеградської четвірки, аналіз стану та динаміки регіонального співробітництва в процесі практичної реалізації євроінтеграційного курсу держави у практичному вимірі сприяє динаміці євроінтеграційного поступу України, особливо на рівні регіонів [1].

Аналіз джерел, досліджень і публікацій. Після розширень ЄС 2004-2007 років значно активізувалися інтеграційні процеси на регіональному рівні сусідніх держав, імпульс яким надають нові форми організації транскордонного співробітництва. Важливим елементом останнього, як зазначає Л. Хоффман, є зростання регіональної політичної інтеграції, яку можна порівняти з рухом до європейського федералізму, каталізатором якого, на думку експерта, є регіональна експансія ЄС до Східної Європи [2, с. 27-28].

Як зазначає Дж. Капорасо, вивчення процесів єврорегіональної інтеграції вимагає єдності поглядів стосовно її визначення і тлумачення. Одні вчені вважають її станом, інші — процесом. Опоненти інтеграції вважають, що інтеграція веде до нівелювання унікальності нації, однак процеси в ЄС свідчать, що вона підкреслює особливості культури кожної нації та підвищує можливість ефективного вирішення спільних проблем [3, с. 135].

Аналіз історіографії єврорегіональної проблематики свідчить про значну зацікавленість геополітичною проблематикою як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Їх можна умовно розділити на дві групи. До першої належать науковці, які розглядають єврорегіональні аспекти сучасної української геополітики на основі економічних показників і окремих політичних чинників. Зокрема це А.Гальчинський, В.П'ятницький, З.Варналій, В.Чалий, Ю.Рубан, Б.Данилишин, І.Бураковський та інші [4].

Другий напрям підтримується вченими, що сформува-лись уже в пострадянський період, або тими, хто працював або стажувався за межами України. Вони розглядають європейську інтеграцію загалом і єврорегіональну зокрема не лише з точки зору економічних, а в основному в площині політичних, військових, правових, культурних і соціальних процесів. До науковців другого напрямку можна віднести В.Горбуліна, В.Хандогія, В.Гречанінова [5], І.Бусигіну, С.Биховського, О.Буторіну, М.Каргалову, Н.Кузнецова [6] та інших.

Поряд з названими авторами проблематиці місця України в геополітичному просторі присвятили свої роботи багато інших вітчизняних та зарубіжних вчених і науковців [7].

Зокрема, Закарпатський державний університет у 2007-2008 рр. розробив і видав серію навчальних посібників для студентів з проблематики євроінтеграційних та регіональних аспектів сучасної української геополітики, дев'ять з яких отримали гриф МОН України «Рекомендовано як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів» [8]. Названі питання досліджено у посібниках «Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні» [9] та «Міжнародна інтеграція» [10].

Проблематика єврорегіональних інтеграційних аспектів частково висвітлюється також у новому посібнику В. Копійки та Т. Шинкаренка [11], у якому аналізується сучасний стан європейської інтеграції. У колективній монографії [12] розкрито сутність державної регіональної політики, про-

---

аналізовано проблеми державного регулювання розвитку України, визначено особливості регіонального та єврорегіонального співробітництва країн та їх взаємодії, актуальні проблеми регіональної політики України в контексті сучасних інтеграційних процесів.

Новий погляд на єврорегіональне співробітництво України після «великого розширення» ЄС продемонструвала Єва Кіш [13]. Автор переконливо доводить життєздатність Вишеградської четвірки в складі ЄС, виокремлюючи особливості функціонування країн названого утворення вже як повноправних членів Європейського Союзу. У її монографії зазначається важлива особливість єврорегіональної інтеграції, в якій ключова роль належить новому європейському східному кордону. З огляду на розставлені акценти у сфері єврорегіональної інтеграції України, з урахуванням досвіду країн Вишеградської четвірки, цікавими аспектами названої роботи є дослідження:

- стану єврорегіонального співробітництва України в умовах активізації «східного» вектора зовнішньої політики після президентських виборів 2010 року;
- відповідних кроків ЄС щодо України, які впливають з ініціативи «Східне партнерство», і в першу чергу посилення діалогу щодо асоційованого членства і зони вільної торгівлі;
- співвідношення єврорегіонального співробітництва України з реанімацією українсько-російського діалогу і практичних дій у площині взаємовигідної співпраці східних регіонів держави з Росією, Білоруссю та окремими азійськими країнами.

Єврорегіональна співпраця реалізується на чотирьох рівнях:

- міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для участі у збалансованому розвитку європейського простору;
- державний рівень: виробляється національна політика розвитку єврорегіонального співробітництва та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими,

---

а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;

- регіональний рівень: реалізується регіональна політика єврорегіонального співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація між регіонами сусідніх країн;

- місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади, з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій. Відомо, що євро-регіональний рівень інтеграції базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються, на схожих шляхах історичного розвитку, які доповнюються природним, економічним, транспортно-комунікаційним, науково-технічним потенціалом, а також на спільності економічних проблем, зовнішньополітичних та геополітичних інтересів.

Якщо змоделювати геополітичну схему єврорегіонального співробітництва, то вона матиме такий вигляд:

Українські території в зоні впливу державного кордону завжди мали і мають надзвичайно важливе політичне й економічне значення. Надзвичайно сприятливими для нашої держави є її географічне розташування та геополітичні

переваги, висока питома вага прикордонних територій. 19 із 25 областей України межують із регіонами сусідніх держав. Протяжність кордонів з Росією становить 2295,4 км, з країнами Центральної Європи, Білоруссю, Молдовою — 4698,6 км. Наша держава межує, зокрема, з країнами ЄС: Польщею — 542,3 км., Словаччиною — 98,7 км., Угорщиною — 135,1 км та Румунією — 608,6 км. Україна має один із найвищих у Євразії показників центральності — якщо взяти всю множину країн регіону, то тільки Росія та Китай мають більше сусідів. Після розширень ЄС 2004-2007 років склалися сприятливі можливості як для поглиблення і розширення єврорегіонального співробітництва України, так і для збагачення форм транскордонної співпраці.

Утворилася нова ситуація на кордонах. Західний кордон України став східним кордоном Євросоюзу. Україна дістала можливість більш раціонально використовувати своє географічне розташування в Європі за рахунок визначення пріоритетних напрямів транскордонного співробітництва в системі загальноєвропейського розвитку.

Серед результативних форм єврорегіональних інтеграційних процесів важливе місце займають новоутворення, зокрема:

- Уніфіковані комплекси інженерно-комунікаційної та соціально-побутової прикордонної інфраструктури, які об'єднують в логістичний ланцюжок вантажопотоків експортно-імпортні потоки України. Досвід спорудження та організації фінансування таких комплексів накопичено в Україні. Вони надійно та ефективно функціонують в єдиному європейському економічному просторі і об'єднують автомобільні та залізничні шляхи доставки вантажів.

Про важливість спорудження і вдосконалення сучасної прикордонної інфраструктури свідчить увага керівників сусідніх з Україною держав. Підтвердженням цієї тези є факт участі президентів держав за участі профільних міністрів у відкритті комплексу прикордонної інфраструктури «Автопорт — Чоп» на українсько-угорському кордоні у 1996 р. [14, с. 164-169].

- Вдосконалення доступу до єврорегіональних ринків і розвинена транспортна інфраструктура завдяки реалізації міжнародних програм розвитку міжнародних транспортних коридорів. Автодорожна частина зазначених коридорів на території України становить:

- коридор №3: Краковець — Львів — Рівне — Житомир — Київ;
- коридор №5: Косини — Чоп — Стрий — Львів;
- коридор №9: Нові Яриловичі — Чернігів — Кіпті — Київ — Любашівка — Платонове з відгалуженнями Любашівка — Одеса та Кіпті — Бачівськ.

- Активізація діяльності 7 єврорегіонів, що функціонують в Україні, і особливо Карпатського єврорегіону, який є з'єднуючою ланкою України з сусідніми державами-членами ЄС.

- Відродження функціонування територій пріоритетного розвитку та вільних економічних зон у прикордонних регіонах.

- Впровадження передових інтеграційних технологій єврорегіональної співпраці — спільних промислових парків, які успішно функціонують в Угорщині та Словаччині.

Відомо, що сучасна концепція політики регіонального розвитку, яка є домінуючою в країнах ЄС, ґрунтується на розумінні того, що вона (ця політика) здебільшого має орієнтуватися не стільки на підтримку депресивних регіонів за рахунок регіонів-донорів, скільки на створення умов для мобілізації місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів. Ця теза набуває особливої актуальності, коли мова заходить про прикордонні регіони, які є віддаленими від великих адміністративних, фінансових, ділових, наукових, культурних центрів своїх країн: адже поняття «периферійний» і «відсталий» у багатьох випадках стали сприйматися майже як синоніми.

Тому актуальним для єврорегіонального співробітництва України є:

- забезпечення функціонування і встановлення взаємовигідних ділових контактів з відповідними європейськими регіональними структурами і організаціями — Па-

---

латою регіонів Ради Європи, Комітетом регіонів і місцевих рад Європейського Союзу, Асоціацією товариств європейських регіонів тощо;

- здійснення заходів з адаптації вже існуючих законодавчих актів України, що забезпечують єврорегіональне співробітництво, до стандартів ЄС, та заходів для вдосконалення договірно-правової бази, а також інституційного забезпечення єврорегіонального співробітництва;

- удосконалення механізму державної фінансової підтримки програм і проєктів єврорегіонального співробітництва та розвитку єврорегіонів;

- розроблення конкретних проєктів у сфері єврорегіонального співробітництва, забезпечення їх подальшого просування у структури ЄС, міжнародні фінансові інституції, інституції з менеджменту на етапі реалізації цих проєктів, забезпечення їх кваліфікованими кадрами, особливо районного та селищного рівнів;

- підвищення рівня інформаційного забезпечення єврорегіонального співробітництва, забезпечення його достовірною та порівняльною транскордонною статистичною інформацією.

На початку березня 2010 р. Президент України по завершенні зустрічі з президентом Європейської Комісії в Брюсселі заявив, що європейська інтеграція є ключовим пріоритетом для України: *«Для України європейська інтеграція — це ключовий пріоритет зовнішньої політики, а також стратегія здійснення системних соціально-економічних реформ»*. Євроінтеграційний курс був підтверджений у зверненні президента до народу України 3 червня 2010 р. з приводу програми реформ: *«Найвищим пріоритетом нашої зовнішньої політики була і залишається євроінтеграція. Йдеться не лише про зовнішньополітичний курс. Цей напрям визначає загальний вектор перетворень, насамперед внутрішніх»* [20].

Серед головних пріоритетів України в єврорегіональному співробітництві виділяються:

- реалізація угод про спрощення візового режиму та реадмісію осіб, які набули чинності з 1 січня 2008 року.

На жаль, як відомо, ефективність дії цих угод залишається низькою;

- підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, що передбачено ініціативою «Східне партнерство»;
- вирішення питання про створення Зони вільної торгівлі з ЄС;
- відпрацювання Нової посиленої Угоди з ЄС.

Саме ці та інші першочергові заходи щодо європейської інтеграції України увійшли до плану роботи Кабміну на 2010 рік. Про особливості роботи у цьому напрямі віце-прем'єр-міністр Сергій Тігіпко зазначав: «Україна має кілька програм з євроінтеграції, які йдуть практично паралельно. Ми відпрацьовуємо угоду про партнерство, у складі якої буде зона вільної торгівлі, і ми повинні цю угоду відпрацювати до кінця року. Ми відпрацьовуємо угоду про безвізовий режим» [15]. Він додав, що Україна відпрацьовує угоду з ЄС із різних галузевих напрямів, зокрема санітарного, фітосанітарного контролю, технічного регулювання та енергетики, і наголосив, що для узгодження дій різних міністерств і відомств щодо розробки зазначених документів був створений «План заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2010 р.»

17 травня ц.р. верховний представник Європейської Комісії з зовнішньої політики та питань безпеки Кетрін Ештон заявила, що угоду про асоціацію між Україною та ЄС можна підписати вже до кінця цього року. Укладення угоди про асоціацію дасть до того ж змогу створити зону вільної торгівлі між ЄС та Україною. Представниця Єврокомісії відзначила, що тісна політична та економічна інтеграція Брюсселя й Києва відкриє європейський ринок для українських товарів. Верховний представник запевнила, що ЄС готовий допомогти Україні з проведенням реформ, кінцевою метою яких є не тільки європейська інтеграція, а й поліпшення життя українців.

Слід акцентувати увагу на тому, що іншою особливістю сучасного регіонального співробітництва є активізація транскордонної та міждержавної співпраці України з Ро-

---

сією. Активізація українсько-російського співробітництва на всіх рівнях викликає у багатьох європейських політиків сумніви щодо євроінтеграційної риторики українського керівництва. В той же час, вони відзначають здоровий зовнішньополітичний прагматизм українського керівництва, який базується на відомій аксіомі про те, що у держави немає вічних друзів і вічних ворогів, а є вічні інтереси. Так, директор відділу зовнішньополітичної стратегії Єврокомісії Герхард Сабатіл не став приховувати, що у Брюсселі й Берліні після підписання Харківських угод зіткнули з полегшенням. «Ці угоди стабілізують українсько-російські відносини і таким чином підвищують енергетичну безпеку Європейського Союзу. Досі ми тремтіли щомісяця 6-7 числа, чи сплатить Україна за блакитне паливо і чи не буде перекрытий газ. Що Україна дала росіянам взамін — це питання не до нас», — зауважив євровичовник [16].

Високу оцінку українсько-російському діалогу дають і політики. Зокрема, відзначаючи особливості та головний результат візиту Президента Росії Д.Медведева до Києва, прем'єр-міністр України дійшов висновку про відновлення добросусідських відносин та довіри між Україною та Росією: «Результати візиту були очікувані, тому що були достатньо підготовлені завдяки дуже інтенсивному міждержавному, міжурядовому діалогу, який відновив нормальні добросусідські та взаємовигідні відносини між Україною та Росією».

Головним результатом візиту Д.Медведева стало створення фундаменту для поступового відновлення зв'язків у всіх сферах життєдіяльності, подальшого поглиблення економічного, наукового, гуманітарного співробітництва.

Підписання угоди про демаркацію кордонів засвідчило, що Україна здатна вирішувати масштабні багаторічні проблеми на основі взаєморозуміння, з урахуванням національних інтересів кожної зі сторін.

У той же час доцільно зауважити, що досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС залишається генеру-

---

ючим фактором і наочним прикладом вирішення існуючих проблем в єврорегіональному співробітництві держав.

Спираючись на аналіз стану єврорегіональної інтеграції в контексті досвіду Вишеградської четвірки, погоджуємося з думкою фахівців про доцільність визначення найбільш злободенних проблем, що перешкоджають регіональному розвитку та конкурентоспроможності регіонів. Серед них:

- наявність структурних диспропорцій та деформацій на регіональному рівні;
- загострення міжрегіонального відчуження внаслідок політичної регіоналізації та відмінностей геополітичної орієнтації населення;
- порушення ефективної взаємодії по лініях: центр-регіони та регіон-регіони;
- намагання штучної економічної та політичної автономізації окремих регіонів;
- наявність регіональної асиметрії у системі міжбюджетних відносин;
- значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей;
- залежність національної економіки від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках і надмірна залежність економічної стабільності регіонів від експортної динаміки та критичного імпорту стратегічних ресурсів;
- недосконалість стратегічного менеджменту та програмування соціально-економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях.

З метою вирішення поставлених завдань головним пріоритетом лишається підвищення ролі та відповідальності місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та територіальних громад, тобто запровадження в Україні європейських правових моделей відносин держави і регіонів, основними рисами яких є:

- розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на основі дотримання принципів субсидіарності, децентралізації та деконцентрації державного управління;

-
- зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування;
  - реформування системи адміністративно-територіального устрою України;
  - удосконалення механізмів взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів;
  - поліпшення кадрового забезпечення місцевого самоврядування, удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації її працівників.

Саме вирішення зазначених проблем у сфері єврорегіональної інтеграції дозволить успішно реалізувати Державну програму регіонального розвитку до 2015 р. і тим самим надати нової динаміки транскордонному співробітництву як на російському, так і на європейському напрямі.

Література:

1. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України: Аналітичні оцінки/Редкол: В.І. Андрійко, О.С. Власюк, С.І. Мітряєва (голов. ред.). — Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2003. — 136 с.
2. Україна на шляху до Європи / Л.Хоффманн, Ф.Мьоллерс. — К.: Фенікс, 2001. — 343 с.
3. James A. Caporaso. Theory and method in study of international inte-gration. — International organization, № 25. — 1971. — P. 228.
4. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. — К.: Либідь, 2005. — С. 268; Пятницький В. Евросоюз — это машина для захвата новых рынков // 2000. — 2009. — 10 квітня; Данилишин Б. Вступ України до СОТ сприятиме зростанню реального ВВП за рахунок додаткового збільшення експорту української продукції. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.; Бураковський І. СОТ сказала «так» //Дзеркало тижня. — 2008. — №5.

-
5. Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник / В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, А.Є.Тамм, А.В.Меляков та ін.; За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. — К.: ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. — 200 с.
  6. Чумаков В. Расширение европейской интеграции на восток и государственные интересы России: автореф. дис. на соискан. уч. степени канд. полит. наук. — Нижний Новгород, 2006. — С. 5-6.
  7. Фіалко А. Зовнішня політика України / А.Фіалко // Дзеркало тижня. — 2006. — 25 лютого; Бжезинський З. Велика шахівниця / З.Бжезинський; Пер. з англ. — Львів — Івано-Франківськ, 2000. — С. 12-13.
  8. Посібники з грифом МОН України: Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія (Моніторинг наукових досліджень і розробок): навчальний посібник / за ред. В.Д.Бондаренка та Ф.Г.Ващука. — Ужгород: Ліра, 2007. — 343 с.; Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: У 2-х кн. / І.В.Артёмов. — Кн. 1. Україна — Європейський Союз. — Ужгород: Ліра, 2008. — 476 с.
  9. Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін. — Ужгород: Ліра, 2009. — 656 с.
  10. Міжнародна інтеграція: навч. посіб. / авт. кол. І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, О.М.Ващук та ін. — Ужгород: Ліра, 2009. — 472 с.
  11. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: посіб. / за ред. Л.В.Губерського. — К.: Знання, 2009. — 751 с.
  12. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З.С.Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 768 с.
  13. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі євро-регіональної інтеграції / Є. Кіш — Ужгород: Ліра, 2008. — 440 с.

-
14. Артёмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія /І.В.Артёмов. — Ужгород: Ліра, 2009. — 520 с.
  15. Кабмін затвердив план першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2010 р. — Режим доступу: www.rbc.ua/ukr/top/show/kabminutverdil-plan-pervoocherednyh-meropriyatiy-po-integratsii-19052010140400
  16. В Європі після підписання Харківських угод зітхнули із полегшенням? — Режим доступу: <http://zik.com.ua/ua/news/2010/04/29/226919>
  17. Україна поїде в ЕС без членства в НАТО. — Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2010/05/21/687648.html>
  18. Картунов О. Західні теорії економічної та політичної інтеграції: спроби стислого аналізу /О. Картунов, С.Лаптев // Зовнішня торгівля. — 1999. — № 3-4. — С.140-143.
  19. Послання Президента України до українського народу. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/17307.html>

(Україна та Росія: потенціал взаємодії та співробітництва. Збірник наукових праць. — К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2010. — 280 с. — С. 6-17.)

**«ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ПЛАНУ ДІЙ
З ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ЄС ВІЗОВОГО РЕЖИМУ:
ПЕРШІ УСПІХИ ТА ВИКЛИКИ»**

*Матеріали виступу при обговоренні проблеми
на міжнародній конференції*

**«Україна на шляху інтеграції до ЄС:
сучасний стан та подальші перспективи»**

19 травня 2011 року

*(м. Київ, Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)*

Проблематика міжнародної конференції, що відбувається, надзвичайно актуальна, особливо для нашого Закарпатського регіону, який, межуючи з чотирма країнами-членами ЄС, є з'єднуючою ланкою України з Європейським Союзом. Особливістю проблем, пов'язаних з візовою політикою ЄС є те, що вона суттєво позначилась на можливостях жителів прикордонних областей України, Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини, де проживають представники національних меншин.

"Велике розширення" ЄС у 2004-2007 рр. суттєво змінило ситуацію на євросоюзівсько-українському кордоні. Були введені значні обмеження щодо перетину кордону, враховуючи вимоги Шенгену. Саме тому нагальним стало питання налагодження нового формату взаємовідносин у прикордонних районах України з ЄС.

Тому підписання Угоди про спрощення оформлення віз у 2008 р. було позитивно оцінене як в ЄС, так і в Україні. І це об'єктивно, враховуючи значну кількість населення, що проживає у прикордонні.

Так, лише в Закарпатті в прикордонних районах проживають більше 151 тис. угорців (12,1%), більше 32 тис. румун

---

¹ Артьомов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: [монографія] / І.В.Артьомов. — Ужгород: Ліра, 2009. — 520 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 13).

(2,6%), значна частина словаків та поляків. Усі вони до введення візового режиму між Україною та сусідніми державами мали можливість спрощеного перетину кордону для зустрічей з рідними, близькими, знайомими, партнерами по бізнесу. Після введення в дію Шенгенської угоди контакти між населенням прикордонних районів, де проживають національні меншини, ускладнилися та значно скоротилися².

Саме тому укладення Угоди про спрощення оформлення віз³ 15 січня 2008 року було надзвичайно позитивно оцінене як в ЄС, так і в Україні.

У процесі реалізації даної Угоди на першому етапі були передбачені комплекс заходів щодо лібералізації візового режиму, виконання яких дало позитивні результати, зокрема⁴:

- **досягнуто** спрощення візової процедури щодо оформлення шенгенських віз (багаторазові, безкоштовні візи) для визначених 14 категорій громадян всієї країни;

- **запроваджено** місцевий прикордонний рух для жителів прикордонних територій України з Угорщиною, Словаччиною та Польщею та розпочато роботу над його запровадженням з Румунією;

- **розпочато** новий етап візових відносин з ЄС, а саме: від спрощення процедури оформлення віз до поступової лібералізації візового режиму (скасування візових зборів для всіх категорій громадян України);

- **започатковано** структурований візовий діалог з ЄС (формулювання заходів та рекомендацій, виконання яких дозволятиме запровадження безвізового режиму);

- **здійснено** перші кроки в реалізації Комунікації Європейської Комісії «Східне партнерство», зокрема, розпочато роботу над проектом «Дорожньої карти», що міститиме передумови та «технічні критерії», виконання яких дозволить скасувати візи у взаємовідносинах України з державами ЄС.

---

² Національні меншини Закарпаття: цифри і факти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpatya.net.ua/ukr-news-64717-Nacionalni-menshyny-Zakarpatya-cyfr-y-i-fakty>

³ Відомості Верховної Ради України від 07.03.2008 - 2008 р., № 10, стор. 312, стаття 97

⁴ Закарпаття / Науково-популярне видання. – №3. –2010-2011. – С. 62.

Про ефективність двосторонньої співпраці щодо реалізації Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз, свідчить те, що сьогодні **кожна 10-а шенгенська віза в світі видається в Україні. Поряд з названими позитивами, які відбулися протягом останнього періоду, слід відзначити також⁵:**

- значне збільшення кількості видачі безкоштовних віз;
- вагоме збільшення відсотка видачі багаторазових віз (від 1 до 5 років);
- зменшення кількості відмов у видачі віз всередньому з 12% у 2007 р. до 5% у 2010 р.

Наочним підтвердженням вказаної тенденції свідчать статистичні дані Закарпатського філіалу НІСД, що наводяться у таблицях.

Таблиця 2. Видача Шенгенських віз Генеральним Консульством Словацької Республіки в м. Ужгороді в 2009-2010 рр.

Прийом візових заявок та видача віз	2009 рік				2010 рік	
	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	I квартал	II квартал
Загальна кількість прийнятих візових заявок на візи типів В і С і D (од.)	2323	2942	2594	2788	2299	3286
Загальна кількість виданих віз типів В, С і D (од.)	2211	2920	2580	2700	2257	3208
з них:						
візи типу В	71	21	12	11	0	0 ²
візи типу С	1955	2719	2443	2590	2134	3109
візи типу D	185	180	124	99	123	99
Загальна кількість відмов у візах типу В, С і D (%)	4,8	0,7	0,5	3,1	1,8	2,4

Таблиця 4. Видача шенгенських віз Консульством Угорської Республіки в м. Берегово в 2008-2010 рр.⁵

Показник	2008 рік				2009 рік				2010 рік	
	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	I квартал	II квартал
Загальна кількість прийнятих візових заявок на візи типів В і С (од.)	1323	2895	7951	6702	4351	5752	6892	4987	4752	9854
Загальна кількість виданих віз типів В і С (од.)	1296	2839	7887	6619	4184	5685	6798	4832	4733	9829
з них:										
візи типу В	34	140	873	222	69	1246	1414	224	118	0 ⁵
візи типу С	1262	2699	7014	6397	4115	4439	5384	4608	4615	9829
Загальна кількість відмов у візах типу В і С (%)	2,04	1,93	0,8	1,23	3,8	1,1	1,36	3,8	1,01	1,24
Видано багаторазових віз (річні, 2-х- та 5-тирічних віз)	792	1775	4581	4092	2446	3237	1218	ривні (немає статистикою) 2-о ривні: 10 5-ти ривні: 7	4327	5782
Видано безкоштовних віз (пільгові категорії громадян)	709	1366	3317	2404	1216	1822	914	1127	-	-

⁵ Закарпаття / Науково-популярне видання. – №3. – 2010-2011. – С. 62.

Важливим фактором реалізації Угоди про спрощення візового режиму є *практичне вирішення проблем, що існують в царині місцевого прикордонного руху України, який передбачає можливість перебування у 50 км прикордонній зоні українсько-угорського кордону: 244 угорських та 384 українських населених пунктів та 299 словацьких і 280 українських населених пунктів на українсько-словацькому кордоні. Дозвіл для громадян, бажаних відвідати рідних та знайомих у межах вказаної відстані, оформляється протягом 10 днів (див. таблиці).*

2010 | 2011 | 3

Таблиця 5. Місцевий прикордонний рух: форми та умови

Країни	Зона перебування	Вартість оформлення дозволу	Період дозволу	Термін дії дозволу	Термін перебування
	50 км (244 угорських та 384 українських населених пунктів)	20 С (не стягується з інвалідів, пенсіонерів, дітей у віці до 18 років та дітей на утриманні, віком до 21 року)	10 днів	1–5 років	не більше 90 днів
	30–50 км 299 словацьких та 280 українських населених пунктів)	20 С (не стягується з пенсіонерів старших 60 років, та дітей віком до 15 років)	60–90 днів	1–5 років	30 днів протягом одного візиту (загалом не більше 90 днів впродовж 6 місяців)
	30 км (1822 польських та 1545 українських населених пунктів)	20 С (не стягується з інвалідів, пенсіонерів та дітей віком до 18 років)	60–90 днів	1–5 років	60 днів протягом одного візиту (загалом не більше 90 днів впродовж 6 місяців)

Проривом у роботі із спрощення і лібералізації візового режиму України з ЄС стали **результати першого офіційного візиту** до Брюсселю Президента України 1 березня 2010 року, де була підтверджена пріоритетність євроінтеграційного поступу країни. Це посилює динаміку і результативність співпраці у двосторонніх відносинах. Про це свідчать конкретні справи України:

- активізувалась робота із забезпечення виконання **«Концепції інтегрованого управління кордонами»**;
- розроблені проекти **«Концепції міграційної політики»** і нормативно-правових актів, необхідних для реалізації Закону України **«Про прикордонний контроль»**;

-
- успішно виконується Державна цільова програма «Облаштування та реконструкції державного кордону на період до 2015 року»;
  - оптимізувалась робота з виконання Закону України «Про прикордонний контроль»;
  - здійснюються важливі заходи щодо інтеграції іноземних мігрантів та реінтеграції українських мігрантів на 2011 – 2015 рр. та введена в дію автоматизована інформаційна система «Біженці»;
  - розпочата робота із забезпечення громадян України, що виїжджають за кордон біометричними закордонними паспортами уже в 2011 році та інше.

Надзвичайно продуктивним у плані реалізації попередніх домовленостей щодо спрощення візового режиму стали рішення чотирнадцятого саміту «ЄС – Україна», який відбувся в Брюсселі в листопаді 2010 року⁶. Він затвердив План дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

За період, що пройшов після даного саміту, в Україні проведена надзвичайно продуктивна організаційно-аналітична робота відносно визначення пріоритетів виконання рішень зазначеного саміту. Свідченням цього є Указ Президента України від 22 квітня 2011 року за № 494/2011, яким затверджений Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, який передбачає⁷:

Перше завдання – у травні – червні розробити і прийняти всю необхідну нормативно-правову базу.

Друге – прискорити впровадження дійового механізму управління міграцією відповідно до стандартів ЄС. У перу чергу, необхідно створити ефективну Державну міграційну службу і створити загальнодержавну базу даних з контролю міграційних потоків.

Третє – налагодження системи захисту персональних даних відповідно до вимог Євросоюзу.

Четверте – створити ефективну систему інтегрованого управління кордонами.

⁶ Чотирнадцятий саміт ЄС – Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esbs.kiev.ua/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=468&Itemid=176&lang=uk

⁷ Президент поставив задачу виконати більшу частину плану по спрощенню візового режиму з ЄС уже в цьому році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.versii.com/news

---

П'яте – до кінця року створити систему біометричної ідентифікації громадян України і розпочати випуск відповідних виїзних документів з електронними носіями біометричної інформації.

Практичні дії України з реалізації домовленостей взятих сторонами під час 14 саміту «ЄС – Україна» знаходять позитивну оцінку у керівництві Європейського Союзу. **Зокрема, Президент Європейського парламенту Єжи Бузек на зустрічі з головою Верховної Ради України Володимиром Литвином, що відбулася у Стразбурзі 10 травня 2011 року, висловив задоволення активізацією співпраці України з ЄС в питаннях лібералізації візового режиму, а також переговорного процесу відносно підписання Угоди про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі⁸.**

Окремі висновки. Враховуючи, що отримання безвізового режиму для громадян України є довгостроковою перспективою, слід відмітити позитивні зрушення у плані лібералізації відношення ЄС до даного питання. Безумовно, виконання «Дорожньої карти», Плану дій листопадового саміту ЄС – Україна багато в чому залежить від конкретних справ щодо виконання умов на шляху до Зони вільної торгівлі, асоційованого членства України в ЄС та отримання безвізового режиму.

У той же час необхідно враховувати об'єктивний стан речей і неоднозначних процесів, які відбуваються у частині країн, що входять до Європейського Союзу. Серед них – неконтрольований потік біженців з країн Північної Африки та Близького Сходу, нестабільна економічна ситуація, неоднозначне ставлення до існуючої системи вільного пересування громадян через кордони в рамках Шенгенської зони та наміри Швейцарії відновити прикордонний контроль і вийти з безвізового простору.

На наш погляд, на сьогодні існують виклики Шенгену, які є стримуючим фактором для ЄС на шляху надання Україні безвізового режиму. Серед них:

1. Недостатнє фінансування проектів, передбачених технічним переоснащенням державного кордону, і створення інфраструктури відповідно до вимог ЄС.

⁸ Україна договаривается с ЕС о безвизовом режиме. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/ukraina/2011/05/10/847076.html>

---

2. Ускладнення переміщення людей країнами Шенгенської зони у зв'язку з притоком емігрантів з Північної Африки та Близького Сходу⁹, а також вихід Швейцарії із безвізового простору¹⁰.

3. Зростання антимиграційних настроїв у державах Європейського Союзу у зв'язку з невиконанням Україною домовленостей з введення безвізового режиму¹¹.

4. Застереження Інтерполу щодо спрощення візового режиму для України, яка віднесена до категорії країн з ризиками¹².

5. Неоднозначна оцінка в країнах ЄС питань, пов'язаних з темою подвійного громадянства в сусідніх з Україною державах-членах ЄС.

Вважаємо, що вирішенню проблеми безвізового режиму України та ЄС будуть сприяти конкретні реформи на регіональному рівні в прикордонних областях України. Саме на цьому акцентують увагу міжнародні експерти Робочої групи Національного Конвенту України щодо ЄС¹³. Вони звертають увагу на те, що:

✓ успішна реалізація проблем в цілому неможлива без формування та реалізації регіонального виміру євроінтеграційної стратегії України;

✓ питання регіональної політики та розвитку регіонального співробітництва України та ЄС необхідно виділити та детально прописати в окремому розділі Угоди про асоціацію та у Плані дій щодо асоціації;

✓ забезпечити ратифікацію Україною Третього додаткового протоколу до Мадридської Конвенції щодо об'єднань регіонального співробітництва, який закладає єдині правові рамки для діяльності всіх Європейських єврорегіонів та сприяє інтенсифікації регіонального співробітництва з ЄС.

---

⁹ Перемещаться по странам Шенгенской зоны станет сложнее. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2011/05/13/769073.html>

¹⁰ Евросоюз начал рассыпаться: Швейцария уходит из Шенгенской зоны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/novosti/103629>

¹¹ ЕС в ближайшее время не либерализует визовый режим с Украиной?. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/print/436024>

¹² Европол выступил против упрощения визового режима с странами бывшего СССР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://for-ua.com/politics/2011/05/04/205012.html>

¹³ Проект здійснюється за ініціативи Національного інституту стратегічних досліджень, спільно з Дослідницьким центром Словацької асоціації зовнішньої політики у партнерстві з Українським центром незалежних політичних досліджень, за підтримки Словацького фонду розвитку (Slovak Aid).

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

The article analyzes the efficiency of modern information and communication technologies, providing improvement of the educational process, the availability and effectiveness of education and training of young generation to life in the information society.

Keywords: *cross-border cooperation, innovation potential, innovative technologies, the effectiveness of education.*

Важливим інструментом євроінтеграційного курсу України є транскордонне співробітництво з сусідніми країнами. Оцінюючи роль та місце транскордонного співробітництва в системі регіонального розвитку, український вчений-регіоналіст З.Варналій акцентує увагу на тому, що необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні — суміжних прикордонних територіях сусідніх держав, а саме: територіальне та просторове облаштування, розбудова транскордонної інфраструктури, спільне використання водних та інших ресурсів тощо розширює сферу державної регіональної політики на міжнародний рівень і потребує врахування стратегій розвитку сусідніх територій. В цьому контексті важливим чинником економічного розвитку цих регіонів є транскордонне співробітництво (ТКС), яке в останні роки активізується, і особливо в економічній сфері [1].

За сучасних умов розвитку інтеграційних процесів транскордонне співробітництво надає можливість прискорювати процеси вирівнювання якості життя населення прикордонних територій до середньоєвропейського рівня та сприяти досягненню вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон. Воно також сприяє мобілізації місцевих ресурсів та підвищенню ефективності їх використання, робить можливим об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні.

Транскордонне співробітництво сприяє:

- зміцненню взаємної довіри та безпеки;
- активізації торговельно-економічного співробітництва;

-
- залученню іноземних інвестицій для реалізації спільних проєктів;
  - спільному використанню енергетичних ресурсів;
  - виробленню спільної стратегії охорони довкілля;
  - розвитку транспортної та прикордонної інфраструктури;
  - взаємодії у боротьбі з нелегальною міграцією та організованою злочинністю;
  - ефективному використанню людських ресурсів шляхом створення спільного ринку праці;
  - поглибленню культурних та комунікаційних зв'язків;
  - розвитку туризму;
  - боротьбі з наслідками стихійних лих та екологічних катастроф (паводки, землетруси та ін.).

У процесі транскордонного співробітництва вирішуються такі завдання:

- не допускається перетворення нових східних кордонів ЄС у жорсткі розподільчі лінії, які відмежовують Україну від Європи, та перетворення регіонів з обох боків нових східних кордонів ЄС і України в периферійні і тупикові;
- координуються концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;
- поступово формуються інтегровані, насамперед в господарському і просторово-економічному плані, транскордонні регіони України з центральноєвропейськими державами;
- створюється єдина і взаємодоповнююча транспортна, прикордонна та інша інфраструктура;
- складається система міжнародної взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад тощо.

Нинішній етап функціонування системи транскордонних відносин в умовах поглиблення інтеграційних процесів дозволяє зробити висновок, що транскордонне співробітництво в Європі зараз знаходиться на етапі системних якісних змін. З одного боку, в рамках розширеного Європейського Союзу транскордонне співробітництво вступило в стадію активного розвитку на основі суттєвого пониження

бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів і стає засобом успішної реалізації спільної регіональної політики, принципу субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в ширшому розумінні – будівництва цілісної “Європи регіонів”. З іншого – на нових зовнішніх кордонах ЄС воно перетворюється на дійовий інструмент формування розширеним Євросоюзом смуги добросусідства та інтенсивного розвитку зв'язків європейської спільноти з усіма розташованими по периметру прикордонними державами.

Важливим елементом взаємодії між Україною та ЄС у сфері регіональної політики є залучення регіонів України на постійній основі до діяльності європейських регіональних асоціацій, зокрема Асамблеї європейських регіонів (Assembly of European Regions), Ради європейських муніципалітетів та регіонів (Council of European municipalities and regions), Конференції європейських законодавчих асамблеї (Conference of European Regional Legislative Assemblies), Асоціації європейських прикордонних регіонів (Association of European Border Regions), Конференції периферійних морських регіонів (Conference of Peripheral Maritime Regions), Конференції президентів регіонів із законодавчими повноваженнями (Conference of President of Regions with legislative power), Європейської асоціації представників місцевого самоврядування гірських регіонів (European Association of elected representatives from Mountain Areas) та європейських міст (EUROCITIES) [2].

З урахуванням необхідності адаптування законодавства України до вимог законодавства Європейського Союзу були синхронізовані напрями співпраці, зокрема проведена:

- імплементація Меморандуму про взаєморозуміння для встановлення діалогу у сфері регіональної політики;
- налагодження взаємодії між представниками місцевої та регіональної влади України та ЄС в рамках Комітету регіонів ЄС (КР);
- реалізація Спільної ініціативи ЄС щодо Криму;
- реалізація на регіональному рівні проектів за рахунок фінансових інструментів ЄС (Європейський інструмент

сусідства і партнерства) та фінансових установ ЄС (Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку);

- участь у реалізації Пілоотної програми регіонального розвитку Східного партнерства (ППРР СхП) [3].

Географічне розташування України, її економіко-ресурсний потенціал, геостратегічні і транзитні переваги, наявність трудових ресурсів та інші фактори національно-культурного і освітнього потенціалу нації – ідеальні складові для здійснення прагматичної політики регіонального розвитку через дійовий механізм транскордонного співробітництва.

Враховуючи, що 19 з 24 регіонів України межують з прикордонними регіонами інших країн, існують об'єктивні умови для постійної транскордонної співпраці.

Транскордонні регіони України

1. Українсько-російський, площа – 385.1 тис. км², до його складу входять 10 областей – Донецька, Луганська, Харківська, Сумська та Чернігівська області України та Брянська, Курська, Белгородська, Воронежська та Ростовська області Росії.

2. Українсько-білоруський, включає 7 областей: з українського боку – Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська та Чернігівська області, з білоруського – Берестейська та Гомельська області.

3. Українсько-румунський, площа становить 100 872 км², населення – 8,3 млн осіб, охоплює 4 області України (Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Одеську) та 5 повітів (жудеців) Румунії (Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань, Тулча).

4. Українсько-молдовський складають 5 районів Молдови – Єдинець, Сороки, Тігхіна, Ляпушна, Кагул, 2 молдовських автономних утворення – Придністровська республіка і Гагаузія та 3 області України: Чернівецька, Вінницька та Одеська.

5. Українсько-угорський, площа – 26 тис. км², складають 2 області (медье) Угорщини (Саболч-Сатмар-Берег, Боршод-Абауй-Земплен) та Закарпатська область України.

---

6. Українсько-словацький складають Закарпатська область України та Кошицький, Пряшівський краї Словаччини.

7. Українсько-польський охоплює Закарпатську, Волинську та Львівську області України та Люблінське, Підкарпатське воєводства Польщі [4].

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями так визначає поняття транскордонного співробітництва: «...будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або кількох Договірних Сторін, а також на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [5].

Про те, що сьогодні транскордонне співробітництво у країнах Європи, у т.ч. і в Україні, знаходиться в системі якісних змін, свідчить:

- По-перше, те, що в рамках розширеного Європейського Союзу транскордонне співробітництво знаходиться у стадії активного розвитку на основі суттєвого пониження бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів.

- По-друге, транскордонне співробітництво стає засобом реалізації спільної регіональної політики ЄС, принципів субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в більш широкому розумінні – будівництва цілісної “Європи регіонів”.

- По-третє, Україна, як і кожна суверенна держава, має власні національні інтереси як на міжнародній арені, так і на регіональному рівні, а головним аргументом тут виступає прискорення європейського інтеграційного поступу нашої країни [6].

Основні форми і механізми реалізації транскордонного співробітництва:

1. Єврорегіон як інституціональна форма транскордонного співробітництва

Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох чи більше держав,

---

що мають спільний кордон, спрямованого на координацію їх взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону [7].

Сьогодні в Європі налічується понад 50 єврорегіонів, і їх кількість продовжує зростати. В Україні діють 10 єврорегіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія), «Слобожанщина» (Україна, Росія), «Донбас» (Україна, Росія), Чорноморський єврорегіон (Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, Україна) та «Дністер» (Україна, Молдова).

2. Спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку

Важливим механізмом реалізації завдань транскордонного співробітництва є спеціальні економічні зони й території пріоритетного розвитку з пільговим режимом інвестиційної діяльності як каталізatori соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

В Україні були створені і функціонували 11 СЕЗ: «Азов», «Миколаїв», «Курортополіс Трускавець», «Донецьк», «Порто-франко», «Яворів». «Закарпаття», «Порт Крим», «Славутич», «Інтерпорт Ковель», «Рені».

Спеціальний режим інвестиційної діяльності був введений на 9 територіях пріоритетного розвитку, а саме: в Автономній Республіці Крим; Волинській, Донецькій, Закарпатській, Житомирській, Луганській, Чернігівській областях; у м. Харків, м. Шостка Сумської області.

Особливі умови, при яких інвестор одержує право на пільги в СЕЗ і ТПР, такі:

➤ реалізація інвестиційних проектів у пріоритетних видах економічної діяльності, які визначаються Кабінетом Міністрів України;

➤ реалізація інвестиційних проектів кошторисною вартістю не менше установленої мінімальної межі (від 200

тис. дол. США до 3 млн дол. США), залежно від галузі виробництва;

➤ затвердження інвестиційних проектів відповідним органом керування СЕЗ або ТПП;

➤ розташування і державна реєстрація на території СЕЗ та ін. [8].

3. Транскордонні кластери в системі транскордонного співробітництва

Автори науково-практичного посібника «Конкурентоспроможність територій» [9], характеризуючи транскордонне співробітництво як чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності, значну увагу приділили транскордонним кластерам.

Найбільш узагальнено кластери можна визначати як групу незалежних компаній та асоційованих інституцій, які:

➤ співпрацюють та конкурують;

➤ географічно зосереджені в одному чи сусідніх регіонах (навіть якщо кластер охоплює кілька країн);

➤ спеціалізуються в конкретній сфері діяльності, пов'язані спільними технологіями та навичками;

➤ традиційні або інноваційні, більшість кластерів базуються на традиційних заходах;

➤ інституціоналізовані (є підрозділ з управління кластерами) або неінституціоналізовані.

Транскордонні кластери охоплюють суміжні прикордонні території сусідніх держав, до складу яких входять інституції та фірми, розміщені по обидва боки кордону. Тому транскордонні кластери можна визначати як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені у транскордонному регіоні.

Станом на 2013 рік в Україні успішно функціонують такі регіональні кластери:

- науковий парк «Інноваційно-інвестиційний кластер Тернопілля» (Тернопільська обл.);

- інноваційно-технологічний кластер «Сорочинський ярмарок» (Полтавська обл.);

- кластери сільського туризму, бджільництва та сільськогосподарського машинобудування (м.Мелітополь);

- «Інноваційно-технологічний кластер малого та середнього машинобудівного бізнесу (Запорізька обл.);

- кластер народних промислів «Сузір'я» (Івано-Франківська обл.);

- кластер деревообробки «Полісся Рокитнівщини» та ін.;

4. Промислово-індустріальні парки в системі транскордонного співробітництва

➤ Вагому роль у стимулюванні структурно-інноваційних зрушень на регіональному рівні відіграють індустріальні парки – територія, виділена при плануванні місця для промислового розвитку. Метою створення таких парків є забезпечення підприємств розвинутою інфраструктурою та забезпечення контролю над виробництвом та впливом на навколишнє середовище. Завдяки ухваленню законів «Про наукові парки» та «Про індустріальні парки» сьогодні в Україні діють:

- 11 наукових парків;

- 57 бізнес-інкубаторів (більшість яких зосереджена в Харківській, Донецькій, Київській, Миколаївській та Одеській областях);

- 27 регіональних кластерів з інвестицій та розвитку;

- 10 регіональних центрів науки, інновацій та інформатизації (у м.м. Київ, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Львів, Полтава, Рівне, Хмельницький, Черкаси та Чернігів).

Транскордонне співробітництво здійснюється для зміцнення взаємної довіри та безпеки; активізації торговельно-економічного співробітництва; залучення іноземних інвестицій, реалізації спільних проектів та використання енергетичних ресурсів; вироблення спільної стратегії охорони довкілля; розвитку транспортної та прикордонної інфраструктури; взаємодії у сфері боротьби з нелегальною міграцією і організованою злочинністю; ефективного використання людських ресурсів шляхом створення спільного ринку праці; боротьби зі стихійним лихом; поглиблення культурних та комунікаційних зв'язків; розвитку туризму.

Слід виокремити чотири рівні реалізації транскордонної співпраці:

- міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору;

- державний рівень: виробляється національна політика розвитку ТКС та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;

- регіональний рівень: реалізується регіональна політика транскордонного співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація дій між регіонами сусідніх країн;

- місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.

Завдяки розвитку транскордонного співробітництва вирішуються такі завдання: координуються концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; поступово формуються інтегровані, насамперед в господарському і просторово-економічному плані, транскордонні регіони України і центральноєвропейських держав; створюється поєднана і взаємодоповнююча транспортна, прикордонна та інша інфраструктура; складається система міжнародної взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад тощо.

Щодо освітньої сфери серед загального переліку викремимо такі напрями виконання Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки: активізація транскордонного співробітництва у сфері культури, освіти, науки і соціальної сфері; поглиблення інституціонального співробітництва; активізація обміну інформацією між суб'єктами транскордонного співробітництва. Програма передбачала утворення спільних двосторонніх комісій з питань транскордонного співробітництва у сфері освіти і науки; активізацію роботи із здійснення обміну учнями, студентами, випускниками ВНЗ, учителями, викладачами і науковцями; організацію та проведення наукових заходів; окрему співпрацю між закладами охорони здоров'я (і медичними); проведення спеціалізованих інформаційних семінарів, соціально-психологічних тренінгів, підвищення кваліфікації працівників [10].

Для України продуктивною у межах транскордонного співробітництва є співпраця з Польщею, Угорщиною, Сло-

---

ваччиною, Румунією (країни ЄС), Росією, Молдовою, Республікою Білорусь. Так, в Україні працює Інститут транскордонного співробітництва (Закарпатський регіон), який з 2005 року реалізує програми «Аналіз та управління сучасними транскордонними процесами» (проекти «Сучасний світ та кордони», «Як зробити новий східний кордон Європейського Союзу більш відкритим та безпечним», «Транскордонне співробітництво як фактор регіональної безпеки»); «Транскордонне співробітництво в ширшій Європі», Програма прикордонного співробітництва ЄСПІ Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013, Програма ENPI (проекти «Кордони для людей», «Кордони очима людей») та ін. [11]; Інститут трансформації суспільства (проведення семінарів-тренінгів «Роль брендингу міст в епоху змін: європейський досвід для України») [12].

В рамках освітньої співпраці окремі області України (зокрема Тернопільська) визначили такі напрями діяльності: активізація міжуніверситетських контактів на всіх рівнях, реалізація спільних наукових проектів у рамках європейських наукових програм, проведення фестивалів мистецтв, днів культури тощо.

Наголосимо, що транскордонна співпраця єврорегіонів переважно здійснюється в промисловій, прикордонній, логістичній, екологічній, соціально-економічній, культурній сферах.

Розширенню транскордонного співробітництва, на нашу думку, сприятиме дотримання таких концептуальних позицій щодо статусу та діяльності університетів:

- розширення автономності, що у контексті політики децентралізації розширить права та можливості університетів щодо участі та реалізації транскордонних освітніх програм та проектів. Таким чином, заклади освіти реалізовуватимуть продуктивні проекти, використовуючи наявний людський (науковий, науково-педагогічний) ресурс, вчасно відкидаючи (або відмовляючись) непродуктивні, застарілі, нежиттєздатні програмні заходи;

- створення мультикультурних дослідницьких та навчальних університетських центрів;

- досягнення консенсусу щодо фінансування міжнаціональних /міждержавних освітніх проектів.

Автор підтримує позицію академіка М.Б. Євтуха щодо створення мультикультурних дослідницьких центрів. У цьому контексті нам імпонує дослідження Т.Є.Сусловської, в якому авторкою проаналізовано тенденції та масштаби розвитку транскордонної освіти, особливості транснаціоналізації підготовки конкурентоспроможних фахівців. Одним з основних напрямів нарощування конкурентних позицій вітчизняних університетів на світовому ринку освітніх послуг та переведення університетської діяльності на міжнародні стандарти вона визначає зміну статусу існуючих навчальних закладів зі створенням окремої групи дослідницьких університетів національного рівня, багатопрофільних регіональних ВНЗ та професійно-технічних навчальних закладів.

Створення таких центрів можливе за умови надання державної адресної підтримки тих досліджень в університетах, які здійснюватимуться за стратегічними науковими напрямками, що в свою чергу стимулюватиме науково-дослідну творчість викладачів та студентів університетів й сприятиме активізації і виведенню на якісно новий рівень наукового співробітництва вітчизняних університетів із зарубіжними партнерами (реалізуючи один з аспектів транскордонного співробітництва в сфері університетської освіти) і уможливить просування нових наукових продуктів на світові ринки об'єктів інтелектуальної власності, забезпечуючи інтеграцію університетської, академічної та корпоративної науково-дослідницької діяльності з диверсифікацією джерел її фінансування. Цьому має передувати впровадження в дослідницьких університетах України світових стандартів освітньо-наукової діяльності за критеріями кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційно-інфраструктурного забезпечення їх діяльності [13].

В період глобальної фази світогосподарського розвитку, як зазначає автор, міжнародна університетська діяльність досягла свого найвищого рівня і знаходить свій прояв у диверсифікації діяльності університетів на транснаціональному і глобальному рівнях, включаючи диверсифікацію змісту, організаційно-економічних форм діяльності університетів. Інтернаціоналізація університетської діяльності, на переконання Т.Є.Сусловської, відбувається через інтенси-

---

фікацію процесу інтернаціоналізації господарського життя, формування глобального економічного простору, загострення міжнародної конкуренції, розгортання процесу техноглобалізму, соціальну конвергенцію між країнами і регіонами та інституціоналізацію міжнародного суспільно-економічного життя [14].

Отже, в сфері вищої освіти правові основи щодо здійснення транскордонного співробітництва є практично не розробленими. Нами виокремлено тенденції щодо можливого здійснення транскордонного співробітництва в університетській освіті: залучення якомога більше областей України з потужним науково-педагогічним ресурсом до єврорегіонів; створення мультикультурних дослідницьких та навчальних університетських центрів; досягнення консенсусу щодо фінансування міжнаціональних освітніх проектів та програм.

Зауважимо, що реформи в освітній сфері неможливі без паралельних політичних, економічних, культурних змін. Таким чином, транскордонне співробітництво в університетському секторі базується на них та водночас спричиняє зміни в політичному, адміністративному, економічному, правовому, соціальному устрої країни.

Слід зазначити, що проблема інноваційного розвитку вищої освіти є центральною в Національній стратегії розвитку освіти, а також Законі України «Про вищу освіту» [15]. У названій стратегії передбачена підтримка наукової та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів.

Сучасна філософія освіти, оновлена стратегія її реформування вимагають принципово нових наукових досліджень, обґрунтованого та послідовного запровадження передових науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності у сфері освіти. Розвиток системи освіти в зазначеному напрямі ґрунтується на:

- рекомендаціях Нової стратегічної програми європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і навчання 2020», спрямованої на розбудову інформаційно зорієнтованих європейських суспільств та перетворення навчання протягом життя на реальність;
- забезпеченні пріоритетності розвитку науки та науково-технічного потенціалу вищих навчальних закладів шля-

---

хом виділення коштів із державного бюджету на перспективні наукові проекти і скорочення кількості розпорядників бюджетних коштів у сфері науки;

- створенні ефективної системи методологічного, науково-методичного супроводження модернізації національної освіти, прогнозуванні тенденцій інноваційного розвитку системи освіти з використанням результатів моніторингових досліджень; генеруванні інноваційних ідей, їх визначенні, відборі та забезпеченні впровадження; формуванні відкритої інформаційно-аналітичної бази новацій у всіх підсистемах освіти;

- осягненні тематики основних напрямів наукових досліджень у вищих навчальних закладах та наукових установах освітньої галузі, у системі післядипломної педагогічної освіти, виконанні та відборі на конкурсних засадах проектів комплексних наукових досліджень і розробок, що здійснюються за кошти державного бюджету та залучених інвестицій;

- проведенні практико-орієнтованих психолого-педагогічних досліджень з актуальних проблем розвитку освіти, застосуванні нових концептуально-методологічних підходів до розроблення державних стандартів освіти;

- розробленні інваріантної складової навчання з кожного предмета на основі компетентнісного підходу до навчання та норм психофізичного розвитку дитини, а також відповідних педагогічних технологій;

- вивченні потреб та забезпеченні розвитку обдарованих дітей, розробленні індивідуальних методик організації їх навчання та соціалізації, проектуванні особистісно-розвивального середовища обдарованих дітей і молоді;

- розробленні ефективних моделей інтеграції в суспільство дітей і молоді з особливими освітніми потребами шляхом сучасного науково-методичного забезпечення змісту корекційної та інклюзивної освіти;

- створенні нормативно-правового, методологічного, науково-методичного, навчально-технічного забезпечення системи освіти, що враховує оцінювання якості і результативності навчальної та виховної діяльності навчальних закладів, системи консультування і наукових експертиз;

- створенні системи мотивацій, стимулювання та заохочення інноваційної діяльності у сфері освіти, розробленні

нових концептуальних моделей удосконалення окремих підсистем освіти;

- розробленні системи нівелювання ризиків негативних наслідків інноваційної діяльності в системі освіти [16].

У розділі XI Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція) детально сформульовані форми, методи і шляхи наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах. Зокрема, у статті 68 цього Закону окреслені складові організації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Передбачено, що центральний орган виконавчої влади з формування державної політики у сфері освіти і науки:

- розробляє відповідно до законодавства пропозиції щодо обсягу бюджетного фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, інших підприємств, установ та організацій, що діють у системі вищої освіти, а також обсягу капітального будівництва зазначених підприємств, установ та організацій;

- погоджує рішення про утворення науково-навчальних та науково-дослідних об'єднань, що провадять наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність разом з науковими установами Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та мистецтв, наукових і науково-технологічних парків, бізнес-інкубаторів, мистецьких творчих майстерень, тощо;

- розробляє державні цільові програми, спрямовані на облаштування вищих навчальних закладів сучасними приладами, науковим обладнанням, навчальними лабораторіями, інформаційно-телекомунікаційними мережами тощо.

На підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Проблеми та пріоритети консолідації регіонів України / З.С.Варналій // Україна: стратегіч-

-
- ні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2006: монографія; за ред. О.С.Власюка. — К.: НІСД, 2006. — С.462.
2. Ващук Ф.Г. Пріоритети державної стратегії регіонального розвитку України та роль інституціональних об'єднань у процесі її реалізації / Ф.Г.Ващук // Європорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.) / Відп. ред. І.В.Артюмов. — Ужгород: ЗақДУ, 2012. — С.37.
  3. Регіональне співробітництво між Україною та ЄС // Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/eu-regional-cooperation>
  4. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / кол. авторів за ред. д.е.н., проф. Н.А. Мікули / НАН України. Ін-т регіональних досліджень — Львів, 2010. — С.71.
  5. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Додатковий протокол. Протокол №2. ETS — №106/159/169.
  6. Кіш Є.Б. Використання механізмів європорегіонального співробітництва у форматі Вишеградського об'єднання / Є.Б. Кіш, В.І.Ковач // Європорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.) / відп. ред. І.В.Артюмов. — Ужгород: ЗақДУ, 2012. — С.68.
  7. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. — Мадрид, 21 травня 1980 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106
  8. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З.С. Варналія. — К. : НІСД, 2007. — С.480-481.
  9. Конкурентоспроможність територій: практ. посіб. / А.Ткачук, В.Толкованов, С.Марковський, та ін. — К.: Легальний статус, 2011. — С.162-163.

-
10. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки // Постанова Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу 08.12.2012 // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1819-2006-%D0%BF>
  11. Інститут транскордонного співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.instc.net/>
  12. Євтух М.Б. Транскордонне співробітництво України у сфері університетської освіти / М.Б.Євтух // Міжнародний науковий вісник. – Вип.6(25). – С.7-14.
  13. Інститут трансформації суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ist.osp-ua.info/>
  14. Суловська Т.Є. Організаційно-економічні форми інтернаціоналізації університетської діяльності: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 [Електронний ресурс] /Т.Є.Суловська; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К., 2011. – С.19.
  15. Про вищу освіту / Закон України (нова редакція) // проект внесений народним депутатом В.Балогою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512
  16. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року / Указ Президента від 25 червня 2013 року №344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

(Міжнародний науковий вісник: збірник наукових статей за матеріалами XXVI Міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород – Будапешт, Ужгород: ДВНЗ УжНУ, 2014. – Вип. 8(27). - С. 81-93.)

РОЗДІЛ II.
ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження проблематики інтеграції України до Європейської Спільноти обумовлена зовнішньополітичним курсом нашої держави, об'єктивними реаліями регіонального і транскордонного співробітництва та новими викликами після розширення ЄС.

Виступаючи з доповіддю на засіданні Верховної Ради України на початку 2006 р., Президент В.Ющенко говорив: «Наріжним каменем української зовнішньої політики стала стратегія повноцінної і повномасштабної інтеграції до Європейського Союзу... Україна бачить своє майбутнє у колі європейських країн» [1]. Особлива увага була приділена проблематиці регіонального лідерства України [2].

Просування України до СОТ ми розглядаємо крізь призму практичних кроків державних інституцій з урахуванням балансу інтересів сусідів України – країн - членів ЄС, використання їх досвіду на шляху євроінтеграції. У статті акцентується увага на тому, що поряд з інтересами України, її інтеграційний курс має велике значення і для Європи.

Забезпечення регіональної стабільності та безпеки, активна демократизація регіону, високий рівень контролю за кордонами - важливі кроки на шляху реалізації Україною курсу на інтеграцію до ЄС. Саме тому актуальність статті обґрунтовується глобальними передумовами впливу євроінтеграційного курсу на стан справ у нашій державі. Ці передумови такі:

По-перше, місце України в геополітичному вимірі. Адже вона, п'ята за кількістю населення і перша за розмірами території, знаходиться в центрі Європи і має спільний кордон з Росією, Білоруссю, Молдовою, країнами ЄС - Польщею, Словаччиною, Угорщиною та іншими державами, значний економічний базис у різних сферах науки, техніки, озброєння та всесвітньо визнаний інтелектуальний і науко-

---

во - технічний виробничий потенціал, великий споживчий ринок, інші чинники геополітичного значення, історичні і культурні передумови для участі у західноєвропейському економічному просторі;

по-друге, відбулося розширення ЄС, після чого зона впливу Європейської Спільноти вперше наблизилась до західних кордонів України. Змінився ландшафт Європи по кордонах, внаслідок чого Україна опинилася за штучно створеними розподільчими лініями на Європейському континенті. Якщо до 2004 р. Україна мала рівноправні взаємовідносини з країнами-сусідами, то після входження їх в ЄС кожна з них по відношенню до нашої держави виступає як складова частина надпотужного економічного блоку з населенням 325 млн. чол. і ВВП ьлизько 9 млрд. доларів;

по-третє, відповідне послаблення зовнішньополітичного впливу Росії на Україну. Про це свідчать невдале врегулювання Придністровського конфлікту, результати виборів у Молдові та Абхазії, а також окремі протиріччя в українсько-російських відносинах. Напруга, що зародилась в 2004 р. відносно о. Тузла, переросла в 2005 р. в «газову», «м'ясо-молочну», «трубну» кризи, загострення відносин з Придністровською республікою [3].

Розширення ЄС й виникнення спільного українсько-евросоюзівського кордону об'єктивно зумовити для України сприятливу ситуацію, відкриваючи для неї додаткові інтеграційні можливості, як на регіональному й міжрегіональному, так і на загальноєвропейському рівнях. Але найбільш стимулюючим євроінтеграційним фактором українського зовнішньополітичного курсу стала Помаранчева революція. Вона змінила ставлення ЄС до євроінтеграційних прагнень України.

Сутність цієї зміни полягає в тому, що відтепер європейці починають локалізувати Україну як країну, що розташована не просто «на сході», а «на сході Європи», визнаючи її невід'ємною складовою єдиного європейського цивілізованого й політичного простору, тобто «своєю». Тому так

званий іміджевий фактор починає працювати на користь Україні [4].

Ці висновки, на нашу думку, є базовими при дослідженні складових євроінтеграційного курсу України, в тому числі й аналізу стану справ з виконання критеріїв вступу до Світової організації торгівлі (СОТ). Особливу вагу ця проблематика набула після грудневого 2005 р. саміту «Україна-ЄС», де наша держава отримала визнання держави з ринковою економікою. Після цього дорога України до ЄС пролягає через набуття членства в СОТ.

Мета даної статті - проаналізувати стан справ з виконання Україною критеріїв вступу до СОТ, дослідити шляхи активізації євроінтеграційних процесів і виробити окремі рекомендації щодо прискорення цієї роботи. Об'єктом і предметом дослідження є нормативно - правова база України, нові законопроекти, прийняття яких є необхідною умовою вступу до СОТ.

Не претендуючи на вичерпний аналіз проблематики, в статті окреслюються базові аспекти, параметри, підходи до реалізації названих критеріїв. У нашому баченні СОТ – організація, заснована на спільних інституційних основах, нормах і цінностях. Вона особлива, глобальна торговельно-економічна система, що функціонує завдяки постійному пошуку компромісу між усіма державами-учасницями.

Наводячи окремі важливі показники економічного стану інвестиційної привабливості України, геополітичні чинники, автор спробував ілюструвати фактичний матеріал, який свідчить, що інтереси нашої держави поряд з пріоритетністю євроінтеграційного курсу до ЄС - потребують зовнішньополітичного і економічного балансу за рахунок підтримання взаємовигідних відносин із країнами Центральної та Східної Європи, в першу чергу з Росією, яка історичними, економічними, соціально-політичними вимірами завжди була близька Україні.

Джерельна база дослідження має потужне нормативно - правове підґрунтя. Так, 14 липня 1993 р. Україна приєд-

---

налась до «Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» [5], яка разом з двома протоколами стала частиною національного законодавства України.

Загальноправові, базові положення щодо євроінтеграційного курсу України виписані в «Угоді про партнерство та співробітництво (УПС)» [6], від 14.06.1994 р., яка набула чинності 01.03.1998 р. після її ратифікації 15 державами - членами ЄС.

Важливість даної угоди в тому, що вона передбачає співробітництво з широкого кола політичних, торговельних, гуманітарних питань тощо. Відповідно до її положень, утворені і діють на постійній основі Рада з питань співробітництва, Комітет з питань співробітництва, а також Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС. Сформувався механізм регулярного політичного діалогу, який відбувається в рамках щорічних самітів «Україна - ЄС» за участі Президента України та керівництва Євросоюзу і засідань Ради та Комітету з питань співробітництва.

Важливим джерелом дослідження є «Стратегія інтеграції України до ЄС» [7]. Її основна мета - адаптація України до Європейських реалій, перетворення інтеграції в генератор внутрішніх змін у державі та виживання в конкурентному міжнародному середовищі. Завдання з реалізації Стратегії чітко виписані у «Програмі інтеграції України до ЄС» [8], в якій передбачені конкретні періоди, як з короткотерміновими пріоритетами (2000-2001), середньостроковими (2002-2003 рр.) так і довгостроковими (2004-2007рр.) термінами інтеграції України до СОТ.

Комплексні заходи нормативно-правового забезпечення інтегрування України до ЄС передбачені у Посланні Президента України на першій сесії Верховної Ради 4 скликання 18.06.2002 р. – «Європейський вибір»[9].

В плані розгляду проблематики слід виділити розділ 10 названого документа: «Зовнішньоекономічна стратегія»,

---

де передбачались практичні кроки просування України до СОТ, а саме:

- 2002-2003 рр. - набуття членства в СОТ;
- 2003-2004 рр. - проведення переговорного процесу та підписання Угоди про асоціацію України з ЄС та переговорів щодо створення зони вільної торгівлі та інші кроки.

В той же час, незважаючи на наявність потужних намірів, зафіксованих у документі «Європейський вибір», на жаль, більшість із запланованих кроків України до ЄС залишаються лише декларативними заявами, що негативно впливає як на імідж держави, так і на темпи євроінтеграції.

Більш реальні перспективи євроінтеграції до ЄС, з урахуванням об'єктивного стану речей, проголошені Президентом України В.Ющенком у Доповіді - Посланні Верховній Раді «Про внутрішній і зовнішній стан України у 2005 році»[10].

Поряд з нормативно-правовими документами, євроінтеграційний курс України знаходиться в центрі уваги вчених-політологів, дипломатів, журналістів. Цінними, на наш погляд, є висновки і рекомендації, що містяться у виданні Національного інституту стратегічних досліджень[11], де розкриті складові механізму інтеграційних процесів, чітко обґрунтовуються стратегічні пріоритети зовнішньої політики і наводяться потужні аналітичні матеріали з проблем євроінтеграції нашої держави.

Багато цінного з проблематики дослідження міститься у монографії «Іноземні інвестиції в Україні»[12], де вперше досліджені багатовекторні аспекти інвестиційної привабливості економіки України і розкрито систему інвестиційного клімату та законодавче забезпечення процесу залучення інвестицій.

Досить змістовно проблематика інтеграційних процесів розгорнута в монографії «Міжнародні інтеграційні процеси сучасності»[13]. Автори даної роботи зуміли збалансовано подати об'єктивний аналіз інтеграційних намірів України

як по «західному», так і «східному» зовнішньополітичному вектору регіонального співробітництва.

Інтеграційним перспективам України присвячене аналітичне видання «Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО» [14], де згруповані «позитиви» та «негативи» кожного із критеріїв вступу в названі організації з часів отримання незалежності нашої держави до 2005 року.

Різносторонні аспекти, форми та методи реалізації євроінтеграційного курсу України знайшли своє місце у роботах вчених, що друкуються у випусках «Аналітичного щоквартальника» [15], під редакцією Дергачова О.В. Для нас корисними стали публікації І.Бураковського, О.Ковальової, Г.Яворської, О.Плотнікова, С.Фоміна, О.Сушка, В.П'ятницького.

Універсальним, з нашої точки зору, є підручник з проблематики СОТ [16], в якому детально досліджуються складові процесу і етапи підготовки до вступу в СОТ, переваги і недоліки членства України в цій організації.

Цікавими і змістовними є публікації на тему пріоритетності євроінтеграційного курсу України, що регулярно друкуються в щотижневику «Дзеркало тижня» [17], газеті «Урядовий кур'єр» та інших виданнях.

Вагомі зрушення в нормативній базі відбулися тільки в 2005 році, коли парламент прийняв основний пакет "гармонізаційних законів". За експертними оцінками Кабміну, сьогодні законодавство України гармонізоване з вимогами СОТ на 90%. Тому, з ряду причин, припинення цього процесу на такій стадії може привести до небажаних наслідків для економіки [18].

Аналіз стану справ щодо реалізації критеріїв і угод, виконання яких є необхідним для вступу в СОТ, свідчить, що за роки незалежності в Україні проведена відповідна робота. Особливо активно вона помітна в останній рік після демократичної Помаранчевої революції.

Слід зазначити, що упродовж останніх років шлях щодо інтеграції в СОТ мав як успіхи, так і значні невдачі. Аналізуючи їх, є підстави констатувати, що нині наша держава поступово наближається до вимог до країни-члена СОТ. Характерно і те, що на нинішні держави-члени СОТ припадає приблизно 65% обсягу експорту та майже 45% усього імпорту України [19].

У 2005 р. активізували роботу раніше створені євроінтеграційні структури України: Міністерство економіки і європейської інтеграції; Державний секретар з питань європейської інтеграції; парламентський Комітет з питань європейської інтеграції [20]. Названі структури сприяють інтенсифікації руху України до ЄС, СОТ, поліпшенню контролю за процесом гармонізації законодавства України із законодавством ЄС.

Аналіз показує, що всі критерії для вступу в СОТ у своїй основі містять вимоги, перш за все, стабільного внутрішньо-політичного та внутрішньо-економічного розвитку країни-кандидата. Членство в СОТ неможливе без стабільного розвитку політичної ситуації в державі, прозорості владного механізму, чіткого функціонування інституцій демократії, забезпечення дотримання прав та свобод людини, розвитку громадянського суспільства. Не менш важливими критеріями членства є і стабільний розвиток економічної ситуації в країні-кандидаті.

Глибока поінформованість суспільства та усвідомлений вибір кожного громадянина також мають стати основою впевненого руху України до міжнародних структур. Не маючи свідомої підтримки громадськості, жоден політик чи дипломат не може розраховувати на успіх у такій важкій та важливій справі, якою є повноцінна інтеграція нашої країни до співтовариства найрозвинутіших держав світу.

Відомо, що **Світова організація торгівлі (СОТ)** - є результатом багаторічного встановлення системи глобальних правил міжнародної торгівлі, спрямованих на створення вільного, передбачуваного і прийняттого для учасників

середовища, в якому здійснюються міжнародні економічні зв'язки. Після укладення, в 1947 р., Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), Світова організація торгівлі (яка формує глобальну систему економічного регулювання) була створена лише в 1994 році, за результатами Уругвайського раунду переговорів.

Станом на листопад 2004 членами СОТ були 148 держав, на долю яких припадає понад 95 % світової торгівлі, майже 85 % світового валового національного продукту та понад 85 % населення світу. Серед членів СОТ - практично всі пост-соціалістичні держави Центральної та Східної Європи: Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія (усі з моменту заснування СОТ 01.01.1995), Польща (01.07.1995), Словенія (30.07.1995), Болгарія (01.12.1996), Албанія (з 08.09.2000), Хорватія (30.11.2000), а також азійські країни : Монголія (29.01.1997) та Китай (11.12.2001). Серед держав колишнього СРСР у складі СОТ вже перебувають Киргизія (20.12.1998), Латвія (10.02.1999), Естонія (13.11.1999), Грузія (14.06.2000), Литва (31.05.2001), Молдова (26.07.2001) [21]. Це свідчення того, що СОТ набула глобального характеру. Вона перетворилась на провідну міжнародну економічну організацію, членство в якій є практично обов'язковою умовою для будь-якої держави, що прагне інтегруватися у світове господарство.

Набуття членства в СОТ відбувається за єдиною процедурою, виробленою протягом 1996-2001 рр. Кожен новий член СОТ бере на себе зобов'язання дотримуватися встановлених принципів при реформуванні національного торговельного режиму, що стає більш передбачуваним, прозорим і відкритим.

Важливим показником руху до СОТ є результати виконання критеріїв, які є умовою для вступу. Головною умовою для набуття членства в СОТ України є зобов'язання приєднатись до системи її угод і зобов'язань. Основні угоди, що є і критеріями для вступу в СОТ - наступні [22], це:

1. Марракешська угода про заснування Світової організації торгівлі (Угода СОТ) від 15 квітня 1994 року.

---

2. Багатосторонні угоди з торгівлі товарами (додаток 1А угоди СОТ), що включають: Генеральну угоду з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ 1994); Угоду про сільське господарство; Угоду про застосування санітарних та фітосанітарних заходів; Угоду про текстиль та одяг; Угоду про технічні бар'єри у торгівлі; Угоду про процедури ліцензування імпорту⁷; Угоду про субсидії та компенсаційні заходи; Угоду про захисні заходи та інші.

Аналізуючи названі угоди, є підстави стверджувати, що всі вони слугують проведенню системних реформ в економіці країни-члена та сфери її державного регулювання, спрямованих на економічну лібералізацію, впровадження конкурентного середовища, чітких, прозорих та узгоджених з міжнародним правом норм економічного регулювання.

Серед названих угод, на наш погляд, особливе місце займає Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ 1994) [23], яка складається з 3 частин:

- у частині I (Стаття I та II) викладено основні зобов'язання, які мають виконуватися усіма договірними сторонами - положення режиму найбільшого сприяння та Розклади тарифних поступок. Поправки до цих статей можуть бути внесені тільки в разі прийняття одностайного рішення усіма договірними сторонами;
- частина II (Статті III по XXIII) містить комплекс торговельних правил;
- у частині III (Статті XXIV по XXXV) розглядаються, насамперед, умови застосування Генеральної угоди, приєднання та виходу з неї, процедури внесення поправок тощо.

Важливе місце в ГАТТ відводиться базовим торговим режимам, які включають:

а) загальний режим найбільшого сприяння, який полягає в тому, що якщо одна країна надає іншій більш сприятливий режим доступу на свій ринок, наприклад шляхом зниження митних ставок на певний товар, то вона одночасно та безумовно надає такий же режим іншим країнам;

б) національний режим щодо внутрішнього оподаткування та регулювання. Він застосовується щодо: внутрішніх

податків, наприклад, акцизних зборів, ПДВ, законів, правил, вимог, пропозицій щодо продажу, купівлі, транспортування або використання товарів;

в) митні союзи та зони вільної торгівлі тощо.

Заслуговує на увагу досвід, на шляху до СОТ, країн Вишеградської четвірки (Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини), їх співпраця з Україною. Завдяки цьому товарообіг товарами та послугами лише за 6 місяців 2003 р. склав [24]:

- з Польщею - 760,7 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 59%;
- зі Словаччиною - 276,6 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 18%;
- з Чехією - 217,5 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 17%,
- із Угорщиною - 494,5 млн. дол. США, зростання порівняно з аналогічним періодом 2002 року на 4,4%.

На даний час Україна виконала такі складові критеріїв на шляху інтеграції в СОТ[25]:

- прийнято низку важливих законів щодо СОТ, а саме: Митний кодекс України; Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України; Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні"; Закон України "Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців"; Закон України "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних"; Закон України "Про телекомунікації"; Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про метрологію та метрологічну діяльність" (нова редакція); Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" (№ 1877-IV) (визначає основи державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку) та інші;

- узгоджені зобов'язання з лібералізації послуг у таких секторах ринку, як: юридичні, комп'ютерні, дослідницькі, послуги з ренти та лізингу, будівельні, дистриб'юторські, освітні, послуги з охорони довкілля; туристичні та послуги,

---

пов'язані з організацією відпочину, культури та спорту, поштові та транспортні послуги. У цих секторах вже створена відповідна законодавча база.

- підписано 25 протоколів з країнами-членами про взаємний доступ на ринки товарів та послуг: Мексикою, Уругваєм, Грузією, Канадою, Латвією, Новою Зеландією, Республікою Корея, Словенією, Індією, Угорщиною, Європейським Союзом, Чеською Республікою, Словаччиною, Болгарією, Кубою, Польщею, Ізраїлем, Бразилією, Естонією, Таїландом, Швейцарією, Малайзією, Парагваєм, Литвою, Аргентиною. Переважно завершено переговори з 40 країнами, які є членами Робочої групи, що розглядає заявку України на вступ до СОТ. Значною мірою узгоджено тарифи на митні позиції, які стосуються доступу товарів та послуг на ринки. Це важливо, тому що названі заходи передбачені стандартною процедурою, яку проходять всі країни, бажаючі приєднатися до найбільшого, спільного ринку товарів і послуг [26].

Активна робота Парламенту України, Міністерства закордонних справ та інших державних інституцій з розгляду і прийняття законопроектів щодо вступу в СОТ дозволила Україні отримати вагому підтримку ЄС. 1 грудня 2005 року під час проведення 9 саміту "Україна - ЄС" в Києві наша країна отримала статус держави з ринковою економікою [27].

Оцінюючи роботу грудневого саміту 2005 р. Президент України Віктор Ющенко сказав наступне: «На мій погляд це найуспішніший саміт із проведених Україною та ЄС... Ми переживаємо надзвичайно важливий етап у відносинах між Україною та Європейським Союзом... Наша стратегічна мета - інтеграція до ЄС, і Україна робить все можливе, щоб у рамках цієї стратегічної цілі, передусім громадяни ЄС, вбачали в українському членстві не додаткові проблеми, а нові переваги... Ми переконані, що Україна є невід'ємною частиною політичної, економічної і культурної Європи [28]».

В той же час, враховуючи важливість вступу України до СОТ, на наш погляд, слід зробити акцент як на позитивні так і на негативні наслідки членства) України в СОТ [29]. До позитивних наслідків вступу в СОТ слід віднести наступне:

а) для виробників: отримання полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів; отримання міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках (відповідно до норм і правил СОТ); поживлення виробництва в окремих експортоорієнтованих галузях економіки внаслідок лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків; зменшення витрат українських експортерів від дискримінаційних заходів; зменшення транспортних витрат внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ та інші;

б) для споживачів: розширення асортименту та якості пропонованих товарів та послуг, зниження їхньої ціни; зміни в обсягах і структурі споживання та інші;

в) для макроекономічного стану країни: поява вже в короткостроковій перспективі додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; створення передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією; розвиток нових технологій; поліпшення інвестиційного клімату; зниження рівня тенізації імпорту.

Високу ймовірність переваження позитивних наслідків вступу України до СОТ матимуть харчова та легка промисловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондовий ринок, трубопровідний транспорт, страхування, поштовий зв'язок, банківські послуги.

До негативних наслідків вступу в СОТ слід віднести:

а) для виробників: загострення існуючих внутрішніх економічних проблем; зменшення державної підтримки окремих виробників; неготовність вітчизняних виробників в окремих випадках до жорсткої конкуренції; зменшення прямої підтримки з боку держави для окремих галузей; проблеми реструктуризації, очевидно, чекатимуть й на український аграрний сектор; певне витіснення вітчизняних постачальників авіаційних і, деякою мірою, морських транспортних послуг; можлива криза нездатності національних виробників щодо дотримання міжнародних стандартів.

Значним негативом для держави сьогодні є те, що відкривши свій ринок для більшості іноземних товарів, Україна не прийняла документів, необхідних для власного до-

---

ступу на ринки інших країн, на таких самих умовах. У результаті маємо падіння сальдо торгового балансу, значне перевищення імпорту над експортом.

Серед болючих питань взаємовідносин України з країнами-членами СОТ слід назвати намагання США примусити нашу країну скасувати експортні мита на брухт чорних металів, що може ускладнити забезпечення сировиною українських заводів. Іншим проблемним питанням, в контексті вступу до СОТ, залишається сільське господарство та цукрова промисловість. Існуючий сьогодні в Україні порядок і обсяг сільськогосподарських субсидій погано узгоджується з правилами СОТ. Застосування імпортних ставок щодо цукру-сирцю суперечить нормам СОТ [30].

Важливим, актуальним завданням в 2006 р. є розробка стратегічної програми адаптації та реалізації потенціалу членства в СОТ, яка на думку Президента України В.Ющенка, передбачатиме:

- спеціальні заходи, спрямовані на компенсацію очікуваних короткострокових негативних наслідків від вступу до СОТ, зокрема у сфері зайнятості;
- умови та терміни системного захисту пріоритетних галузей економіки з максимальним використанням механізмів, дозволених СОТ;
- подолання дискримінаційних обмежень щодо українських компаній на зовнішніх ринках;
- підготовку спеціалістів, здатних використовувати правові норми СОТ і діючи систему вирішення суперечок для обстоювання інтересів України на зовнішніх ринках[31].

Слід відмітити, що у вересні - грудні 2005 р. Верховна Рада ухвалила вісім і відхилила дев'ять з близько 20 законів, необхідних для вступу України до СОТ, низьку продуктивність ухвалення законопроектів зумовило послаблення підтримки урядових ініціатив у Парламенті України, внаслідок зміни уряду та наближення парламентських виборів. Серед прийнятих у 2005р. законів є закони України про:

- внесення змін до закону «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»;

-
- внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо санітарно-епідеміологічних норм харчових продуктів);
  - внесення змін до закону «Про захист прав споживачів»;
  - стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності;
  - внесення змін до закону «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини», низки інших законів [32].

В той же час, у січні 2006 р., Україна практично не наблизилася до вступу в СОТ, досі не підписано протоколи з вісьмома країнами, у т.ч. з найпроблемнішими - США й Австралією. З понад, як десяти необхідних для вступу законопроектів, що перебувають на розгляді у Верховній Раді, у січні ухвалено лише один [33].

Станом на березень 2006 р. у процесі приєднання до СОТ Україну обігнала Росія, якій лишилося підписати 3 протоколи - зі США, Колумбією і Австралією. Від позиції США багато в чому залежатиме, чи зможе Україна вступити до СОТ раніше Росії. Саме тому, на наш погляд, особливу увагу привертає «Угода про умови приєднання української держави до Всесвітньої торговельної організації», яка підписана 8 березня 2006 р. між Україною і США. Ця Угода набере чинності після проходження в Конгресі США [34].

Для зменшення негативних наслідків вступу України до СОТ, на наш погляд, слід:

- по-перше: більш детально відпрацювати комплекс нормативно-правового забезпечення процесу приєднання до СОТ, з врахуванням особливостей імпортно-експортного потенціалу України;
- по-друге: врахування недоліків і упущень, які мали місце в Польщі, країнах Балтії, Словаччині та Угорщині. На сьогодні в цих країнах чітко й конкретно постали проблеми щодо компенсації Європейським Союзом збитків новим країнам-членам ЄС у сільськогосподарському виробництві (Угорщина); вугільній галузі (Польща); рибопереробній галузі (країни Балтії). Великий (18% у Польщі і Словаччині) рівень незадіяного працездатного населення. Врахування помилок сусідів дасть можливість Україні мінімізувати негативи вступу до СОТ, що дозволить отримати баланс “по-

---

зитиву". Основну увагу в Україні на шляху євроінтеграції слід приділити зростанню економічного потенціалу та залученню іноземних інвестицій.

Наприклад, реальний аналіз зовнішньоторговельного обігу Україна - ЄС вказує на наступне: частка ЄС у зовнішньоторговельному обороті України складала у першому півріччі 2004 року приблизно 31,9 %. Це лише 39-й показник серед зовнішньоторговельних партнерів Європейського Союзу. Питома вага даної частки становить лише 0,4 % імпорту та 0,5% експорту Європейського Союзу. У 10 державах, які стали членами ЄС 1 травня 2004 року частка ЄС в експорті складала на момент вступу в середньому 60%, а в імпорті - 57%. Так, в Угорщині на ЄС припадало 74,3% експорту і 57,8% імпорту, у Польщі 69,2% і 61,4%, в Словаччині - 59,9% відповідно [35].

Іншим важливим показником щодо готовності країни до вступу в СОТ є показник ВВП на душу населення. На сьогодні в Україні він дорівнює близько 6500 дол. США, що становить 16% аналогічного середнього показника по Європейському Союзу (27997 дол. США) та 32% від середнього показника 10 країн, що стали членами ЄС в 2004 році. За цим важливим економічним критерієм Україна сьогодні ще поступається також Болгарії, Румунії, Туреччині, Росії та Білорусі [36].

Якщо частка іноземних інвестицій у ВВП України в 2003 році становила 1,4% то в 10 країнах, нових членах ЄС, цей показник в середньому 5,1%. Серед країн-сусідів України на Польщу припадає 3,2%, Словаччину - 6,3%, Угорщину - 4,7%, Румунію - 2,8%.

Ще одним важливим чинником прискорення руху України в СОТ залишаються іноземні інвестиції в економіку. На жаль і за цим показником наша держава набагато відстає від країн-членів ЄС [37].

Підбиваючи підсумки роботи уряду в 2005 р. Президент України В.Ющенко підкреслив, що інтеграція «України до

СОТ дозволить на 10% збільшити доходи України від торгівлі з іншими країнами. Український товаровиробник буде мати більш широкий доступ до світових ринків. Забезпечення національних інтересів і захист українського виробника є пріоритетом для уряду. Саме з цих позицій ми ведемо переговори з країнами - учасницями СОТ» [38].

На підставі наведених аргументів можемо зробити окремі висновки:

по-перше, інтеграція України до Європейської Спільноти неможлива без вступу в СОТ, що дає, з одного боку, переваги, а з іншого боку – породжує і небезпеки для економіки країни;

по-друге, як свідчила конференція представників країн-членів СОТ в Гонконзі в грудні 2005 року, і в СОТ накопичились протиріччя, які ледь не закінчились розпадом структури при затвердженні бюджету СОТ на 2007-2013 рр. Лише завдяки поступкам Англії і компромісу з іншими учасниками зібрання вдалося зберегти єдність організації;

по-третє, позиції прибічників порядків, що існують у світовій торгівлі, досить сильні. Головний їх аргумент полягає в тому, що дотепер ніхто нічого краще за СОТ не створив. Є підстави бути незадоволеними організацією, але поки її нічим замінити.

Аналіз стану євроінтеграційного поступу України, проведений в нашому матеріалі, дає, на наш погляд, підстави внести окремі рекомендації щодо удосконалення процесу інтеграції до СОТ, а саме:

1. Незважаючи на гостру необхідність прискорення інтеграції, забезпечити об'єктивну оцінку можливих наслідків приєднання України до СОТ.

2. З метою максимального використання переваги членства в СОТ та мінімізації можливих негативних наслідків, в період адаптації, вжити комплексних заходів по забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

3. Завершити процес внесення змін і доповнень до відповідних законів України щодо виконання критеріїв вступу до СОТ. Створити ефективний механізм моніторингу за відповідністю українського законодавства нормам СОТ.

---

4. Здійснити всебічний аналіз ефективності використання наявних ресурсів (фінансових, кадрових та інших). Для реформування торговельної політики з метою досягнення критеріїв членства в СОТ.

5. Забезпечити перепідготовку кадрів з питань діяльності СОТ, які відстоюватимуть інтереси держави.

6. Вивчити можливості, більш широкого залучення іноземної технічної допомоги для вирішення питань підготовки фахівців у сфері діяльності СОТ.

Література:

1. Ющенко В.А. Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2005 р. // Доповідь в Верховній Раді України. - К.: 2006. – 128 с.
2. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки/ під ред. Власюка О.С. - К. : Знання України. 2005р. – 556 с.
3. Головка О. Газова проблема: шляхи розв'язання./ Урядовий кур'єр. - 2005р., 29 грудня; Фіалко А. Європейський вибір: випробування газом/щотижневик Дзеркало тижня. - 2006р., 21 січня; Шерр Джеймс. Європа і газова криза: Хто винний і що робити?/щотижневик Дзеркало тижня.-2006р., 28 січня.
4. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки/ під ред. Власюка О.С. - К. : Знання України, 2005 р. - С.-496-497.
5. Посібник з транскордонного співробітництва / Відповідальний за випуск В.Чопак. - Ужгород.: - Поліграф центр «Ліра», 2005 р. – 29 с.
6. Що таке Угода про партнерство та співробітництво: Довідник. - К.: Комісія Європейського Співтовариства., 1998. -97 с.
7. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України від 11.06.1998.
8. Програма інтеграції України до Європейського Союзу // Указ Президента України від 14.09.2000.
9. Європейський вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України. 2002 р. - К.: Преса України, 2002. - 96 с.

-
- 10 Ющенко В.А. Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2005 р. // Доповідь в Верховній Раді України. - К.: 2006. – 128 с.
  - 11 Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки/ під ред. Власюка О.С. - К. : Знання України. 2005р. -509 с.
  - 12 Іноземні інвестиції в Україні. - К.: Редакційно-видавниче відділення УкрІНТЕІ,2044.- 248 с.
  - 13 Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А.С. Філіпченко (керівник авт. Кол.). - К.: Знання України, 2004.-304 с.
  - 14 Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - 32 с.
  - 15 Аналітичний щоквартальник // Науковий редактор Дергачов О.П. - 2003. - № 3-4.
  - 16 Осика С, П'ятницький В. Світова Організація Торгівлі. Посібник. - К: К. І. С., 2004. - 506 с.
  - 17 Гетманчук А.: Інша Райс // Дзеркало тижня, 10 грудня 2005 р. Ринковий статус від Євросо-юзу// Урядовий Кур'єр. 2 грудня 2005 р.
  - 18 Коваленко В. Вступ до СОТ: Сказавши «А», потрібно сказати «Б» // Дзеркало тижня 17 грудня 2005 р.
  - 19 Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - С. 32.
  - 20 Мушка Ю. Деякі проблеми на шляху інтеграції України до ЄС / Угорщина на шляху до Шенгену виклики для України. Матеріали міжнародного «круглого столу» експертів. Ужгород, 2001 р. - Ужгород: Видавн. Падяка., 2001.Ю- С. 101.
  - 21 Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - С. 9
  - 22 Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004. - С. 11.
  - 23 Осика С., П'ятницький В. Світова Організація Торгівлі. Посібник. - К.: К. І. - С- 2004. - С. 19-22.
  - 24 Досвід країн Вишеградської Четвірки на шляху до ЄС: можливості для України. - Ужгород.: Видавн. Падяка, 200. - С. 70
  - 25 Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004ю - С. 12-15.

-
- 26 Коваленко В. Вступ до СОТ: Сказавши «А», потрібно сказати «Б» // Дзеркало тижня 17 грудня 2005 р.
  - 27 Ринковий Статус від Євросоюзу // Урядовий кур'єр, 2 грудня 2005 р.
  - 28 Ринковий Статус від Євросоюзу // Урядовий кур'єр, 2 грудня 2005 р.
  - 29 Манько В. В очікуванні СОТ: Чи зможе Україна скористатися перевагами від вступу до клубу Світової торгівлі.// Дзеркало тижня 10 грудня 2005 р.
  - 30 Манько В. В очікуванні СОТ: Чи зможе Україна скористатися перевагами від вступу до клубу Світової торгівлі.// Дзеркало тижня 10 грудня 2005 р.
  - 31 Ющенко В.А. Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2005 р. // Доповідь в Верховній Раді України. - К.:2006.-е. - 108.
  - 32 Квартальні передбачення: дослідження економіки України / Міжнародний центр перспективних досліджень. №33 - 2005р. - 42 с.
  - 33 Політичний коментар: щомісячний огляд ситуації в Україні / Центр перспективних досліджень. №2 - 2006р. С.-12.
  - 34 Політичний коментар: щомісячний огляд ситуації в Україні / Центр перспективних досліджень. №2 - 2006р. С.-12
  - 35 Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: інтеграційні перспективи України. - К., 2004ю - С. 58. ДрузенкоГ. Напередодні Саміту Україна - ЄС: підсумки заради перспективи // Дзеркало тижня. 18 листопада 2003 р.
  - 37 Іноземні інвестиції в економіку України. Наукове зібрання. К.: 2004 р. с. 123
  - 38 Ющенко В.А. До всіх і кожного / По матеріалах радіо звернень в 2005 -2006 рр. - Щотижневик Комсомольська правда - 2006р. - 10 березня.

(Проблеми балканістики, сходознавства та міжнародних відносин: Збірник наукових праць Інституту історії України НАН України. - К., 2007. - С.93-102.)

ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ ПРИЄДНАТИСЬ ДО ПДЧ І СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ВСТУПУ В НАТО

Серед проблем, що турбують українське суспільство, питання європейської та особливо євроатлантичної інтеграції держави займають чільне місце. Неоднозначне ставлення до інтеграційних процесів населення Східної та Західної України мають потужну історичну мотивацію.

В її основі особливості культурного, релігійного, етнічного, економічного розвитку держави. Саме в цьому одна з причин часто упередженого ставлення людей до євроінтеграційного і євроатлантичного поступу України.

Але враховуючи геополітичні реалії сьогодення, слід зазначити, що Україна не може бути однополярною. Неможливо орієнтуватись лише на Схід і зачинатись від Заходу та навпаки. На наш погляд, політикам слід частіше згадувати видатного державного діяча Англії У.Черчіля, який на питання про пріоритети держави відповідав, що в Англії немає вічних ворогів і вічних друзів — у Англії є вічні інтереси. Аналогічно оцінював зовнішньополітичні пріоритети і канцлер Пруссії О.Бісмарк.

Завдяки реалізації **Планів дій Україна-НАТО та державних програм** інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції 2004-2007 рр. і підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції проведена значна організаційно-роз'яснювальна робота серед населення держави.

Слід відмітити, що ставлення до проблем інтеграції держави в ЄС і НАТО у людей змінюється від тих чи інших об'єктивних факторів. Для прикладу, кількість прибічників євроатлантизму в державі, залишаючись регіонально сталою, змінюється під впливом наслідків **Бухарестського саміту та грузино-осетинського конфлікту**, інших подій.

Загалом результативність співробітництва України з НАТО залежить насамперед від зусиль самої України, від ефективності здійснення нею реформ абсолютно у всіх сферах суспільно-політичного життя, створення необхідних законодавчих норм та впровадження дійових механізмів захисту демократичних прав і свобод людини. Іншими словами, Україна зможе претендувати на членство в НАТО лише тоді, коли вона досягне тих високих стандартів рівня життя та забезпечення дотримання прав людини і відданості демократичним цінностям, які існують в країнах-членах Альянсу.

Враховуючи динамізм інтеграційних відносин з Євросоюзом після «великого розширення 2004-2007 рр., Україна у 2008 році активізувала євроатлантичні прагнення в керівних структурах і державних установах, особливо по лінії МЗС України.

Все це синтезовано проявилось у заяві Секретаріату Президента України, в якій зокрема говорилось: «Україна ставить перед своїми колегами з НАТО питання щодо підвищення рівня співпраці. Форма інтенсивного діалогу практично вичерпана. Наступний рівень - це приєднання України до Плану дій щодо членства. Це один з етапів придбання країною повноправного членства в НАТО»[1].

Слід визнати, що надзвичайно важливим кроком на шляху розвитку відносин з НАТО стало питання щодо приєднання України до ПДЧ. Перший крок був зроблений з боку Альянсу, який заявив, що «НАТО очікує формального звернення від України про бажання приєднатись до Плану дій по отриманню членства в організації»[2].

Відповідь України була миттєвою — президент, прем'єр-міністр та спікер парламенту України письмово звернулись до генсека НАТО з проханням підтвердити приєднання України до ПДЧ на саміті в Бухаресті у квітні 2008 року. 15 січня 2008 року міністр закордонних справ Володимир Огризко передав це прохання Генеральному секретареві НАТО Яапу де Хооп Схефферу[3].

Реакція на звернення керівництва України до НАТО відносно приєднання до ПДЧ була неоднозначною як з боку ЄС, так і в українському політикумі. **22 січня 2008 р.** голова Представництва Єврокомісії Іен Боуг заявив, що «**інтеграція України в НАТО не гарантує членства в ЄС**»[4].

МЗС Росії в особі його керівника Сергія Лаврова зробило повідомлення про те, що «подальша співпраця Росії та України, в тому числі і у військовій сфері, буде прямо залежати від розвитку стосунків цієї держави з НАТО. Форсування вступу в НАТО потягне за собою вагомі наслідки, які погіршать російсько-українські відносини, негативно позначатися на загальній ситуації у сфері безпеки в Європі»[5].

В той же час конгрес США підтримав звернення України відносно приєднання до ПДЧ і заявив про підтримку інтеграції України та Грузії в НАТО[6].

У зв'язку з різними оцінками заяви-звернення керівництва України щодо ПДЧ Голова Верховної Ради країни Арсеній Яценюк заявив депутатам, що звернення носить формальний характер, тому що:

по-перше, від настоював на необхідності включення до звернення в НАТО пункту відносно необхідності проведення референдуму в державі щодо цього питання;

по-друге, він сумнівається, що Україна стане членом НАТО раніше 2017 року[7].

За час від подання заяви щодо ПДЧ до початку Бухарестського саміту НАТО **громадська думка відносно євроатлантичних прагнень України** змінялася завдяки цілеспрямованій роботі з реалізації комплексу організаційно-роз'яснювальних заходів Цільового плану Україна-НАТО на 2007 р., а також дискусій відносно приєднання до ПДЧ.

Перебуваючи в Україні з офіційним візитом напередодні саміту в Бухаресті, президент США Джордж Буш заявив про підтримку прагнень України на шляху до ПДЧ і відмі-

---

тив, що США не піде ні на які компроміси в питаннях приєднання України та Грузії до ПДЧ[8].

Важливо зазначити, що «ейфорія» щодо простого проходження шляху Україною до НАТО захопила багатьох. На жаль, і керівництво держави. Так, В.Ющенко заявив, що деякі країни висловили готовність прийняти Україну в Альянс, минаючи етап ПДЧ. Про це він сказав у заяві для преси в Бухаресті: "Усі 26 країн позитивно оцінили заяву України щодо приєднання до ПДЧ, а низка країн заявила, що Україну готові прийняти в члени НАТО, минаючи ПДЧ", - зазначив він, не уточнивши, які саме країни висловили таку позицію[9].

3 квітня 2008 року учасники саміту НАТО в Бухаресті вирішили перенести розгляд питання про приєднання України до ПДЧ на грудень. Разом із тим президент Віктор Ющенко заявив, що на саміті Альянсу в Бухаресті Україні були надані чіткі перспективи членства в НАТО.

Він зазначив, що дискусія на саміті при розгляді заяви України про приєднання до ПДЧ "була складною і не далася легкою ціною". "Це рішення є історичним", - підкреслив Ющенко. Відповідаючи на питання, якими критеріями будуть керуватися міністри закордонних справ країн-членів НАТО в грудні, приймаючи рішення щодо приєднання України до ПДЧ, Ющенко зазначив, що цю процедуру він розцінює "як політичний компроміс". "Я думаю, що в цій фразі формулюється коректна формула перемоги", - сказав він. На думку президента, шлях, який мають пройти міністри закордонних справ країн-членів НАТО, "це певного роду політична формальність"[10].

Україну повністю влаштовують підсумки саміту НАТО в Бухаресті, які стосуються перспективи її членства в альянсі. Про це заявив президент Віктор Ющенко на спільній прес-конференції з генеральним секретарем НАТО Япом де Хооп Схеффером у Бухаресті[11]. **"Учорашнє рішення Альянсу нас повністю влаштовує"**, - сказав президент. Він пояснив, що Україна одержала

конкретну перспективу членства в НАТО. Адже навіть приєднання до Плану дій щодо членства в альянсі не гарантує членства.

"Учорашнім рішенням НАТО, по суті, взяло зобов'язання на прийняття України в Альянс... Ми одержали перспективу членства", - сказав Ющенко. Також президент висловив сподівання на те, що світова громадськість гідно оцінить те, що Україна у свій час відмовилася від ядерного арсеналу.

Ющенко в черговий раз підкреслив, що Україна як суверенна держава має право формувати власну політику безпеки, і вона збігається з тією політикою безпеки, яку проводить НАТО.

Цікавою є оцінка США результатів Бухарестського саміту. **Так, США вважають, що домоглись для України ясної перспективи**[12].

Адміністрація Джорджа Буша вважає, що на саміті НАТО в Бухаресті їй вдалося домогтися "стратегічного рішення" лідерів НАТО по Україні та Грузії, які офіційно одержали "ясну перспективу" для членства в Альянсі. Про це заявив радник президента США з національної безпеки Стівен Хедлі. На його думку, рішення відкласти до грудня приєднання Грузії та України до ПДЧ у НАТО є також "хорошим з точки зору російських інтересів".

"Текст, узгоджений главами держав і урядів, вітає їх (Україні й Грузії) прагнення вступити в НАТО, і потім в ньому говориться, що ми погодилися сьогодні з тим, що ці країни стануть членами НАТО", — сказав радник американського президента, що знаходився на саміті разом з Бушем. За словами Хедлі, "це дуже сильна заява, яка дає їм (Україні та Грузії) ясну перспективу для членства в НАТО". При цьому він вказав також на ту частину заяви НАТО, в якій лідери Альянсу оголосили про те, що вони "ясно підтримують" приєднання України і Грузії до Плану дій щодо членства в НАТО[13].

Після Бухарестського саміту виникло чимало питань до керівництва НАТО, але Генеральний секретар НАТО відмовився назвати причини затримки з Україною[14].

Водночас він наголосив, що результати Північноатлантичної Ради є дуже потужним сигналом для України. За його словами, приєднання до НАТО — це не одномоментне рішення, а цілий процес. Генсекретар також спростував інформацію, що начебто Російська Федерація заблокувала приєднання України до ПДЧ. Схеффер наголосив, що у фінальному комюніке саміту чітко вказано, що всі країни Альянсу погоджуються, що Україна стане членом НАТО[15].

Водночас генсек зауважив, що для цього Україна має виконати певні умови. Він переконаний, що в реченні у фінальному комюніке саміту, де вказано, що Україна стане членом Альянсу, не залишається місця для сумніву. **Відповідаючи на питання, чи отримає Україна ПДЧ у грудні 2008 року, Схеффер зауважив, що слід дотримуватися тексту фінального комюніке, де чітко вказано, що спочатку міністри закордонних справ країн Альянсу зроблять оцінку дій України.**

"Сьогодні ми прийшли до рішення, що ці країни стануть членами НАТО... На сьогодні ми дали чітко знати, що ми підтримуємо ці країни в поданні заявки для участі в ПДЧ", - йдеться у документі. "Саме тому ми починаємо період інтенсивної взаємодії з обома країнами на високому політичному рівні", - додається у тексті. **"Ми звернулися до міністрів закордонних справ із проханням зробити першу оцінку прогресу обох країн на майбутній зустрічі в грудні 2008 року. Міністри закордонних справ уповноважені вирішити, чи стануть Україна і Грузія членами НАТО",** - наголошується в резолюції.

Але є інші оцінки Бухарестського саміту. Так, однією із причин **неприйняття** України до стратегії приєднання до ПДЧ керівник програм з Росії та Євразії Королівського інституту Міжнародних відносин у Лондоні **Джеймс Шерр**

вважає, що "...це був найгірший час з усіх можливих! І минулого року це також був недобрий час". "Будь-кому очевидно, що політичний параліч в Україні заважає країні захищати будь-які важливі національні інтереси", — констатував він.

Коментуючи звинувачення Секретаріату Президента на адресу прем'єр-міністра Юлії Тимошенко у державній зраді, Шерр сказав: "Це справляє враження цілковитої безпомічності України"[16]. На питання про те, що, напевно, НАТО не особливо прагнучиме бачити у себе такого нового члена, експерт відповів: "На мою думку, 23-й параграф Бухарестського комюніке чітко твердить, що Грузія та Україна стануть членами НАТО, але без вказівки на час, і це впевнене і переконливе формулювання принципової позиції".

"Але там також малося на увазі, що доки Україна не вирішить низку надзвичайно важливих питань, не може бути не лише швидкого вступу у НАТО, але й помітного зближення з Альянсом". "З іншого боку, Альянс має ухвалити важливі внутрішні колективні рішення, які досі відкладалися. Тому відповідальність за зволікання з такими рішеннями щодо нових членів НАТО і зволікання з боку України лежать на відповідальності Брюсселя і Києва однаковою мірою", — зауважив Шерр[17].

І останнє: аргументи, оцінки і прогнози євроатлантичного майбутнього України після Бухарестського (2008 р.) саміту НАТО.

По-перше, відзначено поглиблення діалогу між Україною і НАТО. Ще одним аспектом є оборонна реформа. Зокрема, це бюджет, необхідний для трансформації збройних сил. Проблему формування військового бюджету України нам ще належить обговорити", - заявив представник Альянсу.

За словами чиновників НАТО, груднева оцінка прогресу України нічим не відрізнятиметься від звичайного підведення підсумків виконання щорічних цільових планів УКРАЇНА-НАТО. Ідеальним варіантом буде надання

Україні ПДЧ. Але не виключено, що міністри всього лише визначають, які саме аспекти співпраці вимагають серйознішої роботи, і призначають дату наступної оцінки, яка може бути зроблена ще через рік.

Цю позицію поділяє і представник однієї з держав-членів НАТО, що не підтримали ідею надання Україні ПДЧ. За його словами, в місяці, що залишилися до грудня, важко чекати принципової зміни настроїв громадян. "Ми чекаємо побачити тенденцію до поліпшення громадської думки, а також з'ясувати, скільки засобів і зусиль витрачає уряд для роз'яснення населенню, що означає співпрацю України і Альянсу", - заявив чиновник. За його словами, головними причинами відмови надати нашій державі ПДЧ були саме внутрішньополітичні чинники, а не тиск з боку Російської Федерації. "Всі знали, що Росія у будь-якому випадку не підтримає вступ України в НАТО", - відзначив представник Альянсу[18].

По-друге. Оцінки політологів. **Олексій Гарань** (професор політології, науковий директор Школи політичної аналітики) так оцінив результати квітневого саміту НАТО: «Якщо ж говорити про супротивників і чому рішення не було ухвалене, то слід пригадати про вплив Росії, і про це дуже відверто сказали французи. Другим аргументом був внутрішній опір опозиції».

Але в Бухаресті дуже чітко сказано, що Україна стане членом НАТО. На дипломатичній мові це дуже сильна заява, тому що до цього використовувалися розмиті формулювання: «вітає євроатлантичні прагнення України», «двері НАТО є відкритими», «Росія не має права вето». До того ж з'явилася конкретна дата розгляду питання - грудень. У комюніке НАТО відмічено, що це буде перше оцінювання.

Майже аналогічна оцінка події наслідків самітів в Бухаресті і **Олександра Медведєва** (директор політичних програм Центру досліджень політичних цінностей), який відмітив: «Суть відмови в збереженні статус-кво євро-

---

пейської комплексної безпеки НАТО - це військово-політична безпека Європи, а Росія - це енергетична європейська безпека. Для США не стоїть проблема російського газового імпорту. А для європейських енергоспоживачів - це ключове питання розвитку їх економіки. Росія може перекрити газ для Європи. Європа не готова на такі ігри з Росією. Бухарестський саміт показав, що Європа не жертвуватиме своєю енергобезпекою заради американського бачення майбутнього НАТО. Ці результати саміту для України дають зрозуміти, наскільки серйозно Росія, зрозуміло, за підтримки Німеччини і Франції, претендує на роль геополітичного опонента США».

Аргументовано захищає позицію і оцінку рішень Бухарестського саміту експерт Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння **Михайло Самусь**. Його позиція така:

«До останнього часу Україна розглядалася винятково як об'єкт відносин між Росією і США, які, так вважалося, вирішували між собою українське питання. Європа, маю на увазі Францію і Німеччину, завжди підкреслено дистанціювалася від розгляду цього питання. Саме на цьому саміті зусилля України змусили Німеччину і Францію визнати, що Україна є європейською незалежною державою.

Мені здається, Україна отримала більше ніж сподівалася. ПДЧ суто технічне питання підготовчого періоду, який не має ніяких рамок. А ось фраза в завершальному документі, що члени НАТО вважають, що Україна і Грузія стануть членами цієї організації, більш значущий результат. Рішення про ненадання Україні ПДЧ мені здається позитивнішим, ніж негативним"[19].

Інше бачення ситуації у **Михайла Погребинського** (директор Центру політичних досліджень і конфліктології). Він вважає, що перша причина — небажання Європи підсилювати позиції США за рахунок залучення України як другої Польщі. Друга причина зв'язана із стратегічними інтересами встановлення нормальних відносин з Росією. Третя причина — розуміння неготовності внутрішньої си-

---

туації в Україні, відсутності політичного консенсусу відносно ключових питань розвитку країни, руйнування правової системи і таке інше.

Цікаві думки висловив спікер парламенту **Арсеній Яценюк**: «Існує ряд країн, які були на ПДЧ вісім років для того, щоб дочекатись розгляду питання відносно членства[20].

На території України до 2017 р. розміщений Чорноморський флот як база іншої держави, що неприпустимо для умов членства в НАТО, зауважив він. **Таким чином, спірним є питання відносно майбутнього членства України до 2017 року, а саме до того часу, коли Російський флот покине територію України».**

Своє бачення проблеми у статті «**Більшої загрози, ніж ми самі, для України не існує**» [21] викладає колишній міністр оборони, теперішній депутат Верховної Ради України **Анатолій Гриценко**. Він, зокрема, наголошує, що:

- отримання Україною ПДЧ не є найактуальнішою справою;
- Україна має сама зробити для себе ПДЧ, щоб підняти рівень Збройних сил до натівських стандартів;
- урядова програма «Український прорив» і є ПДЧ, але в уряді про нього говорять, а не займаються;
- на місці президента, стверджує А.Гриценко, він відкликав би заявку на отримання ПДЧ і забезпечив його реальне виконання Україною без рішень НАТО;
- не слід перекладати на Європу свої проблеми. Адаже багато країн стали членами НАТО без усякого ПДЧ.

Думки Анатолія Гриценка щодо ПДЧ базуються на стратегічному позиціюванні України, яке потребує відповіді на такі болючі питання, як:

- а) чи буде спроможна Україна в перспективі поділити з членами НАТО бачення його майбутнього;
- б) наскільки реальними для України стануть шанси трансформації спільних теоретичних розрахунків у практичні та високоефективні внески для майбутніх місій та операцій НАТО;

в) відомо, що на шляху до нової Стратегічної концепції НАТО повинна бути ухвалена Атлантична хартія як своєрідний проміжний, але вирішальний для майбутньої стратегії документ. Ювілейний саміт НАТО планує схвалити Атлантичну хартію. **Чи буде Україна залучена, бодай у неформальному режимі, до цього процесу та чи буде вона в змозі надати адекватні відповіді на ключові питання Атлантичної хартії на шляху до ухвалення нової Стратегічної концепції?** Ці питання можуть мати ключовий характер, і адекватні відповіді на них можуть бути доволі чітким та правильним дороговказом[22].

Цікавими є думки щодо **небажання посилення НАТО за рахунок України**. Саме так можна оцінити точку зору німецького публіциста Шнайдера Детерса, стаття якого з'явилась через кілька днів після звернення десяти членів Альянсу до членства НАТО з спеціальним листом на підтримку України щодо ПДЧ[23]. Відомо також, що ряд інших країн, серед яких насамперед Німеччина та Франція, дотримуються іншого погляду. Підтвердженням цього є результати голосування, які не дозволили Україні приєднатися до ПДЧ.

Німецький публіцист обстоює своє бачення дій України в напрямі євроатлантизму.

Зокрема, він пише: «Вступ України до НАТО, який обстоює Вашингтон, слугує не зміцненню безпеки України, а розширенню військової присутності США в Європі. Держсекретар США Кондоліза Райс під час зустрічі з президентом Ющенком у Давосі 23 січня 2008 року (згідно із заявою його прес-секретаря Ірини Ванникової агентству «Інтерфакс-Україна» того ж дня) назвала серед найважливіших завдань США захист суверенітету й незалежності України. З якого ж боку походить загроза? Держсекретар не сказала, що має на увазі Росію, оскільки тим самим визнала б, що вбачає небезпеку для незалежності України з боку її східного сусіда і що інтеграція України до НАТО спрямована проти Росії. Однак Україна — як і вся Європа — може одержати безпеку лише разом із Росією, а не виступаючи проти неї.

Характерною ознакою бажання України послідовно рухатися до Альянсу є наслідки зустрічі в Києві 16 червня 2008 року делегації НАТО на чолі з генсеком організації Яапом де Хоопом Схеффером. **Відомо, що під час візиту оцінювався ступінь виконання нашою країною щорічних цільових планів.** Київ продемонстрував представникам усіх 26 країн — членам організації послідовність євроатлантичної інтеграції.

Свідченням цього стала згода Києва (за кілька днів до приїзду делегації НАТО) щодо можливої участі України в силах швидкого реагування Альянсу і контролю авіаруху у боротьбі з тероризмом[24].

Підводячи ризик під оцінками експертів щодо рішень Бухарестського саміту, наведемо слова Генерального секретаря **Яапа де Хоопа Схеффера** на прес-конференції в Києві **16 червня 2008 року.**

Посилаючись на декларацію глав держав та урядів, зроблену під час Бухарестського саміту Альянсу, про те, що Україна одного дня стане членом НАТО, Генеральний секретар наголосив, що «цілком очевидно, що будь-який зовнішньополітичний курс, який би не обрала Україна стосовно Європейського Союзу чи стосовно НАТО, є виключно її суверенним правом і має визначатися урядом і, нарешті, українським народом».

Він також зауважив, що «рішення в НАТО ухвалюють виключно її 26 держав-членів, і ніхто інший». Будь-яке рішення стосовно заявки України на вступ до Плану дій щодо членства (ПДЧ) буде «суто суверенним рішенням» України та країн-членів НАТО, і на нього не зможуть вплинути жодні треті країни.

Генеральний секретар також скористався нагодою, щоб під час прес-конференції спростувати деякі міфи щодо наслідків вступу України до НАТО. **«Це не означає, що на території України будуть бази НАТО... Це не означає, що хоч один український солдат буде проти волі примушений брати участь в операціях та місіях НАТО».**

Президент України Віктор Ющенко сказав, що «політика України, спрямована на вступ до НАТО, не націлена проти когось. Вона не має антиросійського чи будь-якого іншого забарвлення. Її єдиний колір — це українські національні інтереси. Ми прагнемо бачити Україну вільною, політично незалежною та територіально цілісною»[25].

На наш погляд, найбільш об'єктивну оцінку дав Верховний представник ЄС у справах загальної зовнішньої політики і політики безпеки Хавьер Солана:

"Україна не має такої політичної системи, яка б відповідала рівню прагнень деякого з її керівників приєднатися до деяких міжнародних організацій. Саме це і було відповіддю, яку певним чином дали Союз і НАТО", — сказав Верховний представник ЄС у справах загальної зовнішньої політики і політики безпеки[26].

За словами Хавьера Солани, послання Бухарестського саміту Україні полягає в тому, що її керівники повинні діяти "значно конструктивніше усередині самої країни".

Він звернув увагу, що і економічне зростання України, яким би значним воно не було, не відповідає потенціалу, який має держава.

Причиною є брак політичної солідарності, політичної згуртованості керівництва України, відзначив Солана.

"Тому ми допомагаємо Україні, як можемо. Але було б зайвим просити від країн-членів (НАТО і ЄС) давати Україні такі винагороди, поки вона не зробила належним чином свою роботу", — додав він про перспективи вступу України в Організацію Північноатлантичного договору і Європейський Союз[27].

Разом з тим визнаний у світі дипломат, экс-міністр закордонних справ України Анатолій Зленко закликав керівництво країни не поспішати із поданням заявки щодо ПДЧ. «Прийняте днями урядом України рішення про зовнішньополітич-

---

ні пріоритети чітко вказує на те, що стратегічний курс країни тісно ув'язується з розвитком партнерських відносин з НАТО.

Разом з тим не можна не враховувати той факт, що уряд зобов'язався виходити в своїх планах щодо членства в НАТО за наслідками загальнонаціонального референдуму. Для внесення визначеності в цьому питанні керівництву країни слід було б дати заздалегідь необхідні роз'яснення і донести свою позицію до громадськості, реакція якої може бути далеко не однозначною. В усякому разі, такі чутливі питання повинні вирішуватися на основі угоди зі всіма ведучими політичними силами України»[28]. Крім того, экс-міністр закордонних справ заявив про те, що керівництво України повинне мати чітку і логічну схему зовнішньої політики, що дозволить країні зайняти гідне місце в світовій спільноті.

«Якщо уряд буде послідовний в своїй політиці в цьому питанні, то він зможе логічно збудувати схему своїх подальших кроків і зняти в значній мірі побоювання щодо підтримки своїх планів основними політичними силами і суспільством в цілому. Постіпні дії без належного урахування думки громадськості можуть привести до серйозних непорозумінь, у тому числі і в наших відносинах з НАТО», - підкреслив Анатолій Зленко.

Особливістю сучасного стану вивчення громадської думки України є відсутність скоординованої системи цієї роботи, наявність багатьох центрів соціологічних досліджень, які часто маніпулюють громадською думкою за своїм бажанням.

Однак загальна тенденція щодо євроатлантичних прагнень українців є базовою як для східних, так і західних регіонів України.

Постійна динаміка уподобань населення щодо ставлення до НАТО дає підстави навести дані за період 2005 — 2008 роки як на рівні держави, так і такого специфічного регіону України, як Закарпаття (воно є з'єднуючим ланцюжком України з сусідніми країнами Євросоюзу: Польщею, Угорщиною, Румунією і Словаччиною).

2005 р. Згідно з опитуванням громадян у жовтні 2005 року результати були такі [29]:

Таблиця 1

**Ставлення громадян до вступу України
в НАТО у жовтні 2005 року**

Варіанти ставлення	№	Відсоток
Підтримую безумовно	1	18,4%
Підтримую з побоюванням	2	26,4%
Мені це не цікаво	3	15,0%
Не підтримую чи категорично не підтримую	4	39,9%
Відповіді немає	5	0,3%

Структура відповіді характеризує неприйняття масовою громадською думкою вступу держави до НАТО. Тільки 18,4% населення підтримують це безумовно. Дещо більше чверті громадян - 26,4% підтримують це з побоюванням. Таким чином, реальна і потенційна соціальна база підтримки вступу України до НАТО становить 44,8%, що більше соціальної бази несподіванки, яка охоплює 39,9% громадян. Для громадської думки властиве незначне та нестійке перебільшення (на 4,8%) прихильників вступу до НАТО над його супротивниками.

Найвища підтримка у своїх групах характерна для таких верств населення, як військовослужбовці (50%), державні службовці, приватні підприємці (30%), а також вчителі, вихователі (28,9), фінансово-економічні працівники (25%), студенти (22,6%). Високі величини підтримки з побоюванням мають службовці місцевого самоврядування - 44,4%, керівники підприємств - 40,0%, працівники сфери охорони здоров'я - 39,4%, селяни - 37,8%, менеджери - 36,7%, науковці, викладачі - 35,2%, домогосподарки - 33,3%. Найбільш незацікавлені у проблемі безробітні - 54,5%, військовослужбовці - 25%, а також кожний п'ятий працівник торгівлі та послуг, робітник промисловості, пенсіонер, фермер, службовець силових структур, працівник сфери культури та домогосподарка. Непідтримка домінує на рівні половини групи в таких верствах населення, як пенсіонери (51%), ін-

женерно-технічні працівники (49,1%), на рівні 40% і більше -менеджери (46,7%), домогосподарки, (44,4%), працівники сфери культури (44,4%), фермери (40%) інші групи мають підтримку 25-30%.

Порівняння результатів цього опитування з результатами опитування минулого року демонструє зниження прихильників вступу України до НАТО на 6,8%, збільшення супротивників цього курсу - на 12,5%. Кількість тих, хто підтримує вступ до НАТО з побоюванням, практично не змінилася.

Таблиця 2

Динаміка ставлення населення до вступу України в НАТО

Відповіді респондентів на запитання анкети	Літо 2004 р.	Листопад 2004 р.	Жовтень 2005 р.
Підтримую безумовно	21,4%	25,2%	18,4%
Підтримую з побоюванням	30,7%	26,7%	26,4%
Мені це не цікаво	17,0%	12,0%	15,0%
Не підтримую або категорично не підтримую	29,9%	34,5%	39,9%
Відповіді немає	1,0%		0,3%

Порівняльний аналіз трьох вимірів моніторингу дозволяє зробити певні висновки стосовно динаміки розвитку ставлення населення України до вступу країни в НАТО.

1. Спостерігалось підвищення безумовної підтримки з початку 2004 р. до початку 2005 р. з 21,4% до 25,2%, що пов'язано з виборами Президента України і Помаранчевою революцією. Потім сталося падіння цього показника до 18,4%, що пояснюється розчаруванням респондентів у результатах помаранчевої революції.

2. Протягом півроку, з літа 2004 р. до виборів Президента України і початку Помаранчевої революції, зменшилася частина респондентів, яка підтримувала вступ до НАТО з побоюванням до 26,7%, у подальшому цей показник не змінився і становив у жовтні 2005 р. 26,4%.

3. У листопаді 2004 р., під час виборів Президента України і Помаранчевої революції, максимально знизився відсоток незацікавлених респондентів — до 12%.

4. Протягом усього періоду моніторингу характерним є постійне зростання кількості осіб, які не підтримують або категорично не підтримують вступ України до НАТО — з 29,9% до 39,9%.

Якщо не буде системного впливу на громадську думку найближчим часом, то протягом 1,5-2 років станеться перелом громадської думки, і в країні домінуватиме негативне ставлення населення до вступу держави в НАТО.

Важливою проблемою моніторингу є аргументація респондентів "за" і "проти" вступу України до НАТО.

Аргументація супротивників вступу України до НАТО вивчалася за допомогою запитання "Якщо Ви проти вступу України до НАТО, то чому? (не більше трьох варіантів)".

Таблиця 3

Аргументація респондентів проти вступу України до НАТО

Варіанти аргументації проти вступу України до НАТО	№	Відсоток
НАТО - це агресивний військовий блок, ворожий для України	1	16,2%
Вступ до НАТО знизить рівень життя громадян	2	8,4%
Вступ до НАТО призведе до втрати політичної незалежності України	3	18,0%
Вступ до НАТО зашкодить безпеці та обороноздатності	4	9,7%
Вступ до НАТО остаточно зруйнує військово-промисловий комплекс країни	5	11,9%
Вступ до НАТО загострить напругу в суспільстві	6	10,6%
Вступ до НАТО значно погіршить стосунки з Росією	7	18,5%

Найвагомішими аргументами є: "Вступ до НАТО значно погіршить стосунки з Росією" - 18,5%; "Вступ до НАТО призведе до втрати політичної незалежності України" - 18,0% і "НАТО - це агресивний військовий блок, ворожий для України" -

16,2%. Показовим є те, що частина респондентів пов'язують вступ держави до НАТО обов'язково з погіршенням стосунків між Україною та Росією і не пам'ятають, що Росія має дуже добрі стосунки з усіма країнами НАТО. Це обумовлено архетипним положенням щодо агресивності блоку НАТО. Неприйняття НАТО базується також на тезі абсолютної незалежності України і можливої її втрати через вступ до Альянсу. Проти НАТО виступають не лише прихильники євразійської інтеграції України або прихильники її європейського курсу.

Аргументація підтримки громадянами України вступу держави до НАТО вивчалася індикатором: "Якщо Ви підтримуєте вступ України до НАТО, то чому? (не більше трьох варіантів)"

Таблиця 4

Підтримка громадянами вступу України до НАТО

Варіанти підтримки громадянами вступу України до НАТО	№	Відсоток
Вступ в НАТО дозволить країні приєднатися до системи колективної безпеки в Європі	1	28,8%
Вступ до НАТО покращить матеріальний добробут громадян	2	9,2%
Вступ до НАТО сприятиме утвердженню демократії, забезпечить права і свободи людей	3	14,0%
Вступ до НАТО підвищить безпеку та обороноздатність України	4	21,4%
Вступ до НАТО сприятиме забезпеченню злагоди в суспільстві	5	3,8%
Вступ до НАТО забезпечить захист від агресії з боку Росії	6	10,9%
Вступ до НАТО сприятиме розбудові військово-промислового комплексу	7	9,2%

Найвагомішими є два аргументи: "Вступ в НАТО дозволить країні приєднатися до системи колективної безпеки в Європі" - 28,8% і "Вступ в НАТО підвищить безпеку та обороноздатність України" - 21,4% респондентів.

Порівняння цих цифр з даними щодо підтримки вступу держави до НАТО дозволяє зробити висновок: у значного

числа українців не вистачає аргументів, що і викликає побоювання. Особливо не вистачає аргументів, коли йдеться про миротворчу роль НАТО та її вплив на процеси реформування і демократизації українського суспільства. У світогляді громадян України відсутнє розуміння НАТО як двигуна демократичних перетворень суспільства.

Незначна частина українців пов'язують з НАТО реформування військово-промислового комплексу України - 9,2%. ВПК залишається значущим аргументом проти вступу до НАТО. Показовим є те, що респонденти фактично не бачать позитивних наслідків вступу до НАТО щодо поліпшення життєвого рівня населення України. Таким чином, аргументи "за" не стосуються значною мірою внутрішніх інтересів респондентів.

Спостерігається певна закономірність, що свідчить про ставлення населення до НАТО: мешканці західного регіону і центру України більше підтримують вступ держави до НАТО у порівнянні з мешканцями східного та південного регіонів, їхня підтримка євроатлантичного курсу значно нижча. Це підтверджують цифри наведеної таблиці.

Регіональний аспект ставлення до вступу України в НАТО у масовому опитуванні подано у табл. 5.

Таблиця 5

Оцінка експертами ставлення до НАТО мешканців різних регіонів

Мешканці	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Дуже високий	Відповіді немає
західного регіону України	6,6%	16,6%	27,8%	33,0%	14,6%	1,4%
центру України	5,6%	26,4%	46,2%	19,4%	1,0%	1,4%
східного регіону України	23,8%	39,6%	28,2%	6,2%	1,2%	1,0%
південного регіону України						

Ставлення громадян до вступу України в НАТО (регіональний аспект)

Варіанти ставлення	Центральний	Західний	Придніпровський	Харківський	Причорноморський	Донецький
Підтримую безумовно	22,9%	42,2%	9,2%	8,7%	9,9%	5,7%
Підтримую з побоюванням	32,8%	38,5%	30,3%	10,2%	13,2%	23,6%
Мені це не цікаво	13,4%	4,8%	16,2%	18,9%	23,8%	17,1%
Не підтримую чи категорично не підтримую	30,4%	13,9%	44,4%	62,2%	52,3%	53,6%
Немає відповіді	0,4%	0,5%		0,7%		

2006 р. Експертне опитування, проведене Центром Разумкова та Центром миру, конверсії і зовнішньої політики України з 26 жовтня по 10 листопада 2006 року, засвідчили стан справ при відповідях на поставлені питання, а саме [30]:

Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?

% опитаних громадян (пропонувалося вибрати будь-яку кількість варіантів відповіді*)

Погіршить відносини України з Росією та Білоруссю	53,0
Примусить українських солдатів брати участь у військових операціях в інтересах США	48,1
Загострить напругу в українському суспільстві	34,8
Спричинить запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії	31,4
Спричинить збільшення витрат на оборону	30,2
Призведе до занепаду оборонно-промислового комплексу України	17,4
Надасть Україні гарантії безпеки	15,8
Підвищить міжнародний авторитет України	13,6

Залучить до країни іноземних інвесторів	11,0
Сприятиме розвитку оборонно-промислового комплексу України	10,2
Сприятиме розвитку в країні демократії, забезпеченню прав і свобод громадян	9,1
Дозволить Україні зменшити витрати на оборону	6,8
Сприятиме підвищенню прозорості та ефективності влади	5,0

** Повний перелік відповідей див. у журналі "Національна безпека і оборона", 2006, №9, с.31.
Загальнонаціональне опитування проведене з 19 по 26 жовтня 2006 р.
Опитано 2006 респондентів від 18 років у всіх регіонах України.
Теоретична похибка вибірки – 2,3%.*

**Які наслідки в зазначених сферах матиме для України вибір певної моделі національної безпеки?[31]
(% опитаних експертів)****

Наслідки сфери	Позитивні		Негативні		Не існує	
	НАТО	Нейтралітет	НАТО	Нейтралітет	НАТО	Нейтралітет
Відносини з ЄС	86,3	17,9	5,3	46,3	1,1	23,2
Міжнародний авторитет	81,1	20,0	1,1	44,2	8,4	25,3
Розвиток демократії	77,9	17,9	1,1	34,7	14,7	38,9
Безпека	77,9	14,7	9,5	60,0	3,2	12,6
Економічна ситуація	56,8	17,9	8,4	40,0	16,8	28,4
Оборонно-промисловий комплекс	55,8	22,1	20,0	51,6	6,3	16,8
Стабільність в суспільстві	29,5	29,5	28,4	20,0	17,9	29,5
Відносини з Росією	5,3	51,6	76,8	17,9	9,5	21,1

*** Експертне опитування проведене Центром Разумкова і Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України з 26 жовтня по 10 листопада 2006 р.
Опитані – представники органів державного управління, державних дослідницьких установ, фахівці неурядових аналітичних центрів, журналісти.*

2007 р. Важливість проведення такого дослідження у 2007 р. саме в Закарпатському регіоні пояснюється перш за все географічним розташуванням Закарпаття, яке межує з країнами-членами ЄС: Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною, а також етнонаціональною специфікою області, де компактно проживає значна частина угорського, словацького, румунського населення.

Проведене Закарпатським державним університетом дослідження “Визначення ставлення населення Закарпатського регіону до перспектив вступу України в ЄС і НАТО” мало на меті визначити[32]:

- ставлення громадян, різних верств населення до європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- ставлення громадян України до референдуму з питань вступу України в НАТО та ЄС;
- бачення подальшого розвитку України за умови вступу в ЄС та НАТО, а також сприйняття таких союзів;
- рівень інформованості громадян України про діяльність ЄС та НАТО, їх ролі та місця в геополітичному просторі.

В цілому в опитуванні взяло участь загалом 1500 осіб, з них:

- **30% респондентів – студенти та викладачі Закарпатського державного університету (далі – ЗакДУ) та Ужгородського національного університету (далі УжНУ);**
- **30% – жителі районів з компактним проживанням національних меншин;**
- **40% респондентів – працівники потужних інвестиційних підприємств області – «Джейбіл», «Ядзакі», «Гроклін-Карпати», «Єврокар», де в основному працює молодь.**

Найбільшу групу опитуваних у вибірці представляють **студенти (27,3%) і державні службовці (21,1% від загальної кількості опитуваних).** Працівники приватного та аграрного сектору становлять дещо менший відсоток опитуваних (17,3% та 12,4% відповідно). Незначною мірою представлені **службовці місцевого самоврядування та медичні працівники (7,4% і 8,8% відповідно).**

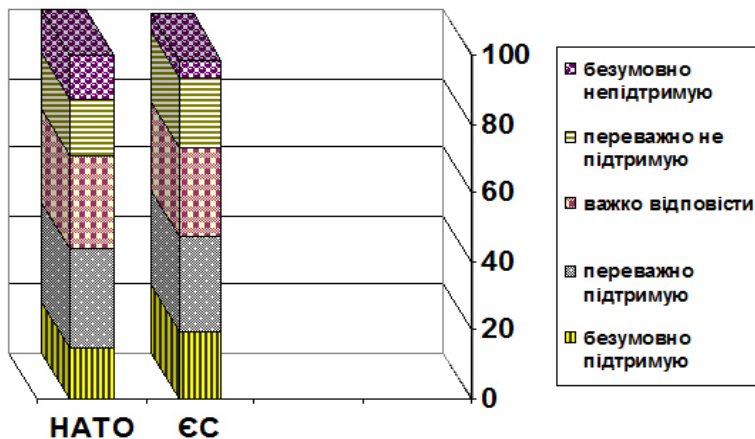

За національним складом вибірка представлена наступним чином: українці – 1274, росіяни – 103, угорці – 99, словаки – 14, румуни – 7, німці – 2, вірмени – 1 особи. Таким чином, переважна більшість опитуваних (84,9%) є українцями, досить незначним є відсоток інших національностей, що увійшли до вибірки. При цьому переважна більшість представлених у вибірці національностей мешкає в Ужгороді та Ужгородському районі і представлена молоддю.

В цілому більшість опитаних позитивно ставиться до вступу України в НАТО – загальні показники підтримки практично вдвічі перевищують негативне ставлення населення. Але при цьому слід зазначити, що 27,2% респондентів не дали відповіді на це запитання, що свідчить про недостатній рівень інформованості або ж недостатню впевненість респондентів у необхідності євроатлантичної інтеграції України. Значний відсоток респондентів, що не визначилися у своєму ставленні, ще раз підтверджує тезу про те, що нині головне місце повинно бути відведено саме пропагандистсько-інформаційній роботі, але здійснювати її можуть лише спеціально підготовлені фахівці, що може досягти бажаного результату.

Відповідаючи на питання про ставлення до вступу України в Європейський Союз, безумовну підтримку виказали 19,7% респондентів, що разом з відповіддю про здебільшу підтримку (27,8%) свідчить про достатньо високий рівень підтримки європейської інтеграції України (загалом позитивний баланс становить – 47,5%). Серед відповідей найнижчими показниками відзначається Ужгород – 0,1%, Воловецький район – 3,0% та Берегівський – 3,5%. Проте навчальні заклади Ужгорода, навпаки, відзначаються високим ступенем підтримки процесу вступу України в ЄС – представники ЗакДУ – 6,7% і представники УжНУ – 7,8%. Значну підтримку отримує процес європейської інтеграції у мешканців Тячівського (5,1%), Свалявського (7,3%) та Ужгородського (13,9%) районів.

Вдвічі менші показники непідтримки процесу європейської інтеграції, вони становлять 25,5%.

Чи підтримуєте Ви вступ України в НАТО та ЄС?

Часові перспективи вступу України в НАТО

Щодо перспектив вступу України в НАТО, то найвищим показником є бачення такої можливості протягом майбутніх 5-10 років – оцінюють як потенційну можливість 22,5% респондентів, причому найбільший позитивний відсоток відповідей спостерігається в Ужгородському районі – 7,7%, Ужгороді – 4,5% (навчальні заклади – 5,5%) та Свалявському районі (2,7%). У Березівському, Тячівському та Воловецькому районах цей показник становить 2,1%, 1,7%, 1,3% відповідно.

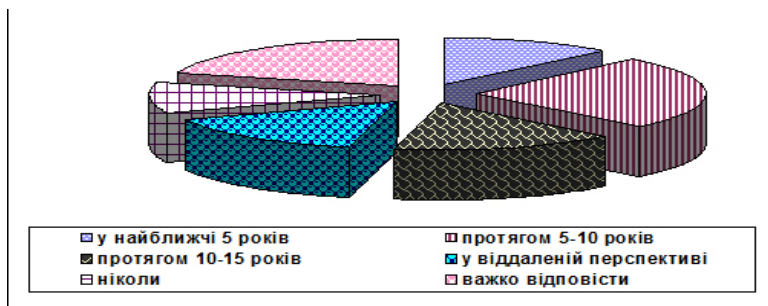
Значно нижчий відсоток респондентів вважають, що Україна вступить в НАТО протягом 10-15 років (15,9%) або у віддаленій перспективі (15,3%). Мешканці Ужгорода переважно вважають, що це відбудеться протягом найближчих 10-15 років – 6,4%, представники вищих навчальних закладів – 3,0% (ЗақДУ – 1,3%, УжНУ – 1,7%) та мешканці Ужгородського району – 3,9%. Аналогічної позиції представники зазначених регіонів притримуються щодо далекої перспек-

тиви – відповідно 3,2%, 2,2%, 1,6%, 3,9%. Фактично лише в Ужгороді показники дещо знижуються від 6,4% до 3,2%, в УжНУ – від 1,7% до 1,6% та незмінними лишаються показники Ужгородського району – 3,9%. Мешканці всіх інших регіонів демонструють рівень підтримки вступу України в НАТО в далекій перспективі: Свалявський район – показники зростають від 0,8% до 0,9%, Воловецький район – 0,3% - 0,5%, Тячівський район – 0,8% - 1,4%, Берегівський район – 0,7% - 1,5%, представники ЗақДУ – 1,3% - 2,2%.

Найнижчий відсоток респондентів вважає, що Україна може вступити в НАТО у найближчі 5 років - 11,9%. Приблизно такий самий відсоток опитаних – 10,7% вважають, що Україна ніколи не вступить в НАТО: це переважно респонденти Ужгорода (4,7%), при цьому представники навчальних закладів становлять 1,7% (ЗақДУ – 0,8%, УжНУ – 0,9%) та Ужгородського району (2,9%). В інших районах показники розташовані в межах 0,6% - 1,4%.

Отже, можливим є висновок про те, що переважна більшість опитуваних вважає, що Україна обов'язково вступить в НАТО (загалом позитивний баланс становить 68,7%), хоча й не раніше ніж за 10 років.

Досить високим (20,6%) залишається відсоток опитаних, що не дали відповіді, причому найвищий ступінь невизначеності знову таки в Ужгороді – 4,7% (навчальні заклади – 4,5%) та Свалявському районі – 3,9% при середньому показникові – 2,6%.

Перспективи вступу України в НАТО

Очевидно, такі результати можна пояснити ставленням респондентів до НАТО і власне розумінням його ролі на міжнародній арені. Тому опитаним було запропоновано питання щодо часових перспектив вступу до Євросоюзу.

Часові перспективи вступу України в ЄС

Щодо перспектив вступу України в ЄС, то найвищим показником є бачення такої можливості протягом майбутніх 10-15 років. Її оцінюють як потенційну 22,1% респондентів, причому найбільший позитивний відсоток відповідей спостерігається в м. Ужгороді – 6,6% (навчальні заклади – 4,3%) і Ужгородському районі – 5,9%. У Воловецькому, Свалявському, Тячівському, Березівському районах цей показник становить 0,9%, 0,9%, 1,3%, 2,2% відповідно.

Практично такий самий відсоток в цілому зберігається при баченні респондентами можливості вступу України в ЄС в найближчі 5-10 років – так вважає 21,7% респондентів, при цьому найвищий показник зберігається в Ужгородському районі – 7,7%, а от найнижчий – в м. Ужгороді – 0,0% (в навчальних закладах – 5,8%). В інших районах відповіді практично повторюють попередні, хоча середній показник дещо більший і становить близько 1,8%.

У віддаленій перспективі вступ України в ЄС вважають можливим 15,9% опитаних. Відповіді на цю позицію розподілились фактично рівнозначно і становлять в середньому 1,9%, дещо вищий рівень в Ужгородському районі – 4,9%.

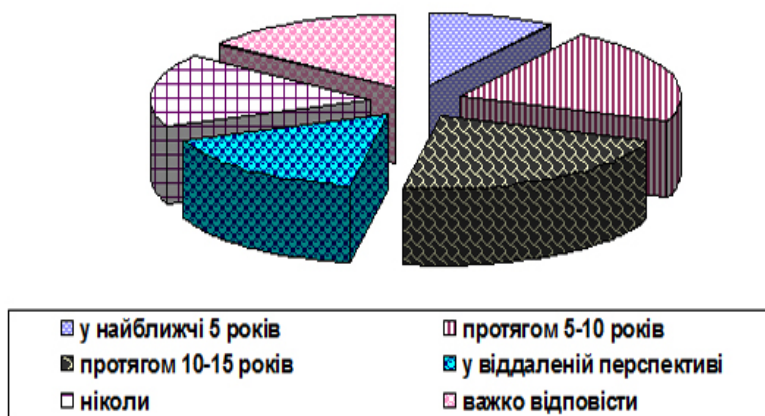
Найнижчий відсоток респондентів вважає, що Україна може вступити в ЄС у найближчі 5 років - 9,1%.

Таким чином, можливим є висновок про те, що переважна більшість опитуваних вважає, що Україна обов'язково вступить в ЄС (загалом позитивний баланс становить 68,6%), хоча й не раніше, ніж за 10-15 років.

Лише 16,5% респондентів вважають, що Україна ніколи не вступить в ЄС, найвищий негативний показник спостерігається в м. Ужгороді – 10,7% (навчальні заклади – 1,9%);

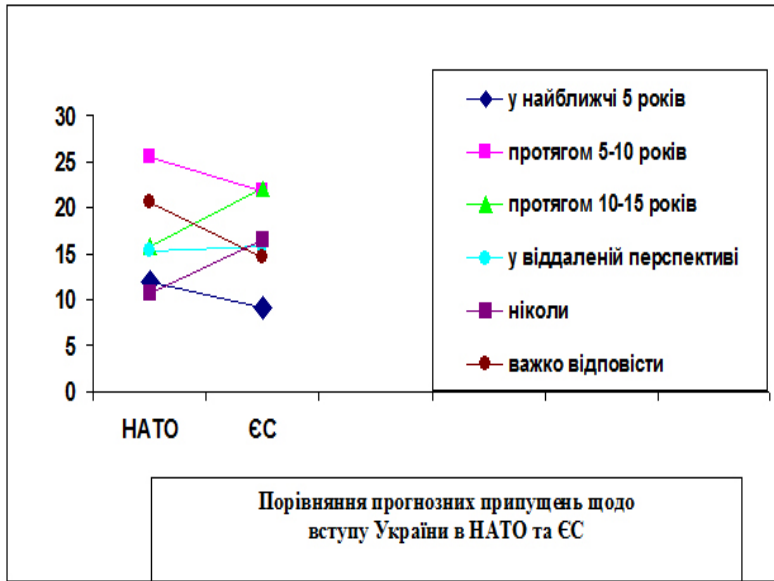
навіть в Ужгородському районі цей показник становить 2,3%. В інших районах показники розміщуються в межах 0,2% - 1,1%.

Досить високим (14,7%) залишається відсоток опитаних, що не дали відповіді, причому найвищий ступінь невизначеності знову таки у м. Ужгороді — 4,7% (навчальні заклади — 2,4%) при середньому показникові — 1,6%.

Перспективи вступу України в ЄС

Можна констатувати, що в Ужгороді знову ж розподілилися відповіді приблизно порівну – бачення перспектив вступу, зневіра в приєднання України до Європейського Союзу у ближчий час та невизначеність із зазначеного питання. Очевидно, можна назвати ще одну причину такого ставлення – віковий склад респондентів, тобто студенти вищих навчальних закладів з одного боку та працівники інвестиційних підприємств — з іншого, які сприймають можливу інтеграцію виходячи з власних потреб та можливих перспектив, а відсоток тих, хто не визначився, лише підтверджує особисту невизначеність майбутньої діяльності, що також може свідчити про відсутність чіткої політики з боку державних установ щодо європейської інтеграції.

Хто повинен приймати рішення стосовно вступу країни в НАТО та ЄС?

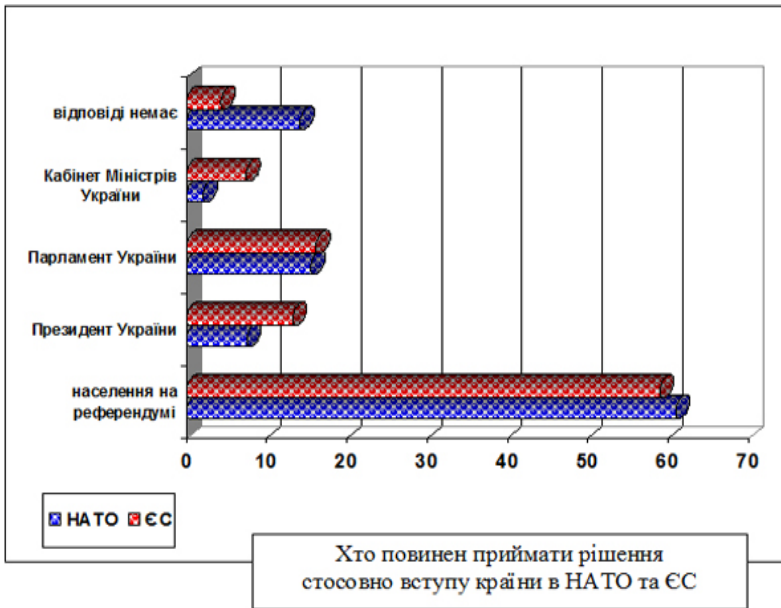
Щодо прийняття рішення стосовно вступу України в НАТО переважна більшість респондентів (60,9%) вважає, що це рішення повинно прийматись населенням на референдумі. 15,5% опитуваних вважає, що це рішення повинен приймати парламент, а 7,5% вважає, що це рішення повинно прийматися президентом.

Отже, вирішення важливого питання вступу України в НАТО, на думку респондентів, не може бути здійснено на вищому політичному рівні, що характеризує достатньо низький рівень довіри населення до політичного керівництва держави та свідчить про значну актуальність питання євроатлантичної інтеграції України – життєво важливого питання, яке народ хоче вирішувати самостійно.

Питання вступу України в ЄС, так само як і питання вступу України в НАТО, на думку переважної більшості респондентів, не може бути здійснено на вищому політичному

рівні, що також свідчить про невваженість державної політики в сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, яка не має підтримки у населення.

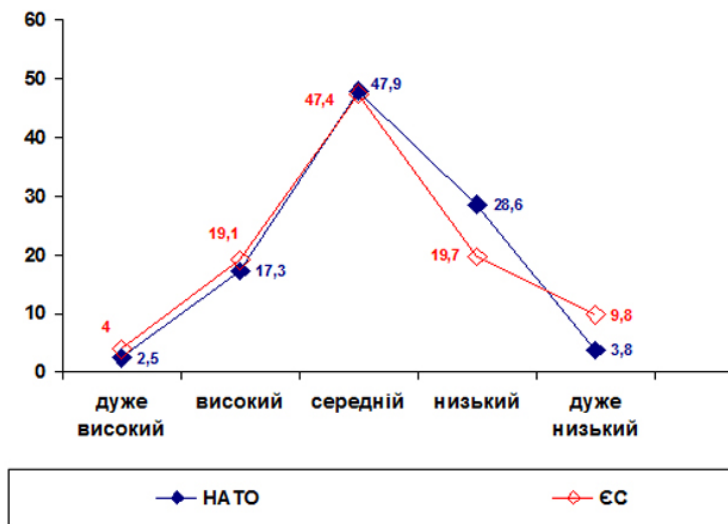
Рівень інформованості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Загальний рівень інформованості щодо питань євроатлантичної інтеграції України значна кількість респондентів (47,9%) визначила як середній. Як низький рівень інформованості визнали 28,6% опитуваних. 17,3% респондентів вважають, що рівень інформованості щодо питань євроатлантичної інтеграції України є високим.

Загальний рівень інформованості щодо питань європейської інтеграції України переважна більшість респондентів (47,4%) оцінила як середній. Найвищі показники спостерігаються в Ужгородському (10,2%) та Свалявському районах (7,1%), а також серед представників навчальних закладів: УжНУ – 6,7% та ЗакДУ – 5,7%; в Ужгороді, Берегівському та Тячівському районах показник коливається в межах 5,0%;

найнижчий показник – 2,2% спостерігається у Воловецькому районі.

Загалом діаграма рівня інформованості має такий вигляд:

Порівняння рівня інформованості громадян з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України

Отже, результати дослідження в Закарпатській області в кінці 2007 року засвідчили те, що, незважаючи на наявну підтримку з боку населення курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію України, досить невизначеними залишаються для опитуваних перспективи інтеграції та її можливі наслідки, що обумовлено переважно відсутністю чіткої державної політики в цій сфері, недовірою населення до державних органів влади, політичних інституцій та вищих посадових осіб держави, досить низьким рівнем інформованості населення з питань європейської та євроатлантичної інтеграції тощо.

Громадська думка станом на I півріччя 2008 року

Наведені дані щодо ставлення українців до євроатлантичної інтеграції до 2008 року свідчить про порівняно незначну динаміку збільшення позитивного фону соціологічних досліджень з цього питання. Суттєво активізувались пронативські настрої в м. Києві і західних регіонах напередодні Бухарестського саміту. Стабільно негативне ставлення до Альянсу простежувалось у східних регіонах і Криму.

Тому надзвичайно цікавими є дані 2008 року з багатогранних складових євроатлантичних прагнень і очікувань населення України з урахуванням багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів. Безумовно, відсутність стабільної і послідовної співпраці гілок влади, депутатського корпусу, органів місцевого самоврядування щодо своєчасного вирішення проблем на прикордонних переходах з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією значною мірою негативно вплинули на весь комплекс питань, пов'язаних з євроінтеграційними настроями в державі.

Непослідовна і нескоординована роз'яснювальна робота на місцях щодо переваг євроатлантичного вибору держави, як засвідчили наведені факти, несприятливо вплинула на реалізацію чітких і зрозумілих державних програм інформування і підготовки кадрів. Іншими словами, формальне ставлення до виконання взятих державою зобов'язань, а також неоднозначне рішення Бухарестського саміту відносно України знівелювали значною мірою позитив і динаміку формування громадської думки щодо ЄС і НАТО.

Підтвердженням цієї тези є дані всеукраїнського опитування, проведеного Фондом демократичних ініціатив в кінці квітня 2008 року[33]. За даними опитування, 50% респондентів у квітні проголосували б проти вступу в Альянс. При цьому за вступ до НАТО готові були віддати голоси 22%, а 19% респондентів ще не вирішили що робити. 68% опитаних заявили про готовність взяти участь у референдумі щодо вступу. Отже, після дебатів про приєднання України

до ПДЧ спостерігається негативна динаміка громадської думки відносно підтримки вступу до Альянсу порівняно з груднем 2007 року, коли за вступ готові були голосувати 32% опитаних.

Вступ до НАТО підтримують помаранчеві виборці, ті, що віддали голоси за НУНС — 54% та БЮТ — 51%. Разом з тим серед таких опитаних є значна частина тих, хто виступає проти вступу в НАТО, а саме: 33% серед виборців Нашої України — Народної Самооборони та 27% серед виборців БЮТу.

Серед виборців КПУ та Партії регіонів підтримка дорівнює 1-3% та 2% відповідно.

Більше 70% громадян України бажали знати наслідки вступу або невступу до НАТО.

Про державну програму інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції знають 7% та 32% чули про неї, а 50% про неї не чули.

Лише 6% громадян України вважає, що держава достатньою мірою інформує населення про наслідки вступу в Альянс, але 43% опитаних відповіли, що цікавої інформації з цих питань вони не зустрічали.

Більше 40% опитаних відповіли, що засоби масової інформації подають інформацію про НАТО негативного змісту, а 24% — нейтральну.

Опитування населення проводилось Фондом демократичних ініціатив. Спонсором виступали Посольство Швеції та Шведське агентство з питань міжнародного розвитку. Конкретно опитуванням займалась структура «Юкрейніан соціолоджи сервіс». Статистична неточність не перевищує 2,2%[34].

Як уже відмічалось, геополітичні процеси суттєво впливають на громадську думку людей, і українці не є винятком.

Грузино-осетинський конфлікт і дії Росії щодо примушення Грузії припинити агресивні дії, участь кораблів Чорноморського флоту у військових акціях в регіоні, наближеному до кордонів України, а також звинувачення з боку Росії відносно незаконних поставок озброєння режиму Саакашвілі та участь (за словами ЗМІ) українських найманців на боці грузинської армії активізували пронаївські настрої в Україні.

Свідченням цього є дані соціологічних опитувань, які наводяться нижче[35].

Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? (динаміка, регіональний розподіл, 2002-2008)

		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосували би (%)	Важко відповісти (%)
ЗАХІД	Лют. 2008	47.8	20.6	6.3	25.3
	Лют. 2007	40.3	20.4	7.1	32.2
	Жов. 2006	40.7	23.0	12.8	23.5
	Вер. 2006	39.0	24.6	6.3	30.1
	Лип. 2006	38.4	24.0	9.4	28.2
	Січ. 2006	30.5	32.0	5.4	32.0
	Груд. 2005	31.4	32.2	6.6	29.8
	Вер. 2005	34.7	30.4	8.5	26.5
	Чер. 2005	39.3	21.8	6.1	32.9
	Лют. 2005	38.0	22.5	8.4	31.2
	Груд. 2004	34.7	30.2	4.2	30.8
	Вер. 2004	30.7	32.8	9.0	27.5
	Чер. 2004	36.1	28.1	6.4	29.4
	Бер. 2004	34.0	31.0	5.0	30.0
	Лют. 2004	43.7	31.2	5.3	19.8
	Груд. 2003	32.0	29.4	6.6	32.0
	Вер. 2003	36.1	24.6	8.6	30.7
	Сер. 2003	39.2	23.5	11.2	26.1
	Чер. 2003	33.7	21.1	11.8	33.4
	Квіт. 2003	37.0	23.7	19.4	19.9
	Бер. 2003	40.3	21.6	12.0	26.1
	Лют. 2003	36.3	16.8	20.0	26.9
	Груд. 2002	39.6	23.3	11.5	25.7
	Лист. 2002	48.0	20.8	8.5	22.7
	Жов. 2002	46.6	18.1	10.2	25.1
	Чер. 2002	45.4	20.4	10.4	23.8

		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосував би (%)	Важко відповісти (%)
ЦЕНТР	Лют. 2008	22.4	51.2	8.8	17.7
	Лют. 2007	17.7	54.1	8.4	19.8
	Жов. 2006	16.0	55.8	12.5	15.7
	Вер. 2006	22.0	49.6	4.2	24.2
	Лип. 2006	17.4	61.2	10.9	10.5
	Січ. 2006	18.9	60.6	3.5	17.0
	Груд. 2005	20.6	53.3	5.8	20.3
	Вер. 2005	15.3	56.6	8.9	19.2
	Чер. 2005	23.3	55.1	3.4	18.1
	Лют. 2005	20.8	52.1	6.4	20.8
	Груд. 2004	12.9	59.1	9.1	18.9
	Вер. 2004	17.8	46.9	8.6	26.8
	Чер. 2004	21.5	50.5	5.4	22.7
	Бер. 2004	27.9	43.4	7.4	21.3
	Лют. 2004	26.5	46.6	5.8	21.1
	Груд. 2003	22.8	45.8	6.9	24.5
	Вер. 2003	23.5	41.3	15.6	19.6
	Сер. 2003	23.3	34.7	22.5	19.5
	Чер. 2003	22.1	39.5	16.7	21.7
	Квіт. 2003	17.8	44.1	21.6	16.5
	Бер. 2003	18.2	42.5	21.1	18.2
	Лют. 2003	18.8	35.1	18.1	28.0
	Груд. 2002	25.3	39.6	14.6	20.5
	Лист. 2002	28.4	31.6	17.9	22.1
Жов. 2002	28.3	31.7	13.1	26.9	
Чер. 2002	28.6	27.9	16.2	27.3	

		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голо- сував би (%)	Важко відповісти (%)
ШВЕДЕНЬ	Лют. 2008	10.9	59.9	15.2	13.9
	Лют. 2007	6.3	75.9	9.6	8.3
	Жов. 2006	10.3	61.3	13.0	15.3
	Вер. 2006	9.3	79.1	3.0	8.6
	Лип. 2006	5.6	71.8	14.3	8.3
	Січ. 2006	6.7	77.6	2.3	13.4
	Груд. 2005	6.3	79.7	3.7	10.3
	Вер. 2005	9.6	73.5	4.3	12.6
	Чер. 2005	17.3	58.5	9.3	15.0
	Лют. 2005	11.6	68.1	4.0	16.3
	Груд. 2004	11.3	62.5	3.3	22.9
	Вер. 2004	18.9	60.6	6.0	14.6
	Чер. 2004	17.9	56.3	7.3	18.5
	Бер. 2004	17.9	44.5	12.0	25.6
	Лют. 2004	22.7	49.3	5.3	22.7
	Груд. 2003	25.5	52.6	3.3	18.5
	Вер. 2003	25.2	46.7	8.9	19.2
	Сер. 2003	18.9	49.2	14.6	17.3
	Чер. 2003	19.2	44.4	10.9	25.5
	Квіт. 2003	10.3	53.5	17.6	18.6
	Бер. 2003	15.6	52.5	17.3	14.6
	Лют. 2003	16.9	40.9	18.6	23.6
	Груд. 2002	19.9	48.5	13.3	18.3
	Лист. 2002	20.9	42.7	11.9	24.5
	Жов. 2002	26.8	42.7	9.8	20.7
	Чер. 2002	27.9	37.9	12.0	22.3

		За вступ до НАТО (%)	Проти вступу до НАТО (%)	Не голосував би (%)	Важко відповісти (%)
СХІД	Лют. 2008	8.4	70.4	9.2	12.1
	Лют. 2007	5.4	78.9	7.4	8.3
	Жов. 2006	8.0	67.6	12.1	12.4
	Вер. 2006	6.7	85.0	1.7	6.7
	Лип. 2006	7.4	84.0	3.6	5.0
	Січ. 2006	6.9	79.8	2.9	10.4
	Груд. 2005	7.2	77.7	3.0	12.0
	Вер. 2005	6.9	75.2	10.1	7.8
	Чер. 2005	10.7	72.7	4.1	12.6
	Лют. 2005	8.2	68.4	10.0	13.4
	Груд. 2004	8.1	63.8	13.0	15.1
	Вер. 2004	11.6	63.6	6.5	18.3
	Чер. 2004	14.6	56.8	7.7	21.0
	Бер. 2004	19.0	56.7	7.0	17.2
	Лют. 2004	19.2	55.7	8.0	17.1
	Груд. 2003	14.6	60.9	7.2	17.3
	Вер. 2003	20.1	44.4	12.4	23.1
	Сер. 2003	21.5	36.9	17.8	23.9
	Чер. 2003	19.7	48.7	11.0	20.6
	Квіт. 2003	14.6	48.8	18.5	18.1
	Бер. 2003	17.0	55.8	13.4	13.8
	Лют. 2003	19.0	50.5	12.0	18.5
	Груд. 2002	25.4	43.0	13.7	17.9
	Лист. 2002	30.0	33.8	15.2	21.0
Жов. 2002	23.1	44.1	11.1	21.7	
Чер. 2002	29.8	40.6	13.9	15.7	

Застосовується такий розподіл областей за регіонами: Південь — АР Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська області; Центр — Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; Захід — Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Схід — Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області.

Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 31 січня по 5 лютого 2008 року. Було опитано 2017 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Опитування здійснювалося у 129 населених пунктах (із них 75 міських та 54 сільських поселень). Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Підсумком викладеного в 3-му розділі матеріалу може слугувати прес-реліз роботи, підготовленої Центром європейських досліджень питань безпеки Нідерландів під назвою «Україна-НАТО: 16 років невизначеності»[36]. Враховуючи, що із зазначеною структурою у якості аналітика співпрацював колишній міністр оборони України Анатолій Гриценко, висновки з проблематики реалізації євроатлантичної спрямованості зовнішньої політики України мають потужну аргументацію.

У названій книзі політолога Ніке Де Дугда аналізуються прогалини, які існують між українською політикою та її практичним втіленням стосовно ЄС і НАТО. Автор стверджує, що українські еліти неохоче здійснювали демократичні перетворення.

Він акцентує увагу на тому, що:

а) парламент не отримав ширших повноважень, необхідних для контролю над збройними силами, і саме військові досі виконують всі важливі завдання в рамках діяльності Міністерства оборони;

б) країні необхідно затратити кілька років для того, щоб утворити власний оборонний потенціал та ще кілька для того, щоб напрацювати систему відносин із урядом, парламентом та громадськістю.

Автор вважає, що Захід, зі свого боку, не надав всієї допомоги, яку міг би надати. Спільні військові навчання та візити високопоставлених політиків в якійсь мірі були корисні, але не слугували допомогою у втіленні необхідних реформ в Україні, як, скажімо, раніше у Польщі;

в) автор високо оцінює діяльність колишнього міністра оборони А.Гриценка, підкреслюючи, що він є одним з небагатьох політиків при владі, який є прибічником реформ і виступає за європейську та євроатлантичну інтеграцію. **Адже “євроатлантична інтеграція України – це законодавчо визначена складова загальної стратегії державного розвитку України, що має за мету приєднання до системи євроатлантичної безпеки... Попри існування внутрішніх політичних протиріч, реалізація державної політики України у контексті євроатлантичної інтеграції залишається незмінною”[37].**

Підсумовуючи викладене, звернемо увагу на зміну громадської думки в Україні щодо ставлення до НАТО і ЄС станом на жовтень 2008 року.

Центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова запропонував респондентам відповісти на запитання, як вони ставляться до вступу України в НАТО. 45% респондентів зовсім не підтримують, а 14,5 % швидше не підтримують вступ України в Альянс. При цьому 11,4% опитаних частково підтримують, частково ні, 10,6% – повністю підтримують. 10,2% респондентів не змогли відповісти, а 8,2% швидше підтримують вступ країни до НАТО.

Відповідаючи на запитання, чи потрібно Україні вступати до ЄС, 47,2% опитаних назвали цей крок необхідним для України. 30,2% опитаних відповіли, що не вважають для України необхідним вступати в ЄС, 22,7% не змогли відповісти.

Крім того, в ході опитування респондентам запропонували відповісти на запитання, з ким у першу чергу варто зближуватися Україні — з західними країнами чи з Росією. 44,6% опитаних вважають, що потрібно зближуватися як із західними країнами, так і з Росією, 31,2% — з Росією, 12,6% — із західними країнами, 6,7% не змогли відповісти.

4,9% респондентів вважають, що Україні не потрібно зближуватися ні з західними країнами, ні з Росією.

Отже, за даними дослідження, більшість українців хочуть у ЄС, а 59,5% опитаних не бажають бачити свою країну в НАТО[38].

Список використаної літератури

1. Секретаріат: Україна вичерпала «інтенсивний діалог» з НАТО//Джерело: <http://for-ua.com/ukraine/2008/01/16/145738.html>
2. НАТО ждет от Украины формального обращения//Джерело: <http://for-ua.com/ukraine>
3. Огрызко объяснил разницу между диалогом с НАТО и нарушением Конституции//Джерело: <http://www.rodbnosti.ua>
4. Еврокомисия: Интеграция Украины в НАТО не гарантирует членство в ЕС//Джерело: <http://www.rodbnosti.ua>
5. Там само.
6. Конгресс США поддержал интеграцию Украины и Грузии в НАТО//Джерело: <http://dengi-info.com/news/?nid=86023>
7. Глава ВР сомневается, что Украина вступит в НАТО раньше 2017 года//Джерело: <http://for-ua.com/ukraine>
8. Дж.Буш: США не пойдут ни на какие компромиссы в вопросе присоединения Украины и Грузии к ПДЧ // Джерело: <http://www.rbc.ua/rus/newsline/2008/04/01/340142.shtml>
9. Ющенко назвал рішення НАТО перемогою //Джерело http://www.pravda.com.ua/news_print/20084/3/74115.htm
10. Ющенко: НАТО взяло зобов'язання прийняти Україну//Джерело http://www.pravda.com.ua/news_print/2008/4/4/74146.htm

-
11. Там само.
  12. США вважають, що домоглись для України ясної перспективи // Джерело <http://www.pravda.com.ua/news/2008/4/4/74135.htm>
  13. Там само.
  14. Генсек НАТО відмовився назвати причини затримки з Україною // Джерело http://www.pravda.com.ua/news_print/2008/4/4/74148.htm
  15. Там само.
  16. Україна вразить НАТО і Росію, тільки коли подолає свої слабкості // Джерело: http://www.pravda.com.ua/news_print/2008/8/21/80187.htm
  17. НАТО может отказать Украине и в декабре // Джерело: <http://www.podrobnosti.ua/power/intpol/2008/04/15/514451.html>
  18. Почему Украина не получила приглашение к ПДЧ в НАТО? (экспрес-опрос) // Джерело: <http://ter-ua.com/ru/78646.html>
  19. Там само.
  20. Глава ВР сомневается, что Украина вступит в НАТО раньше 2017 года / Джерело: <http://for-ua.com/ukraine/>
  21. Анатолій Гриценко: «Більшої загрози, ніж ми самі, для України не існує» // Дзеркало тижня. – 2008. – № 30 (709). – 16 серпня.
  22. НАТО, Лісабонський договір ЄС, що помер, та українське євроатлантичне позиціонування // Дзеркало тижня. – 2008. – № 26 (705). – 12 липня.
  23. ЄС чи НАТО: зміна пріоритетів України? // Дзеркало тижня. – 2008. – №11 (690). – 22 березня.
  24. Там само.
  25. В.Кравченко. Північноатлантична порада // Дзеркало тижня. – 2008. – №23 (702). – 21 червня.
  26. Візит Північноатлантичної Ради в Україну // Джерело: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/updates/2008/06-june/u0617b.html>
  27. Солана: Україна еще не созрела для ЕС и НАТО // Джерело: <http://www.podrobnosti.ua/print/power/intpol/2008/04/09/512691.html>
  28. Анатолій Зленко закликає керівництво країни не поспішати // Джерело: <http://www.podrobnosti.ua>

-
29. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник. /В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, Ю.П.Сурмін та ін.; За заг.ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна — К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. — С. 229-235.
  30. Дзеркало тижня. — 2006. — 2 грудня.
  31. Там само.
  32. Інформаційно-аналітичні матеріали за результатами дослідження “Визначення ставлення населення Закарпатського регіону до перспектив вступу України в ЄС і НАТО” — Ужгород: Закарпатський університет, 2007
  33. Сторонников НАТО в Україні становитися менше/Джерело: <http://www.podrobnosti.ua/society/2008/04/24/517760.html>
  34. Там само.
  35. Соціологічне опитування / Джерело: http://www.uceps.org/print.php?poll_id=116&&address=poll
  36. Інтернет-джерело: http://www.ieac.org.ua/index.php?id=16&ch_id=39&ar_id=4741&
  37. Там само.
  38. Більшість українців хочуть у ЄС, але не хочуть у НАТО//Центр Разумкова. – газета «РІО», 2008. – 1 листопада. – С.8.

(Науковий журнал Україна-НАТО. №1 (26). – Київ «НВЦ «Євроатлантик-інформ», 2009р.- С.63-80.)

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Класифікація міжнародних відносин завжди була і залишається актуальною і певною мірою складною проблемою. Це пояснюється, насамперед, великою кількістю та різноманітністю суб'єктів цих відносин. Але найбільш актуальною ця проблема стала в наш час – на початку XXI століття, коли надзвичайно високий динамізм розвитку міжнародних відносин обумовив необхідність переосмислення традиційних та розроблення нових підходів щодо їхньої класифікації. Зникнення біполярної системи і формування альтернативних їй однополярної та багатополярної систем міжнародних відносин викликають потребу в нових акцентах і нових підходах щодо класифікації системи цих відносин, зокрема необхідність дослідження такого її різновиду, як симетричні та асиметричні відносини.

Дослідження міжнародних відносин дає можливість не тільки глибше висвітлити і зрозуміти політику провідних країн, а й окреслити перспективи середніх і малих держав у сучасному складному і мінливому світі.

Метою статті є дослідження різноманітності підходів до вивчення міжнародних відносин і аналіз основних теоретичних концепцій цих відносин.

Міжнародні відносини як явище виникли тоді, коли на Земній кулі з'явились хоча б два внутрішньо оформлених соціуми, які добровільно або вимушено почали вступати в постійні контакти, зв'язки, відносини, взаємодіючи один з одним [1].

Представники численних шкіл та наукових напрямів по-різному кваліфікують сутність міжнародних відносин як загальносуспільного феномену. Але, незважаючи на відсутність єдності з цього питання, можна визначити зміст поняття «міжнародні відносини» як:

– взаємні дії всіх учасників міжнародних відносин, що виходять за межі національних територій;

– сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових та інших зв'язків і взаємовідносин між державами та системами держав, соціальними, економічними, політичними силами, організаціями і рухами, що діють на світовій арені;

– відносини, зв'язки, узагалі будь-які взаємодії внутрішньо оформлених, організованих соціумів у зовнішньому для них, політично, владно і організаційно не оформленому, або слабо оформленому соціальному середовищі [2].

Типологія концепцій міжнародних відносин є одним із найважливіших засобів і прийомів їх теоретичного аналізу. Типологічний аналіз дає можливість виявити найбільш загальні і найбільш істотні характеристики, ознаки, сторони міжнародних відносин. Мета численних класифікацій сучасних течій у науці про міжнародні відносини полягає в осмисленні стану і теоретичного рівня, досягнутого нею шляхом узагальнення наявних концептуальних підходів і зіставлення їх із зробленим раніше. Залежно від критеріїв можна навести низку основних класифікацій сучасних теорій міжнародних відносин.

Перша класифікація – за географічним критерієм – виділяє чотири види концепцій: англо-саксонські, радянські, китайські та теоретичні побудови учених-представників країн «третього світу».

Географічні параметри держави: її територія, кількість населення, обсяги природних ресурсів є найбільш простими і зрозумілими. Співробітники Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова стверджують, що географічна близькість та геополітична взаємозалежність держав і лежить в основі стратегічного партнерства [3]. Географічний критерій відіграє важливу роль у прагненні держави стати регіональним чи світовим лідером.

Друга класифікація на основі ступеня спільності розглядуваних теорій розрізняє глобальні концепції (політичний

реалізм і філософію історії) та часткові теоретичні конструкції (біхевіоризм). Серед останніх також називають теорію міжнародних акторів, теорію інтеграції, теорію міжнародних організацій, а також теорію стратегії, конфліктів і дослідження миру.

Політичний реалізм передбачає об'єктивну оцінку тих реальних фактів і процесів, які відбувалися в світі. Об'єктом дослідження є реальний світ, а головним суб'єктом – держава. Згідно з цією концепцією, сутність міжнародних відносин полягає у балансі сил на міжнародній арені.

Філософія історії, як одна з концепцій міжнародних відносин, займається проблемами сенсу історії розвитку міждержавних відносин, її закономірностями, основними напрямками її розвитку та історичним пізнанням.

У теорії міжнародних відносин основні принципи біхевіоризму запозичуються в 40 – 50-х роках ХХ століття, коли здійснювалися перші спроби дослідження міжнародних відносин, що ґрунтувалися на емпіричності сприйняття реальності.

Третя класифікація – на основі методу дослідження міжнародної проблематики – основну увагу приділяє традиційному та модерністському, або «науковому» напрямам в аналізі міжнародних відносин.

З другої половини ХХ століття формується модерністський напрям дослідження міжнародних відносин (представники: М. Каплан, Р. Роузкранс, Р. Снайдер, Х. Брук, Б. Сепін), який враховує не лише міждержавні відносини, а й неурядові громадські організації, приватні ініціативи та ін. «Модерністи» прагнуть використовувати формальні методи оцінювання та прогнозування, запозичивши їх з теорії ігор, теорії систем, теорії ймовірності тощо.

Традиціоналістський напрям (представники: Т. Морґентау, К. Томсон, У. Фокс, А. Вольферс, Р. Арон, С. Хофман) тлумачить сутність міжнародних відносин як взаємодію

держав через головний засіб їх реалізації – дипломатію. У межах цієї концепції міжнародні відносини розглядаються в контексті неодмінного суперництва, зумовленого природною схильністю суб'єктів політики до насильства та жагою влади.

Четверта класифікація – на основі ступеня важливості проблем теорії міжнародної політики – виділяє сучасні політичні теорії природи міжнародних відносин і концепції змісту сучасної міжнародної політики. Ця типологія характерна насамперед для представників політологічної науки.

П'ята класифікація – на основі низки комплексних критеріїв – розрізняє ряд підходів. Зокрема, Д. Коляр звертав увагу на класичну теорію «природного стану» (тобто політичний реалізм), теорію «міжнародного співтовариства» (або політичний ідеалізм), марксистську ідеологічну течію, англо-саксонську теорію і французьку школу міжнародних відносин. Французький соціолог М. Мерль основними напрямками в сучасній теорії міжнародних відносин вважає традиціоналістський (Г.Моргентау, Г.Кісінджер), англо-саксонський на основі біхевіоризму та функціоналізму (Д.Сінгер, Д.Істон), марксистський і неомарксистський (П.Суїзі, І.Валлерстайн).

Виділяють також інші чотири варіанти концепцій міжнародних відносин, беручи за основу територію й економічний потенціал як основний параметр визначення величини суб'єктів.

Перший варіант характеризує ситуацію, коли дві держави симетричні за своєю територією, але асиметричні, тобто відрізняються, за економічним потенціалом. Прикладом таких міжнародних взаємовідносин є відносини між Сполученими Штатами Америки та Канадою. За своєю територією ці дві країни майже однакові (територія США становить приблизно 9,5 млн. км², а Канади – приблизно 9,9 млн. км²). Щодо їх економічних потенціалів, то валовий національний продукт (ВНП) США більш як у 10 разів перевищує ВНП Канади.

Другий варіант демонструє зворотну залежність, коли країни є симетричними за своїм економічним потенціалом, але не зіставними за площею своєї території. Яскравим прикладом є порівняння Китаю та Італії. За своїм економічним потенціалом Італія близька до КНР, але при цьому її територія становить лише 3% від території Китаю.

Третій варіант являє собою тип симетричних відносин у чистому вигляді, коли дві країни зіставні і за своїм економічним потенціалом, і за територією. Прикладом такої ситуації можуть бути Італія і Велика Британія (територія Італії становить приблизно 301,2 тис. км², Великобританії – 244 тис. км²; ВВП на душу населення в Італії 27 тис. дол., Великобританії – 32 тис. дол. [4]).

Четвертий варіант є прикладом класичних асиметричних відносин. Він демонструє асиметричність відносин як за одним, так і за іншим параметром.

У той же час у формуванні сучасної концепції міжнародних відносин названі країни відіграють неоднакову роль у геополітичному вимірі. Зокрема Україна, незважаючи на наявність як внутрішньополітичних, так і економічних проблем, залишається одним з «провідних гравців» при формуванні та становленні сучасних концепцій міжнародних відносин. Вона лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника «США – ЄС – Росія». Контури цього трикутника ще не набули остаточних чітких обрисів, однак мало хто не відмічає значущу роль Української держави в їх остаточному визначенні. Україна є проміжним, санітарним кордоном, або буферною зоною, простором між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО та СНД [5].

Значення України в геополітичному вимірі сучасності при формуванні сучасних концепцій міжнародних відносин відмічав і З.Бжезинський, який стверджував, що

«...захід і особливо Сполучені Штати запізнилися визнати важливе, з точки зору геополітики, значення самостійної Української держави» [6].

Виходячи зі своєї унікальної ролі на Європейському континенті та позаблокового статусу, Україна буде найбільш зацікавленою стороною в тому, щоб максимально усунути будь-які антагонізми по лінії Схід – Захід у Європі, зокрема й успадковані від холодної війни. Така роль – більш природна для України. Її місія – не розділяти, а об'єднувати.

Нинішню світову ситуацію неможливо пояснити краще і простіше за відомого американського оглядача Фаріда Закарія: «Процеси, які зараз відбуваються у світі, – це не занепад країн Заходу, це підйом решти країн світу». Себто у світовій політиці наявний подвійний драйв, причому і перший, і другий – по висхідній. Проводячи вдалу, розумну зовнішню політику, позаблокова Україна може скористатися відразу з обох тенденцій – і з процвітання Заходу, і з «підйому решти». Це не чергова наша спроба перехитрити історію, не змінюючись зсередини. Це, радше, перший випадок, коли поява нової філософії зовнішньої політики України збіглася у часі з появою нової філософії міжнародних відносин. І якщо ми скористаємося з цього, аби модернізувати як саму Україну, так і її зовнішню політику, то це можуть бути двері до її нового, успішного і – для деяких політиків – неочікуваного, з погляду наших глибинних сподівань, майбутнього [7].

Незважаючи на те, що світ сьогодні складний і суперечливий, повний несправедливості, військових зіткнень, у ньому посилюються позитивні тенденції міжнародних відносин. Серед них можна виділити чотири основних взаємозв'язаних процеси. Це такі, як:

1. Деідеологізація міжнародних відносин, тобто їх звільнення від ідеологічних забобонів, які десятиріччя розділяли народи і держави на два ворогуючі табори. Міждержавні відносини, згідно з ідеологічними установками колишніх КПСР і СРСР, уявлялися як «арена непримиренної класової

боротьби». В результаті між народами сіялися підозрілість і страх, злість і ненависть. На зміну подібним примітивним підходам приходить розуміння природності того, що життя людства багатоманітне, і будь-яке суспільство має право вибрати собі тип життєвого устрою.

2. Перехід від конфронтації до партнерства і співпраці. Народи і держави, ще недавно розділені «залізною завісою», дедалі глибше усвідомлюють, що протиборство стає життєво небезпечним.

3. Розосередження влади у світовій політиці, тобто поступовий перехід цієї влади від однієї-двох «наддержав» до більш широкого кола країн.

4. Демократизація і гуманізація світової політики. Ці позитивні процеси розвиваються по чотирьох напрямках:

- сучасні демократичні, правові держави прагнуть збільшити відкритість своїх кордонів, забезпечити людям свободу пересування і в той же час їх безпеку і захищеність у будь-якій точці планети;
- дедалі більша частина світової спільноти погоджується з необхідністю так званого «людського виміру» політичних процесів;
- більш помітним стає значення етичних принципів у світовій політиці;
- розширення міжнародних відносин виявляється в поглибленні світової співпраці, збільшенні числа учасників міжнародних зв'язків.

У той же час сучасні міжнародні відносини характеризуються негативними тенденціями, які мають місце у світоустрої. Ці негативні тенденції проявляються в тому, що міжнародні відносини сповнені елементами:

- локальних міждержавних і етнополітичних конфліктів;
- політики агресії і силового тиску;
- міжнародного тероризму.

Розв'язання проблем світового співтовариства залежатиме від політики на міжнародній арені як окремих держав,

---

так і міжнародних організацій. Саме тому міжнародні відносини значною мірою визначають стан сучасного світу. Їх пріоритети зумовлені необхідністю вирішення спільних проблем, які стоять перед людством, та національними інтересами їх суб'єктів.

Отже, сучасний світ перебуває в перехідному, досить суперечливому періоді, коли тенденція до утвердження нового порядку, безпеки і мирного розвитку країн наштовхується на протидію тенденції до застосування силових засобів у політиці й відносинах з іншими державами. Прагнення людства до самозбереження повинно сприяти остаточній перемозі першої тенденції, гармонізувати політичне мислення світового співтовариства з новими реаліями.

В умовах діалектичних змін міждержавного та світового порядку ці прагнення людства мають потужну мотивацію, яка генерується об'єктивними умовами [8].

«Багатополярність, глобалізація та взаємозалежність визначають слабкість сучасного світу» [9], і тому слід пам'ятати, що будь-яка помилковість чи навіть неточність при визначенні відповідних пріоритетів держави можуть мати вкрай негативні для неї наслідки.

Література

1. Косолапов Н. Теория международных отношений: предмет анализа и предмет теории / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 11.
2. Цыганков П.А. Теория международных отношений / П.А.Цыганков – М., 2002. – С. 89-92.
3. Перепелиця Г. Теоретичні аспекти міждержавних відносин // Політика і час. – 2002. – №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.mdpu.org.ua/e-book/politologiya/eBook/modul_2/tema18.htm
4. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 роки): підруч. / Л.Ф.Гайдуков, В.Г.Кремень, Л.В.Губерський та ін. – К.: Либідь, 2001. – С.132.

-
5. Гальчинський А.С. Помаранчева революція і нова влада. / А.С.Гальчинський. – К.: Либідь, 2005. – С.263.
  6. Бжезинский Зб. Великая шахматная доска / Зб.Бжезинский. – Москва, 1999. – С.137.
  7. К.Грищенко. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики // Дзеркало тижня. – №27 (807). – 17липня – 6 серпня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/60748>
  8. Суліма Є.М. Глобалістика: підруч. / Є.М. Суліма, М.А. Шепелев. – К.: Вища школа, 2010. – С.281.
  9. Табачник Д.В. Мир без України? / Д.В.Табачник. – Харків: Фолио, 2009. – С.476.

Артёмов И.В. Сучасні концепції міжнародних відносин

У статті проаналізовано основні теоретичні концепції міжнародних відносин. Охарактеризована система і структура сучасних міжнародних відносин. Виділено основні групи їх класифікації.

Автор акцентує увагу на позитивних і негативних тенденціях сучасних міжнародних відносин. Окрема увага приділяється місцю України у процесі формування концепцій міжнародних відносин, зокрема виходячи з того, що вона лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника «США – ЄС – Росія».

Ключові слова: міжнародні відносини, типологія, багатополярна система міжнародних відносин, геополітика, світовий порядок.

Артёмов И.В. Современные концепции международных отношений

В статье проанализированы основные теоретические концепции международных отношений. Охарактеризованы система и структура современных международных отношений. Выделены основные группы их классификаций.

Автор акцентирует внимание на положительных и отрицательных тенденциях современных международных отношений. Отдельное внимание отводится месту Украины в процессе формирования концепций международных отношений, в частности исходя из того, что она расположена на

перекрестке разновекторных геополитических интересов в непосредственной зоне противоречивого стратегического треугольника "США - ЕС - Россия".

Ключевые слова: *международные отношения, типология, многополярная система международных отношений, геополитика, мировой порядок.*

Artyomov I. Modern concepts of international relations

The article analyses basic theoretical concepts of international relations. The system and structure of international relations are characterized. Main groups of its classifications are highlighted.

The author stress the attention on the positive and negative trends of modern international relations. Special attention is paid to the role of Ukraine in the process of formation of international relations concepts, particularly under the fact that it is situated at the crossing of diverse geopolitical interests in the immediate area of controversial strategic triangle "U.S. - EU - Russia".

Keywords: *international relations, typology, multipolar system of international relations, geopolitics, world order.*

(Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (історичні науки), №6 (241), березень 2012 р. – С. 5-11.)

ГНОСЕОЛОГІЯ КОНФЛІКТОГЕННИХ ЧИННИКІВ У СУЧАСНИХ РУМУНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

У пропонованій статті досліджується гносеологія конфліктогенних чинників у сучасних румунсько-українських відносинах через призму аналізу спільного історичного минулого двох держав. Зроблено акцент на викликах двостороннім відносинам на початку ХХІ століття. Дається огляд публікацій як українських, так і румунських ЗМІ, у яких висвітлюється зазначена проблематика.

Автор досліджує питання територіальних суперечок Румунії і України, зокрема що стосуються прикордонного Чорноморського шельфу та острова Зміїний, а також дає своє бачення рішень Міжнародного суду ООН щодо спірних морських територій двох держав.

Ключові слова: *конфліктогенний чинник, транскордонне співробітництво, кордон, континентальний шельф, двосторонні відносини.*

Артёмов И.В. Гносеология конфликтогенных факторов в современных румынско-украинских отношениях. В предлагаемой статье исследуется гносеология конфликтогенных факторов в современных румынско-украинских отношениях сквозь призму анализа общего исторического прошлого двух государств. Делается акцент на вызовах двусторонним отношениям в начале ХХІ столетия. Дается обзор публикаций как украинских, так и румынских СМИ, в которых освещается рассматриваемая проблематика.

Автор исследует вопрос территориальных споров Румынии и Украины, в частности касающихся пограничного Черноморского шельфа и острова Змеиный, излагает свое видение решений Международного суда ООН относительно спорных морских территорий двух государств.

Ключевые слова: *конфликтогенный фактор, трансграничное сотрудничество, граница, континентальный шельф, двусторонние отношения.*

Artyomov I.V. The gnoseology of conflict factors in modern Romanian and Ukrainian relations. The article investigates the

---

gnoseology of conflict factors in modern Romanian and Ukrainian relations in the light of the analysis of common historical past of the two countries. The challenges to bilateral relations at the beginning of the XXI century are emphasised. The publications of both Ukrainian and Romanian mass media, which highlight the studied problems are analysed.

The author investigates the issue of territorial disputes between Romania and Ukraine, particularly the border Black Sea shelf and Zmiyinyy Island, and provides an own vision of the decision of the International Court of Justice concerning disputed marine territories of both states.

Keywords: *conflict factor, cross-border cooperation, border, continental shelf, bilateral relations.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Оскільки Румунія посідає важливе місце у зовнішньополітичних відносинах з Україною, актуальність теми обумовлюється потребою вивчення та врахування досвіду співпраці у різних сферах та процесів, які відбуваються у зазначених країнах, що може бути корисним для вирішення існуючих проблем на сучасному етапі українсько-румунських відносин, а також з'ясування конфліктогенних чинників, які стримують їх розвиток.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Проблематиці особливостей румунсько-українського співробітництва, а також гносеології конфліктогенних чинників двосторонніх відносин присвячено чимало наукових розвідок. Це праці вітчизняних фахівців з проблематики співпраці у прикордонних регіонах, передусім З.С. Варналія [1], С.І. Устича [2; 3], О.С. Передрія [4], Н.А. Мікули [5], С.І. Мітряєвої [6], І.В. Артьомова [7] та ін. На високому методологічному рівні проблематика дослідження відображена у міжнародних збірниках наукових праць «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність» [8].

Важливе значення у дослідженні теми має **джерельна база**, яку становлять міжнародні, міжурядові та регіональні законодавчі і нормативні акти України і Румунії з основних питань взаємовідносин між державами.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі наукового аналізу визначити вплив конфліктогенних чинників на загальний стан розвитку транскордонного співробітництва між Румунією та Україною з урахуванням особливостей їх специфіки, а також з'ясувати основні механізми мінімізації існуючих проблем.

Виклад основного матеріалу. 8 січня 1992 року Румунія визнала суверенітет нової європейської держави – України. Ця подія стала початком формування нового етапу двосторонніх відносин сусідніх держав.

В основі формування зовнішньополітичних пріоритетів України і Румунії – історичні реалії дружби двох народів, які формувались протягом віків, починаючи з часів Київської Русі.

Слід зазначити, що ґносеологія конфліктогенних чинників у сучасних румунсько-українських взаємовідносинах бере свій початок із історичного минулого обох держав, регіони яких входили до адміністративно-територіальних одиниць інших держав.

Румунські повіти Марамуреш та Сату-Маре двічі входили до складу Угорщини та по одному разу до Австро-Угорщини й Австрії. Закарпатська область України входила два рази до Угорщини, по одному разу до Австро-Угорщини, Австрії, Чехословаччини, СРСР з 1946 року; нині у складі незалежної України.

Характерною особливістю цих відносин є те, що у прикордонних регіонах обох держав проживають і співпрацюють представники різних етнічних національних меншин, у тому числі українці в Румунії та румуни в Україні.

Посткомуністичні трансформації румунського суспільства та румунської влади не призвели до одужання від націоналістичної нетолерантності. Це проявляється у висуванні територіальних претензій до України радикальними політичними силами сусідньої держави, що вбачають у цьому

дійовий чинник боротьби за владу. Нормальному розвитку міждержавних відносин завдає політичної шкоди активна тенденційна експлуатація двозначної політики офіційного Бухареста щодо деяких питань історії, передусім – національно-територіальної належності північної частини Буковини, Герцаївського краю, колишніх Хотинського, Акерманського, Ізмаїльського повітів Бессарабії, о.Зміїний та морських кордонів на р. Дунай.

Цікавими, на нашу думку, є дані моніторингу характерних тем публікацій у ЗМІ з приводу територіальних претензій Румунії та України. У період 1991-2008 рр. на сторінках ЗМІ України та Румунії були опубліковані 392 статті різноманітного характеру та 205 – в INTERNET-виданнях. Аналіз статей та інших публікацій в українських виданнях «Політична думка», «Право України», «Політика і час», «Сьогодні», «Дипломатичний світ», «Голос України», «Дзеркало тижня», «Влада і політика», «Урядовий кур'єр» дозволяє підсумувати, що за вказаний період на сторінках українських ЗМІ вміщено:

- з територіальних питань – 175 статей;
- з питань, пов'язаних з оцінкою відносин, – 160 статей;
- з культурних питань – 115 статей;
- з питань історичного характеру – 112 статей;
- з економічних питань – 130 статей.

У румунських виданнях: «Cronica Romania», «Strada Mihaileanu», «Romania Update», «Arcasul», «Gardianul», «FLUX», «Ziua», «Evinementul» публікуються статті, присвячені питанням історичного характеру, які домінують на сторінках румунської преси. Робиться наголос на так званій історичній спадщині, коли згадуються територіальні суперечки. Загалом опубліковано:

- з територіальних питань – 132 статті;
- з питань, пов'язаних з оцінкою відносин – 128 статей;
- з культурних питань інформація в румунських ЗМІ практично відсутня;
- з економічних питань – 57 статей, робиться наголос на нафтовому потенціалі земель континентального шельфу.

Як можна побачити, виходячи лише з кількості статей, українські ЗМІ приділяють більшу увагу питанням налагодження і вдосконалення двосторонніх відносин, ніж румунські. На сторінках румунської преси одна і та ж інформація суттєво відрізняється від українських видань, часто використовуються дані, вирвані з контексту, які можна подати у вигляді, вигідному румунській стороні.

Останнім часом румунська преса мусує тезу про те, що українсько-румунські кордони начебто не гарантовані міжнародними договорами і тому можуть бути переглянуті. Мотивується це тим, що Україна на той час, коли були підписані ці документи, мовляв, не була суб'єктом міжнародного права і не брала участі у їх підписанні.

Саме територіальні питання затримують розробку і підписання двостороннього політичного договору між Україною і Румунією. Вже протягом кількох років ведуться переговори щодо підписання цього документа, але й досі не досягнуто зближення позицій обох сторін.

Румунія продовжує наполягати на включенні до преамбули Договору положення про засудження політичних наслідків таємного Протоколу від 23 серпня 1939 р. Бухарест не погоджується на включення статті щодо відмови від будь-яких територіальних претензій обох сторін. Румунські намагання перегляду кордонів не зустрічають жодної підтримки в Європі. На цьому тлі симптоматичними були марні спроби Румунії загальмувати входження України до Ради Європи.

Слід зазначити, що взаємини між двома країнами у попередні роки склалися непросто. Найбільш складним вважається питання державного кордону між двома країнами. Він встановлений Паризьким мирним договором від 10 лютого 1947 р. таким, яким був станом на 1 січня 1941 р. (кордони, які утворилися після приєднання до Радянського Союзу Бессарабії, північної частини Буковини та Герцаївського краю згідно з радянсько-румунською угодою від 28 червня 1940 року).

Відповідно до згаданого договору 4 лютого 1948 р. був підписаний Протокол стосовно уточнення проходження лінії державного кордону між Румунською Народною Республікою та Союзом Радянських Соціалістичних Республік, а 23 травня цього ж року – протокол, яким острів Зміїний був повернутий Радянському Союзові Румунською Народною Республікою і включений до складу Союзу РСР.

За результатами роботи змішаної демаркаційної комісії 27 вересня 1949р. підписано Акт про демаркацію та Протокол-опис проходження лінії радянсько-румунського державного кордону. В Бухаресті 27 лютого 1961 р. підписано Договір про режим радянсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань.

Надзвичайно актуальною проблема кордонів стала одразу після повалення комуністичного режиму в Румунії та здобуття Україною незалежності. У 1996 р. Румунія денонсувала протокол 1948 р., який передбачав перехід острова Зміїний до складу СРСР [9].

Проблема острова Зміїний не тільки суперечила Гельсінському акту 1975 р., але і гальмувала процес вироблення і підписання українсько-румунського Договору про дружбу і співробітництво, який врешті-решт був підписаний 2 червня 1997 р. у румунському місті Констанца. Процедура його ратифікації румунською стороною була завершена 8 липня 1997 року, українською – 17 липня, і він набрав чинності 22 жовтня того ж року.

Позиції України та Румунії щодо о. Зміїний

Позиція Румунії:

1. З 1949 р. між СРСР і Румунією існувала домовленість про обмеження належних Україні морських просторів 12-ма милями територіальних вод навколо острова Зміїний. (Насправді жодного доказу цього нема).

2. Острів Зміїний – скеля, а Україна, розвиваючи інфраструктуру, змінювала його юридичний статус. За міжна-

---

родним правом, на відміну від острова, скеля не має права на континентальний шельф і виключну економічну зону. Тому Зміїний треба ігнорувати при проведенні лінії, що розмежовуватиме виключні економічні зони та континентальний шельф сторін.

3. При делімітації слід враховувати румунську Сулинську дамбу (хоч це не природне, а штучне утворення), але проігнорувати значну частину узбережжя України від Одеси до мису Тарханкут (Крим) завдовжки майже 630 км. Отже, до Румунії має додатково відійти кілька тисяч квадратних кілометрів шельфу.

4. Бухарест переконував, що Зміїний має відійти румунській стороні, оскільки Україні дістався у спадок від СРСР, який колись забрав острів у Румунії за пактом Ріббентропа-Молотова в 1939 р. [10]. Його статус як острова, придатного для проживання і використання в народногосподарських цілях, не підтверджено (а саме це твердження обстоює Київ). Бухарест вважає острів Зміїний скелею, непридатною для проживання та ведення сільського господарства.

Суперечка не привертала б уваги, якби не дві причини. По-перше, міжнародним законодавством передбачено право островів на континентальний шельф. Оскільки Зміїний знаходиться неподалік берегів Румунії, його континентальний шельф перетинається з румунським. По-друге, геологи цілком обґрунтовано вважають цей район Чорного моря багатим на поклади газу і нафти високої якості. Їх обсяги оцінюються в 10 млрд м³ та 10 млрд т відповідно.

Позиція України:

1. Зміїний – це прибережний острів, а не скеля. Він має враховуватися при визначенні лінії розмежування, бо становить невід’ємну частину загального географічного контексту зони делімітації, репрезентуючи фасад усього українського узбережжя. Острів Зміїний – створена природою частка суші з політичною, економічною, культурною історією в кілька тисяч років. Перша згадка про нього з’явилася у писемних джерелах кінця VII ст. до н. е. – під назвою Левке

(Білий), котру взяло існуюче нині селище. Суліна – штучна дамба, побудована наприкінці XIX ст., а Сакалін – незаселена піщана коса, котру протягом останніх століть постійно затоплювало і розмивало.

2. У міжнародній практиці делімітації основну вагу мають конфігурація узбережжя і протяжність берегових ліній. Узбережжя України в кілька разів довше за узбережжя Румунії. За наявними трьома методами оцінки співвідношення довжини узбережжя отримали пропорції – 5.2:1; 4.1:1; 3.7:1 – на користь України. Це впливає на проведення лінії делімітації.

3. Відповідно до мирного договору 1947 р. Румунія та СРСР підписали у 1948 р. протокол, де уточнили проходження лінії радянсько-румунського державного кордону, нині – українсько-румунського. Положення протоколу повторені в радянсько-румунських договорах про державний кордон 1949 р. та про режим державного кордону 1961 р. Свого часу їх ратифікував румунський парламент.

Відомо, що керівництво Румунії висловило думку про те, що договір відповідає європейським стандартам та дозволяє Румунії «виконати умови західноєвропейських партнерів щодо забезпечення безпеки східного кордону...» [11].

Питання делімітації залишалося невирішеним з 1997 року, коли був підписаний базовий політичний договір між Румунією та Україною. 6 вересня 2004 року Румунією було передано питання про делімітацію континентального шельфу та виключні економічні зони між двома країнами на розгляд Міжнародного суду ООН.

Рішення Гаазького суду та його наслідки для України

Міжнародний суд ООН у Гаазі (Нідерланди) виніс рішення щодо територіального спору України та Румунії з делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон цих країн у Чорному морі, а також двосторонніх претензій на острів Зміїний, де за прогнозами знаходяться чималі запаси нафти та газу.

Суд одностайним рішенням не погодився з доводами жодної зі сторін та самостійно провів кордон економічних зон названих держав. При цьому була врахована позиція України, що Зміїний є островом, але це не враховувалося при делімітації морського шельфу, оскільки він дуже віддалений від берега. Нова лінія враховує невелику територію навколо Зміїного, а далі проходить між берегом Румунії протяжністю 248 км та українським узбережжям довжиною 705 км.

У Румунії вважають, що суд прийняв справедливе рішення, яке може сприяти налагодженню стосунків між країнами, в тому числі у сфері співробітництва в організації видобутку нафти та газу на Чорноморському шельфі.

Завершення судового спору та рішення Міжнародного суду ООН стосовно острова Зміїний дає широкі можливості для розвитку та поглиблення українсько-румунського співробітництва, на чому було наголошено в Міністерстві закордонних справ України.

З іншого боку, опозиційні політичні сили вважають, що рішення Гаазького суду є програшем України, оскільки вона втратила 14 тис.кв.м території, де розвідано лише 10 млн тонн нафти та 10 млрд кубометрів газу. Не виключено, що в територіальній суперечці двох країн з цього питання лежать чийсь особисті інтереси, які реалізуються за рахунок національних.

Міжнародний інститут політичної експертизи оцінив рішення з питання острова Зміїний як провал української дипломатії. Українська сторона мала всі підстави не брати участі в цьому арбітражі, оскільки всі питання вже врегульовані міжнародними договорами.

Аналізуючи результати вирішення питання про розмежування континентального шельфу та долю острова Зміїний, слід визнати, що остаточний вердикт було оголошено 3 лютого 2009 р. Міжнародний суд ООН у Гаазі визначив лінію делімітації континентального шельфу та виключних

економічних зон між Україною і Румунією, назвав координати точок її проходження у північно-західній частині Чорного моря. Тобто розмежовано морські простори, що перебувають поза державними територіями обох країн.

Рішення Міжнародного суду ООН щодо лінії розмежування морських просторів не відповідало запитним позиціям ні України, ні Румунії. Що стосується спірного району (менше 13 тис. кв. км), то приблизно 25 % його відійшло Україні, а 75 % – Румунії. Проте в районі делімітації (більше 75 тис. кв. км) Україні дісталася зона удвічі більша, ніж Румунії. Його розподілено у співвідношенні 2,1 до 1 на користь України.

У той же час, визнавши Зміїний островом, Міжнародний суд проігнорував претензії Румунії. Лінія розмежування морських просторів, яку провів суд, збігається з тією, яку 1987 р. пропонував румунській стороні Радянський Союз.

До речі, на шельфі, що розподілено, перспективні запаси вуглеводів оцінено так: в українській частині знаходиться до 800 млрд. метрів кубічних газу, до 52 млн. тонн нафти; у румунській – відповідно до 70 млрд. кубічних метрів і до 12 млн. тонн. У спірній зоні на українську частину припало 21 розвідане родовище (128 млрд. кубічних метрів газу), на румунську – 4 (26 млрд. кубічних метрів газу).

Це рішення сприяє усуненню серйозного конфліктного фактора у взаємовідносинах України і Румунії та дозволяє їм сконцентруватися на проблемах стабільності в Чорноморському регіоні, позаяк обидві країни сповідують спільну культуру безпеки.

Висновки. Узагальнюючи викладені аргументи, що впливають на формування українсько-румунських взаємовідносин, зазначимо, що перешкодою на їх шляху були такі чинники:

1. Українсько-румунський політичний діалог у попередні роки спирався лише на зусилля президентів країн у межах регіонального співробітництва. Він не збагачувався

співпрацею на рівні урядів, міністерств, парламентарів, політичних партій.

2. Позитивна динаміка у розвитку українсько-румунських відносин час від часу втрачалася. Ініціатива формування клімату переходила до політичних сил, не налаштованих на нормалізацію відносин. У результаті цього політична воля, необхідна для прийняття рішень, спрямованих на подолання проблем, нерідко ставала заручником негативних стереотипів.

3. Визначальну роль у досягненні двосторонніх угод відігравали переважно зовнішні, а не внутрішні чинники, що призводило до деформації розуміння суспільством укладених угод, сприйняття їх як вимушених.

4. Недостатня інформаційна відкритість власних проєктів, результатів промислової діяльності у районах перетину економічних інтересів призводила до нагнітання підозрливості, формування джерел напруги і нестабільності в регіоні. Кожне таке загострення дедалі більше розділяло Україну і Румунію, щоразу перетворювалось на складну для подолання політичну прірву.

Зауважимо, що проблемні питання, які впливають на формування конфліктогенних чинників у двосторонніх відносинах Румунії та України, потребують подальшого дослідження й узагальнення.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Вступ, Розділи 1,2,4,11,12,15, Висновки // Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред. З.С.Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С. 17-23, 25-67, 67-96, 155-196, 351-455, 560-602.
2. Устич С.І. Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам: Комплексне дослідження / С.І.Устич. – Ужгород: Карпати, 2007. – 240 с.
3. Устич С.І. Кордони. Війна та мир в долі сучасного світу. Тріада життя чи колапсу: монографія / С.І.Устич. – Ужгород: Карпати, 2010. – 328 с.
4. Передрій О.С. Транскордонне співробітництво як авангардна форма новітніх відносин Сходу і Заходу

-
- / О.С.Передрій // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. конф. (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.); відп. ред. І.В.Артюмов. – Ужгород: Ліра, 2007. – С.240-245.
5. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія [Електронний ресурс] / Н.А.Мікула; ІРД НАН України, Львів, 2004. – 395 с. – Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/publ/book/book-mikula-2004/index.php>
  6. Мітряєва С.І. Малий прикордонний рух як реальна альтернатива новій «залізній завісі» / С.І.Мітряєва // Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: зб. наук. пр. за матеріалами наук.-практ. конф. (м.Ужгород, 29-30 листопада 2007 р.); відп. ред. І.В.Артюмов. – Ужгород: Ліра, 2008. – С.290-301.
  7. Артюмов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія / І.В.Артюмов. – Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 13).
  8. Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність: збірник наукових праць/ Ред. кол.: І.І.Вовканич (голова), І.Л.Горват, В.Чубота та ін. – Ужгород – Сату-Маре, 2011. – 577 с.
  9. Кіш Є. Політико-правові засади українсько-угорського кордону в контексті розширення ЄС / Є.Кіш // Людина і політика. – 2003. – №6 (30). – С.15-21.
  10. Шемякін О.М. Острів Зміїний: проблеми делімітації морських просторів / О.М.Шемякін // Правова держава. Вип. 16 – К: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – С. 473 – 480.
  11. Політична історія України ХХ ст.: у 6-ти томах. – Т.6: Від тоталітаризму до демократії(1945-2002 рр.)/ В.П.Андрущенко, В.К. Барон, О.Д. Бойко та ін. – К:Генеза, 2003. – С. 331.

(Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки, №10 (235), 2012 р. – С.10-14.)

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ЄДИНИЙ «СТАРИЙ СВІТ»: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті зроблено огляд історичних поглядів на «єдиний світ». Досліджено основні етапи історії, пов'язані зі спробами об'єднати Європу – від Карла Великого і до створення Європейського Союзу. Визначено місце України у сучасному геополітичному просторі.

Ключові слова: об'єднана Європа, інтеграція, Європейський Союз, західноєвропейська інтеграція.

И.В.Артёмов. Эволюция взглядов на единый «старый мир»: исторический обзор. В статье сделан обзор исторических взглядов на «единый мир». Исследованы основные этапы истории, связанные с попытками объединить европу – от Карла Великого к созданию Европейского Союза. Определено место Украины в современном геополитическом пространстве.

Ключевые слова: объединенная Европа, интеграция, Европейский Союз, западноевропейская интеграция.

Постановка проблеми. Ідея об'єднання Європи має глибоке коріння в історії континенту. Вона існувала в найрізноманітніших формах – починаючи від монархічного, дворянсько-аристократичного пан'європейства до марксистської тези «Об'єднаних штатів Європи» та демократичної ідеї створення «Сполучених штатів Європи» як федерації народів Західної Європи [1, с. 5-16]. Протягом тривалого часу філософи, вчені, політики приділяли значну увагу проблемі створення політично єдиної Європи. Першим поштовхом до утворення єдиної європейської спільноти було прагнення зберегти мир і злагоду на континенті. Видатні мислителі Середньовіччя і Нового часу в своїх проєктах пропонували різні механізми реалізації цієї ідеї – від створення єдиного органу, який координував би Європейську спільноту, до союзу монарха і народу або створення на європейському континенті авторитарного режиму.

Проблема еволюції історичних поглядів на єдиний світ залишається актуальною і сьогодні. Дослідження

цього питання необхідне для розуміння процесів, що відбуваються в європейській спільноті, та шляхів мінімізації негативів, які мають місце в інтегрованих анклавах держав.

Дослідженню проблематики розвитку європейських інтеграційних процесів присвячені праці Б.Балласа, Р.Дарендорфа, Л.Ліндберга, А.Моравчика, П.Тейлора та ін. Детально досліджували європейські інтеграційні процеси, їх розвиток і засади створення Європейського Союзу такі вітчизняні науковці, як В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко, М.М. Білоусов, Л.Ф. Гайдуков, С.В. Віднянський та інші.

Мета дослідження – історичний огляд поглядів на єдиний світ.

Виклад основного матеріалу. Першим «об'єднувачем» Європи вважають франкського короля Карла Великого, який у 800 р. був коронований імператором Римської імперії. Проте його імперія, кордони якої приблизно збігалися з кордонами Європейського співтовариства в складі перших шести держав, виявилася недовговічною й розпалася після смерті її творця.

Німецький король Оттон I в 962 р. створив Священну Римську імперію, що проіснувала до 1806 р. Основною ціллю Священної Римської імперії було об'єднання всіх католиків, що живуть у Європі.

Епоха Відродження ознаменувала початок ослаблення і стагнації Священної Римської імперії. Німець Е.Д'адмонт виступав за створення в Європі єдиної імперії на чолі з одним монархом, заснованої на єдиному імперському законі, як це було в часи Стародавнього Риму. Великий італійський поет Данте мріяв про державотворення, засноване на добровільному підпорядкуванні людей волі правителя, джерелом влади якого є воля Господа Бога, а не римського первосвященника. Верховний правитель повинен був управляти Європою, спираючись на свого роду федерацію держав, які йому підкорялися.

Серед публікацій з проблематики, що розглядається, слід також відмітити роботи П.Дюбуа, Е.Роттердамського, Н.Макіавеллі, Я.Коменського та інших видатних мислителів Середніх віків. Так, у 1306 р. французький юрист П.Дюбуа розробив план «Повернення святої землі», в якому домінувала ідея утворення в Європі «Християнської Республіки», мета якої – підтримувати мирне співіснування християнських держав у спільній боротьбі проти мусульман. На думку сучасних російських дослідників (С.Кашкін), ця пропозиція П.Дюбуа є першим в історії проектом реалізації ідеї перетворення Європи національних держав на цілісну федерацію, що забезпечує мир та безпеку на континенті.

Відомим проектом об'єднання феодальної Європи був договір «Про союз і конфедерацію» між королем Людовиком XI, королем Богемії Іржі та Радою Венеції для протистояння туркам. Автор документа король Чехії Іржі Подебрад не лише закликав європейські монархії об'єднатися, але й пропонував скликати сейм з представників 16 королівств, який мав грати роль арбітражного суду у вирішенні конфліктів та забезпечувати спільну боротьбу проти турків.

Ідеї інтегрування держав Європи були розвинуті у Великому плані герцога де Сюллі, «міністра-мрійника» часів французького короля Генріха IV Бурбона. Де Сюллі закликав створити єдиний сенат і європейську армію.

Ян А.Коменський розглядав удосконалення людської натури, створення принципово нових релігій, філософії й політики, заснованих на законах простоти й добровільності, як засоби знищення війни і створення спра-ведливого європейського устрою.

В.Пен, майбутній засновник американського штату Пенсильванія, який мав англо-голландське походження, в роботі «Есе по сучасному та май-бутньому миру в Європі» (1693 р.) закликав покінчити з «мозаїкою» в Європі та скликати загальноєвропейський парламент.

Відомий німецький філософ І.Кант вважав, що мир у суспільстві потрібно «встановлювати», зокрема шляхом підписання договорів між державами. Такі договори мали бути закріплені союзом між народами.

Ідею об'єднаної Європи підтримував також Наполеон Бонапарт, проте дещо в інших цілях. Так, насильно об'єднавши більшу частину Європи під своєю владою, він мав намір створити європейську конфедерацію під егідою «великої Франції» на чолі з імператором [4, с. 62-63].

Загалом спроби об'єднання Європи спостерігались протягом одинадцяти з половиною століть, але не дали результату не тому, що в їх основі були невдалі плани, а тому, що для цього не існувало необхідних об'єктивних передумов, які склалися лише в кінці 40-х років ХХ ст. У першій половині ХХ ст. Європа двічі ставала центром світових конфліктів, у які було втягнуто 30 держав. Вона завершила Другу світову війну знекровленою, втративши до 50 млн. загиблими і померлими, що в 4 рази перевищувало аналогічні втрати за роки Першої світової війни і становило три чверті людських втрат за роки Другої світової війни.

Наслідки Першої та Другої світових війн і стали тими об'єктивними передумовами, на основі яких сформувалися необхідні сприятливі умови для інтеграції держав європейського континенту. В.Шемятенков виділяє такі найбільш суттєві з них [7, с. 26-27]:

1. Протиріччя між приватною власністю, створенням і руйнуванням досягли апогею у роки Другої світової війни.

2. Корінні зміни відбулися в зростанні потенціалу приватної власності і капіталістичного способу виробництва загалом. Ще до Другої світової війни мережа національних ринків стала дуже тісною для зростаючого потенціалу виробничих сил. Їх подальше зростання вимагало всебічної інтернаціоналізації виробництва і капіталу, які стримувались національними обмеженнями ринків, протекціоніст-

---

ською політикою держав. Все це приводило до загострення політичного та економічного протистояння.

3. Після закінчення Другої світової війни завершився процес становлення західноєвропейської політичної демократії. На зміну класовій боротьбі прийшла громадянська солідарність, яка стала одним із чинників зростання благополуччя населення європейських країн.

4. Потужним фактором об'єднання західноєвропейських народів був страх перед радянською військовою загрозою.

Саме після закінчення Другої світової війни перед західноєвропейськими країнами постало питання про майбутнє Європи. Тому небезпідставно науковці вважають цей період початком європейської інтеграції.

Відомий американський політолог З.Бжезинський звертає увагу на кілька основних причин, що спонукали європейські країни до активізації інтеграційних процесів після Другої світової війни. Це, зокрема [4, с. 70-80]: пам'ять про дві руйнівні світові війни; прагнення економічного відродження; небезпека з боку СРСР.

Питання про створення федерації західноєвропейських держав не порушувалося до 1947 р. Така ситуація була зумовлена небажанням європейських політиків викликати занепокоєння Радянського Союзу та порушити колективну безпеку на світовому рівні. Незважаючи на це, активізувалася діяльність численних європейських рухів [3, с. 78-117].

Європейські рухи надали імпульс початку євроінтеграційних процесів і ініціювали скликання Гаазького конгресу. Основним підсумком Конгресу було прийняття «Звернення до європейців», яке визначило програму дій, спрямованих на об'єднання Європи, а також створення Ради Європи. Однак перша спроба європейської інтеграції обмежилася суто заснуванням політичних інституцій, які мали обмежене коло повноважень.

Біля витоків сучасної західноєвропейської інтеграції були видатні особистості, які ввійшли в історію як «батьки Європи». Серед них У.Черчілль, Ж.Монне, Р.Шуман, К.Аденауер та А.де Гаспері. Саме вони надали імпульс євроінтеграційним процесам, започаткувавши проект, який змінив курс історії Європи, визначивши цим самим зміст і напрями європейського будівництва.

Так, наприклад, У.Черчілль у 1946 році у своїй промові у Цюріху висунув ідею створення Сполучених Штатів Європи для боротьби з державами комуністичного блоку під час «холодної війни». Першим кроком до цього мало стати утворення Ради Європи. Черчілль висловлювався за союз усіх європейських країн під керівництвом Франції та Німеччини, застерігаючи водночас, що його країна не інтегруватиметься в цей союз, а візьме на себе роль спостерігача.

Послідовником Черчілля був Жан Монне, який був одним з ініціаторів Декларації Р.Шумана (1950 р.), а також Європейського оборонного співтовариства і Спільного ринку. Він виступав за прискорення процесу європейської інтеграції і заснував Комітет дії за Сполучені Штати Європи. Сутність пропозицій Ж.Монне полягала у передачі національними державами частини свого суверенітету наднаціональній інтеграційній групі.

Конрад Аденауер – німецький політичний діяч – дотримувався федералістських поглядів на майбутній устрій інтегрованої Європи. Він підтримав інтеграцію Німеччини до Західної Європи й політику генерала Ш. де Голля в 1963 р., щоб не зашкодити процесу зближення Франції та Німеччини.

Італійський політик А.де Гаспері представляв католиків Італії у європейському русі, обстоюючи разом з Ж.Монне, Р.Шуманом та Л.Ерхардом ідею федеративного устрою Європи. З цією метою погодився на участь Італії у плані Маршалла й Раді Європи, а також підписав Північноатлантичний пакт.

Європейська інтеграція є наочним прикладом вертикальної інтеграції, яка має кілька аспектів: економічний,

---

політичний, військовий. Вона активно розвивається з початку 50-х років.

Перехід від простого міжнародного європейського співробітництва до справжнього наднаціонального співтовариства розпочався 9 травня 1950 р., коли Р.Шуман виступив з ініціативою, оприлюднивши план, розроблений Ж.Монне, щодо створення галузевого об'єднання шести країн (Франції, ФРН, Італії і країн Бенілюксу) в Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Новизною цього об'єднання було створення європейського органу управління, незалежного від урядів країн.

Наступним кроком стало підписання Римського договору і створення 25 березня 1957 р. Європейського Економічного Співтовариства («Спільний ринок») та Європейського співтовариства по атомній енергетиці, або «Євроатом».

У другій половині 60-х років відбувається об'єднання структур ЄОВС, ЄЕС, Євроатому з метою створення єдиних органів (Ради, Комісій, Суду тощо). У результаті утворилася єдина структура інститутів, що забезпечують розвиток європейської інтеграції. У 1968 р. формується єдиний митний союз.

Процес становлення ЄЕС був тривалим і супроводжувався кризовими явищами, викликаними структурними змінами в економіках країн, процесом напрацювання системи інтеграції.

Було чимало й противників ЄЕС. Так, у 1960 р. на противагу «Спільному ринку» Великобританія утворила Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ), до якої увійшли Великобританія, Швеція, Норвегія, Данія, Швейцарія, Австрія і Португалія.

У 60-ті роки між ЄЕС і ЄАВТ розгорнулася гостра конкурентна боротьба, в якій ЄЕС отримало беззаперечну перемогу. В результаті цього ЄАВТ розпалась, а її члени почали переходити до ЄЕС. Першою з них була саме Великобританія.

Переломним моментом розвитку західноєвропейської інтеграції стало підписання Єдиного європейського акту, який вступив в дію 1 липня 1987 р. На його основі була розроблена і втілена програма створення Єдиного внутрішнього ринку.

Чи не найважливішою історичною віхою у розвитку інтеграції стало підписання Маастрихтського договору, який набрав чинності 1 листопада 1993 р. Відповідно до цього договору був створений Європейський Союз.

Поступово у Європейських Співтовариствах втілювалася нова філософія інтеграції. Була створена еволюційна система, яка давала Співтовариству можливість поступово відходити від концепції традиційної міжнародної організації, набуваючи конфедеративних і федеративних рис, але не трансформуючись при цьому у державне утворення.

Отже, інтеграція, зокрема західноєвропейська, є унікальним явищем у світовій політиці й економіці. Завдяки їй народам Західної Європи вдалося усунути матеріальні основи воєн між державами, а також розширити межі національних народногосподарських комплексів і створити сприятливі умови для інтернаціоналізації економічної діяльності.

Інтеграція стала можливою завдяки тому, що до середини ХХ ст. у цій частині світу склалися необхідні передумови [7, с. 24-46].

Ідейні передумови інтеграції сформувалися в руслі так званої «європейської ідеї». Серед авторів проєктів були найбільш відомі представники європейської суспільної думки й культури.

Матеріальні передумови інтеграції склалися в ході соціально-економічного розвитку протягом всієї двотисячолітньої історії Західної Європи. Це, зокрема, раціоналістичний індивідуалізм, особиста воля, верховенство закону, рівність всіх громадян перед законом, капіталізм, політична демократія тощо.

Висновки. Проаналізувавши історію європейської інтеграції можна зробити висновок, що відправною її точкою стало створення інтеграційних інструментів – загального закону, загальних інститутів і загальної політики. У результаті напруженого й тривалого інтеграційного будівництва з'явилися самостійні, об'єктивно існуючі й стійкі структурні елементи.

Першим таким елементом був митний союз. Другим – Єдиний внутрішній ринок. Третім елементом став Економічний і валютний союз. У цей час основні зусилля інтеграційних інститутів і держав-членів ЄС спрямовані на створення четвертого елемента – єдиного громадянства Європейського Союзу і єдиного простору волі, безпеки й справедливості.

Вислів «від здатності Європи до об'єднання залежать відповіді на важливі питання – розчиниться Європа у світовому процесі глобалізації чи виживе і поверне собі вагому роль у світовій політиці; буде вона «американізована», «ісламізована» «китаєзована» у стратегічній перспективі чи стане могутнім, самостійним і впливовим центром у майбутньому багатополюсному світі» [6, с. 304] набуває особливого значення в сучасних умовах.

Однак становлення об'єднаної Європи стикається із серйозними проблемами. З одного боку, запровадження на межі ХХІ ст. спільної грошової одиниці «євро» стало матеріальним символом успішності процесу європейської інтеграції. Однак монетарний союз не може автоматично зблизити рівні економічного розвитку багатих та бідніших країн-членів ЄС. Внаслідок цього економічного дисбалансу в Євросоюзі зберігаються серйозні протиріччя, які мають тенденцію до посилення в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. З іншого боку, найближчим часом навряд чи можливо вирішити питання гармонійної взаємодії між принципами національного суверенітету та розширенням повноважень наднаціональних органів влади Європейського Союзу [1, с. 377].

І останнє, одна з визначальних тенденцій світового розвитку – зрушення у балансі сил на світовій арені. Конкуренцію Сполученим Штатам уже найближчим часом становитимуть

Китай, Індія, Бразилія і Росія. Сьогодні кожна з цих країн прагне посісти належне місце у глобальній політиці, економіці та фінансовій системі. Для цього є всі передумови. Золотовалютні запаси Китаю перевершують трильйон доларів, промислове виробництво, попри глобальну кризу, продовжує розвиватися високими темпами. Не менш вражаючі досягнення демонструє Індія, що робить акцент на розвиток сектору високих технологій. За прогнозами західних експертів, у тому числі й американських, до 2025 року Пекін і Делі за своїм економічним розвитком вийдуть на друге й четверте місця на планеті, а сукупний національний дохід країн так званої групи BRIC (Бразилія, Росія, Індія, Китай) за темпами зростання удвічі перевищить такий самий показник країн групи G7.

Набирають сили й інші держави. Безліч регіональних чинників, здатних впливати на міжнародну обстановку, простежуються в Латинській Америці (Аргентина, Венесуела, Мексика та Чилі), на Близькому Сході (Єгипет, Ізраїль, Іран, Саудівська Аравія), у Південній Азії (Пакистан), у Східній Азії та Океанії (Австралія, Індонезія і Південна Корея). До центрів сил, що формуються, можна зарахувати й численні світові та регіональні організації.

Усі вони не приховують своїх амбіцій і бажання впливати на світову політику. В таких умовах ідея однополярного світового порядку, проголошена в Проекті нового американського століття, стає неспроможною і більше не може слугувати головним орієнтиром розвитку глобальної політики та економіки. У світовій політиці настає епоха багатополярності [2]. Свій колишній вплив поступово втрачає навіть система ООН – дедалі частіше її провідні країни-члени демонструють серйозні розбіжності у питаннях вирішення регіональних та світових проблем.

В умовах формування глобалізаційних міждержавних взаємовідносин існують проблеми самоідентифікації країн, що претендують на успішний та стабільний розвиток в нових умовах.

Глобальна цивілізаційна конкуренція, в яку об'єктивно «втягнута» і Україна, вимагає нових форм і методів самоутвердження в геополітично глобальному вимірі.

Серед першочергових стратегій, що стоять перед Україною, на думку Є.М. Суліми, є реалізація цивілізаційних інтересів держави, необхідною умовою якої є можливість і здатність самостійно вирішувати внутрішні завдання, забезпечувати у взаємодії з іншими державами своєї цивілізації внутрішню й міжцивілізаційну стабільність, незалежно від намірів і позицій іншополітичних держав і їх співтовариств. Забезпечення цивілізаційної безпеки держави є обов'язковою умовою ефективного захисту її життєво важливих інтересів [5].

Список використаних джерел

1. Віднянський С. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. Віднянський, А. Мартинов. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 395 с.
2. Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 31. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/57683>
3. Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В. Копійка, Т. Шинкаренко; за ред. Л. Губерського. – К.: Знання, 2009. – 751 с.
4. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: навч. посіб. / за заг. ред. В. Горбуліна. – К.: ДП “НВЦ “Євроатлантикінформ”, 2006. – 416 с.
5. Суліма Є.М. Глобалістика: підручник / Є.М. Суліма, М.А. Шепелев. – К.: Вища школа, 2010. – 544 с. – С.485.
6. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин: підруч. / В. Манжола та ін.; за ред. Л. Губерського. – К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2008. – 512 с.
7. Шемятенков В. Европейская интеграция: учеб. пособ. / В.Шемятенков. – М.: Междунар. отношения, 2003. – 400 с.

(Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / редкол.: В.С.Степанков (відпов. редакт.) та ін. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – Вип.5.: На пошану професора М.Б.Петрова. – С.26-32.)

СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКИХ ВІДНОСИН

Зовнішньополітична стратегія України передбачає гармонізацію взаємовідносин із сусідніми державами. Враховуючи євроінтеграційні пріоритети, особлива увага приділяється країнам-членам ЄС, що є нашими сусідами¹. Важливе місце у цих відносинах займає і Румунія, що об'єктивно обумовлено рядом факторів, зокрема:

- відносини України й Румунії мають глибоке історичне коріння і багатовікову історію, починаючи з Київської Русі;
- Румунія з Україною має достатньо велику протяжність кордонів (608 км);
- наявність двосторонньої діаспори в Румунії і в Україні;
- на відміну від інших сусідів України, Румунія є православною країною — третьою за кількістю віруючих після Росії і України;
- Румунія — єдина країна, з якою Україна не має закріплених у міжнародному праві кордонів, про що свідчить ряд територіальних суперечок, які не вирішені до сих пір.

Українсько-румунські відносини на сторінках періодичних видань 1991-2008 рр.²

З огляду на названі чинники українсько-румунські відносини завжди в центрі уваги громадськості, про що свідчить

---

¹ Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За заг.ред.Ю.Г.Рубана. — К.: НІСД, 2008. — С.123-147; Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2006: монографія / За ред..О.С.Власюка. — К.: НІСД, 2006. — С.463-478; Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: навчальний посібник-хрестоматія. У 2 частинах /Уклад, і коментарі: І.В.Артюмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. - Ужгород: Ліра, 2007. - Ч.І.: Нормативно-правове регулювання взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом. — С.429-436. (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип.5). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник.

² Глебова Г.: Україно-румунські відносини на сторінках періодичних видань (1991 – 2008 рр.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dipcorpus-info.at.ua/news/2009-05-02-15>

моніторинг зазначеної проблематики на сторінках періодичних видань.

В період 1991-2008 рр. на сторінках ЗМІ України та Румунії були опубліковані 392 статті різноманітного характеру та 205 – в INTERNET-виданнях. Аналіз статей та інших публікацій в українських виданнях «Політична думка», «Право України», «Політика і час», «Сьогодні», «Дипломатичний світ», «Голос України», «Дзеркало тижня», «Влада і політика», «Урядовий кур'єр» дозволяє підсумувати, що за вказаний період на сторінках українських ЗМІ вміщено:

- з територіальних питань – 175 статей;
- з питань, пов'язаних з оцінкою відносин, – 160 статей;
- з культурних питань – 115 статей;
- з питань історичного характеру – 112 статей;
- з економічних питань – 130 статей.

У румунських виданнях: «Cronica Romania», «Strada Mihaileanu», «Romania Update», «Arcasul», «Gardianul», «FLUX», «Ziua», «Evinementul» публікуються статті, присвячені:

- питанням історичного характеру, які домінують на сторінках румунської преси. Робиться наголос на так званій історичній спадщині, коли згадуються територіальні суперечки. Загалом опубліковано статей:
- з територіальних питань – 132 статті;
- з питань, пов'язаних з оцінкою відносин, – 128 статей;
- з культурних питань інформація в румунських ЗМІ практично відсутня;
- з економічних питань – 57 статей, робиться наголос на нафтовому потенціалі земель континентального шельфу.

Як можна побачити, виходячи лише з кількості статей, українські ЗМІ приділяють більшу увагу питанням двосторонніх відносин, ніж румунські. слід зазначити, що на сторінках румунської преси одна і та ж інформація суттєво відрізняється від українських видань, часто використову-

---

ються дані, вирвані з контексту, які можна подати у вигляді, вигідному румунській стороні. крім того, велика кількість матеріалу в румунській пресі представлена короткими інформаційними повідомленнями.

Варто відзначити також недостатньо високу об'єктивність INTERNET-видань, як українських, так і румунських, незважаючи на те, що це джерело дає найбільш повну інформацію стосовно питання двосторонніх відносин зазначених країн. Дані, вміщені у них, іноді бувають недостовірними, заснованими на чутках або домислах.

Проведений аналіз висвітлення двосторонніх україно-румунських відносин на сторінках періодичних видань двох держав дозволив зробити такі висновки:

- найбільш вагомими проблемами, яким ЗМІ обох держав приділяють увагу, є: питання, пов'язані з визначенням державного кордону з приводу о.Зміїний; будівництво каналу «Дунай – Чорне море»; становище діаспор в обох країнах;
- публікації ЗМІ носять досить різноманітний, хоча й загалом інформаційний характер;
- румунські ЗМІ, на наш погляд, окремими публікаціями формують негативну суспільну думку стосовно України;
- питання, характерні для досліджуваних проблем, піднімаються практично в усіх виданнях, що свідчить про їхню актуальність;
- стосовно української діаспори думка українського читача може бути охарактеризована як украй негативно стосовно політики Румунії, а становище української діаспори в Румунії гірше, ніж румунської в Україні, що підтверджують факти, наведені у ЗМІ;
- найбільш повно представлені насамперед проблеми українсько-румунських відносин в українських ЗМІ, які стосуються питань о. Зміїний та будівництва каналу «Дунай © Чорне море».

Отже, проблеми українсько-румунських відносин на рубежі ХХІ ст. залишаються пріоритетним напрямом зовнішньої політики обох держав, включаючи всі її аспекти: геополітичний, економічний, військовий, гуманітарний, екологічний.

Крім того, слід зауважити, що ЗМІ повинні грати в політиці держави більш вагому роль, ніж вона є нині.

Поряд з цим реальний стан сучасних українсько-румунських відносин свідчить про хороші взаємини між сусідніми народами. Підтвердженням цього є постійні контакти науковців обох країн для обговорення історичних проблем і пошуку пріоритетних і дійових напрямів співпраці.

Враховуючи реалії сьогодення, Україна і Румунія в цілому успішно координують роботу з більш повного задоволення національних потреб меншин, які проживають у прикордонних регіонах обох держав³.

Відомо, що за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. в Україні проживає 151 тис. румунів, або 0,3% населення країни, а також 258,6 тис. молдован, а не 410 тис. осіб, які були зареєстровані як румуни і молдовани (такі дані подано румунським депутатом Європарламенту). Штучне кількісне об'єднання двох етнічних спільнот суперечить положенням Закону України «Про національні меншини України» та положенням статті 3 Рамкової конвенції про захист прав національних меншин. Зокрема, відповідно до пункту 1 статті 3 Конвенції «кожна особа, яка належить до національної меншини, має право вирішувати, вважатись чи не вважатись їй такою, – і це рішення або здійснення прав у зв'язку з цим не повинно завдавати шкоди такій особі».

Отже, із 151 тис. осіб румунської національності в Україні:

- у Чернівецькій області проживає 114,6 тис. або 12,5% населення краю;
- в Закарпатській – 32,1 тис. (2,6%);
- інші розселені дисперсно в АРК, Донецькій, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Кіровоградській областях, м. Києві, де їхня кількість становить від 50 до 724 осіб.

---

³ Пилипенко Т. Окремі аспекти українсько-румунських відносин в сучасних умовах. /Газета Конгресу національних громад України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forumn.kiev.ua/2009-04-83/83-08.html>; Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2006: монографія / За ред. О.С.Власюка. — К.: НІСД, 2006. — С.463-478.

Абсолютна більшість румунів (74,0%) проживає в сільській місцевості. Мову своєї національності вважають рідною 62,3% представників цієї етнічної групи, українську – 9,8%, російську – 3,5%.

Українська держава сприяє забезпеченню національно-культурних потреб румунської меншини, зокрема виконанню положень ст.13 **Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною і Румунією, підписаного 2 червня 1997 р., який 17 липня того ж року був ратифікований Верховною Радою України.**

Відповідно до цієї статті Договору створена і функціонує Змішана міжурядова українсько-румунська комісія з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. У рамках зазначеної Комісії урядами України та Румунії реалізуються двосторонні проекти щодо забезпечення прав українців в Румунії та румунів в Україні.

Важливими показниками рівня інтегрованості румунів в українське суспільство є реалізація ними своїх прав щодо участі в діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також щодо задоволення ними своїх освітніх, культурно-просвітницьких та інформаційних потреб.

Представники румунської національної меншини беруть участь у діяльності органів виконавчої влади та державного управління. Так, серед 360 депутатів Чернівецької обласної, міських, районних, селищних і сільських рад 154 є румунами за національністю. У Рахівському районі Закарпатської області серед 63 депутатів 4 румуни; у Тячівському з 74 депутатів райради – 8 румунів.

Національно-культурні товариства. Нині в Україні функціонує 17 румунських національно-культурних товариств. У Чернівецькій області зареєстровані і діють 10 національних румунських громад, Закарпатській – 4; Одеській – 3. На всеукраїнському рівні діє міжрегіональне об'єднання «Румунська спільнота України», президентом якого є Іван Попеску, народний депутат України.

Українською державою створено достатньо широкі можливості для реалізації румунською меншиною передбаченого українським законодавством права на навчання рідною мовою або вивчення рідної мови.

Навчальні заклади. У 2007/2008 навчальному році діяли 92 загальноосвітні навчальні заклади з румунською мовою викладання. Крім того, функціонує 11 шкіл з українсько-румунською мовами навчання – 2746 учнів і 2 школи з російсько-румунською мовами, де навчається 1225 учнів. Також у Чернівецькій області діють ліцеї та гімназії, де вивчається румунська мова, зокрема Красноільська гімназія Сторожинецького району, Боянська гімназія Новоселицького району, Новоселицький районний ліцей, Герцаївський та Карапчівський ліцеї.

У Закарпатській області функціонує 12 шкіл з румунською мовою навчання та 2 школи з російською, українською та румунською мовами, де навчається 4133 учні.

Видання підручників. За останні роки за рахунок коштів державного бюджету для шкіл з румунською мовою навчання видано близько 80 назв підручників, навчальних посібників. З 1997 р. у м. Чернівцях працює регіональний Науково-методичний центр Міністерства освіти і науки України, одним з основних напрямів діяльності якого є проведення науково-дослідницької та експериментальної роботи, підготовка до видання навчально-методичної літератури для освітніх закладів з навчанням мовами національних меншин Чернівецької, Закарпатської та Одеської областей.

Зклади культури. Функціонує розгалужена мережа закладів культури, що сприяють збереженню і розвитку духовної культури і традицій румунської національної меншини. Так, у населених пунктах Чернівецької області, в яких проживають етнічні румуни, діють 95 румунських аматорських театрів, театрів-студій, 3 дитячі художні школи, 100 танцювальних колективів, 82 музичні ансамблі.

Засоби масової інформації та періодичні видання.

Потреби румунської меншини у засобах масової інформації рідною мовою задовольняються періодичними виданнями, теле- і радіопрограмами. На всеукраїнському рівні румунською мовою виходить газета «Конкордія», співзасновником якої, починаючи з 2004 р., є Держкомнацрелігій. Щорічно на її видання та на оплату праці колективу редакції з державного бюджету України виділяється понад 300 тис. грн.

Популяризують національні румунські традиції, мову, культуру, історію ще близько 10 періодичних видань, засновані у Чернівецькій області, зокрема «Аркашул», «Плай роминеск», «Курієрул де Чернеуць», «Жунімя», «Лумя», журнал для дітей «Фегурел». У Закарпатській області для задоволення інформаційних потреб румунів видаються газети «Мараморошани» і «Апша». Обсяг використання місцевими телерадіокомпаніями ефірного часу румунською мовою у Чернівецькій області становить 426,8 год/рік.

Представники румунської національної меншини підтримують тісні контакти зі своєю етнічною батьківщиною. Це право закріплено як у законодавстві України, так і в базовому Договорі про добросусідство і співробітництво між Україною і Румунією, згідно з яким для громадян України румунської національності передбачено спрощений перехід кордону, а також створення умов для активного співробітництва громадських організацій українських румунів з державними установами і громадськими об'єднаннями Румунії.

Наведені факти свідчать про те, що Українська держава створює належні умови та сприяє розвитку етнічної, культурної та мовної самобутності, задоволенню національно-культурних потреб громадян, які належать до румунської національності.

Транскордонне співробітництво⁴. Найбільш вагомими проявами дійової співпраці двох країн є транскордон-

---

⁴ Пилипенко В. Закарпаття відкриває нові можливості українсько-румунської співпраці. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.novisa.org.ua/news/235280.html?print>

не співробітництво і робота з реалізації спільних проєктів. Серед них: 2 проєкти в рамках Програми Добросусідства PHARE CBC Румунія-Україна, а саме: проєкт «Програма розвитку малого та середнього бізнесу прикордонних територій», проєкт "NEURON – мережа для інтеграції, координації та моніторингу місцевих стратегій розвитку на прикордонних територіях повіту Марамуреш, Закарпатської та Івано-Франківської областей", а також проєкт «Транскордонне партнерство для сталого розвитку громади», фінансований Програмою Добросусідства ЄС CBC «Румунія-Україна», в якому беруть участь Закарпатська область України й повіт Сату-Маре Румунії.

В рамках проєкту «Програма розвитку малого та середнього бізнесу прикордонних територій» в період з 1 по 8 червня 2009 року відбувся другий етап програми навчання для представників малого і середнього бізнесу Закарпатської області. Проєкт здійснюється Фінансовою академією Сату-Маре та спрямований на підвищення кваліфікації фахівців у сфері фінансового менеджменту та розвитку ділового транскордонного співробітництва. Попередня програма для української групи проведена у лютому 2009 року, а 2-га – у червні поточного року.

Програма зорієнтована на формування загального українсько-румунського сприятливого середовища для співпраці на місцевому рівні і передбачає зустрічі з зацікавленими організаціями та інституціями повітів Сату-Маре та Марамуреш. **В рамках проєкту презентовано навчальний посібник «Менеджмент транскордонних справ», розроблений Фінансовою академією Сату-Маре.** Крім того, для представників МСБ із Закарпаття провідними науковцями та лекторами Академії організовані лекції-навчання з питань управління інвестиціями, міжнародної співпраці, управління людськими ресурсами та формування команди, основи загального менеджменту, управління капіталом та ін.

В період з 3 по 4 червня 2009 року в рамках реалізації проєкту «Транскордонне партнерство для сталого роз-

---

виту громади» відбулися зустрічі з керівниками партнерських організацій і представниками органів влади та самоврядування повітів Сату-Маре та Марамуреш.

4-го червня відбулася зустріч з Головою департаменту регіонального розвитку Марамуреської повітової ради Даном Кокошіла. Під час робочої зустрічі було обговорено нові шляхи співпраці між прикордонними регіонами України та Румунії.

Темою переговорів стало зміцнення співпраці між партнерами та обговорення перспектив спільної участі у подальших українсько-румунських заходах. Юліу Ілеш поінформував про активну позицію регіонального представництва Союзу українців Румунії в повіті Бая-Маре.

Значною є співпраця України та Румунії в закарпатському просторі на прикордонних водах гірських річок, у першу чергу на річці Тиса та її притоках.

Слід зазначити, що, починаючи з 2003 року, українська та румунська сторони дотримуються вимог рівноцінного протипаводкового захисту територій обох країн згідно з регламентом. Відповідно до положень **міжурядової угоди України та Румунії** про співробітництво в галузі водного господарства на прикордонних водах регулярно відбуваються зустрічі і засідання робочих груп та експертів сторін.

Сторони дотримуються прийнятого рішення про вчасне і регулярно надання одна одній необхідної інформації з метою недопущення негативного впливу при зведенні гідротехнічних споруд, що здійснюється будь-якою із сторін, які передбачають⁵:

- залучення до реалізації Програми комплексного протипаводкового захисту у басейні р.Тиси коштів міжна-

---

⁵ Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В.Артюмов, В.Д.Бакуменко, В.Д.Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2008. — С.438-487 (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник); І.В.Артюмов. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: [монографія]. — Ужгород: Ліра, 2009. — С.208-263 (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип. 13)

родної спільноти, в тому числі і на фінансування будівництва потужних гідротехнічних споруд (акумуляюючих водосховищ) у верхів'ях р.Тиси;

- спільне опрацювання питань забезпечення функціонування в басейні р.Тиса єдиної інформаційно-виміральної системи спостереження, обробки і передачі даних для попередження і прогнозування природних катаклізмів;

- враховуючи значні обсяги нанесених збитків та важкі матеріальні наслідки, спричинені небезпечними забрудненнями вод р.Тиси, що мали місце в 2000 році з території Румунії (мається на увазі злиття у Тису ціанідних відходів в регіоні м.Бая-Маре), українська сторона розраховує на більш активні і вичерпні заходи з боку румунської сторони по недопущенню подібних явищ у майбутньому.

На жаль, після вступу Румунії до Євросоюзу багато з названих питань, що потребують спільного з Україною розв'язання, залишились невирішеними. Причиною цього є необхідність включення фінансування проектів лише за згодою ЄС.

Складною проблемою в українсько-румунських відносинах залишається комплекс питань, пов'язаних із виконанням угод України з ЄС про спрощений візовий режим та реадмісію. Зняття проблем, пов'язаних із стабілізацією малого прикордонного руху, буде слугувати подальшому розширенню усіх напрямів транскордонного співробітництва двох країн.

Відповідно до Плану консультацій з двосторонньої проблематики між МЗС України та МЗС Румунії на 2008-2009 рр. в Бухаресті відбулися консультації на рівні керівників політичних департаментів зовнішньополітичних відомств двох країн. Особливий акцент було зроблено на необхідності підвищення ефективності прикордонної співпраці.

Хотілось би зупинитись на такій проблемі, як взаємне визнання дипломів.

Україна приєдналася до Болонського процесу 2005 року, зобов'язавшись внести відповідні зміни у національну сис-

---

тему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення Єдиного європейського простору вищої освіти до 2010 року. Нині запровадження Болонської системи у вищих навчальних закладах України перебуває на початковому організаційному етапі. Відбувається інтенсивна реорганізація структури університетів, здійснюється адміністративна реформа та деякі перебудови у системі навчання. У більшості вищих навчальних закладів уже запроваджено модульно-рейтингову систему.

Проте існує низка проблем на шляху запровадження Болонської системи в Україні, серед них:

- відсутня остаточно сформована законодавча база;
- збільшився розрив зв'язків між сферою освіти і ринком праці;
- двоступеневу систему не впроваджено повною мірою – існує плутанина у розумінні рівнів спеціаліста і магістра. Система наукових ступенів складніша порівняно із загальноєвропейською, що гальмує мобільність викладачів і науковців у Європі;
- в Україні проблемно функціонує система підвищення кваліфікації та перепідготовки. Нової системи, що задовольняла б потреби ринкової економіки, не створено. Тому дуже важливий загальноєвропейський принцип "освіта упродовж усього життя" поки що в умовах нашої держави не може бути повною мірою реалізований.

Серед головних чинників, що негативно впливають на мобільність українських студентів, такі:

- низький рівень фінансового забезпечення розвитку мобільності студентів;
- слабка підтримка спрощення візового режиму для студентів;
- низький рівень інформаційного забезпечення студентів щодо можливостей і умов навчання у вищих навчальних закладах Європи;
- низький рівень підтримки Міністерством освіти та науки мобільності студентів через надання грантів;
- обмежений доступ українських громадян до грантів країн – членів ЄС.

Професії, до яких існують спеціальні вимоги в Директивах ЄС про визнання дипломів, потребують проходження певних процедур у країні — члені ЄС, де особа вирішила займатися відповідною діяльністю.

Такими процедурами можуть бути здійснення практики з певної професії в країні прибуття впродовж визначеного періоду та проходження кваліфікаційних іспитів (щодо адвокатської діяльності). Проте щодо таких професій не існує автоматичного визнання кваліфікації. У кожному окремому випадку спеціально уповноважені органи країни визначають, чи допускати особу до відповідної професійної діяльності. Визнання кваліфікації означає, що особа має право провадити професійну діяльність на тих самих умовах, що й громадяни країни прийняття. Однак це не означає, що її диплом рівнозначний національним дипломам цієї країни.

Між Україною та ЄС не існує угод, що регулювали б здійснення професійної діяльності в тих галузях, щодо яких у ЄС діє спеціальна процедура визнання дипломів. Тому громадяни України не мають права практикувати ці професії у країнах — членах ЄС. Щодо решти професій, здійснення яких не врегульовано на рівні ЄС, визнання дипломів українських навчальних закладів відбувається відповідно до нормативних актів країн-членів і згідно з бажанням працедавців. Жодних заходів сприяння цьому визнанню ЄС не здійснює.

Взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання здійснюється також на підставі двосторонніх міжурядових угод, і хоча Україна має такі угоди з 24 країнами світу, серед них європейських країн лише шість: Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та Франція (лише щодо визнання наукових і вчених ступенів).

Вважаємо, що означена проблема варта того, щоб знайти її позитивне вирішення. Прислужитися цьому можуть і міжнародні наукові конференції, в рекомендаціях яких є можливість постановки питання взаємного визнання дипломів для подальшого вирішення його на міждержавному рівні.

Підсумовуючи сказане вище, наведемо вислів, з яким автор повністю згоден: «Між Україною і Румунією, на наше глибоке переконання, на початку третього тисячоліття не існує жодних принципових проблем, які не можна було б вирішити шляхом переговорів і досягнення компромісу. Навіть більше — попри деякі суперечливі аспекти сучасних українсько-румунських двосторонніх стосунків зараз, як уявляється, цілком назрів час для більш тісної координації кроків або навіть реалізації погодження спільних дій двох держав на міжнародній арені. Це можна, на наш погляд, здійснити, попередньо гармонізувавши найбільш важливі зовнішньополітичні інтереси України та Румунії»⁶.

SITUAȚIA, PROBLEMELE ȘI PERSPECTIVELE RELAȚIILOR UCRAINEANO-ROMÂNÊ

Rezumat

Articolul de față investighează problemele de actualitate ale relațiilor ucraineano-române. Accentul se pune pe reliefaarea problemelor de obiectivitate în evaluarea situației național-culturale a minorităților română și ucraineană din cele două state.

Importanța acordată îmbunătățirii diferitelor forme de cooperare transfrontalieră și felului în care se pot minimaliza problemele care au apărut după deciziile instanței de la Haga privind Insula Șerpilor este justificată.

Cuvintele cheie ale lucrării sunt: relațiile ucraineano-române, minorități naționale, cooperare transfrontalieră, căutarea compromisului, recunoașterea reciprocă a diplomelor.

(Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність: збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність»; 30-червня-1 липня 2009 року, м. Сату-Маре(Румунія)/ ред.кол.: І.І.Вовканич(голова), І.-Л. Горват, В. Чубота та ін. – Ужгород – Сату-Маре, 2011. – 577 с.)

---

⁶ Вовканич І.І. Українсько-румунські відносини: питання гармонізації зовнішньополітичних інтересів // Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. — м. Сату-Маре: Видавництво Сатумарського музею, 2007. — С.253-262.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Україна в геополітичному просторі сучасності, її місце після розширення ЄС (1 травня 2004 року та 1 січня 2007 року) в новому глобальному вимірі – актуальна тема дослідження. Її важливість зумовлена кількома чинниками.

По-перше, протягом років незалежності не вдалося подолати глибокий політико-ідеологічний розкол українського суспільства, в тому числі з питань геостратегічного вибору між Сходом і Заходом[1]. Ми не розв'язали проблему національного примирення, не вирішили низку питань по осі “Схід-Захід”, багатьох інших завдань. Україна вибудувалась як держава, тепер ми повинні утвердити себе як українська політична нація. Адже історія – це процес самоусвідомлення нацією своєї сутності, і саме усвідомлення себе самої у процесі історії нація здійснює своє призначення. “Українці, – писав **М.Грушевський**, – мусять стати нацією, коли не хочуть зостатися паріями серед народностей. Прийшов той час – час життя...”[2].

Чинником, що найбільш ускладнює зовнішньополітичний курс нашої держави, є **недостатня визначеність сучасних геополітичних процесів, а також проблема збереження ідентичності нації в умовах глобалізації**. Адже глобалізація (розширення і поглиблення соціальних зв'язків та інститутів у просторі й часі) сьогодні – це об'єктивна реальність, і тому питання щодо входження чи невходження до її структур окремих націй, народів і навіть цивілізацій не обговорюється, воно вже вирішене. Саме тому Україна є також органічною складовою глобального простору.

Британський історик **Є.Дж. Гобсбаум** зазначав, що одним із основних викликів ХХІ ст. є **зниження ролі національної держави як системи, у межах якої живуть люди і на просторі якої відбувається більшість значущих для них подій** [3]. На цій залежності держав в умовах глобалізації акцентує увагу і Зб.Бжезинський, який писав: “Глобалі-

---

зація стимулює процеси, які призводять до ерозії традиційних державних суверенітетів...”, що загрожує “...втратою національного контролю над основними економічними та соціальними цінностями”[4].

Це особливо небезпечно для молодих держав, які стали на шлях незалежного розвитку. Небезпека в тому, що в ході глобалізації відбувається процес диференціації бідних та багатих країн. Колишній держсекретар США **Г.Кісінджер** з цього приводу зазначав, що світові лідери не можуть ігнорувати той факт, що за багатьма напрямками періва між тими, кому випадають плоди глобалізації і всіма іншими, продовжує зростати, причому як у межах окремих держав, так і світовому масштабі. Тому складається ситуація, що змушує “сильних попірати слабких”[5].

Заслуговує уваги і вислів американського геополітика **С.Гантінгтона** про те, що Захід реалізує свої економічні інтереси і у зв'язку з цим нав'язує іншим країнам економічну політику за власним баченням. У праці “Битва цивілізацій”, він пише, що прагнення Заходу насаджувати свої цінності, сприяти своїм економічним інтересам викликає зворотню реакцію в інших цивілізацій. *Центральною віссю Світової політики буде найімовірніше конфлікт між Заходом і всіма іншими цивілізаціями*[6]. Зазначені фактори слід врахувати і Україні в процесі здійснення зовнішньої політики.

По-друге, наше геостратегічне становище. Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника “США-ЄС-Росія”. Контури цього трикутника ще не набули чітких обрисів, однак мало хто не відмічає значущу роль Української держави в їх остаточному визначенні. Адже Україна є проміжним, санітарним кордоном, або “буферною зоною” цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. *Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО та СНД – простором, який вважає зоною своїх інтересів*[7].

Така увага до України цілком зрозуміла, адже вона перша в Європі за територією (603,7 тис. кв. км.), п'ята за кількістю населення (47,0 млн. чол.). По кордонах наша держава межує з країнами ЄС – Польщею (542,3 км.), Словаччиною (98,7 км.), Угорщиною (135,1 км.) та Румунією (608,6 км.) На частку України припадає 40 % європейських чорноземів, вона має більше як на сто років запасів залізної, марганцевої, уранових руд та цінних металів, історичні і культурні передумови для участі у західноєвропейському економічному просторі.

По-третє, після останніх двох розширень ЄС (2004 р., 2007 р.), зона його впливу вперше наблизилась до західних кордонів України. Змінився ландшафт Європи по кордонах. Внаслідок цього Україна опинилася за штучно створеними розподільчими лініями на Європейському континенті. Якщо до 2004 р. Україна мала рівноправні взаємовідносини з країнами-сусідами, то після входження їх до Європейського Союзу кожна з них відносно нашої держави виступає як складова частина надпотужного економічного блоку з населенням біля 350 млн. чол. і ВВП близько 10 млрд. доларів США.

Розширення ЄС і виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону об'єктивно зумовили для України сприятливу ситуацію, відкриваючи для неї додаткові інтеграційні можливості, враховуючи її геополітичне розташування і наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій: газопроводи “Прогрес”, “Уренгой–Помари–Ужгород”, нафтопровід “Дружба”, енергосистема “Мир”, 3-й та 5-й міжнародний Критський автотранспортні коридори, розгалужену прикордонну залізничну мережу та інше.

Стимулюючим євроінтеграційним фактором українського зовнішньополітичного курсу стали події 2004-2006 рр. коли змінилось ставлення ЄС до євроінтеграційних прагнень України. Сутність цієї зміни полягає в тому, що відтепер європейці починають локалізувати Україну як країну, що розташована не просто “на сході”, а “на сході

Європи”, визнаючи її невід’ємною складовою єдиного європейського цивілізованого і політичного простору, тобто “своєю”. Тому так званий іміджевий фактор починає працювати на користь України. Процес “великого розширення” ЄС 2004-2007 рр. засвідчив завершення перехідного періоду постсоціалістичної трансформації і становлення нових європейських відносин. Цей процес, з огляду на наближення до наших кордонів – вимусив визначитись з проблемою місця України в оновленій Європі.

Ці висновки, на нашу думку, є базовими при дослідженні складових євроінтеграційного курсу України.

По-четверте, відповідне послаблення зовнішньополітичного впливу Росії на Україну. Про це свідчать невдача врегулювання придністровського конфлікту, результати виборів у Молдові та Абхазії, а також інші протиріччя в українсько-російських відносинах. Напруга, що зародилась в 2004 р. довкола о. Тузла, переросла в 2005 р. в “газову”, “м’ясо-молочну”, “трубну” кризи, загострення відносин з Придністровською республікою та небажання України співпрацювати в рамках ЄЕП (за винятком співпраці по наближенню до СОТ), що викликає роздратування східних сусідніх держав, та інше.

У цих непростих умовах визначення геополітичного курсу та інтересів України *необхідне врахування складної системи інтересів різних країн, розкладу сил – економічних, політичних, військових, духовних – у кожному регіоні світу. Насамперед це стосується найближчих сусідів України в країнах глобального значення, що прагнуть знайти власні інтереси в Україні або самі становлять для неї особливий інтерес.*

Розглядаючи місце і роль України в геополітичному просторі сучасності, не можна не враховувати важливого значення її у становленні нової конфігурації геополітичного простору Європи. Це відмічали і відмічають політики, вчені-науковці, державні діячі різних рівнів. Окремі визначення й оцінки місця і ролі України в геополітичному вимірі і реаліях євроінтеграційного сьогодення такі:

“Наріжним каменем української зовнішньої політики стала стратегія повноцінної і повномасштабної інтеграції у Європейський Союз. Ідея об’єднаної Європи є для нас найефективнішою і найпривабливішою моделлю розвитку, в якій динамічна економіка і технологічний поступ вдало гармонізуються із підвищенням стандартів життя і захистом прав людини”.

Віктор Ющенко

“Україна – важлива клітина на євразійській шахівниці і є геополітичним стрижнем...”.

Збігнев Бжезинський

“Українські землі не є закутком. З огляду торгівлі і геополітики – це одна з найважливіших країн світу, її значення постійно зростатиме”.

Юрій Липа

“Геополітичне розташування України на східному просторі... слід використати для забезпечення глобального балансу сил”.

Генрі Кісінджер

“За логікою геополітичних тенденцій інтерес до України зберігатиметься і зростатиме, оскільки вона є важливою стратегічною державою і може стати магнітом, який зведе до купи Східну і Західну Європу”.

Вільям Кернан

“Європейський Союз є ефективним інструментом континентальної координації. Участь України в усіх його інститутах відповідає, загалом, її національним інтересам”.

Андрій Деркач

Захід, і особливо Сполучені Штати, – писав Зб.Бжезинський, – запізнився визнати важливе з точки зору геополітики значення існування самостійної Української держави, яка є важливою “клітиною” на європейській шахівниці, геополітичним стержнем, тому що саме її існування як незалежної держави допомагає трансформувати Росію[8].

“Без України Росія перестає бути євразійською імперією. Без України Росія все ще може боротися за імперський

статус, але тоді вона стала б в основному азіатською імперською державою і більш за все була втягнута у виснажливі конфлікти із піднімаючою голову Середньою Азією”, – відмічав автор “Великої шахівниці...”[9].

Цікаві факти з цього приводу наводить Анатолій Гальчинський, який, посилаючись на книгу Зб.Бжезинського “Вибір: світове панування чи глобальне лідерство?”, що вийшла влітку 2004 р., наводить обґрунтування трьох фаз геополітичних перетворень у Європі: *Перша фаза* – **“варшавський раунд”**. Її мета – “ліквідувати найбільш очевидний і зловісний спадок “холодної війни” шляхом введення Польщі, Угорщини та Чеської Республіки до Північноатлантичного альянсу”; *Друга фаза* – **“вільнюський раунд”** – це продовження відповідного процесу. Причому на цей раз розширення Альянсу збіглося з розширенням ЄС; *Третя фаза* – **“київський раунд”**. За словами Зб.Бжезинського, це *“буде більш важкий, комплексний та проблематичний процес, звернений на Схід, на Україну, який, можливо, охопить і Кавказ”*[10].

Така позиція, оприлюднена ще перед Помаранчевою революцією, дає змогу зрозуміти, окрім іншого, мотивацію фактичної інформаційної війни, що розгорнулася навколо двох лідируючих кандидатів під час останніх президентських виборів. Її безпосередніми суб’єктами виявилися не лише міжнародні ЗМІ та громадські організації, а й урядові інституції. В рамках пропагандистського тиску на Україну президентські перегони ще перед їхнім виходом на стадію голосування висвітлювалися у взаємо заперечних визначеннях: або демократія – або авторитаризм, або Захід – або Росія, або з нами – або проти нас[11].

Фактично йшлося про інше – фактичне перетворення президентських виборів в Україні на інструмент жорсткого геополітичного суперництва провідних центрів, зокрема Росії та США, на пострадянському просторі.

“Вимушений акцентувати на цьому увагу, – підкреслює А.Гальчинський, – аби попередити загрозу ослаблення (або

навіть утрати) одного з найпринциповіших здобутків попередніх років – суверенності нашої держави у міжнародних справах, загрозу її втягування у будь-які конфліктні проекти зовнішніх центрів сили, зокрема ті, що стосуються формування зон впливу на пострадянському просторі. Ми знаходимося на перехресті геополітичних інтересів, на межі двох світів, двох у багатьох аспектах самодостатніх і водночас потенційно конфліктних, як це доводить багатовікова історія, цивілізацій, і тому будь-яка помилковість чи навіть неточність при визначенні відповідних пріоритетів можуть мати вкрай негативні для нас наслідки”[12].

Враховуючи, що однією з найважливіших категорій геополітики є геостратегія, яка означає обґрунтований геополітикою напрям діяльності держави на міжнародній арені, важливо своєчасно корегувати пріоритети зовнішньополітичного курсу. Тому сутність геостратегії полягає у стратегічному управлінні геополітичними процесами.

Виходячи з цього, можливо стверджувати, що сьогодні надзвичайно важливим фактором є чітке визначення пріоритетних і стратегічних завдань сучасної української геостратегії загалом і особливо зовнішньополітичного курсу Президентом України, суть якої полягає в реалізації нової філософії зовнішньої політики України, яка включає:

- європейську та євроатлантичну інтеграцію, яка є визначальним зовнішньополітичним пріоритетом держави;
- зміцнення національної безпеки і поступального економічного розвитку, утвердження цінностей демократії, прав та свобод людини;
- розвиток стратегічного партнерства із США, РФ і Польщею, зміцнення двосторонніх економічних відносин з іншими країнами світу з метою посилення позицій українських товаровиробників на світових ринках та інше[13].

Реалізація зовнішньополітичного курсу України відповідає базовим національним **інтересам**. Вони такі: *перший* – збереження територіальної цілісності держави та недо-

---

торканності її кордонів. *Другий* – включення української економіки до світової економічної системи. *Третій* – питання відносин України з безпосереднім географічним оточенням, тобто з сусідами, та інше.

Виходячи з національних інтересів, можемо виділити основні пріоритети зовнішньополітичної діяльності України на нинішньому етапі. Це:

- а) забезпечення національної безпеки;
- б) європейська та євроатлантична інтеграція України;
- в) підтримання двосторонніх відносин з партнерами, які готові співпрацювати з Україною на двосторонньому рівні.

Саме ці базові поняття геополітичного курсу України та напрями геостратегії більш за все відповідають сутності, місцю і ролі України в сучасному геополітичному просторі.

Аналізуючи стан справ щодо реалізації пріоритетності євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України, слід зазначити неоднозначність і непослідовність цього процесу за останні роки.

Будучи чітко сформульованою в базових нормативно-правових актах України, інтеграція в ЄС до 2004 року здійснювалась лише на словах, що викликало обґрунтовану недовіру до нашої держави з боку Євросоюзу. Дії і ставлення України до співпраці і входження в ЄС, яка протягом останніх 15 років далеко не все зробила для реалізації своїх намірів, не залишилися непоміченим на Заході. Як результат, більш напориста євроінтеграційна політика Болгарії та Румунії привела їх до Євросоюзу 1 січня 2007 року.

Сприятлива можливість перейти до практичного втілення євроінтеграційної стратегії України настала після Помаранчевої революції і проголошення Президентом України Віктором Ющенком чіткої, стратегічно виваженої, прагматичної і передбачуваної філософії зовнішньої політики держави.

Вагомі зрушення щодо практичного виконання євроінтеграційного курсу України відбулися у 2005-2006 рр., коли Парламент прийняв основний пакет "гармонізаційних законів" щодо СОТ. Активізували роботу раніше створені євроінтеграційні структури України: Міністерство економіки і європейської інтеграції; парламентський комітет і Державний секретар з питань європейської інтеграції, які сприяли інтенсифікації руху держави до СОТ, посилили контроль за процесом гармонізації законодавства України із нормативною базою ЄС.

Оптимістичним прогнозом для держави стали рішення київського (2005р.) саміту Україна-ЄС, де Україну визнано державою з ринковою економікою. Виступаючи на саміті Україна-ЄС, Президент України Віктор Ющенко, звертаючись до Генерального секретаря та Верховного представника ЄС Хав'єра Солани, Президента Європейської Комісії Жозе Мануеля Баррозу та Комісарів Беніти Ферреро-Вальднер і Пітера Мендельсона, підкреслював, що це найуспішніший саміт із проведених Україною та ЄС.

Важливим, актуальним завданням на 2007 р. є розробка стратегічної програми адаптації та реалізації потенціалу членства в СОТ, яка передбачатиме:

- спеціальні заходи, спрямовані на компенсацію очікуваних короткострокових негативних наслідків від вступу до СОТ, зокрема у сфері зайнятості;
- умови та терміни системного захисту пріоритетних галузей економіки з максимальним використанням механізмів, дозволених СОТ;
- подолання дискримінаційних обмежень щодо українських компаній на зовнішніх ринках;
- підготовку спеціалістів, здатних використовувати правові норми СОТ і діючу систему вирішення суперечок для обстоювання інтересів України на зовнішніх ринках.

Саме тому, на наш погляд, особливу увагу привертає Угода про умови приєднання України до Всесвітньої торгівельної організації, підписана 2006 року між Україною і США.

Виступаючи у Гельсінкі перед учасниками саміту Україна-ЄС щодо терміну вступу України до СОТ, Президент України висловив упевненість, що до кінця листопада 2006 р. український парламент прийме необхідний для цього пакет законопроектів. 21 грудня від Робочої групи в Женеві буде отримано позитивний висновок СОТ щодо цього питання[14].

Оптимістично щодо вступу України в СОТ налаштований і уряд України. Під час візиту до Брюсселя у вересні 2006 р. і зустрічі з Президентом Європарламенту Хосе Боррелем глава Уряду України відзначив, що головними пріоритетами на шляху євроінтеграції визначено боротьбу з корупцією, економічні реформи, вступ України до СОТ і після цього – створення зони вільної торгівлі з ЄС[15].

Добре усвідомлюючи, що інтеграція України в СОТ дає нашій державі, з одного боку, переваги, а з іншого – породжує і негативи для української економіки, важливим є робота з:

а) детального відпрацювання комплексу нормативно-правового забезпечення процесу приєднання до СОТ з урахуванням особливостей імпортно-експортного потенціалу України; забезпечення об'єктивної оцінки можливих негативних наслідків приєднання України до СОТ; мінімізації можливих негативних наслідків у період адаптації;

б) виконання комплексу заходів із забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; врахування недоліків і упущень, які мали місце у сусідніх країнах – членах ЄС, щодо повної компенсації збитків у сільськогосподарському виробництві та вугільній галузі, недопущення зростання безробіття в Україні;

в) проведення всебічного аналізу ефективності використання наявних ресурсів для реформування торгівельної політики з метою досягнення критеріїв членства в СОТ та забезпечення перепідготовки кадрів з питань діяльності СОТ, які зможуть відстояти інтереси держави.

Якщо стан реалізації євроінтеграційних пріоритетів України оптимістичний за динамікою вирішення проблем на шляху до СОТ, то головне питання вступу нашої держа-

---

ви до ЄС залишається далеким від вирішення. У 2006 році завдяки об'єднанню зусиль Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України вдалося провести розчистку завалів на шляху до євроінтеграції, які накопичувались більше 10-років.

Але, незважаючи на активізацію роботи з практичного вирішення питань шляху євроінтеграції України з боку Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, високі офіційні особи Євросоюзу, оцінюючи реальний стан справ, акцентують увагу на складності подальшого розширення Євроспільноти. Так, **член Єврокомісії Г.Фергойген в лютому 2006 року заявив про те, що у найближчі 20 років питання про членство України в ЄС не перебуватиме на порядку денному в практичній площині**[16].

Канцлер Німеччини Ангела Меркель також стримано ставиться до розширення Європейського Союзу. Вона зазначила, що *"до Євросоюзу хочуть приєднатися Україна, Молдова і багато інших країн. Я вважаю, ми з цим не впораємося, це злякає людей, ми мусимо визначитися: як можна тісно співпрацювати з нашими сусідами, що необов'язково кожен із них став членом ЄС"*[17].

Для поглиблення співпраці між Україною і ЄС лідери Німеччини, Франції і Польщі пропонують укласти з Україною угоду: *"Коммюніке нашої зустрічі буде мати чітку пропозицію стосовно України, яка свідчитиме про нашу готовність укласти з нею нову змістовну угоду співпраці. Вона має стати основою для співпраці і відповідати європейському вибору України"*, – наголосила канцлер Німеччини[18].

В контексті оцінки євроінтеграційних перспектив України журналісти часто згадують і майбутні президентські вибори у Франції. Неодноразово наводилися репліки на кшталт того, що *поки президентом Франції буде Жак Ширак, ні про яке прийняття євроінтеграційних планів України не може бути і мови.*

Закінчення у 2008 році терміну дії Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) між Україною і ЄС та її за-

---

міна на нову угоду незабаром стануть одним з ключових пунктів порядку денного відносин України з ЄС. Актуальність цього питання зумовлена особливо високими очікуваннями щодо змісту та спрямованості майбутньої угоди.

Про це свідчать результати саміту Україна–ЄС, що пройшов восени 2006 року в Гельсінкі під головуванням Президента України Віктора Ющенка та Голови Європейської Ради прем'єр-міністра Фінляндської Республіки Матті Ванганена. Серед головних тем засідання – політична та економічна ситуація в Україні, подальше розширення ЄС, укладення між Україною та ЄС угод про спрощений візовий режим та реадмісію, параметри нової угоди про співпрацю, продовження курсу реформ в Україні, а також вступ нашої держави до СОТ та готовність Європейського Союзу розпочати переговорний процес щодо зони вільної торгівлі між Україною та ЄС[19].

За словами Ванганена, ЄС не має на меті відмовлятися від свого подальшого розширення, проте, безперечно, вимагатиме від країн, які прагнуть долучитися до цієї структури, виконання всіх необхідних зобов'язань. Він наголосив, що основним елементом нової угоди між Україною та ЄС має стати створення зони вільної торгівлі, яка виведе економічні відносини України та ЄС на якісно новий рівень. При цьому, за його словами, Україна, безперечно, має стати членом СОТ.

Зі свого боку голова Єврокомісії **Жозе Мануел Баррозу** зазначив, що поглиблена угода між Україною та ЄС буде **важливою складовою стратегічного партнерства двох сторін**. *“Ми вважаємо, що це повинен, бути інноваційний амбітний документ... нова Угода між Україною та Євросоюзом повинна базуватися на інноваційних цінностях”*[20]. Він наголосив, що переговорам щодо розширеної угоди повинно передувати створення зони вільної торгівлі і також висловив сподівання, що Україна докладе усіх зусиль для вступу до СОТ.

На переконання представників ЄС, йдеться про угоду, яка також має містити питання щодо співпраці в торго-

---

вельно-економічній, енергетичній та інших сферах. Водночас було підкреслено, що для успішного процесу євроінтеграції українська влада, безперечно, має приділити значну увагу підтриманню політичної стабільності в Україні, скоординованій та конструктивній роботі всіх гілок влади, поглибленню реформ, боротьбі з корупцією та забезпеченню незалежності судів, реформуванню судової системи, створенню умов для прозорого бізнесу, інвестиційному клімату. У цьому контексті Ж.Баррозу вважає важливим кроком внесення Президентом України до Верховної Ради пакету антикорупційних законопроектів.

Президент України підтримав позицію голови Єврокомісії у тій частині, що до нової угоди між Україною та ЄС *“необхідно закласти амбітні конкретні плани”*. *“Суть нового базового договору між Україною та ЄС – перехід від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції”*, – сказав він. Президент України висловився за те, щоб нова угода не стала модернізованим документом про партнерство і співробітництво. Положення угоди повинні містити конкретні цілі та строки їх досягнення, а також чітко визначені терміни дії, – переконаний глава держави. Він наголосив, що *“...для українського народу важливо, щоб двері ЄС залишалися відкритими. “Без цього принципового елемента політична складова майбутньої угоди не матиме сенсу”*[21].

Україна та Євросоюз також парафували погодження про спрощення візового режиму. Цей документ передбачає, що українські громадяни зможуть отримувати багаторазові довгострокові візи на 5 років. І вже вартістю не 44, а 35 євро. Також в угоді йдеться про те, що рішення про видачу або відмову у видачі візи прийматимуться протягом 10 днів, буде зменшено кількість документів, необхідних для оформлення візи.

Крім того, передбачено спрощені критерії для видачі багаторазових віз для багатьох груп людей, зокрема близьких родичів громадян ЄС, водіїв вантажівок, бізнесменів, студентів, журналістів та членів офіційних делегацій. Без-

---

коштовні візи видаватимуться близьким родичам громадян ЄС, студентам, інвалідам, журналістам та пенсіонерам. А власники дипломатичних паспортів зможуть відвідувати країни Шенгенської угоди без візи.

В обмін на такі блага Євросоюз запропонував для ратифікації угоду про так звану реадмісію. Вона встановлює чіткі критерії: коли і як повертати осіб, котрі незаконно проживають на території країн-членів ЄС до України.

Голова Європейської Комісії **Жозе Баррозу** схвалив таку українсько-європейську домовленість: *“Я дуже задоволений погодженням угод про спрощення візового режиму та реадмісію, це означатиме, що українці відтепер зможуть вільніше та легше подорожувати до Європи, у той час як будуть збільшені зусилля щодо притинення нелегальної міграції”*[22].

Підписання Угоди про реадмісію – знакова подія саміту. Її особливості в проблемності вирішення питань нелегальних мігрантів. Відкрите невдоволення Угодою було висловлене колишнім міністром внутрішніх справ України Юрієм Луценком, який заявив в інтерв'ю Deutsche Welle, що ні фінансово, ні психологічно, ні організаційно Україна не готова до підписання Угоди про реадмісію громадян третіх країн.

Ця оцінка об'єктивна і добре зрозуміла для закарпатців. Через своє географічне розташування Закарпатська область чи не найгостріше відчуває наслідки перебування на своїй території великої кількості нелегальних транзитних мігрантів – громадян країн Південно-Східної Азії, Близького та Середнього Сходу, Африки, а останнім часом і ряду країн СНД (Молдови, Грузії, Російської Федерації – головним чином вихідців із Чеченської Республіки), які в пошуках кращих умов життя або отримання політичного притулку прагнуть потрапити в країни Західної Європи і затримуються прикордонниками та міліцією при спробі незаконного переходу Державного кордону України.

Досить сказати, що за 15 минулих років кількість затриманих в області нелегальних мігрантів сягнула понад 35,5 тисячі осіб.

Динаміка зростання незаконної транзитної міграції (1991-2005 рр.)

Ро- ки	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Тис. чол.	0,2	0,4	0,6	0,4	0,6	1,4	2,3	3,7	7,6	3,7	2,7	1,2	3,0	3,0	5,0

За даними підрозділів Державної прикордонної служби та МВС України, тільки в минулому році близько 5 тисяч мігрантів із 37 країн були затримані в Закарпатській області за порушення правил перебування в Україні та спробу незаконного перетину державного кордону. Найбільша кількість затриманих припадає на Молдову – 1579 осіб, Грузію – 639 осіб, Російську Федерацію – 616 осіб, Китай – 591 особа, Індію – 529 осіб, Пакистан – 235 осіб, Бангладеш – 160 осіб, В'єтнам – 124 особи, Палестина – 104 особи, Ірак – 70 осіб.

З часу реалізації Закону України “Про біженців” у новій редакції (липень 2002 року) до територіальної міграційної служби в Закарпатській області надійшло близько 1,8 тисячі заяв від іноземців та осіб без громадянства про надання статусу біженця: 2002 р. – 70; 2003 р. – 400; 2004р. – 212; 2005 р. – 797; січень-березень 2006 р. – 300.

Протягом 2005 року надійшло 797 заяв, з яких 95,8% подано через підрозділи Державної прикордонної служби України, 2,6% – через органи внутрішніх справ, 1,6% подали заяви безпосередньо до управління. Легально перетнули кордон України на в'їзді 94 заявники (11,2%), нелегально – 746 (88,8,%) [23].

Характерним показником стурбованості високопосадовців ЄС щодо проблем нелегальної міграції є те, що в середньому за рік 500-600 тис. нелегальних мігрантів із Південно-Східної Азії та Африки потрапляють в Західну Європу через Росію, Білорусію, Словаччину та Україну (до 5тис. чол.) [24].

Поряд з негараздами в реалізації євроінтеграційного курсу України до ЄС, у 2006 році значно активізувалась практична сторона співпраці по західному сегменту зовнішньої політики України. Підтвердженням цього є те, що Україна стала одним із учасників нового фінансового механізму за Програмою Європейської політики сусідства. Згідно з ухваленим 17 жовтня 2006 року бюджетом Європейського інструменту сусідства та партнерства на найближчі сім років виділено 11 млрд. євро для 16 держав, у тому числі і для України[25].

Активізувалась співпраця України із Всесвітнім банком по фінансуванню напрямів, які співпадають з пріоритетами Банку (енергетика, транспортна сфера, боротьба з корупцією). Прем'єр-міністр Віктор Янукович на початку грудня 2006 року заявив про підготовку нової Угоди із Всесвітнім банком терміном на п'ять років. Підготовка співпадає із розробленням стратегії України на аналогічний період.

Масштабним чинником впровадження сучасних медичних стандартів в Україні стало фінансування (2 млн. євро) по проекту TACIS "Підтримка розвитку системи медичних стандартів України"[26]. Європейська комісія через Програму ЄС-TACIS започаткувала проект "Послуги з підтримки малого і середнього бізнесу у пріоритетних регіонах України". Проект розпочався у травні 2006 року[27].

Позитивом співпраці країн ЄС з Україною є і повідомлення Міністерства закордонних справ Польщі про те, що з 1 серпня скасовані транзитні візи для українців у 27 країн. Польща обіцяє зберегти максимально можливі пільги у візовому режимі з Україною в рамках Шенгенської угоди. Пільги у візовому режимі чекають українців у 2007 році, оскільки Україна та Євросоюз парафували Положення про спрощення візового режиму[28].

Україна також долучилась до Проекту ЄС "Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей". Ця ініціатива, фінансована Європейським Союзом, прагне зменшити кількість дітей, які перебувають у державних закладах опіки, створити умови для виховання у сім'ях та

вдосконалити нормативно-законодавчу базу впровадження ефективних соціальних технологій. Відповідні соціальні служби вже почали діяти у 32 районах і містах Київської області[29].

Проблема визначення місця України в геополітичному просторі сучасності після розширення Євросоюзу 1 травня 2004 – 1 січня 2007 року, оцінка стану реалізації євроінтеграційних прагнень, прогнозування перспективи розвитку зовнішньополітичних процесів, зародження нових викликів для нашої держави – надзвичайно динамічна. Цікавими в цьому плані є оцінки зовнішньополітичної діяльності України у 2006 році та бачення першочергових перспектив у 2007 році, які зробили Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк та заступник голови Секретаріату Президента України Олександр Чалий. **Так, на питання про найбільший успіх зовнішньої політики України у 2006 році відповіді були такі: Борис Тарасюк:** *“Основним успіхом у зовнішньополітичній діяльності 2006 року вважаю досягнення високої динаміки політики з Європейським Союзом. У цьому контексті найважливішою подією року, що минає, є проведення 27 жовтня в м. Гельсінкі саміту Україна–ЄС, у ході якого парафоровано угоди про спрощення візового режиму для громадян України та реадмісію”*. **Олександр Чалий:** *“Найбільший успіх зовнішньої політики України у 2006 році – започаткування роботи Українсько-російської міждержавної комісії “Ющенко-Путін”*[30].

На запитання про найбільший провал зовнішньої політики України у 2006 році відповіді були наступні: Борис Тарасюк: *“Провалів у політиці протягом року не було: дипломатична служба послідовно і цілеспрямовано продовжувала визначений Президентом України зовнішньополітичний курс на всіх напрямках”*. Олександр Чалий: *“Підписання 04.01.06 р. так званих газових угод. Цей день назавжди залишиться “Перл-Харбором” української енергетичної дипломатії”*.

На запитання про найголовніші завдання зовнішньої політики у 2007 році Борис Тарасюк відповів: *“Головними вважаю*

такі завдання: завершення процесу вступу України до СОТ; проведення переговорів щодо укладення нової базової Угоди з Європейським Союзом; забезпечення набуття чинності Угоди про спрощення візового режиму для громадян України і реадмісію між Україною та ЄС; виконання Цільового плану Україна–НАТО на 2007 рік”. Олександр Чалий: “Найбільш важливими для національних інтересів будуть: Придністровське врегулювання; участь у новому глобальному перерозподілі світових енергетичних ресурсів, особливо на Європейському континенті; підвищення конкурентоспроможності в умовах членства України в СОТ. Саме це визначатиме рівень здатності країни до реалізації власного зовнішньополітичного курсу; належне забезпечення за кордоном законних прав та інтересів українських громадян і національного бізнесу.

Ключовими тактичними завданнями на 2007 рік будуть; завершення процесу вступу України до СОТ; започаткування переговорів стосовно нової посиленої угоди з ЄС; виведення на ефективний робочий режим діяльності Українсько-російської міждержавної комісії “Ющенко-Путін”; інституалізація стратегічного діалогу зі США через створення аналогічної з Росією міждержавної комісії” [31].

Виконання завдань, наведених у відповідях високопосадовців на гострі питання майбутнього України на зовнішньополітичних теренах, багато в чому залежить від внутріполітичної та економічної стабільності держави. Як свідчить стан справ у цих сферах внутрішньої політики, проблем тут немало. Так, за оцінками Володимира Радченка, віце-прем’єр-міністра України, “країна перебуває у досить тяжкому становищі” [32]. Підтвердженням цього є прогноз економічних перспектив України у 2007 році, зроблений Центром Разумкова у січні 2007 року.

Згідно з ним, за три останні місяці зовнішній борг України зріс більше як на 1,5 млрд. доларів США. Поряд з цим, валовий зовнішній борг на жовтень 2006 року сягав 45 млрд. доларів США. Частка державного боргу в цій сумі становить 25,7 %, банківські борги зросли до 21,5 %, а довгострокові зобов’язання небанківських корпорацій – до 25,6 %.

Сьогодні Україна стоїть на порозі зростання взаємопов'язаного і взаємозалежного боргового тягаря, здатного же в найближчому майбутньому істотно підвищити фінансові ризики і посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів[33].

Виходячи з наведених прогнозів економічного та внутрі-політичного стану в державі, є всі підстави стверджувати, що подолання негараздів у державі можливе лише за умови поєднання зусиль Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради України, органів виконавчої влади на місцях. Оптимістичні прогнози щодо можливості спільних дій як на зовнішньополітичному, так і внутрішньополітичному векторах сьогодні є. Підтвердження цього – спільні успіхи у подоланні енергетичної кризи, виконання умов вступу до СОТ у 2007 році та інше.

Список використаної літератури

1. Потапівський В. Україна і всесвітня історія: історіософія світової та української історії XVII-XX ст. – К.: “Либідь”, 2002. – С. 438-439.
2. Грушевський М. Твори у 50-томах. Серія: Суспільно-політичні твори (1894-1907) // Під ред. П.Сохань (гол. редколегії) та ін. Том 1. – Львів, Видавництво “Світ”, 2002. – С. 300.
3. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: “Либідь”, 2005. – С. 281.
4. Там само.
5. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? – Москва: Ладомир, 2002. – С. 254-256.
6. Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2003. – С. 21.
7. Михальченко Н. Лимитроф Европы: случайность или судьба Украины// Украина в современном политическом пространстве. Приложение №5(10) к журналу “Персонал”. – 2000. – № 2(56). – С. 6.
8. Бжезинський З. Велика шахівниця: Пер. з англ. – Львів - Івано-Франківськ, 2000. – С.12-13.
9. Там само. – С. 12-13, 62.

-
10. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: “Либідь”, 2005. – С. 268.
  11. Там само. – С. 266.
  12. Там само. – С. 267.
  13. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 р.» – К., 2006. – С. 145-146.
  14. Підсумки саміту Україна–ЄС /Урядовий кур’єр. – 2006. – 20 жовтня.
  15. В.Янукович. Вступ до СОТ – один із першочергових пріоритетів діяльності Уряду//<http://www.kmu.gov.ua/control/21.09.2006.p>.
  16. А.Фіалко. Зовнішня політика України /Дзеркало тижня. – 2006. – 25 лютого.
  17. Лидеры Германии, Франции и Польши хотят заключить новое соглашение с Украиной //Джерело: <http://www.unian.net/rus/news/06.12.2006>.
  18. Там само.
  19. ЄС готовий з 2007 року обговорювати нову угоду з Україною //Джерело: <http://eu.prostir.ua>.
  20. Там само.
  21. Україна та Євросоюз парафували погодження про спрощення візового режиму// Джерело: <http://eu.prostir.ua>.
  22. Там само.
  23. Товт М. Проблема біженців на новому східному кордоні ЄС та шляхи її вирішення/ Науковий вісник Закарпатського державного університету. Серія: Історія. Вип. 1(7). Міжнародні відносини та інтеграційні процеси в Україні: стан, проблеми, перспективи /Редактор І.В. Артёмов. – Ужгород: Закарпатський державний університет, 2006. – С. 90-91.
  24. Денисенко Л. У Литвина не будет “человека с ружьем”//“2000”. – 2007. – 12-18 січня.
  25. 11 мільярдів євро – на Програми Європейської політики сусідства//Джерело: Вісник Представництва Європейської комісії в Україні. <http://www.delukr.cec.eu.int>.
  26. Європейський Союз сприяє впровадженню сучасних медичних стандартів в Україні//Джерело: <http://www.delukr.cec.eu.int>.

-
27. Розпочато новий проект підтримки малого і середнього бізнесу за фінансуванням Європейського Союзу // Джерело: <http://www.delukr.ces.eu.int>.
  28. Безвізовий транзит у 27 країн ЄС для українців//Джерело: <http://www.korespondent.net>.
  29. Європейська комісія активно сприяє захисту прав дітей в Україні//Джерело: Вісник Представництва Європейської комісії в Україні. <http://www.delukr.ces.eu.int>.
  30. Зовнішньополітичний квартет: какофонія тактики, гармонія стратегії//Дзеркало тижня. – 2006. – 30 грудня.
  31. Там само.
  32. Радченко В. Країна перебуває у досить тяжкому становищі//Дзеркало тижня. – 2007. – 13 січня.
  33. Юрчишин В. Економічні перспективи 2007-го та ризики державної експансії//Дзеркало тижня. – 2007. – 13 січня.

(Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – К.: «ІН-ТАС», 2008. – Вип 34. – 344 с. – С.264-277.)

УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Загально визнаним в експертному середовищі є те, що вже протягом тривалого часу співробітництво між Угорщиною та Україною продовжує слугувати прикладом цивілізованої та прагматичної міжнародної співпраці.

Зазначимо, що в Угорщині транскордонне співробітництво відбувається на різних рівнях: між регіонами (1МиТ82), між обласними органами самоврядування та їхніми інститутами (МШУЗ), між меншими місцевими самоврядними одиницями (N13X84), а також у рамках Карпатського єврорегіону та Інтеррегіо (так зване інституційне співробітництво) та між громадськими організаціями. Для ефективнішого розвитку транскордонного співробітництва в Угорщині запроваджено інститут Уповноваженого прем'єр-міністра, головним завданням якого є сприяння формуванню відповідної правової бази, координації дій з центральними органами державної влади і практична діяльність у прикордонному регіоні.

Зрозуміло, що відносини між Саболч-Сатмар-Березькою та Закарпатською областями найбільш інтенсивні. Наразі це єдиний приклад транскордонної співпраці прикордонних регіонів сусідніх країн, які мають Концепцію спільного розвитку прикордонних територій. Загальна мета концепції, що визначає як загальні засади стратегії розвитку українсько-угорського співробітництва взагалі, так і створення прикордонного регіону зокрема - сприяння суспільному згуртуванню, підвищенню якості життя населення прикордонного регіону за умов максимального використання наявних можливостей транскордонного співробітництва.

Висвітлення окремих питань сучасного стану угорсько-українського співробітництва важливе, з огляду на те, що сьогодні Україна має 136 км кордону не просто з Угорщиною-державою, а з країною, яка входить до надпотужного економічного блоку - Європейського Союзу. Актуальність обговорення го-

---

стрих питань двосторонніх відносин сучасності обумовлюється і пріоритетністю євроінтеграційного курсу України.

З метою координації діяльності у підготовці, здійсненні та реалізації програм і проектів розвитку територій регіонів обох держав, розширення господарських, торговельних та науково-культурних зв'язків, реалізації заходів щодо захисту навколишнього природного середовища, зайнятості населення з обох боків кордону 15 липня 2000 року підписано Угоду про співробітництво між об'єднаннями органів самоврядування прикордонних регіонів: Берегівщини (Україна) та регіонального розвитку "Берегат" (Угорська Республіка).

Комунікацією Європейської Комісії "Розбудова шляху для Нового інструменту Сусідства" (оприлюднена у березні 2003 року) передбачено створення протягом 2004-2006 рр. умов для впровадження єдиного інструменту транскордонного співробітництва для розширеного ЄС та країн - сусідів, в т.ч. України.

Програми сусідства - це унікальні можливості для прикордонних регіонів. Всі програми надають можливість залучити у розвиток регіону додаткові кошти у формі безповоротної технічної допомоги.

Розуміючи актуальність та проблематику цього питання, прикордонні регіони Угорщини та України (Саболч-Сатмар-Березька та Закарпатська області) працюють у сфері розробки неприбуткових проектів із залученням коштів міжнародних донорських організацій.

У розвитку міжрегіональних та міжнаціональних ділових стосунків як в прикордонних країнах, так і в інших державах важливу роль відіграють розвиткові інституції (агентства регіонального розвитку, центри транскордонного співробітництва та ін.), які безпосередньо займаються розробкою та виконанням регіональних програм та транскордонних проектів, враховуючи досвід та проблеми прикордонних регіонів.

У 2003 році Саболч-Сатмар-Березька обласна рада регіонального розвитку (Угорщина) та Закарпатська обласна рада (Україна)

їна) спільно започаткували проект "Міст для співпраці 2003" за підтримки фонду Європейського Союзу TACIS Mikro Project.

Стратегічним кроком для подальшого розвитку транскордонного співробітництва стало впровадження комплексу заходів з метою синхронізації дій органів регіональної влади та розвиткових інституцій по обидва боки кордону в рамках розробки спільних концептуальних та стратегічних документів, а також впровадження "дзеркальних проєктів", використовуючи досвід прикордонних регіонів. На сьогоднішній день розроблені наступні концептуальні документи: Концепція спільного розвитку прикордонних регіонів Угорщини та України; Стратегія розвитку прикордонних територій України, Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії "Карпати 2004-2011". Завдяки активній участі угорської делегації, яку очолював Ласло Газда - голова загальних зборів Саболч-Сатмар-Березької області, міжнародна конференція у 2003 році стала домінантною подією для подальшого розвитку прикордонних територій. Карпатський протокол вперше об'єднав зусилля прикордонних регіонів 5-ти країн - членів ЄС та України, яка не є членом Європейського Союзу, з метою спільного вирішення транскордонних проблем. Звернення до досвіду Угорщини на шляху до ЄС дасть змогу Україні вносити необхідні корективи в роботу як на шляху до СОТ, так в перспективі і до ЄС. Про це свідчить досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС, де Угорщина відіграла значну роль. Вивчення і врахування цього регіонального інструменту колективної співпраці на шляху до ЄС - важливий резерв для використання Україною. Тому аналіз здобутків і врахування недоліків на шляху до Європейської спільноти принесе лише користь. Характерною особливістю двосторонніх відносин є комплекс спільних проблем, довкола вирішення яких об'єднуються зусилля Угорщини і України. Серед них: повсякденна двостороння співпраця з гармонізації міжнаціональних відносин з урахуванням того, що в Україні на Закарпатті компактно проживає більше 150 тис. угорців, а це понад 12 відсотків від загальної кількості населення області; збереження багатой спадщини етнографічних, історичних традицій, культурних пам'яток та інше; об'єднання зусиль у боротьбі з паводками в басейні ріки Тиса, довжина якої на Закарпатті становить 262 км, а також

співпраця в області екологічної безпеки; вдосконалення транзитно-логістичної схеми доставки вантажів та вдосконалення прикордонно- транскордонної інфраструктури, підвищення ефективності роботи 5- го міжнародного автотранспортного коридору Київ - Лісабон.

Саме тому для успішного спільного вирішення названих та інших проблем в 2003 р. була розроблена Концепція спільного розвитку прикордонних територій Угорщини та України. В цьому документі були сформульовані 5 стратегічних цілей спільної роботи: створення конкурентоспроможної економічної системи; розвиток людських ресурсів та сфери послуг; полегшення доступу до прикордонного регіону.

Збереження природних та культурних цінностей, створення здорового та привабливого середовища.

З огляду на неабиякий організаційний потенціал, наявні зв'язки, досвід у вирішенні деяких конкретних проблем, на сьогодні можливим є розглядати єврорегіони в якості основних універсальних інструментів прикордонного (транскордонного) співробітництва.

При цьому доцільно було б дещо скоригувати мету діяльності Карпатського єврорегіону в цьому аспекті у двох основних напрямках:

Продовження виконання зовнішньополітичних задач у контексті європейського об'єднувачого процесу.

Економізація цілей єврорегіону, формулювання нових задач у зовнішньоекономічній сфері регіонального розвитку.

В той же час, після останнього розширення ЄС, перед Карпатським єврорегіоном постають нові завдання, а саме: підтримка і поглиблення добросусідських відносин між прикордонними територіальними одиницями; перетворення єврорегіонів в інформаційно-методичні центри прикордонного і транскордонного співробітництва, що сприяють пошуку партнерів, установленню зв'язків між ними; з огляду на наяв-

---

ність інформації і зв'язків, використання єврорегіонів як посередницьких структур в залученні інвестицій і донорського потенціалу в країну; використання лобістських можливостей єврорегіонів, насамперед стосовно європейських структур.

Вважаємо, що геополітичні зміни, що відбулися і відбуваються сьогодні, є позитивним стимулом до розвитку і вдосконалення співробітництва в рамках Карпатського єврорегіону. Адже більш високий, ніж раніше, статус єврорегіону - регіональний вихід його на рівень уже системи відносин між Україною і ЄС, обумовлює досить тривале подальше існування Карпатського єврорегіону.

Дозволимо собі навести окремі приклади співпраці Угорщини з Україною після останнього розширення ЄС в умовах пріоритетності євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України дає змогу зупинитись на короткому аналізі окремих складових співробітництва.

Серед країн світу, які співпрацюють із закарпатськими підприємцями, по обсягах зовнішньоторговельного обороту уже в 2001 році Угорщина вийшла на перше місце.

Частка Угорщини в обсязі зовнішньої торгівлі області в 2002 році склала 26,9%: в обсязі експорту - 35,8%, в обсязі імпорту - 16,9%.

За участі угорського капіталу в області працює 115 суб'єктів господарювання, сума угорських інвестицій яких становить 23,8 млн. дол. США, що становить 17,6% по відношенню до загальнообласних обсягів.

Із загальної суми залучених угорських інвестицій найбільші обсяги спрямовані на обробну промисловість - 8,8 млн. дол. США (37,1% від загального обсягу); із неї: на харчову - 2,7 млн. дол. США.

Найбільші угорські інвестиції в Україні вкладені у спільні підприємства: СП "Мол Закарпаття" - 6,5 млн. дол. США, ДП "Систем Інвестмент Україна" - 4,0 млн. дол. США, Мукачівський завод "Точ-прилад" - 1,1 млн. дол. США, ТОВ

“Берег Сольнок” - 0,4 млн. дол. США, ТОВ “Грін Рей” - 0,5 млн. дол. США, “Аква-Білд” - 0,35 млн. дол. США, ТОВ “Сільвер” - 0,3 млн. дол. США, ТОВ “Берегівський радіозавод” - 1,4 млн. дол. США, СП “Мультифуд” - 0,5 млн. дол. США, АПК “Виноградів” - 0,8 млн. дол. США та інші.

Суттєві резерви поглиблення і розширення співпраці Угорщини і України задекларовані в ряді програм, зокрема в програмі довгострокової дії на Закарпатті - Регіональній стратегії розвитку області до 2015 року.

В останні роки співробітництво активізувалось, розширилось, набуває конкретних форм. Здійснюється узгодження проектної документації на реконструкцію діючих і будівництво нових гідротехнічних споруд на ділянках спільного інтересу. Відбувається обмін оперативною та необхідною додатковою інформацією, особливо під час виникнення паводкової ситуації, а також досвідом з питань експлуатації меліоративних систем та інженерних об'єктів на прикордонних ділянках річки Тиси.

За останні роки фахівці обох сторін розробили “Українсько-угорський проект реконструкції Берегівської меліоративної системи”, “Спільний план регулювання русла р. Тиса”, “Спільний план локалізації паводків у Березькому басейні Угорщини і Берегівській меліоративній системі”, “Техніко-економічне обґрунтування розвитку Закарпатської інформаційно-виміральної системи”. В реалізації цих проектів існує взаємний інтерес в захисті територій, населених пунктів обох країн.

Співробітництво між водогосподарськими організаціями Закарпатської області України та прикордонними водогосподарськими підприємствами Угорської Республіки розвивається згідно з положеннями Угоди між Урядом України та урядом Угорської Республіки з питань водного господарства на прикордонних водах, укладеної у м. Будапешті в 1993 і 1997 роках.

Захист населених пунктів і виробничих об'єктів від затоплення паводковими водами, і в першу чергу на прикордонних ділянках України з Румунією, України з Угорщиною та України

з Словаччиною є найбільш гострою проблемою не тільки для Закарпатської області, але й прикордонних регіонів цих країн, окремі території яких розташовані в басейні р. Тиса, як одному із найбільш паводкобезпечних регіонів Європи.

Шляхи досягнення цієї мети різні, і вони забезпечуються в кожній країні по-своєму, виходячи з наявних організаційних, технічних та фінансових можливостей.

Протипаводкова програма "Тиса" вартістю 1,5 млрд. грн. до 2015 року передбачає захист не тільки населених пунктів Закарпаття, а і згіачне зниження загрози для Угорщини.

Стосовно Закарпаття постійний і всеохоплюючий моніторинг водної ситуації доцільно було б здійснювати не тільки на водопостах р.Тиса та її притоках, але й запровадити його у створах водосховищ польдерів та ємностей по вивченню режиму дії поверхневих і підземних вод, екзогенних процесів (виникнення оповзнів, селів, ерозії ґрунтів), що відбуваються, не очікуючи їх будівництва. Це дало б можливість більш ефективно і раціонально використовувати кошти з врахуванням дії цих явищ природи при проектуванні водогосподарських споруд в області.

Крім реконструкції діючої системи водозахисних дамб, протягом наступних десяти років передбачається будівництво нових протяжні стю 132 км. Ці дамби призначені для захисту від підтоплення населених пунктів і недостатньо захищених територій. До останніх належить, зокрема, прикордонна територія з Угорщиною на ділянці Бадалово-Саловка Берегівського і Ужгородського районів, на якій буде влаштовуватися земляна дамба заввишки в середньому 2 м, протяжністю 32 км.

За пропозиціями Міністерства закордонних справ Угорської Рес-публіки, викладених у Вербальній ноті від 6 листопада 2002 року № 19424/Абпт/КиМ/2002 щодо визначення прийнятності змін до Угоди між урядами Угорщини і України про пункти пропуску через державний кордон, Закарпатська облдержадміністрація вважає прийнятни-

---

ми запропоновані угорською стороною зміни до Угоди щодо надання відповідного статусу Пунктам пропуску: Лоя-Дзвінкове міжнародного пасажирського, за винятком автобусного руху - з режимом роботи з 8 до 16 за середньоєвропейським часом; Барабаш-Косино міжнародного пасажирського, за винятком автобусного руху - з режимом роботи з 7 до 19 за середньоєвропейським часом; Берешурань-Лужанка міжнародного пасажирського з цілодобовим режимом роботи; Тісабеч-Вилок міжнародного пасажирського з цілодобовим режимом роботи.

З метою підвищення конкурентоспроможності продукції українських товаровиробників за рахунок здешевлення транспортної складової та залучення до транзиту через Україну та Угорщину вантажів, що прямують із третіх країн, в районі м. Чоп на 630 км річки Тиса вже давно пропонується здійснити будівництво річкового порту потужністю до 1 млн. тонн вантажів на рік.

В області працюють 64 дитсадки з угорською мовою, 130 загальноосвітніх навчальних заходів, одна угорська гімназія, 2 ліцеї з угорською мовою навчання та 4 ліцеї приватної форми власності, в яких навчально-виховний процес здійснюється угорською мовою.

За рахунок варіативної складової вивчення мов національних меншин угорську мову вивчають 1268 учнів. У населених пунктах, в яких компактно проживають національні меншини і відсутні навчальні заклади з відповідними мовами, учні мають можливість вивчати мову свого народу факультативно. Педагогічні кадри для навчальних закладів, в яких навчання ведеться мовами національних меншин, готує кафедра угорської філології Ужгородського національного університету.

Характерною ознакою турботи про якнайповніше задоволення потреб національних меншин Закарпаття стало відкриття нової угорськомовної школи в селі Чомонин на Мукачівщині Президентом України В.Ющенком і Прем'єр-міністром Угорщини Ф.Дюрчанем в січні 2007 року.

І останнє, на що слід звернути увагу, - це угорсько-українська співпраця по виконанню Угоди про спрощення візового режиму між нашими країнами в рамках спільних угод України та Євросоюзу.

Ми знаємо, - Україна сподівається, що підвищення безпеки зовнішнього кордону ЄС країн-сусідів України не стане перешкодою для добросусідських відносин. Запровадження системи місцевого прикордонного руху дозволить нашим громадянам без проблем здійснювати взаємовідвідування, а підприємцям - спростити і прискорити експортно-імпорتنі операції. Характерним у прикордонних стосунках є те, що аналогів їм немає в інших країнах Євросоюзу. Адже в зону дії Угоди про малий прикордонний рух включено 384 українських та 244 угорських населених пунктів, а можливість вільного пересування матимуть 750 тис. закарпатських жителів прикордонних територій.

За словами Генерального консула Угорської Республіки в м. Ужгороді п. Вілмоша Сікловарі, певним позитивом можна вважати те, що «Євросоюз з ініціативи Угорщини вивчив можливості прикордонного співробітництва, схвалив цей досвід, і тепер малий прикордонний рух потрапив до досягнень Європейської унії».

Таблиця - Системний аналіз відмінностей угод Угорщини з Україною про малий прикордонний рух

За Угодою від 28 травня 1993 року	За Угодою від 19 вересня 2007 року
Перебування-10 днів	Перебування-90 днів
В'їзд на територію Угорської Республіки громадян Закарпатської області та в'їзд на територію України громадян Саболч- Сатмар-Берег і Гайду-Бігар областей Угорської Республіки, які постійно там проживають.	В'їзд на територію Угорської Республіки громадян України, які проживають принаймні три роки в прикордонній зоні Закарпатської області (384 населені пункти) і в'їзд на територію України громадян Саболч-Сатмар-Берег і Гайду-Бігар та частини Боршод-Абауй-Земпін областей Угорської Республіки (244 населені пункти).

<p>Пункти спрощеного пропуску:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дзвінкове-Лонья. 2. Косино-Барабаш 3. Лужанка-Берегшурань 4. Вилок-Тісабеч 	<p>Прикордонні жителі можуть перетинати кордон через прикордонні пункти пропуску, відкриті для міжнародного пасажирського сполучення, а також через пункти пропуску, відкриті для місцевого прикордонного руху</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чоп-Загонь 2. Саловка-Еперонке 3. Дзвінкове-Лонья. 4. Косино-Барабаш 5. Лужанка-Берегшурань 6. Вилок-Тісабеч <p>А також створення нових пунктів пропуску: Велика Паладь-Мала Паладь; Соломоново- Дьєречке.</p>
<p>Документи на право перегинання державного кордону у спрощеному порядку видаються компетентними органами Сторін (паспортний відділ).</p>	<p>Органи, уповноважені приймати заяви про оформлення дозволів на спрощений перегин кордону: Генеральне консульство України в Ніредьгазі; Генеральне консульство Угорської Республіки у м. Ужгород; Консульство Угорської Республіки у м. Берегово.</p>

Результатом проаналізованого матеріалу можуть стати наступні пропозиції:

1. Домагатись більш ефективного використання на території України розгалуженої транспортної мережі європейської залізничної колії на ділянках Чоп-Ужгород, Чоп-Мукачево, Чоп-Королево.

* Цит. за виданням: Карпатський регіон та його роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі: Матеріали міжнародної конференції / Гол. ред. С. І. Мітряєва. — Ужгород: Ліра, 2008. — С. 89-90.

(Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 9-10 квітня 2009р.). — Донецьк: Донецький державний університет управління, 2009. — С. 9-19.)

КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОСТІ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У публікації досліджено особливості міжнародних відносин, наведено їх класифікації, акцентовано увагу на специфіці міжнародних відносин України з іншими країнами в умовах багатовекторної зовнішньої політики держави.

***Ключові слова:** міжнародні відносини, класифікація, багатовекторність, Європейський Союз, проблеми інтеграції в ЄС, глобалізація.*

Актуальність теми дослідження. Питання, пов'язані з інтеграцією, сьогодні є актуальними для наукового дискурсу. Робота, яка розкриває філософське теоретико-методологічне підґрунтя процесів світової інтеграції як явища об'єктивної дійсності, відповідає вимогам часу, оскільки сприяє переосмисленню місця та ролі держави в інтеграційних процесах у світі, що динамічно змінюється.

Стратегічна орієнтація внутрішньої та зовнішньої політики України на європейську інтеграцію дає можливість вказати чіткі довгострокові цілі, що визначають перспективи розвитку країни. Рівень останнього безпосередньо залежить від ролі та місця країни на світовій арені в сучасну складну епоху суспільних перетворень, впливу на глобальні процеси в конкретних сферах світового економічного простору.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні відносини як явище виникли тоді, коли на Земній кулі з'явилися хоча б два внутрішньо оформлених соціуми, які добровільно або вимушено почали вступати в постійні контакти, зв'язки, відносини, взаємодіючи один з одним [7].

Представники численних шкіл та наукових напрямів порізногому кваліфікують сутність міжнародних відносин як загальносуспільного феномену. Але, незважаючи на відсутність єдності з цього питання, можна визначити зміст поняття "міжнародні відносини" як [13, с. 89-92]:

-
- взаємні дії всіх учасників міжнародних відносин, що виходять за межі національних територій;
  - сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових та інших зв'язків і взаємовідносин між державами та системами держав, соціальними, економічними, політичними силами, організаціями і рухами, що діють на світовій арені;
  - відносини, зв'язки, узагалі будь-які взаємодії внутрішньо оформлених, організованих соціумів у зовнішньому для них, політично, владно і організаційно не оформленому, або слабко оформленому соціальному середовищі.

XXI століття внесло революційні якісні зміни в усі аспекти сутності міжнародних відносин та їх масштаби. Значний внесок в еволюцію поглядів дослідників на сутність міжнародних відносин як явища становлять процеси глобалізації, яка сприяє розвиткові суттєвих змін у сфері міжнародних відносин, що далеко вийшли за рамки традиційних взаємодій.

Сьогодні світ переживає глибокі якісні перетворення. Одна з визначальних тенденцій світового розвитку - зрушення у балансі сил на світовій арені.

Характер змін, які відбуваються нині, свідчить про те, що у світі формується новий міжнародний порядок. Головна особливість цього процесу – масштабна "перебудова" світової політичної та фінансово-економічної архітектури відповідно до нових реалій. У новій системі міжнародних відносин уже немає місця "зіткненню цивілізацій", і тим більше – біполярному світоустрою, як це було за часів холодної війни. Сьогодні жодна держава не може самотужки протистояти глобальним загрозам і одноосібно управляти світовими процесами. Відповідати на виклики нинішнього світу можна лише колективними зусиллями.

Епоха багатопольярного світу передбачає колективне лідерство й солідарну відповідальність. Поворотні моменти в нинішній світовій політиці вказують на те, що в глобалі-

---

зованому світі, який кардинально змінюється, на порядку денному постає питання переосмислення власної місії багатьма країнами, і насамперед провідними державами світу [6].

За своїм характером міжнародні відносини є багатограними і різноманітними. В різні епохи та в різних регіонах світу вони формувались по-особливому, і в кожному конкретному випадку їх специфіка і суть були іншими. Констатація багатоманітності та різноманітності міжнародних відносин робить складним їх аналіз, типологію та концепції.

Класифікація міжнародних відносин завжди була і залишається актуальною та певною мірою складною проблемою. Це пояснюється насамперед великою кількістю та різноманітністю суб'єктів цих відносин. Але найбільш актуальною ця проблема є в наш час – на початку XXI століття, коли надзвичайно високий динамізм розвитку міжнародних відносин обумовив необхідність переосмислення традиційних та розроблення нових підходів щодо їхньої класифікації. Зникнення біполярної системи і формування альтернативних їй однополярної та багатополярної систем міжнародних відносин викликають потребу в нових акцентах і нових підходах щодо класифікації системи цих відносин, зокрема дослідженні такого її різновиду, як симетричні та асиметричні відносини.

Дослідження міжнародних відносин дає можливість не тільки глибше висвітлити і зрозуміти політику провідних геополітичних країн, а й окреслити перспективи середніх і малих держав у цьому складному і мінливому світі.

Типологія концепцій міжнародних відносин є одним із найважливіших засобів і прийомів їх теоретичного аналізу. Типологічний аналіз дає можливість виявити найбільш загальні і найбільш істотні характеристики, ознаки, сторони міжнародних відносин. Мета численних класифікацій сучасних течій у науці про міжнародні відносини полягає в осмисленні стану і теоретичного рівня, досягнутого нею шляхом узагальнення наявних концептуальних підходів і

зіставлення їх із зробленим раніше. Залежно від критеріїв можна навести низку основних класифікацій сучасних теорій міжнародних відносин.

Перша класифікація - за географічним критерієм - виділяє чотири види концепцій: англосаксонські, радянські, китайські та теоретичні побудови учених-представників країн "третього світу".

Географічні параметри держави: її територія, кількість населення, обсяги природних ресурсів є найбільш простими і зрозумілими. Співробітники Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова стверджують, що географічна близькість та геополітична взаємозалежність держав і лежить в основі стратегічного партнерства [9]. Географічний критерій відіграє важливу роль у прагненні держави стати регіональним чи світовим лідером.

Друга класифікація на основі ступеня спільності сучасних теорій, розрізняє глобальні концепції (політичний реалізм і філософію історії) та часткові теоретичні конструкції (біхевіоризм). Серед останніх також називають теорію міжнародних акторів, теорію інтеграції, теорію міжнародних організацій, а також теорію стратегії, конфліктів і дослідження миру.

Політичний реалізм передбачає об'єктивну оцінку тих реальних фактів і процесів, які відбувалися у світі. Об'єктом дослідження є реальний світ, а головним суб'єктом – держава. Згідно з цією концепцією, сутність міжнародних відносин полягає у балансі сил на міжнародній арені.

Філософія історії як одна з концепцій міжнародних відносин, займається проблемами сенсу історії розвитку міждержавних відносин її закономірностями, основними напрямками її розвитку та історичним пізнанням.

У теорії міжнародних відносин основні принципи біхевіоризму запозичуються в 40-50-х роках ХХ століття, коли

здійснювалися перші спроби дослідження міжнародних відносин, що ґрунтувалися на емпіричності сприйняття реальності. Представники школи біхевіоризму пропонують вивчати теорію міжнародних відносин, досліджуючи поведінку всіх можливих їх учасників - від індивідів до глобальної спільноти - зовсім не турбуючись про встановлення пріоритету стосовно їх ролі на світовій арені.

Третя класифікація – на основі методу дослідження міжнародної проблематики - основну увагу приділяє традиційному та модерністському або "науковому" напрямам в аналізі міжнародних відносин.

З другої половини ХХ століття формується модерністський напрям дослідження міжнародних відносин (представники: М.Каплан, Р.Роузкранс, Р.Снайдер, Х.Брук, Б.Сепін), який враховує не лише міждержавні відносини, а й неурядові громадські організації, приватні ініціативи та ін. "Модерністи" прагнуть використовувати формальні методи оцінювання та прогнозування, запозичивши їх з теорій ігор, систем, ймовірності тощо.

Традиціоналістський напрям (представники: Т.Моргентау, К.Томсон, У.Фокс, А.Вольферс, Р.Арон, С.Хоффман) тлумачить сутність міжнародних відносин як взаємодію держав через головний засіб їх реалізації - дипломатію. У межах цієї концепції міжнародні відносини розглядаються в контексті неодмінного суперництва, зумовленого природною схильністю суб'єктів політики до насильства та жагою влади.

Четверта класифікація - на основі ступеня важливості проблем теорії міжнародної політики - виділяє сучасні політичні теорії природи міжнародних відносин і концепції змісту сучасної міжнародної політики. Ця типологія характерна насамперед для представників політологічної науки.

П'ята класифікація - на основі низки комплексних критеріїв - розрізняє ряд підходів. Зокрема, Д.Коляр звертав увагу на класичну теорію "природного стану" (тобто політичний

реалізм), теорію "міжнародного співтовариства" (або політичний ідеалізм), марксистську ідеологічну течію, англосаксонську теорію і французьку школу міжнародних відносин. Французький соціолог М.Мерль основними напрямками в сучасній теорії міжнародних відносин вважає традиціоналістський (Г.Моргентау, Г.Кісінджер), англосаксонський на основі біхевіоризму та функціоналізму (Д.Сінгер, Д.Істон), марксистський і неомарксистський (П.Сузі, І.Валлерстайн).

Виділяють також інші чотири варіанти концепцій міжнародних відносин, беручи за основу територію й економічний потенціал як основні параметри визначення величини суб'єктів.

Перший варіант характеризує ситуацію, коли дві держави симетричні за своєю територією, але асиметричні, тобто відрізняються, за економічним потенціалом. Прикладом таких міжнародних взаємовідносин є відносини між Сполученими Штатами Америки та Канадою. За своєю територією ці дві країни майже однакові (територія США становить приблизно 9,5 млн. км², а Канади - приблизно 9,9 млн. км²). Щодо їх економічних потенціалів, то валовий національний продукт (ВНП) США більш як у 10 разів перевищує ВНП Канади.

Другий варіант демонструє зворотну залежність, коли країни є симетричними за своїм економічним потенціалом, але незіставними за площею своєї території. Яскравим прикладом є порівняння Китаю та Італії. За своїм економічним потенціалом Італія близька до КНР, але при цьому її територія становить лише 3% від території Китаю.

Третій варіант - це тип симетричних відносин у чистому вигляді, коли дві країни зіставні і за своїм економічним потенціалом, і за територією. Прикладом такої ситуації можуть бути Італія і Велика Британія (територія Італії становить приблизно 301,2 тис. км², Великобританії - 244 тис. км²; ВВП на душу населення в Італії 27 тис. дол., Великобританії - 32 тис. дол.).

Четвертий варіант є прикладом класичних асиметричних відносин. Він демонструє асиметричність відносин як за одним, так і за іншим параметром. При цьому слід зазначити, що, на відміну від симетричних, існують два різновиди асиметричних відносин:

- одна країна переважає іншу за розмірами своєї території, а та, в свою чергу, має значну перевагу над своїм партнером в економічному потенціалі. Прикладом цього є відносини між Російською Федерацією і Японією. ВВП Японії перевищує ВВП Росії в 6,5 раза (за даними на 1999 р. ВВП РФ становив 620 млрд.дол., Японії - 4,08 трлн. дол.), але при цьому територія Японії - лише 2% від території Росії [8, с. 132.];

- одна держава переважає іншу і за площею своєї території, і за економічним потенціалом, і за кількістю населення, і за всіма іншими параметрами. Прикладом таких класичних асиметричних відносин є відносини між Україною та Російською Федерацією. Росія переважає Україну за площею території майже в 30 разів (1075 : 604 тис.кв.км). За ВВП - у 6 разів (за даними на 1999 р. ВВП РФ - 620 млрд.дол., України - 109 млрд.дол.). За кількістю населення - перевага за Росією в 2,5 раза (137:50 млн.чол.).

Незважаючи на те, що світ сьогодні складний і суперечливий, повний несправедливості, військових зіткнень, у ньому посилюються позитивні тенденції міжнародних відносин. Серед них можна виділити чотири основних взаємозв'язаних процеси. Це такі, як:

- 1) деідеологізація міжнародних відносин, тобто їх звільнення від ідеологічних забобонів, які десятиріччями розділяли народи і держави на два ворогуючі табори. Міждержавні відносини, згідно з ідеологічними установками колишніх КПСР і СРСР, змальовувалися як «арена непримиренної класової боротьби». У результаті між народами сіялися підозрілість і страх, злість і ненависть. На зміну подібним примітивним підходам приходять розуміння природності того, що життя людства багатогранне, і будь-яке суспільство має право вибирати собі тип життєвого устрою;

---

2) перехід від конфронтації до партнерства і співпраці. Народи і держави, ще недавно розділені "залізною завісою", дедалі глибше усвідомлюють, що протиборство стає життєво небезпечним. Для мешканців планети набагато доцільніше і вигідніше співробітничати: знаходити точки взаємних інтересів, доходити згоди, торгувати, обмінюватися науковим і господарським досвідом, здобутками своїх національних культур;

3) розосередження влади у світовій політиці, тобто поступовий перехід цієї влади від однієї-двох "наддержав" до більш широкого кола країн;

4) демократизація і гуманізація світової політики. Ці позитивні процеси розвиваються за чотирма напрямками:

- сучасні демократичні, правові держави прагнуть збільшити відкритість своїх кордонів, забезпечити людям свободу пересування і в той же час їх безпеку і захищеність у будь-якій точці планети;

- дедалі більша частина світової спільноти погоджується з необхідністю так званого "людського виміру" політичних процесів. При цьому визнаються самоцінність кожної окремої людини і пріоритетність її прав і свобод стосовно інтересів і прав держави;

- більш помітним стає значення етичних принципів у світовій політиці. Дедалі частіше світова спільнота колективно засуджує і вживає спільні заходи проти диктаторських режимів, тоталітаризму, націоналізму і неофашизму; проти бандитизму і терору, різного фанатизму і екстремізму, проти екологічної і військової загрози миру;

- розширення міжнародних відносин. Воно виявляється в поглибленні світової співпраці, збільшенні числа учасників міжнародних зв'язків. Сьогодні на світовій арені взаємодіють не тільки державні урядовці і ділові люди, але і політичні партії, суспільні рухи, релігійні, культурні, спортивні і багато інших організацій. Збільшується взаємозв'язаність, взаємозалежність і цілісність єдиного у своєму різноманітті сучасного світу.

У той же час сучасні міжнародні відносини характеризуються негативними тенденціями, які мають місце у світо-

---

устрої. Вони проявляються в тому, що міжнародні відносини сповнені елементами: локальних міждержавних і етно-політичних конфліктів; агресії і силового тиску; міжнародного тероризму.

Розв'язання проблем світового співтовариства залежатиме від політики на міжнародній арені як окремих держав, так і міжнародних організацій. Саме тому міжнародні відносини значною мірою визначають стан сучасного світу. Їх пріоритети зумовлені необхідністю вирішення спільних проблем, які стоять перед людством та національними інтересами їх суб'єктів.

Таким чином, сучасний світ перебуває в перехідному, досить суперечливому періоді, коли тенденція до утвердження нового порядку, безпеки і мирного розвитку країн напружується на протидію тенденції до застосування силових засобів у політиці й відносинах з іншими державами. Прагнення людства до самозбереження повинно сприяти остаточній перемозі першої тенденції, гармонізувати політичне мислення світового співтовариства з новими реаліями.

В умовах діалектичних змін міждержавного та світового порядку ці прагнення людства мають потужну мотивацію, яка генерується об'єктивними умовами, адже [11, с. 281]:

- міжнародний порядок - це спосіб самоорганізації міжнародного життя через взаємодію між державами, в основі якого лежить конкуренція національних інтересів та співвідношення національних сил. Він визначається через конфігурацію співвідношення сил, баланс інтересів, співвідношення цінностей та наявність каналів комунікацій між учасниками взаємодії;

- світовий порядок - це спосіб організації міжнародного життя шляхом формування глобального інституційного середовища, узгодження суперечливих інтересів міжнародних акторів усіх рівнів і типів. Світовий порядок тим самим передбачає наявність юридизованої та етичної систем норм і правил глобальної взаємодії (світове право і глобальна етика), системи глобальних політичних інститутів та процедур політичного узгодження, у тому числі засобів

і методів переведення насильницьких способів розв'язання конфліктів у політичні форми їхнього врегулювання, а головне - об'єкта впорядковуючих впливів у особі глобально-го суспільства. "Багатополярність, глобалізація та взаємозалежність визначають слабкість сучасного світу" [12, с. 476], тому слід пам'ятати, що будь-яка помилковість чи навіть неточність при визначенні відповідних пріоритетів держави можуть мати вкрай негативні для неї наслідки [3, с. 263].

Проблеми об'єднаної Європи в глобальному вимірі чітко окреслюються в період світової економічної кризи, яка загострюється на початку XXI століття. Проявляються вони в нестабільності євро; соціально-економічних конфліктах у Греції, Португалії, Іспанії; етнічно-національних конфліктах окремих країн; неоднозначних оцінках функціонування Шенгенського простору.

Ці та інші проблеми інтегрованої Європи змусили багатьох політиків, і в тому числі українських шукати відповідь на прагматичне запитання: а що буде далі?

Тому цілком зрозумілою є стурбованість учасників цього-горічного Всесвітнього економічного форуму в Давосі, де були визначені основні ризики глобального розвитку, які матимуть найбільший вплив на ситуацію у 2012 р. [10], серед них:

- хронічні бюджетні дисбаланси;
- екстремальні коливання цін на енергоресурси і продовольство;
- системні фінансові прорахунки;
- криза водопостачання;
- продовольча криза.

Як видно, більшість з цих ризиків стосуються економічної сфери.

При цьому найбільш ймовірними глобальними ризиками 2012 р. вважаються такі:

- зростання різниці у доходах;
- хронічні бюджетні дисбаланси;

-
- збільшення викидів парникових газів;
  - кібератаки;
  - криза водопостачання.

Нова фаза розвитку світової фінансово-економічної кризи змушує країни коригувати свої плани економічного розвитку.

Серед основних довгострокових тенденцій глобального розвитку слід зазначити такі:

- посилення конкуренції за обмежені природні ресурси (енергетичні, водні) та продовольство;
- перетік капіталу із Заходу на Схід, з Півночі на Південь (зокрема, з північноамериканського та європейського ринків до нових центрів зростання в Азії, Латинській Америці, Південній Африці);
- зростання частки міського населення;
- зростання частки літніх людей;
- зростання частки сфери інтелектуальних послуг, а також ролі освіти;
- зростання ролі і значення міжнародних інститутів. Необхідність реформування більшості з існуючих міжнародних інститутів (МВФ, ООН, ОБСЄ);
- зростання ролі і значення державно-приватного партнерства, а також недержавних суб'єктів (неурядових організацій, великого бізнесу, релігійних організацій тощо).

Необхідність реагування на виклики і загрози, пов'язані з дією довгострокових тенденцій глобального розвитку, потребує внесення відповідних змін до стратегій розвитку держав світу. Зокрема, особливої уваги потребують такі питання, як оновлення та розвиток інфраструктури великих міст, реформування ринків зайнятості та систем соціального і пенсійного забезпечення. Вирішення таких питань вимагає значних капіталовкладень. У цьому контексті особливого значення набуває практична реалізація ідей підвищення соціальної відповідальності бізнесу, запровадження нових моделей управління, побудованих на посиленій взаємодії бізнесу і влади тощо.

Корисним є також досвід Японії щодо залучення людей пенсійного віку до активної суспільно-корисної діяльності з метою якнайповнішого використання набутого ними досвіду та знань. Зокрема, це може стосуватися підвищення рівня професійної підготовки молоді [10].

Зауважимо, що у формуванні сучасної концепції міжнародних відносин названі країни відіграють неоднакову роль у геополітичному вимірі. Зокрема Україна, незважаючи на наявність як внутрішньополітичних, так і економічних проблем, залишається одним з "провідних гравців" при формуванні та становленні сучасних концепцій міжнародних відносин.

Адже Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника "США - ЄС - Росія", - відмічав А.Гальчинський. Контури цього трикутника ще не набули остаточних чітких обрисів, однак мало хто не відмічає значущу роль Української держави в її остаточному визначенні. Україна є проміжним, санітарним кордоном, або буферною зоною між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО та СНД [3, с. 263].

Значення України в геополітичному вимірі сучасності при формуванні сучасних концепцій міжнародних відносин відмічав і З.Бжезинський, який стверджував, що "Захід, і особливо Сполучені Штати, запізнилися визнати важливе, з точки зору геополітики, значення самостійної Української держави" [1, с. 137].

Виходячи зі своєї унікальної ролі на Європейському континенті та позаблокового статусу, Україна буде найбільш зацікавленою стороною в тому, щоб максимально усунути будь-які антагонізми по лінії Схід - Захід у Європі, зокрема й успадковані від холодної війни. Така роль більш природна для України. Її місія - не розділяти, а об'єднувати.

Нинішню ситуацію у світі неможливо пояснити краще і простіше за відомого американського оглядача Фаріда Закарія: “Процеси, які зараз відбуваються у світі, – це не занепад країн Заходу, це підйом решти країн світу». Проводячи вдалу, розумну зовнішню політику, позаблокова Україна може скористатися відразу з обох тенденцій - і з процвітання Заходу, і з "підйому решти". Це, радше, перший випадок, коли поява нової філософії зовнішньої політики України збіглася у часі з появою нової філософії міжнародних відносин. І якщо ми скористаємося з цього, аби модернізувати як саму Україну, так і її зовнішню політику, то це можуть бути двері до її нового, успішного і - для деяких політиків - неочікуваного, з погляду наших глибинних сподівань, майбутнього [4].

Аналізуючи стан, проблеми та перспективи сучасних міжнародних відносин, можна виділити такі їх складові: глобалізація; інтернаціоналізація; поглиблення політичних і економічних зв'язків; підвищення значущості загальнолюдських цінностей.

Зокрема, при визначенні пріоритетів економічного розвитку України слід враховувати довгострокові тенденції глобального розвитку з метою якнайкращого використання природно-ресурсного потенціалу країни. Важливими для України напрямками стратегічного розвитку, які б дали максимальний ефект у контексті довгострокових тенденцій глобального розвитку, мали б стати такі:

- реалізація національного проекту, спрямованого на зниження неефективності та енергоємності житлово-комунального господарства (шляхом заміни зношених комунікацій, переходу на прогресивні технології енергозбереження тощо), що дозволило б суттєво зменшити енергозалежність національної економіки та ризики для енергетичної безпеки країни;

- розвиток аграрної сфери, спрямований на підвищення ефективності сільського господарства, якості харчової продукції. Цей напрям набуває особливого значення в умовах стійкої глобальної тенденції щодо посилення дефіциту продовольства. Проведення при цьому земельної

реформи має відбуватися винятково з урахуванням національних інтересів країни;

- підтримка проектів, спрямованих на підвищення якості водоочищення, з огляду на стійку глобальну тенденцію щодо збільшення дефіциту питної води;

- реформування системи освіти, підвищення якості надання освітніх послуг.

Доцільним також вважається внесення змін до державних програм соціального та економічного розвитку України з урахуванням нових тенденцій розвитку світової економіки, а також відповідних ризиків і загроз[10].

Саме ця проблема змушує Україну вести пошуки найбільш дієвих інтеграційних механізмів стабілізації економічного стану. Спроба створити «багатовекторний» механізм інтеграції з економіками ЄС, Росії та східно-азійськими державами цілком зрозуміла.

«ЄС для нас важен не столько как комфортабельный дом, куда мы хотим въехать, сколько как инструкция по строительству собственного комфортабельного дома. Европейская интеграция в нашем случае - это схема имплементации европейских рецептов успеха на украинской почве», -- сказав К. Грищенко[5]. Інше бачення перспективи євроінтеграції у экс-міністра економіки Віктора Суслова.

"Для Украины можно думать о евроинтеграции только частично. Ни в коем случае Украина не должна вступать в еврозону, потому что в Украине евро приведет к точно такой же катастрофе, как в Греции. Таким образом, для Украины возможна лишь частичная евроинтеграция. Есть ли смысл участия Украины в Евросоюзе? И тут возникает очень большой вопрос, потому что в этом союзе экономика Украины неконкурентоспособна. И в системе европейского разделения труда Украина может и останется производителем-поставщиком некоторого вида сырья, особенно сельскохозяйственного», – відзначив експерт [14].

На думку Суслова, інтеграція до Євросоюзу означає остаточне знищення машинобудування та основної части-

---

ни українського промислового потенціалу. Він зазначив, що з високотехнологічною продукцією Україна не може вийти на європейський ринок, її туди ніхто і не пустить. "Вы послушайте заявления политиков Евросоюза относительно Украины на протяжении всех последних лет. Звучит одно и то же, что европейские политики рассматривают Украину как потенциально большой рынок сбыта своих товаров. Звучит постоянно, что страна с населением в 45 миллионов человек – это большой рынок сбыта для европейских предприятий. Они вот так Украину и рассматривают в плане евроинтеграции", – резюмує Суслів.

В той же час глобалізація як реальність вносить суттєві корективи як в існуючу систему міжнародних відносин, так і в їх інтеграційний фактор. Цікавими, на наш погляд, є бачення подальшого розвитку інтеграційних процесів в євразійському напрямі.

Хоч би як євроатлантики намагалися просувати свої підходи, все одно доцентрові тенденції на євразійському просторі, як і раніше, крутяться навколо Москви. Хоча б тому, що центром і джерелом історичної модернізації на євразійському просторі була і залишається Росія. І Стара Європа це добре розуміє. «Нас усіх разом усього 500 мільйонів, а в Азії лік іде на мільярди, — журиться в одному з інтерв'ю экс-міністр оборони Франції сенатор Жан-П'єр Шевенман. — Тому ми повинні допомогти Росії зберегти її вплив у регіоні»[2].

Він, як і багато інших високопоставлених європейських політиків, визнає, що гегемонія Заходу закінчилася, і ми вступаємо в епоху постзахідного світу, в якому, перефразовуючи Мадлен Олбрайт, «без Росії не обійтися». А всередині європейського континенту дедалі популярнішим стає ще одне одкровення Шевенмана, що вражає своєю історичністю: «Зближення Німеччини і Росії, перерване двома світовими війнами, знову виходить на високий рівень і стає світовим порядком денним» (29 березня 2011 р., Париж, Національна асамблея Франції, виступ на конференції «Європа, Росія і США після виборів 2012 року») [2]. Це під-

---

тверджують запуск «Північного потоку», співробітництво «Газпрому» і Ruhrgas, розвиток інших спільних російсько-німецьких проєктів — майбутніх флагманів європейсько-російських відносин.

Дійсно, процес формування «нової Європи» передбачає наявність двох центрів розвитку — на Заході і на Сході. І ймовірна перемога в листопаді цього року на виборах президента США — кандидата від республіканців тільки прискорить динаміку розвитку відносин Москви і Берліна, розставивши все на свої місця. Зрозуміло, такий формат може «напружувати» деякі країни Східної Європи, у тому числі Україну. Але, як сказав в інтерв'ю російській «Литературной газеті» колишній прем'єр-міністр Словаччини Ян Чарногурський, «у разі продовження європейської економічної кризи країнам Центральної і Східної Європи доведеться вибирати між Берліном і Москвою, а Німеччина, на відміну від Росії, не є глобальною державою. Тому шанси сильної путінської Росії на вплив у регіоні непогані»[2]. Очевидно, що в цій ситуації підвищується значення Києва, тому що без України Росія не зможе претендувати на серйозний вплив у Центральній і Східній Європі.

Формат такої взаємодії, прийнятний на Заході і на Сході, один — Євразійський економічний союз (ЄАС). Наднаціональний союз суверенних держав, у якому рішення ухвалюються колегіально, з однаковим правом голосу для кожної країни. Базис ЄАС — Митний союз, куди вже входять Росія, Білорусь, Казахстан, приєднуються найближчим часом Киргизія, Таджикистан і, у перспективі, Вірменія. Для відновлення економічних ланцюжків новому об'єднанню явно не вистачає України. Для розуміння: після відкриття країнами МС внутрішніх митних кордонів з 1 липня 2011 року відбулося п'ятиразове зростання товарообігу між Білоруссю і Казахстаном. А яким може бути цей потенціал для України?

Цей найвигідніший варіант інтеграції для всіх його учасників поки що відкритий для вступу в нього нових членів. Адже історично й індустріально Україна давно інтегрована

в євразійську цивілізацію — рейок від польського кордону не перекласти і кордонів не пересунути: ринок перспективного споживання для України перебуває на Сході. І якщо Кабінет міністрів прагне реального розвитку економіки своєї країни, нехай його чиновники поцікавляться думкою українських промисловців: де їм краще торгувати, перш ніж наосліп інтегруватися в зону вільної торгівлі з ЄС [2]. Нещодавно створена в Києві асоціація «Постачальники Митного союзу» об'єднала у своїх лавах багатьох лідерів провідних галузей української економіки — від «Мотор Січ» і «Гірських машин» до Аграрного союзу. Вимога одна: «Дайте нам торгувати на російському ринку!». А якщо ні, то українська економіка, а разом з нею й уся країна, може продовжити свій розвиток буферним острівцем в ізоляції між Заходом і Сходом.

Залишається знову ж таки Росія зі своєю поки ще актуальною пропозицією стосовно Євразійського союзу.

Євразійський економічний союз — не експансія, а форма природного існування та елементарного виживання для народів, що проживають у регіоні, єдино можлива для збереження суверенітету і державної цілісності на початку XXI століття. Звідки прийде загроза швидше, невідомо — від маховиків азійської глобалізації, зростання «фундаменталістських демократій» Близького Сходу, руху сепаратистської регіоналізації Центральної Європи чи банального економічного краху всієї євразії. Тому, хоч би якою вона була, у нас є шанс разом їй протистояти. Для цього в рамках ЄАС уже найближчим часом можуть бути створені такі інститути, як власний Євразійський валютний фонд із перспективою впровадження єдиної валюти для всіх країн-учасниць, і Євразійський суд з прав людини, який міг би зі значно більшим успіхом узяти на себе функції Страсбурзького суду і всього сумнозвісного «гаазького правосуддя».

Євразійський союз може стати нашим власним, не нав'язаним ззовні, Великим Проектом історичної творчості всіх народів Євразії, які беруть у ньому участь [2].

До роздумів спонукають окремі дані економічного розвитку країн-членів ЄС і Митного союзу у 2010 році, які наводить професор В.М. Симчера - директор ННІ статистики Федеральної служби Росії.

Сравнительные показатели экономического развития стран-членов таможенного союза, ЕврАзЭС и ЕС в 2010 г.

Показатели	ТС	ЕврАзЭС	ЕС	ТС в % к ЕС, 2010 г.	Ожидаемые изменения к 2020 г.
Число объединяемых стран	3	5	27	5:27	12:27
Общая территория, тыс. кв.км.	20030,7	20373,7	4324,7	463,2	570,0
Удельный вес в мире, %	14,6	15,8	3,2	456,3	560,0
Население, млн. человек	167,7	180,8	501,1	33,5	30,0
Удельный вес в мире, %	2,5	2,7	7,4	33,8	
ВВП, млн. USD - по обмен- ному курсу валют - по ППС	1388,5 2318,8	1443,1 2410,0	16447,0 14799,3	8,5 15,7	16,8 33,0
ВВП в расчете на одного человека, USD	8280- 13827	7982- 13330	29729- 33052	27,9- 41,8	45,1-50,0
Бюджетный дефицит, %	-10,1	-10,5	0,2	-50 раз	200
Уровень фактической безработицы, %	6,4	6,5	9,8	66,0	100
Разрыв в доходах на душу населения, тыс. USD	2,7-5,8	0,3-5,2	8-78	6,7-38,6	1,2-1,5

Висновки

Підсумовуючи сказане, зазначимо послідовність «багато-векторної» інтеграції України як передумови стабільності економічного розвитку. Це стосується як ЄС, так і Росії та США.

Одним із важливих інструментів зближення України та ЄС зокрема є програма ЄС «Східне партнерство». Хоча співпраця у межах цієї програми формально і не є перехідним етапом до членства в ЄС, вона відкриває широкі можливості для секторальної економічної інтеграції та наближення до законодавства ЄС. Особливий інтерес для України становлять такі елементи Східного партнерства:

- програма всеохоплюючої інституційної розбудови;
- сприяння регіональному розвитку на основі політики регіонального вирівнювання Європейського Союзу;
- створення інтегрованої системи управління кордонами згідно зі стандартами ЄС ;
- поглиблення інтеграції у сфері енергетичної безпеки.

Активний переговорний процес щодо Угоди про асоціацію має доповнюватися діалогом із низкою стратегічно важливих для України держав-членів ЄС для пошуку можливих компромісних варіантів вирішення основних питань переговорного процесу.

Найважливішими з-поміж цих країн є Німеччина, Франція, Велика Британія. Російська Федерація є одним із глобальних світових гравців, найбільш зацікавлених у розвитку динамічного діалогу з Україною. При цьому реалізація порядку денного сучасної української зовнішньої політики, а також потреби забезпечення її національної безпеки роблять такий діалог стратегічно важливим для нашої держави.

Модернізація економік України та Росії, проголошена основним чинником внутрішньополітичного розвитку обох держав, стала лейтмотивом оновлення всього комплексу двосторонніх відносин.

Розширення двостороннього діалогу на регіональному рівні сприяє поглибленню співробітництва, наповнює конкретним

змістом досягнуті на міждержавному рівні домовленості та зближує Україну й Росію у процесі досягнення взаємовигідних економічних і соціальних цілей. Забезпечення стабільного розвитку двосторонніх відносин вимагає деполітизації гуманітарної сфери співробітництва, відмови від використання чутливих питань національно-культурної сфери у політичних цілях. Слід всіляко сприяти розширенню контактів між творчими та інтелектуальними елітами наших країн, цивілізований діалог між якими став би надійною основою для конструктивного співробітництва у вирішенні міждержавних гуманітарних питань.

Створення умов для якісного забезпечення культурних потреб українців у Росії та росіян в Україні, вироблення взаємоузгоджених і конструктивних підходів до розгляду спірних питань культурно-історичного характеру, співробітництво у сфері науки та освіти через розвиток спільних проєктів, культурний обмін, поглиблення взаємодії на рівні громадських організацій складуть необхідне підґрунтя для розвитку справді добросусідських відносин.

Необхідно створити сприятливі умови для безперешкодного функціонування українських громадських організацій в РФ і російських в Україні на основі безумовного дотримання національного законодавства. Україна має докласти зусиль для задоволення національно-культурних потреб українців Росії. Це стане запорукою активної підтримки громадськістю спільних політичних, економічних і гуманітарних проєктів, гарантуючи успішність їх реалізації.

Розвиток стратегічного партнерства України з РФ не може відбуватися за рахунок стратегічних відносин з ЄС та США, вибудованих за попередні роки. Одним з ключових пріоритетів зовнішньої політики України залишаються її відносини зі Сполученими Штатами Америки.

Слід зазначити, що розвиток українсько-американських стратегічних відносин останніми роками не був належним чином підкріплений відповідною динамікою у торговельно-економічній сфері, а також у сфері інновацій та інвестицій, культурних обмінів, співпраці в освіті та науці.

У дусі Хартії про стратегічне партнерство відносини Україна - США базуються на спільному прагненні двох країн до зміцнення європейської безпеки, розвитку економічно-інвестиційного співробітництва, науково-технічного обміну та активних двосторонніх зв'язків на суспільному рівні. Як впливова регіональна держава Україна об'єднує свої зусилля зі Сполученими Штатами, щоб спільно долати спадщину «холодної війни», перетворити Європу на осередок миру, стабільності та взаєморозуміння, без розподільчих ліній.

Список використаних джерел

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска / З. Бжезинский. - М.: Международные отношения, 2005. - 256 с.
2. Бондаренко О. Зрозуміти Європейський Союз. --[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/zrozumiti_evraziyskiy_soyuz-95547.html
3. Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада / А. Гальчинський. - К.: Либідь, 2005. - 368 с.
4. Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / К. Грищенко // Дзеркало тижня. - №27 (807). - 17 лип. - 6 серп. 2010 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dt.ua/articles/60748>
5. Європа не видит Україну кандидатом в члени ЕС - глава МІД Грищенко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.interfax.by/news/world/107552>
6. Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. - 2009. - № 31. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dt.ua/articles/57683>
7. Косолапов Н. Теория международных отношений: предмет анализа и предмет теории / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. - 1998. - № 11.
8. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980 - 2000 роки): підруч. / Л. Гайдуков, В. Кремень, Л. Губерський та ін. - К.: Либідь, 2001. - 621 с.
9. Перепелиця Г. теоретичні аспекти міждержавних відносин / Г.Перепелиця // Політика і час. - 2002. - № 4. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://lib.mdpu.org.ua/e-book/politologiya/eBook/modul_2/tema18.htm

-
10. Резнікова О. Основні тренди глобального розвитку: ризику та нові можливості для України. Аналітична записка. --[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/722/>
  11. Суліма Є. Глобалістика: підруч. / Є. Суліма, М. Шепелєв. - К.: Вища школа, 2010. - 544 с.: табл. - Бібліогр. в кінці розд.
  12. Табачник Д. Мир без України? /Д. Табачник. - Харків: Фолио, 2009. - С. 440.
  13. Цыганков П. Теория международных отношений /П.Цыганков - М.: Гардарики, 2003. - 590 с.
  14. Эксперт: Полная евроинтеграция грозит Украине катастрофой. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/opinion/2012/03/10/825012.html>

И. Артёмов. Концепции международных отношений в глобальном измерении современности: интеграционный аспект.

В публикации исследованы особенности концепций международных отношений, приведены их классификации, акцентировано внимание на специфике международных отношений Украины с другими странами в условиях многовекторной внешней политики государства.

Ключевые слова: *международные отношения, классификация, многовекторность, Европейский Союз, проблемы интеграции в ЕС, глобализация.*

I. Artyomov. Concepts of international relations in today's global dimension: integration aspect. Concepts of international relations are investigated in this publication. The attention is stressed on features of Ukraine's relations with other countries under the multivector foreign policy.

Keywords: *international relations, classification, multivector policy, European Union, the problems of integration into the EU, globalization.*

(Геополітика України: історія і сучасність: зб.наук.праць. Вип.7. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С. 10-36.)

РОЛЬ ІНСТИТУТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ОСНОВНИМИ НАПРЯМАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗакДУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

При ЗакДУ функціонує Навчально-науковий інститут філософії та євроінтеграційних досліджень. В його структурі:

- **відділи:** «Етнополітики та євроінтеграції», очолюваний доктором історичних наук - Сергієм Федакою, провідним політологом Закарпаття; «Правового та науково-методичного забезпечення», на чолі якого - Михайло Савчин, кандидат юридичних наук, доцент ЗакДУ;

- **сектор:** Комп'ютерно-аналітичного і програмного забезпечення, в якому працюють випускники ЗакДУ та студенти- магістри останнього року навчання;

- **лабораторії:** «Соціологічних досліджень регіонально- євроінтеграційної проблематики». Лабораторію очолює кандидат філософських наук - Анатолій Колібаба, який працює (за основним місцем роботи) головою Ужгородської райдержадміністрації.

Основна мета діяльності Інституту в організації досліджень за основними гуманітарними спеціальностями університету, зокрема: **країнознавства, історії і теорії міжнародних відносин, права, соціології, філософії та психології в контексті євроінтеграції України до європейської спільноти.**

Центральне місце в діяльності Інституту відводиться дослідженням проблем гармонізації законодавства України до вимог ЄС, міжрегіонального і транскордонного співробітництва після розширення Європейського Союзу, а також виконання для державних і громадських інституцій прикладних соціологічних досліджень.

Специфіка Інституту підпорядкована реалізації, на рівні ЗакДУ та Закарпатської області, основних положень пріоритетності євроінтеграційного курсу України, який сформульований Президентом України - Віктором Ющенком.

Так, виступаючи, на початку 2006 року, перед депутатами Верховної Ради України - він підкреслив, що: **“наріжним каменем української зовнішньої політики стала стратегія повномасштабної інтеграції до Європейського Союзу. Ідея об’єднаної Європи є для нас найбільш ефективною моделлю розвитку... Ми впевнені, що нинішня демократична Україна гідна того, щоб мати перспективу входження до ЄС”**.

Географічне положення Закарпаття, його сусідство з Словаччиною, Угорщиною, Польщею, які є членами ЄС, напрацювання нових форм і методів регіонального і транс-кордонного співробітництва в рамках Карпатського Євро-регіону також інвестиційна **привабливість** нашої області функціонування низки підприємств з іноземним капіталом ("Єврокар", "Джебіл", "Троклін-Карпати", "Ядзакі", інші) - обумовлюють необхідність підготовки висококваліфікованих спеціалістів на базі ЗакДУ.

Саме тому дослідження складових проблематики євроінтеграції, на прикладах і практичних діях органів місцевого самоврядування Закарпаття є надзвичайно актуальним. Підрозділами Інституту всебічно аналізуються стан справ з реалізації важливих для Закарпаття програм, таких як:

- Стратегія транскордонного співробітництва "Карпати 2004-2011";
- Концепція спільного розвитку прикордонних територій України - "Інтеррегіо";
- Програм Сусідства: **"Україна, Угорщина, Словаччина"**, та ряду інших стратегічних програм.

Якщо перейти в площину практичної проблематики досліджень за основними напрямками діяльності ЗакДУ в контексті євроінтеграції, то слід **виділити базові пріоритети** нашого Інституту а саме:

- **по спеціальностях юридичного факультету** - дослідження динаміки нормативно-правової бази євроінтеграції та гармонізація законодавства України до вимог ЄС. Результатом даних досліджень стануть монографічні видання: "Основні права і свободи та організація публічної

влади: Україна та Європейський досвід"; "Механізм реалізації публічної влади на місцевому та регіональному рівнях в умовах євроінтеграції";

- **по спеціальностях факультету** Міжнародних відносин - проведення аналізу стану справ і дослідження складових дисциплін "Сучасного політичного розвитку та геополітичної орієнтації країн регіону" та "Інтеграційних процесів в контексті міжрегіонального і транскордонного співробітництва", результатом даних досліджень стануть монографічні видання.

Особлива увага в Інституті приділяється' дослідженням стану справ по реалізації критеріїв вступу України до СОТ, ЄС, НАТО, проблемам і перспективам взаємовідносин з сусідніми країнами Європейської Спільноти - Угорщини, Словаччини, Польщі.

Враховуючи високу динаміку євроінтеграційних процесів і необхідність формулювання нових положень і висновків, результати даних досліджень будуть включені до підручників, наукових посібників, для студентів старших курсів. Готується спільне з факультетом міжнародних відносин видання монографії - **"Україна в стосунках з державами Центральної та Східної Європи після розширення ЄС"**.

Важливе місце в навчально-науковій та дослідницькій роботі Інституту відводиться *співпраці з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування*, консульствами Словаччини та Угорщини, представництвом МЗС в м. Ужгороді, регіональним філіалом Інституту стратегічних досліджень України, митними і прикордонними структурами у Закарпатті, Інститутами Академії наук України та іншими структурами, що мають пряме відношення до проблематики євроінтеграції.

Так, 27-28 квітня 2006 року проведений міжнародний науково-практичний семінар: **"Актуальні проблеми і стратегічні пріоритети України в європейських регіонально- інтеграційних процесах: практика і досвід Закарпаття"**. На семінарі було заслухано біля 26 доповідей

і повідомлень різної проблематики євроінтеграції України на шляху до СОТ, НАТО, ЄС.

Особливу зацікавленість студентів, які приймали участь в семінарі викликали виступити:

Віднянського Степана Васильовича - д.і.н., професора, зав. відділом міжнародних відносин Інституту історії АН України: "Пошуки Оптимальної парадигми зовнішньої політики України 1991-2006р.р."; Майбороди Олександра Микитовича - професора, д.і.н., зав. відділом політичних етнонаціональних досліджень Національної Академії наук України: "Проблеми формування української національної ідентичності в контексті регіоналізму"; Вовканича Івана Івановича - професора, д.і.н., декана факультету міжнародних відносин ЗақДУ: "Україна в стосунках з державами Центральної та Східної Європи: актуальні проблеми".

Жваву дискусію учасників семінару, особливо студентів-випускників юридичного факультету та факультету міжнародних відносин, викликали доповіді Кушніра Миколи Олександровича - радника директора Національного Інституту стратегічних досліджень; Баранчика Івана Івановича — представника МЗС України в м. Ужгороді; Олексика Хоми Михайловича - кандидата юридичних наук, доцента, заст. декана юридичного факультету, Мітряєвої Світлани Іванівни - директора регіонального філіалу НІСД; Товта Миколи Миколайовича - начальника Управління міграційної служби Державного комітету України у справах національностей та міграції; Передрія Олександра Самійловича - к.е.н., професора - декана економічного факультету ЗақДУ; Торпої Йосипа Йосиповича - директора центру українсько-угорського регіонального розвитку при Закарпатській ОДА; Колібаби Анатолія Васильовича - голови Ужгородської райдержадміністрації.

Надзвичайно дискусійною стала доповідь проректора з наукової та навчально-методичної роботи ЗақДУ, кандидата фізико-математ. наук, доцента Віктора Варфоломійовича Бунди "Болонська система освіти і вища школа України: актуальні проблеми".

Співпраця Інституту з вище перерахованими державними структурами і установами, які були названі раніше, базується на основі Договорів про співпрацю, в основі яких - взаємна допомога у вирішенні конкретних завдань.

Для прикладу, на звернення Міністерства закордонних справ, представництва МЗС в Ужгороді - наш Інститут разом із юридичним факультетом ЗақДУ (Трачук П.А., Олексик Х.М.) — надає допомогу у підготовці інформаційно-правових документів на допомогу громадянам України що вибувають за кордон.

З метою якісної і оперативної підготовки матеріалів на прохання Представництва МЗС при ЗақДУ створена структура, до якої входять провідні науковці ЗақДУ і нашого Інституту. Структура складається з:

1. Громадського адвокатського бюро.
2. Групи інформаційно-аналітичного забезпечення.
3. Методично-видавничої групи.

Таких прикладів співпраці Інституту з різними державними інстанціями можна привести чимало. Важливими чинниками забезпечення досліджень за основними напрямками діяльності ЗақДУ в контексті євроінтеграції в арсеналі Інституту є:

- комплекс планових заходів з розвитку навчально-наукової та дослідницької діяльності Інституту;
- актуальна тематика соціологічних досліджень;
- участь працівників Інституту у міжнародних, всеукраїнських та вузівських науково-практичних конференціях;
- підготовка навчально-методичних посібників та монографій;
- оперативне забезпечення підготовки статей та публікацій з тематики роботи Інституту.

Важливе місце в роботі Інституту відводиться організації функціонування профільно-тематичного видання - Науковий вісник ЗақДУ: "Проблеми і перспективи євроінтеграції: практика і досвід Закарпаття". До складу редакційної колегії "Вісника" увійшли:

Віднянський Степан Васильович - доктор історичних наук, професор, завідувачий відділом міжнародних відносин Інституту історії АН України;

Майборода Олександр Микитович - доктор історичних наук, професор, завідувачий відділом політичних етнопатриональних досліджень Національної Академії наук України;

Вовканич Іван Іванович - доктор історичних наук, професор, декан факультету міжнародних відносин Закарпатського державного університету;

Федака Сергій Дмитрович - доктор історичних наук, професор, завідувачий відділом євроінтеграції та етнополітики Інституту філософії та євроінтеграційних досліджень ЗакДУ Король Іван Федорович - доктор історичних наук, професор, викладач Закарпатського державного університету.

Є усі підстави прогнозувати, що "Вісник" стане постійно діючою трибуною для науковців, вчених, аспірантів ЗакДУ та працівників консульських представництв в Ужгороді (за бажанням).

Враховуючи високе представництво XI Міжнародної науково-практичної конференції «Професійна підготовка фахівців в умовах інноваційної перебудови української національної освіти», що відбувається сьогодні, ми врахуємо все позитивне, що буде напрацьовано за час роботи і впровадимо в практику роботи нашого Інституту філософії та євроінтеграційних досліджень.

Конференція без сумніву, дозволить нам більш якісно і конкретно вирішувати питання дослідження проблеми пріоритетності євроінтеграційного курсу України, проблем та шляхи їх вирішення.

(«Професійна підготовка фахівців в умовах інноваційної перебудови української національної освіти»: Збірник праць за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород – м. Сніна 16-19 травня 2006 року). – Ужгород: ЗакДУ. – 2006. – С. 124-130.)

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
«Концептуальні та інституціональні засади
єврорегіонального співробітництва України в умовах
інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності»
«Розроблення концептуальної моделі
інституціоналізації процесів єврорегіонального
співробітництва України»
(2011-2013 рр.)

Науковий керівник НДР
директор НН Інституту
євроінтеграційних досліджень УЖНУ
к.і.н., проф. І.В.Артёмов

Рукопис закінчено 25 грудня 2013 р.
Результати НДР розглянуто науковою радою
НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ
«УЖНУ», протокол № 6 від 04.12.2013 р.

СПИСОК АВТОРІВ ЗВІТУ

Керівник НДР

Директор
ННІ євроінтеграційних досліджень
к.і.н., професор І.В. Артёмов
(реферат, вступ, висновки)

Виконавці НДР

Провідний спеціаліст
ННІ євроінтеграційних досліджень
(розділ I) А.І. Середа

Провідний спеціаліст
ННІ євроінтеграційних досліджень
(розділ II, додатки) А.І. Бродич

Провідний спеціаліст
ННІ євроінтеграційних досліджень
(розділ III) Н.О. Діус

РЕФЕРАТ

Об'єкт дослідження: процес інтеграції України у світовий глобальний простір.

Мета роботи: здійснення теоретико-методологічного аналізу процесів єврорегіонального співробітництва України та розроблення концептуальної моделі їх інституціоналізації.

Визначено місце та роль єврорегіонального співробітництва в структурі інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності. Проаналізовано наукові дослідження щодо закономірностей розвитку інтеграційних процесів; узагальнено досвід зарубіжних країн щодо інституціонального забезпечення єврорегіонального співробітництва в умовах інтеграції. Визначено проблеми інституціонального забезпечення зазначеного співробітництва та шляхи їх вирішення. Обґрунтовано напрями єврорегіонального співробітництва України відповідно до основних пріоритетів її зовнішньої та внутрішньої політики. Розроблено концептуальну модель інституціоналізації процесів єврорегіонального співробітництва України. Узагальнено результати дослідження у колективній монографії. Апробовано під час проведення 8 міжнародних науково-практичних конференцій.

Використання отриманих результатів щодо закономірностей розвитку інтеграційних процесів, їх теоретико-методологічного підґрунтя в контексті сучасних геополітичних концепцій і глобалізації дозволить вдосконалити вироблення форм і методів державної політики у сфері міжнародних відносин та підвищити ефективність включення України у процеси регіоналізації міжнародного співробітництва.

Результати дослідження можуть бути використані:

- у процесах вироблення державної політики у сфері європейської інтеграції;

-
- у практичній діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності функціонування єврорегіонів, території пріоритетного розвитку, вільних економічних зон, спільних індустріальних парків на кордоні з Євросоюзом, туристично-рекреаційних кластерів та ін.; представниками наукових установ і навчальних закладів, громадських організацій, засобів масової інформації;
  - у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації державних службовців усіх рівнів та посадових осіб органів місцевого самоврядування;
  - у підготовці спеціалізованих навчальних курсів для аспірантів та докторантів відповідної спеціальності;
  - при розробленні і впровадженні нових лекційних курсів у навчальному процесі ВНЗ.

Узагальненням результатів НДР стала науково-методична продукція:

3 монографії, 3 навчальні посібники, з них 2 з грифом МОН України, 13 наукових статей у фахових виданнях з Переліку ВАК України, 26 публікацій у матеріалах конференцій, 6 збірників наукових праць за матеріалами науково-комунікативних заходів з досліджуваної проблематики, у т.ч. за міжнародною участю.

ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ІНТЕГРУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР.

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1 Визначення місця та ролі єврорегіонального співробітництва у структурі інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності

1.1 Дослідження теоретико-методологічного підґрунтя інтеграційних процесів у контексті сучасних філософських і геополітичних концепцій

1.2 Визначення тенденцій інтеграційних процесів у формуванні загальноєвропейського освітнього простору

Розділ 2 Визначення проблем інституціонального забезпечення єврорегіонального співробітництва України та шляхів їх вирішення

2.1 Дослідження проблем єврорегіонального співробітництва України та його інтеграційного потенціалу, механізмів забезпечення національної безпеки України в цих процесах

2.2 Обґрунтування методології розв'язання проблем єврорегіонального співробітництва України в умовах глобалізації

2.3 Визначення проблем єврорегіональної співпраці у сфері транскордонного співробітництва України

Розділ 3 Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України

3.1 Дослідження організаційно-правових аспектів єврорегіонального співробітництва

3.2 Визначення місця і ролі регулятивного інституціонального капіталу в єврорегіональному співробітництві

3.3 Моніторинг правових інструментів підвищення ефективності єврорегіональної співпраці

Висновки

Перелік посилань

ВСТУП

Фундаментальною складовою зовнішньої політики України залишається стратегія європейської інтеграції. Курс на набуття повноправного членства в ЄС є пріоритетним як для внутрішнього розвитку України, так і в її зовнішніх відносинах, незважаючи на відтермінування процедури підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Інтеграція в європейський політичний, економічний, правовий та гуманітарний простір є орієнтиром для проведення системних реформ з метою модернізації країни поряд із взаємовигідною співпрацею України з Російською Федерацією та країнами СНД.

Тому важливість вивчення стану єврорегіонального співробітництва зумовлена комплексом обставин, пов'язаних з сучасним процесом європейської інтеграції. Існує також необхідність враховувати і використовувати досвід розвитку регіональної політики як у процесі формування та розширення зони впливу ЄС, так і в умовах глобалізації.

Науково-експертний аналіз практики єврорегіонального співробітництва України та його інтеграційного потенціалу – необхідна і важлива складова системних досліджень зазначеної проблематики.

Актуальність концептуально нового осмислення проблем єврорегіонального співробітництва України в сучасних умовах активної глобалізації постійно зростає. В Україні вже існує низка досліджень, присвячених проблемам глобалізації, її вимірам та наслідкам, можливим шляхам подальшого розвитку глобалізаційного процесу загальнопланетарного масштабу як такого, що має об'єктивну природу.

Разом з тим не вистачає комплексних досліджень щодо проблем трансформації ролі й функцій держави в світо-

---

вих інтеграційних процесах. Як правило, особлива увага дослідниками приділяється питанням посилення або послаблення певних аспектів діяльності держави в умовах інтеграції та глобалізації. Однак зазначена проблема є складною і неоднозначною, а сам процес – нелінійним і різноспрямованим. З одного боку, держава втрачає деякі важелі контролю й позиції під впливом процесу глобалізації. З іншого боку – можна констатувати, що держава здобуває нові можливості регулювати проблеми, на які раніше не поширювалася її компетенція, використовуючи практичний досвід країн Вишеградської четвірки.

Актуальність дослідження концептуальних та інституціональних засад єврорегіонального співробітництва України обумовлена принциповою важливістю зазначених проблем в якісно нових умовах поглиблення європейських інтеграційних процесів, останніх розширень Європейського Союзу, наближенням його зовнішніх східних кордонів безпосередньо до України та особливостей, що виникають для України в умовах глобальної світової економічної кризи.

Розробленість зазначеної проблематики на сьогодні не відповідає викликам сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів. Окремі аспекти комплексного підходу до цієї проблеми спостерігаються в нечисленних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак комплексного дослідження концептуальних та інституціональних засад єврорегіонального співробітництва України, яке б систематизувало науковий доробок з цієї проблематики, поки що не існує. У ході реалізації науково-дослідної роботи її виконавці намагалися заповнити цю прогалину, спираючись на сприятливі умови єврорегіональної співпраці Закарпаття, яке межує з чотирма країнами Євросоюзу – Польщею, Румунією, Угорщиною, Словаччиною.

Вирішення проблем та фундаментальних задач, заявлених у запиті, реалізовувалась у рамках виконання трьох етапів НДР, а саме:

1-й етап: «Визначення місця та ролі єврорегіонального співробітництва в структурі інтеграційних та глобалізаційних процесів сучасності» (2011 рік).

2-й етап: «Визначення проблем інституціонального забезпечення єврорегіонального співробітництва України та шляхів їх вирішення» (2012 рік).

3-й етап: «Розроблення концептуальної моделі інституціоналізації процесів єврорегіонального співробітництва України» (2013 рік).

Узагальненням результатів НДР стала науково-методична продукція:

3 монографії, 3 навчальні посібники, з них 2 з грифом МОН України, 13 наукових статей у фахових виданнях з Переліку ВАК України, 26 публікацій у матеріалах конференцій, 6 збірників наукових праць за матеріалами науково-комунікативних заходів з досліджуваної проблематики, у т.ч. за міжнародною участю.

Науково-дослідна робота «Концептуальні та інституціональні засади єврорегіонального співробітництва України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності» виконувалась на базі Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень, який під час реалізації перших двох її етапів був структурним підрозділом Закарпатського державного університету, реорганізованого відповідно до наказу МОНмолодьспорту України № 155 від 14.02.2013 р. шляхом приєднання до Ужгородського національного університету. Саме цей факт пояснює численні посилання у звіті на наукові видання Закарпатського державного університету, підготовлені і випущені у рамках виконання НДР.

РОЗДІЛ 1

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ТА РОЛІ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СТРУКТУРІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ

1.1 Дослідження теоретико-методологічного підґрунтя інтеграційних процесів у контексті сучасних філософських і геополітичних концепцій

У ході виконання першого етапу науково-дослідної роботи було вирішено одне з головних її завдань, а саме: досліджено соціально-філософські проблеми інтеграції, проведено аналіз стратегій цього процесу та його тенденцій у сучасному світовому просторі.

Наукові результати, одержані у ході першого етапу, оформлені у колективній монографії «Філософія інтеграції»[1], яка є своєрідним узагальненням результатів цього етапу дослідження (додаток А). У ній з філософської точки зору здійснено аналіз наукових досліджень щодо закономірностей розвитку інтеграційних процесів, їх теоретико-методологічного підґрунтя в контексті сучасних філософських та геополітичних концепцій. Визначено місце та роль єврорегіонального співробітництва України в структурі інтеграційних процесів, його інституціональне забезпечення, обґрунтовано напрями цього співробітництва відповідно до основних пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики держави.

Провідною думкою зазначеної монографії є те, що геополітична стратегія інтеграції України засновується на багатовекторності і націленості країни на входження в усі європейські та глобальні наднаціональні інститути. Україна стала членом ОБСЄ і МВФ, увійшла в ПАРЄ, до складу РБ ООН. Вона є клієнтом Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Європейського банку реконструкції та розвитку, за її дипломатичної ініціативи було утворено Чорноморське економічне співтовариство. Україна реалізує

власну політику з Російською Федерацією, дотримується позиції неприєднання до військово-політичних союзів. Разом з тим існує думка, що Україна не має чітко визначених національних інтересів і пріоритетів, не конкретизувала загрози національної безпеки і не сформулювала ясну і зрозумілу громадянам геополітичну стратегію.

У монографічному дослідженні аналізується чимало робіт, автори яких розглядають зовнішню політику як по західному, так і по східному вектору інтеграції України. Окремі з них вважають, що Україна навряд чи здатна на серйозні самостійні кроки у зовнішній політиці, тому що відсутня національна стратегія енергетичної безпеки. Військова доктрина нейтралітету і позаблоковості видається сумнівною з юридичної точки зору через спільне використання Україною і РФ військової бази в Севастополі та охорону повітряних кордонів з використанням супутникових радіолокаційних центрів у Хмельницькій області і в Криму.

Вважається, що в політичному оточенні світових центрів – США, ЄС, РФ – в Україні дуже мало шансів на цілеспрямовану власну стратегію і зовнішньоекономічну політику, а основними сценаріями геополітичного розвитку України є:

➤ включення в процес глобалізації у співробітництві з Росією і через Росію, тобто створення східнослов'янського союзу, притік російського капіталу в Україну, його домінантна позиція в ключових секторах, що дійсно відбувається після Вільнюського саміту Східного партнерства 28-29 листопада 2013 року;

➤ коливання між Сходом і Заходом, не інтегруючись повністю ні в той, ні в інший, залишаючись на маржинесі політичної і економічної структуризації світу і глобалізації в сучасній та майбутній формі;

➤ інтеграція в ЄС паралельно зі зближенням Росії з Євросоюзом і більш симетричним (рівноправним) співробітництвом з нею в економічній сфері. У монографії аналізуються шанси і загрози цих варіантів.

Зокрема – коливання між Сходом і Заходом, на думку окремих дослідників, не на користь Україні та Росії. Для України – це ізоляція від здорових світових інтеграційних процесів. Її тягнули б то сюди, то туди, що мало б для неї руйнівний ефект. Вона стала б іграшкою для Сходу і Заходу.

Ще один сценарій – інтеграція України до ЄС – є єдино корисним для України і Росії. Для України найбільш бажане майбутнє – це справжнє поєднання суверенності, політичної свободи, економічної ефективності та соціальної справедливості, тобто приблизно шведська модель. Це вимагало б злиття партій у п'ять чи сім, децентралізацію влади, закінчення економічних реформ, впровадження інструментів прямої демократії. Це дало б людям можливість на рівні районів чи областей спонтанно вирішувати питання, життєво важливі саме для них, а не для цілої країни.

Цей сценарій бере до уваги як само собою зрозуміле збереження повних громадських прав усіх меншин, їхніх культур і мов, але це означає також повне “право громадянства” української мови, культури. Порівняння успіхів, досягнень України, українців за світовими стандартами, а не тільки щодо Росії – реалізація такого сценарію можлива лише через інтеграцію в ЄС.

Глобалізація дає шанси для України та Росії перетворитися на кращі суспільства, але тільки за умови, що дві сусідні держави, у яких насправді багато спільного, йшли б у майбутнє паралельно впевненим кроком, де в чому гармонізовано.

Автори монографії привертають увагу до необхідності вирішення складних внутрішніх проблем соціально-економічного розвитку, адже перед Україною стоїть нелегке завдання забезпечення власної безпеки в умовах зростаючих новітніх викликів і загроз, які мають транскордонний асиметричний характер. Для України як позаблокової держави, суттєво ослабленої фінансово-економічною кризою, вирішити таке завдання самостійно буде вкрай складно. З

огляду на це, дедалі більшої актуальності набуває питання отримання для країни додаткових зовнішніх гарантій безпеки.

Науковці доходять висновку, що найбільшої шкоди реалізації національних інтересів у галузі зовнішньої політики Україні завдали деякі помилки концептуального плану. Гра на суперечностях між глобальними гравцями, між Заходом та Росією не принесла очікуваних результатів, тому що базувалася на застарілій логіці біполярного протистояння часів “холодної війни”. Так само неефективними виявилися й спроби демонстративного ігнорування Україною позиції Росії, які призвели до небезпечного загострення українсько-російських відносин й до провалів у зовнішній політиці на “західному” напрямі.

У ході реалізації НДР важливе місце відводилось вивченню й узагальненню досвіду зарубіжних країн щодо єврорегіонального співробітництва в умовах інтеграції та його інституціонального забезпеченню. Особлива увага приділялась вивченню досвіду країн Вишеградської четвірки.

Надзвичайно актуальним стає нині завдання розробки нових організаційно-економічних механізмів активізації єврорегіонального співробітництва та утвердження їх як організаційно-економічної і координаційної платформи транскордонної співпраці, як це відбувається на кордонах країн-членів ЄС.

Відповідно зростає потреба в науково-методичному забезпеченні процесів активізації транскордонного співробітництва як важливого механізму реалізації завдань єврорегіональної співпраці. Вагомий внесок у дослідження транскордонного співробітництва зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: П.Беленький, З.Бройде, Б.Буркинський, В.Будкін, О.Вишняков, З.Герасимчук, М.Долішній, Є.Кіш, О.Передрій, С.Устич, С.Мітряєва, М.Лендъєл, П.Луцишин, Ю.Макогон, М.Мальський, В.Мікловда, Н.Мікула, А.Мокій та багато інших.

Проте нині існує потреба наукового обґрунтування підходів та розроблення методичних рекомендацій щодо нових організаційно-економічних механізмів активізації євро-регіонального співробітництва, з урахуванням динамічних змін, що відбуваються в глобальних процесах сучасності, зокрема використання диверсифікації транскордонного співробітництва (поширення діяльності на нові сфери) з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій.

У ході реалізації НДР вивчено й узагальнено досвід зарубіжних країн у сфері єврорегіонального співробітництва, зокрема підходи зарубіжних вчених до осмислення зазначених проблем.

У випущеному за результатами НДР навчальному посібнику «Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи» (додаток Б) зокрема наводяться дані про те, що в Європі на сьогодні існують чотири основні концептуально-теоретичні підходи до розвитку єврорегіонального співробітництва та міжнародної регіональної інтеграції [2].

Перший – інтеграція як процес усунення перешкод, які заважають інтеграції ринків товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Його методологічна основа – неоліберальна теорія (деякими дослідниками визначається як ринковий підхід).

Другий – міжрегіональна, як і загальноєвропейська інтеграція, розглядається як поступова передача повноважень національними владами наднаціональним структурам. Це – спроба синтезу неокейнсіанської та інституціональної теорій (також визначається як інституційний підхід).

Третій – так званий «сітьовий» чи «мережевий» підхід розглядає соціально-економічний простір як систему транснаціональних макрорегіонів, що перетинаються.

Четвертий – це сценарій просторового розвитку Європи на найближчі

---

50 років, який отримав назву концепції «червоного восьминога». Він передбачає, що до 2026 року в Європі і надалі найбільш розвинутою територією буде центральне ядро, яке ще називається «синій банан». Але невдовзі від нього протягнуться своєрідні «коридори розвитку» («щупальці»), які досягатимуть всіх віддалених кутків Європи. Вздовж них формуватимуться могутні транскордонні агломерації («червоний банан»).

Важливими для розуміння філософських основ інтеграції до ЄС є окремі висновки конструктивного характеру. За останній рік зміни у зовнішньополітичному курсі дозволили зупинити негативні тенденції, зняти небажане напруження у відносинах з РФ і водночас продовжити курс на європейську інтеграцію. Триває процес підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, Україна просунулася на шляху до лібералізації візового режиму з ЄС, отримавши Національний План дій, спостерігається прогрес у копітких переговорах щодо ЗВТ.

Водночас з'явилися нові негативні моменти, пов'язані із зниженням міжнародних рейтингів України щодо дотримання демократичних прав і свобод, що створює нові перешкоди на шляху до інтеграції з ЄС та не сприяє взаємній довірі. Проблема визначення місця України в новітній системі європейської безпеки, згідно з проголошеним нашою країною позаблоковим статусом та відповідно до сучасних умов і тенденцій міжнародного розвитку, потребує ефективного й швидкого вирішення, – у цьому одноставні виходячі проекту.

1.2 Визначення тенденцій інтеграційних процесів у формуванні загальноєвропейського освітнього простору

У ході виконання 1-го і 2-го етапів НДР було здійснено часткове коригування завдань, що полягало в перенесенні акценту на дослідження тенденцій інтеграційних процесів у формуванні загальноєвропейського освітнього простору. Результатом цього стало не відбите у технічному завданні позапланове видання колективної монографії «Інтеграція

в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи», підготовленої авторським колективом спільно з науковцями сусідніх країн – членів Євросоюзу (додаток В). Логічним завершенням цього часткового відхилення від запланованого процесу стало також не відбите у технічному завданні відповідне збільшення переліку й обсягу науково-методичної продукції. Зокрема, додатково до ТЗ було розроблено і видано навчальний посібник з грифом МОН України «Концептуальні і правові основи формування європейського освітнього простору» (додаток Г).

Вироблені в ході науково-дослідної роботи аналітичні оцінки стану формування єдиного європейського освітнього і наукового простору містяться у колективній монографії «Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи», підготовленої науковцями Закарпатського державного університету та інших вищих навчальних закладів України а також сусідніх країн-членів Євросоюзу – Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі [3].

Докорінні зміни в системі освіти визначаються стратегією випереджувального інноваційного розвитку і відбуваються у контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні загальнолюдські цінності. Сьогодні в Україні в цьому напрямі здійснюються практичні заходи. Організовано широке впровадження в освітню галузь принципів Болонського процесу.

Сучасне суспільство, яке пристосовується до проблем глобалізації, потребує чітких відповідей на чимало запитань і повною мірою розраховує на інноваційні наукові розробки. Вони в свою чергу залежать від активного запровадження у навчально-виховний процес вищої школи науково-технічних досягнень, новітніх технологій навчання, заснованих на нових методологічних засадах інтеграційного характеру.

У таких умовах важливим інструментом формування позитивного ставлення до європейської інтеграції, європейських інституцій та загальноєвропейської політи-

---

ки, позиціонування євроінтеграційного процесу та його підтримки можуть і повинні стати комунікації з нашими сусідами, які вже зробили крок у напрямі євроінтеграції.

У монографії детально висвітлюється досвід Закарпатського державного університету (ЗакДУ), накопичений у процесі реалізації завдань інтегрування в європейський освітній простір. У ВНЗ розроблена і впроваджується концептуальна модель інноваційного розвитку університету та концепція науково-дослідної та виховної роботи з студентами з урахуванням географічного положення та етнопідприємного фактора Закарпатського регіону.

Саме для глибокого осмислення пріоритетів, принципів та напрямів реформування вітчизняної вищої освіти, окреслення шляхів її інтеграції в європейський і світовий освітній простір, вироблення відповідних рекомендацій Закарпатський державний університет спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту запровадив з 1999 року щорічні міжнародні науково-практичні конференції. Постійними їх учасниками є представники провідних вузів України і сусідніх з нею країн-членів ЄС.

За останні 15 років Закарпатський державний університет разом з МОН України, Ужгородським національним університетом, Закарпатською ОДА та зарубіжними вузами-партнерами Словаччини, Угорщини, Чехії, Румунії провели 27 міжнародних науково-практичних конференцій, на яких розглядалися найбільш актуальні проблеми та виробляються практичні рекомендації по впровадженню найбільш дієвих форм навчання згідно з вимогами Болонського процесу. Конференції проходять за кордоном – у Чехії, Словаччині та Угорщині двічі на рік. Наукові дискусії працівників вищої школи України, Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини, Російської Федерації, Чехії дають змогу ознайомитися з набутим досвідом інтеграційних процесів у кожній із зазначених країн, а також виявити і проаналізувати недоліки, що стримують входження України в європейський освітній простір.

У пропонованій монографії зроблено спробу об'єднати наукові розвідки вчених – учасників зазначених конференцій – з проблематики приєднання вітчизняної освіти і науки до європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу. Видання містить аналітичні оцінки стану формування єдиного європейського освітнього і наукового простору, окреслює шляхи модернізації національної вищої школи, виокремлює гальмівні чинники цього процесу. Цілком закономірно до книги увійшли матеріали, що висвітлюють науково-практичний внесок Закарпатського державного університету у забезпечення процесу інтеграції національної освіти в європейський і світовий освітній простір.

Зазначені матеріали засвідчують, що інтеграція в європейський освітній простір потребує вироблення і впровадження нових механізмів, серед яких: творче осмислення досвіду сусідніх з Україною держав-членів ЄС; адаптування законодавства України до вимог Болонського процесу; спільна підготовка фахівців у європейських вузах та обмін випускниками; вирішення проблем юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах ЄС; створення умов для закріплення фахівців, що закінчують навчання; недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси України у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інші виклики.

З-поміж інших видань, присвячених інтегруванню української освіти в європейський освітній простір, названу монографію вигідно вирізняє те, що окремих розділ у ній присвячено стану реалізації Болонського процесу у вищих навчальних закладах Словаччини, Угорщини, Польщі та Румунії. Серед авторів цього розділу авторитетні зарубіжні вчені: Вархолова Татіана – доктор економічних наук, професор Кошицького виробничо-господарського факультету Братиславського економічного університету (Словацька Республіка); Детріх Мечислав – кандидат наук, президент Європейського центру розвитку і впровадження інноваційних технологій (Республіка Польща); Чечі Дьордь – доктор юридичних наук, професор кафедри правознавства

Університету м. Дебрецен (Угорщина); Чіпеа Флоаре – доктор філософських наук, професор університету м.Орадя (Румунія) та ін.

Монографія «Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи» була презентована на республіканській виставці «Освіта та кар'єра – 2011» і одержала схвальні відгуки її учасників і гостей, в тому числі міністра освіти і науки, молоді та спорту України Д.В. Табачника та в числі інших видань була нагороджена золотою медаллю у номінації «Видання підручників та навчальних посібників нового покоління для профільних вищих навчальних закладів».

У описаних нижче виданнях, що вийшли в рамках виконання НДР, здійснено аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень щодо закономірностей розвитку інтеграційних процесів, зокрема в галузі формування європейського освітнього простору, та узагальнено сучасний науковий доробок з проблеми.

Наукові результати, одержані в ході виконання цієї задачі, апробовані під час проведення міжнародної наукової конференції «Підвищення якості освіти в університетах», що відбулася 2011 року в м. Ужгороді (Україна) та м. Кошице (Словацька Республіка).

За матеріалами конференції випущено заявлений у плані науково-дослідної роботи спеціальний збірник наукових праць «Геополітика України: історія та сучасність» [4].

У редакційній колегії цього міжнародного видання представлені такі відомі організатори вищої освіти Словаччини, як доктори наук, професори Братиславського економічного університету (Словацька Республіка) – Ткач Міхал, Маєрнік Мілан, Вархолова Татіана, Лісковська Ванда.

У зазначеному збірнику наукових праць вміщено 32 статті словацьких і українських вчених з проблематики підвищення якості освіти в університетах, формування

єдиного європейського освітнього простору. Серед авторів збірника – виконавці науково-дослідної роботи І.В. Артьомов та Білак Д.Й., статті яких були заявлені в плані НДР.

Один з напрямів дослідження на другому етапі передбачав розроблення навчально-методичного забезпечення з проблематики, що розглядається, для студентів факультету міжнародних відносин.

Результатом реалізації цього напрямку стала підготовка і видання навчального посібника «Концептуальні і правові основи формування європейського освітнього простору» [5].

У посібнику, якому надано гриф МОНмолодьспорту України «Рекомендовано для студентів вищих навчальних закладів», досліджено актуальні аспекти інституціонального і нормативно-правового забезпечення єврорегіонального співробітництва у сфері вищої освіти через аналіз стану інтеграції вітчизняної вищої освіти у європейський освітній простір.

Навчальний посібник узагальнює та аналізує концептуальні нормативно-правові документи із зазначеної проблематики, логічно систематизує інституціонально-правові документи нормативної бази України, на основі якої відбувається процес інтегрування вищої школи України в європейський освітній простір.

Автори прагнули відібрати і подати нормативні документи, виходячи з логіки розвитку європейського простору вищої освіти в контексті інтеграції в нього вищої освіти України. Адже ця складова процесу поки що залишається недостатньо структурованою, узагальненою і висвітленою в навчальній літературі. Навчальний посібник є спробою заповнити цю прогалину.

Логіка викладення матеріалу у навчальному посібнику відповідає послідовності інтеграційних процесів у просторі вищої освіти Європи та етапів впровадження у вищу освіту України принципів Болонського процесу.

Зацікавленість українського освітнього співтовариства проблемами, пов'язаними із входженням до єдиного європейського освітнього простору, зрозуміла і цілком умотивована в умовах світової глобалізації. Адже самоізоляція, відстороненість від процесів, що розвиваються в освітньому просторі Європи, веде до негативних наслідків. Тому надзвичайно актуальним є завдання інтеграції вищої освіти України в єдиний освітній простір, що дозволить реалізувати широкі можливості для взаємного збагачення історично по-різному сформованих освітніх систем.

Ідеться не про копіювання європейського зразка освіти, а про розвиток кращого національного досвіду організації роботи вищої школи із запозиченням добре зарекомендованих у більшості країн Європи нових форм і методів функціонування вищої школи у процесі формування єдиного освітнього простору.

Інтеграція в європейський простір вищої освіти як складова геополітики України передбачає наукове співробітництво із зарубіжними організаціями, що здійснюється через установаження та розширення контактів у галузі науки.

В аналізованих виданнях детально представлені результати євро регіонального співробітництва, сферою застосування, яких є:

- підвищення рівня і якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України, здатних професійно вирішувати проблеми, які стоять перед державою, та спроможних захищати її інтереси в умовах членства в СОТ;
- розроблення нових освітніх стандартів інтегрування вищої школи України до європейського світового простору;
- забезпечення інформаційних потреб державних органів, що безпосередньо беруть участь у реалізації програм інтегрування вищої школи України в європейський та світовий освітній простір;
- поповнення інформаційної бази МОН України з проблематики практичного впровадження інтеграційних технологій вищої школи.

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

2.1 Дослідження проблем єврорегіонального співробітництва України та його інтеграційного потенціалу, механізмів забезпечення національної безпеки України в цих процесах

У ході виконання другого етапу науково-дослідної роботи було вирішено одне з головних її завдань, а саме: досліджено проблеми єврорегіонального співробітництва України та його інтеграційного потенціалу, визначено та обґрунтовано практичні засади його формування, функціонування і розвитку. Розглянуто механізми забезпечення національної безпеки України в процесах єврорегіонального співробітництва.

Наукові результати у зазначеному напрямі дослідження оформлені у збірнику наукових праць: «Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал» [6].

Основу збірника склали статті і повідомлення учасників круглого столу експертів, засідання якого відбулося в рамках виконання названого етапу науково-дослідної роботи. Описуваний етап НДР розпочався з науково-експертного аналізу практики єврорегіонального співробітництва та його інтеграційного потенціалу. Особливо актуальним є такий аналіз для України, дві третини регіонів якої межують з державами ЄС, Росією, Білоруссю та Молдовою.

Якщо коротко підсумувати основні ідеї наукових статей названого збірника, то вони зводяться до наступного.

Для України, яка інтегрується в європейські процеси, впровадження механізмів єврорегіонального співробітництва є одним із найважливіших пріоритетів.

На часі, з одного боку, постає завдання подальшого вивчення змісту, форм та принципів єврорегіонального співробітництва, з іншого – практичного створення на державному та регіональному рівнях дійових механізмів щодо матеріалізації наукових напрацювань, вдосконалення законодавства, формування ефективних організаційно-управлінських структур, залучення сучасних фінансово-економічних чинників.

Єврорегіональне співробітництво розглядається учасниками круглого столу в динаміці, з урахуванням як головних, так і другорядних ознак та постійних і змінних функцій. Для повного означення окремими з них пропонується поняття «єврорегіональне співробітництво» доповнювати словом «транскордонне» і вживати термін – «транскордонне єврорегіональне співробітництво». Визначення «транскордонне» підкреслює рух через кордони в межах європейського континенту.

Важливим питанням є також розмежування понять «співробітництво», яке визначає конкретні напрями та шляхи розв'язання поточних питань та тактичних завдань, і поняття «взаємовідносини» як усього комплексу взаємодій, які відбуваються на державному, регіональному, галузевому, груповому, корпоративному, особистісному рівнях щодо вирішення політичних, економічних, громадських, професійних та інших проблем.

На практиці після формалізації відносин та визначення простору взаємодії суб'єкти спільними рішеннями формують предмет співпраці, який уточнюється в процесі діяльності. Далі визначаються механізми впровадження практичних дій щодо досягнення визначеної мети, серед яких найважливішими є організаційно-управлінські та фінансово-економічні.

На думку експертів, єврорегіональне співробітництво виступає фактором соціально-економічного розвитку прикордонних територій, раціонального розміщення продуктивних сил та об'єктів інфраструктури, підвищення

продуктивності праці та якості матеріального продукту і послуг [7].

Крім географічних, геополітичних чинників, наявності відповідної інфраструктури та виробничих передумов, на розвиток єврорегіонального співробітництва України впливають чинники організаційного та правового характеру, зокрема загальнодержавна політика, узгодженість дій з конкретних питань на державному, регіональному і місцевому рівнях, імплементація регіональної політики ЄС у національне законодавство, наявність чітких критеріїв оцінки співпраці та відповідної системи інституцій і структур для регулювання єврорегіональних процесів.

Найбільш ефективною формою єврорегіонального співробітництва стали єврорегіони. Практика свідчить, що в єврорегіонах зростають капіталовкладення, поліпшуються умови підприємництва, зовнішньої торгівлі, валютних операцій, швидше вирішуються візові й митні питання, посилюється самостійність регіонів. В Україні єврорегіони почали діяти відносно недавно, вони проходять шлях організаційного становлення та випробування діяльності на конкретних проектах. Поки що розвиток єврорегіонів стримує слабка економічна база, недостатня інвестиційна привабливість, відсутність гнучких ринкових структур – акціонерних товариств, спільних підприємств, режиму найбільшого економічного сприяння з боку регіональних та місцевих влад.

Безперечним є факт, що діяльність єврорегіонів України попередньо не була підготовлена до процесу розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Єврорегіони України не змогли адаптуватися до нових умов роботи з огляду на вступ країн Вишеградського об'єднання до ЄС. Більше того, вийти за рамки в основному декларативно-політичного співробітництва в межах існуючих єврорегіонів не вдалося. Тому система єврорегіональної співпраці, як і транскордонного співробітництва України в цілому, потребує системної якісної трансформації.

У результаті обговорення проблематики, пов'язаної з НДР, учасники круглого столу дійшли певних висновків, зокрема:

З метою активізації процесу єврорегіонального співробітництва необхідно вжити такі заходи: спрощувати транскордонний режим руху товарів та послуг, які вироблені та споживаються в межах прикордонних зон; забезпечити більш ліберальний режим пересування громадян, що спростить гуманітарні та трудові контакти; впроваджувати пільгову систему щодо окремих видів міжнародної економічної діяльності; спрощувати регулюючі, документарні процедури для юридичних та фізичних осіб, які здійснюють прикордонні контакти та операції; розробити механізми спільного використання природних ресурсів, а також охорони навколишнього середовища; сприяти поширенню відповідної ділової інформації; забезпечити фінансування та стимулювання розвитку транспортної інфраструктури; формувати спрощені механізми надання суб'єктам підприємницької діяльності банківських кредитів, послуг страхування.

Важливо також активізувати роботу, спрямовану на розвиток співробітництва між суб'єктами господарювання регіонів у рамках науково-технічної та виробничої кооперації; залучати до співробітництва торгово-промислої палати областей; спільно з відповідними суб'єктами господарювання вжити заходів щодо розширення мережі представництв, дилерських служб тощо.

На часі проблема формування організаційно-правових та інституційних ефективних механізмів транскордонного, а також міжтериторіального співробітництва через реформування органів місцевого самоврядування та перерозподіл повноважень між центральними владними структурами на користь територіальних общин або місцевих влад. Разом з тим такий сценарій розвитку в умовах наявності неадекватних суспільних процесів у формуванні суверенної і незалежної України може послабити її перед геополітичними та економічними викликами.

Очевидним є також такий прогноз експертів. Розвивається природний еволюційний процес державотворення України і, відповідно, відбувається формування статусу України у сучасній системі європейських міждержавних відносин з відповідними структурними та інституційними реформами і перетвореннями у політичній, економічній, правовій та соціальній сфері, які спрямовані на досягнення Україною Копенгагенських критеріїв.

У цьому зв'язку ієрархічний рівень інтеграційної складової взаємовідносин України і Європейського Союзу є визначальною системною умовою створення реального інституціонального і організаційно-правового забезпечення єврорегіонального співробітництва України [8].

Особливої уваги заслуговує новизна і певна парадоксальність тези, висловленої одним з учасників круглого столу, які зводяться до того, що під виглядом підтримки євроінтеграційного курсу України і нагальних потреб транскордонного співробітництва, начебто притаманних об'єднаній Європі, здійснюється легальний і тіньовий тиск сусідніх держав для просування власних інтересів у прикордонних регіонах, зокрема в Закарпатті [9].

Найголовнішими причинами парадоксальності та надмірної гостроти зауважених проблем є:

- пасивна поведінка органів влади щодо зовнішньополітичних реалій розвитку прикордонних регіонів, їхня заколисаність протокольною, чисто позірною підтримкою свого євроінтеграційного курсу з боку західних сусідів;
- легальний (лобістський) та розгалужений корупційний тиск сусідніх держав на центральне і регіональне керівництво України (агентів впливу) з метою просування власних інтересів і нав'язування певного внутрішньополітичного сценарію, при цьому державні службовці та працівники регіональних правоохоронних структур нерідко виявляються сторонніми спо-

---

стерігачами чи співучасниками незаконних діянь чужої країни, а наявні факти (їх безліч фігурує навіть у медіа) найчастіше просто не розслідуються;

- подвійні стандарти міждержавних і міжнародних утворень (приміром, ЄС), впливових країн, які вболівають за світовий правопорядок, але через економічний зиск лише констатують відсутність прозорості у вузлових питаннях, тому й у трафіку нелегальних мігрантів через Закарпаття задіяні чимало держав Африки, Азії та Європи, а розташування мігрантських таборів під нібито міжнародним контролем є свого роду обопільно вигідною комерційною справою.

Аналізуючи національні інтереси сучасної України у прикордонні, пов'язаному із Закарпаттям, передовсім слід чітко прогнозувати і нейтралізувати великодержавні амбіції держав-сусідів, які прагнуть реанімувати і модернізувати реваншистські комбінації, що трьома поколіннями раніше зазнали фіаско. Одночасно амбітні сусіди прагнуть показати себе культуртрегерами цінностей європейської цивілізації, що не відповідає дійсності. У цьому контексті від керівництва України вимагається повноцінно, послідовно й у повному обсязі відстоювати національні інтереси власної держави.

Наведені експертні висновки можуть розглядатися як конкретні рекомендації щодо механізмів забезпечення національної безпеки України в процесах єврорегіонального співробітництва, визначення яких передбачалося Технічним завданням НДР.

2.2 Обґрунтування методології розв'язання проблем єврорегіонального співробітництва України в умовах глобалізації

Якщо в першому розділі звіту висвітлюються результати досліджень виконавців НДР у сфері загальних проблем єврорегіонального співробітництва, визначення й обґрунтування засад його формування, функціонування і розвитку,

---

розгляду механізмів забезпечення національної безпеки України в цих процесах, то другий розділ містить короткий підсумок такого напряму досліджень описуваного етапу НДР, як визначення проблем цього співробітництва в умовах глобалізації, обґрунтування міжнародно-правових заasad геополітики України.

Узагальнені результати досліджень представлені у збірнику наукових праць: «Геополітика України: історія і сучасність» [10], (додаток Е).

Цікавий підхід до заявленої теми містить стаття І.В.Артюмова – керівника колективу виконавців НДР – у зазначеному збірнику [11].

У ній чітко аргументується думка, що глобалізація як реальність вносить суттєві корективи в існуючу систему міжнародного співробітництва та її інтеграційний фактор. У названій публікації акцентується увага на специфіці відносин України з іншими країнами в умовах багатовекторної зовнішньої політики держави.

Цікавою є прагматична оцінка актуалізації потенційних можливостей України стосовно участі в геополітичних процесах, впливу на формування основних напрямів геополітики в статусі регіонального східноєвропейського гравця міжнародних відносин, зокрема засобами діючих міжнародно-правових механізмів, яка обстоюється одним з авторів збірника – Г.Г.Динисом [12].

Виникає питання, вважає цитований автор, про правомірність розгляду проблеми актуалізації потенційних можливостей України – не члена “великої двадцятки”, а також Європейського Союзу та інших політичних і військово-політичних об’єднань у геополітичних процесах.

Наукове дослідження проблематики й отримані аргументи щодо таких питань, як, наприклад, Україна в геополітичних координатах цивілізаційного розвитку, Україна в глобальній системі міжнародних відносин створюють під-

---

стави для досить скептичного розгляду гіпотетичних політичних, економічних, технологічних, військових, фінансових, інформаційних та інших умовних ресурсів глобального впливу України у реальній геополітиці. Підстави для таких підходів більш ніж прагматичні.

У цьому історичному контексті відповідь, у принципі, може бути очікувано негативною. На погляд виконавців НДР, Україна, яка не входить до списку потенційно ключових геополітичних акторів міжнародних відносин, має певні можливості впливати на формування основних напрямів геополітики тільки в статусі регіонального східноєвропейського актора міжнародних відносин, саме засобами діючих міжнародно-правових механізмів.

Наукові, в тому числі правові дослідження основних сегментів цієї проблеми характеризуються широким діапазоном контрверсійних політичних і економічних оцінок, принципових доктринальних розбіжностей щодо визначення статусу цього феномену, в першу чергу серед вітчизняних вчених.

Своєрідним парадоксом є те, що масив наукових публікацій з питань європейської інтеграції, становлення, розвитку і розширення ЄС впродовж останніх років в Україні зростає чи не найвищими темпами серед досліджень міжнародних відносин, але регіональні аспекти Центральної та Східної Європи, а тим більше, зміни геополітичного статусу регіону після розширення ЄС зазвичай рідко коли звертають на себе увагу авторів публікацій.

Соціально-політичні процеси в Україні, а також у межах інтеграційного об'єднання ЄС, розвиваються у контексті двох основних директорій: еволюційного розвитку процесів регіоналізації через реформування органів місцевого самоврядування та перерозподіл обсягу повноважень між центральними владними структурами на користь територіальних общин або місцевих влад; посилення розвитку глобалізаційних складових, а саме: інтеграції економік, розвитку єдиних систем світового зв'язку, трансформацій

стосовно статусу держави в системі глобального правопорядку, поглиблення діяльності транснаціональних компаній, недержавних утворень, міжнародних етнічних, релігійних рухів (утворень).

Заслуговує на увагу висновок: міжнародна практика підтверджує гіпотезу про те, що глобалізаційні процеси розвиваються в основному в режимі саморегуляції. Такий статус розвитку глобалізаційних процесів обумовлює необхідність формування ефективної моделі механізму міжнародно-правового регулювання в якості підсистеми загальної системи управління міжнародними відносинами. Основою формування моделі ефективного механізму міжнародно-правового регулювання може бути тільки перегляд основних класичних постулатів, на яких традиційно засноване класичне міжнародне право.

Розгляду зазначених проблем присвячені також статті І.В.Артюмова та Н.О.Гомонай, вміщені у фахових виданнях серії Історичні науки – Віснику Луганського національного університету ім.Т.Шевченка і Науковому віснику Волинського національного університету ім.Л.Українки [13].

Крім того, як і передбачалось Технічним завданням НДР, із зазначеної проблематики успішно захищена магістерська робота А.Безверхнього на тему «Сучасні виклики для України: зовнішньополітичні аспекти», виконана під науковим керівництвом І.В.Артюмова.

2.3 Визначення проблем єврорегіональної співпраці у сфері транскордонного співробітництва України

Напрацювання виконавців НДР та узагальнення отриманих результатів проводилось не тільки у процесі засідання круглого столу експертів (див. підрозділ 2.1), а й участі в підготовці та проведенні міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому східному кордоні Європейського Союзу» [14], що відбулася в рамках реалізації проекту програми прикордонного співробітництва ЄІСП

Угорщина–Словаччина–Румунія–України 2007-2013 «Кордони для людей» 18-19 вересня 2012 року у Словацькій Республіці.

Основні ідеї статей збірника (додаток Ж), підготовленого і випущеного за матеріалами конференції, зводяться до наступного.

Останніми роками, внаслідок активізації східної політики ЄС, особлива увага приділяється питанням кордонів, прикордонним територіям і прикордонним регіонам, особливо в межах Європейського Союзу. Цей інтерес обумовлений і цілком прагматично аргументований поступовим послабленням політичних демаркаційних ліній та зникненням економічних бар'єрів всередині Євросоюзу.

Перший сутнісний елемент транскордонного співробітництва, який інтегрує, об'єднує, а також і розділяє – це новий східний кордон ЄС, який не збігається з культурними кордонами Європи. Цей новий східний кордон, на нашу думку, є не тільки простим лінійним простором чи просторовим бар'єром. Саме використовуючи міждисциплінарний, комплексний підхід до аналізу кордонів, які окреслюють територіальну цілісність певних держав та міжнародної інституції, робимо висновок, що вони водночас є як лінією дотикання суверенних держав, так і лінією їх відокремлення.

Наступний важливий сегмент – це вдосконалення однієї з найоптимальніших форм транскордонного співробітництва – єврорегіонів. Досвід країн Вишеградського об'єднання засвідчує, що успішна система єврорегіонів у них була сформована ще до вступу Угорщини, Польщі та Чехії і Словаччини до ЄС. І в цьому контексті важливо виокремити ті проблеми розвитку єврорегіонів за участі регіонів України, де єврорегіональне співробітництво України, так би мовити, «пробуксує». На жаль, маємо констатувати, що це коло проблем має системний характер. Факт, що на сьогодні транскордонне співробітництво у Європі, в тому числі і в Україні, знаходиться на етапі системних якісних змін.

По-перше, в рамках розширеного Європейського Союзу транскордонне співробітництво вступило у стадію активного здійснення на основі суттєвого пониження бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів.

По-друге, транскордонне співробітництво стає засобом реалізації спільної регіональної політики ЄС, принципу субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в більш широкому розумінні – будівництва цілісної “Європи регіонів”.

По-третє, Україна, як і кожна суверенна держава, має власні національні інтереси як на міжнародній арені, так і на регіональному рівні, а головним аргументом тут виступає прискорення європейського інтеграційного поступу нашої країни.

Після східного розширення Євросоюзу в 2004 – 2007 рр. та вступу країн Вишеградського об'єднання до ЄС для транскордонного співробітництва України розпочався якісно новий етап розвитку.

Автори НДР визначають у цьому контексті такі принципові положення:

1. Відсутність потужного державного фінансування проектів транскордонного співробітництва, розвитку євро-регіонів (до речі, вельми прагматично розроблена Постанова Кабінету Міністрів від 29 квітня 2002 року №587, яка включала Програму розвитку євро-регіонів, на сьогодні має дійсно нульовий ефект).

2. Край недостатня ефективність вже діючих інституцій (агентств, центрів, головною метою яких є власний самодостатній розвиток) як для формування прошарку менеджерів європейських грантів, так і з метою розробки важливих, актуальних для прикордоння проектів не сприяє динамічному розвитку євро-регіонів України.

3. Відсутність реальної програми трансформації вже наявних неефективних євро-регіонів України, їх невідповідність євростандартам. Лише зазначимо, що всі критич-

---

ні зауваження щодо функціонування єврорегіонів України протягом 2004 – 2007 років не стали основою, етапом їх інституційних чи функціональних змін. Навіть у східних регіонах країн Вишеграду за цей період відбулась чітка сегментація громіздких та неефективних єврорегіонів.

4. Відсутність у населення західних прикордонних регіонів України єврорегіональної ідентичності. Маємо на увазі відсутність популяризації ідеї єврорегіонів в Україні за умов, коли ця ідентичність не стала іманентною сутністю населення прикордонних регіонів України (порівняно із теж периферійними та економічно слабо розвинутими східними регіонами країн Вишеграду).

Принципово важливим є усвідомлення того факту, що ані система єврорегіонів зокрема, ані транскордонне співробітництво взагалі не вирішує повністю проблем прикордоння.

Задля досягнення стратегічної мети України розвитком транскордонного співробітництва зокрема можливо вирішити і такі основні завдання:

1) не допускається перетворення нових східних кордонів ЄС у жорсткі розподільчі лінії, які відмежовують Україну від Європи, та перетворення регіонів з обох боків нових східних кордонів ЄС і України в периферійні і тупикові;

2) координуються спільно розроблені концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;

3) поступово формуються інтегровані, насамперед у господарському і просторово-економічному плані, транскордонні регіони України;

4) створюється поєднана і взаємодоповнююча транспортна, прикордонна інфраструктура;

5) складається система міжнародної взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад тощо.

Вкрай важливим концептуальним висновком щодо майбутнього розвитку єврорегіонів України за нових геополітичних умов є необхідність розроблення спільних концепцій розвитку прикордонних регіонів України з межуючими прикордонними територіями центральноєвропейських країн – повноправними членами ЄС.

Актуальні аспекти єврорегіональної співпраці України, її перспективи розглядаються також у навчальному посібнику «Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи», описаному в підрозділі 1.1 цього звіту.

Автори посібника наголошують на тому, що для України, яка інтегрується в європейські процеси, розвиток єврорегіонального співробітництва стає одним із найважливіших пріоритетів. Теоретико-методологічні засади наукового дослідження єврорегіонального співробітництва базуються на міждисциплінарному підході, що дозволило комплексно, враховуючи дію чинників економічного, інституційного, політичного характеру, проаналізувати всі складові євроінтеграційного процесу країн Європи.

Проблемам єврорегіональної співпраці України у контексті транскордонного співробітництва присвячені також наукові статті виконавців НДР, вміщені у фаховому виданні – Науковому віснику Волинського національного університету ім.Л.Українки: Артёмов І.В. Гносеологія конфліктогенних чинників у сучасних румунсько-українських відносинах /І.В.Артёмов //Науковий вісник Волинського національного університету ім.Л.Українки. Серія: Історичні науки. – 2012. – №10(235). – С.10-15; Білак Д.И. Проблемні питання спрощення візового режиму між Україною та ЄС /Д.И.Білак //Науковий вісник Волинського національного університету ім.Л.Українки. Серія: Історичні науки. – 2012. – №10(235). – С. 15-19.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛІ І МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

3.1 Дослідження організаційно-правових аспектів євро-регіонального співробітництва

Дослідження проблем формування концептуальних та інституціональних засад єврорегіонального співробітництва України дозволило одержати важливі наукові результати, новизна і значимість яких полягає в обґрунтуванні і виробленні підходів до регулювання зазначеного співробітництва в умовах глобалізації і світової інтеграції. Адже для України, яка інтегрується в європейські процеси, впровадження механізмів єврорегіонального співробітництва є одним із найважливіших пріоритетів.

Інституційне забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва передбачає функціонування основних та допоміжних організацій і структур, що забезпечують координованість дій суміжних прикордонних територій та реалізують завдання їх спільного розвитку як своєрідної територіально-суспільної системи. Однак існуюче інституційне забезпечення єврорегіонального співробітництва не формує цілісну багаторівневу систему його регулювання. Окремі його складові працюють неузгоджено.

Аналіз правового статусу єврорегіонального співробітництва України з сусідніми державами у взаємозв'язку з глобалізаційними та інтеграційними процесами свідчить на користь пріоритетності створення концептуально оновлених ефективних організаційно-правових та інституційних механізмів.

Своєрідне узагальнення наукового доробку виконавців НДР щодо досліджуваної проблематики здійснено у колективній монографії «Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України» [15],

---

Авторський колектив зазначеного наукового видання досить потужний – в його складі 6 докторів і 9 кандидатів історичних, юридичних наук та державного управління. Ними у монографії досліджено, обгрунтовано й описано:

- моделі регіонального співробітництва (гл. III §3);
- моделі функціонування євро регіонів (гл. III §4);
- інвестиційно-інноваційна модель державного регулювання міжнародного співробітництва (гл. VI §1);
- модель оптимізації державної євроінтеграційної політики України (гл. III §7);
- юридичний механізм регулювання основних напрямів транскордонного співробітництва на новому східному кордоні з ЄС (гл. II §2);
- механізм фінансування проектів транскордонного співробітництва в Україні (гл. II §3);
- механізм становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах (гл. II §5);
- інструмент реалізації інвестиційної політики (гл. II §3);
- прикордонні товариства як механізми реалізації євро регіонального співробітництва (гл. III §6);
- механізми ресурсного забезпечення регіону (гл. IV §3);
- державні фінансові механізми та інструменти підвищення рівня національної економіки (гл. V §2);
- транскордонна статистика як інструмент управління регіональним розвитком (гл. II §8).

Еволюційний розвиток міжнародних європейських транскордонних відносин другої половини ХХ ст. – по-

---

чатку ХХІ ст. пов'язаний із макроглобалізаційними та інтеграційними процесами, розширенням Європейського Союзу, які супроводжуються відповідними трансформаційними змінами на рівні міжнародного європейського правопорядку та національних правопорядків суверенних держав.

Наукові та практичні дослідження основних аспектів цієї проблематики свідчать про наявність широкого діапазону суперечливих правових, політичних, економічних оцінок, а також принципових доктринальних розбіжностей щодо кваліфікації статусу міжнародних транскордонних відносин у системі міжнародних відносин та прогностичних наслідків можливих результатів цього феномену у новітній системі європейського правопорядку.

Разом з тим, зазначається у монографії проблема юридичних засад міжнародних європейських транскордонних відносин не становила спеціального предмета правових досліджень, що формує сферу особливих інтересів для поглибленого вивчення транскордонних правовідносин з точки зору міжнародного права.

Досліджуючи формування юридичного механізму як правових засад підвищення ефективності основних напрямів єврорегіонального співробітництва на новому східному кордоні ЄС щодо України, можливо спрогнозувати такий сценарій: еволюційно розвивається природний процес державотворення України і, відповідно, відбувається формування статусу України у сучасній системі європейських міждержавних відносин з відповідними внутрішніми структурними й інституційними реформами і перетвореннями у політичній, економічній, правовій та соціальній сферах, спрямованих на досягнення відповідності правової системи України правовим стандартам *acquis communautaire* ЄС.

Сучасна практика здійснення єврорегіонального співробітництва свідчить про нові виклики та загрози на новому східному кордоні ЄС: нелегальна міграція, торгівля людь-

---

ми, контрабанда, перевезення наркотиків і зброї. У цьому зв'язку ефективно співробітництво потребує скоординованої державної політики щодо викликів та загроз глобального і регіонального характеру, а також достатньо прогнозованих програм практичних дій з державами-членами ЄС, що мають спільні кордони.

У контексті сформульованих позицій, на погляд авторів цитованого видання, ієрархічний рівень євроінтеграційної складової наближення України до Європейського Союзу є визначальною системною умовою створення реального інституціонального і організаційно-правового забезпечення євро регіонального співробітництва України з сусідніми державами [15, с.97].

Важливий підсумок наукових досліджень у цьому напрямі полягає у висновку: аналіз правових аспектів теорії і практики євро регіонального співробітництва на східному кордоні Європейського Союзу свідчить про пріоритетність формування юридичного механізму регулювання для ефективного управління розвитком основних напрямів цього співробітництва шляхом створення концептуально оновлених прагматичних організаційно-правових та інституціональних механізмів, адаптованих до правових стандартів системи права ЄС – *acquis communautaire* ЄС.

Якщо брати до уваги, що за останнє десятиріччя напрацьовано велику кількість документів: концепції, спільні концепції програм розвитку прикордонного співробітництва на коротко- і довгострокову перспективу, конкретні проекти з широкого спектру питань транскордонного співробітництва, доцільно здійснити “ревізію” на предмет їхнього рівня.

Необхідно спрямовувати державні важелі та внутрішні можливості регіону на подолання стримування розвитку прикордонних економічних зв'язків, забезпечення активного залучення в ці процеси підприємницьких структур малого і середнього бізнесу. А також особливу увагу звер-

---

нути на розвиток спільної підприємницької діяльності, виробничого кооперування.

Потрібно розробити та удосконалити нормативно-законодавчу базу прикордонного співробітництва на базі методологічних критеріїв Євросоюзу. Необхідно ввійти з законодавчою ініціативою про прийняття закону “Про прикордонне співробітництво”, оскільки Закон України “Про транскордонне співробітництво” (2004 р.) у багатьох аспектах не відповідає особливостям та характеру зовнішньоекономічної діяльності на регіональному, а саме прикордонному рівні. Необхідно попередньо відпрацювати і удосконалити нормативно-правову базу, функціональні обов’язки, права та відповідальність створених виконавчих структур в держадміністраціях відповідних регіонів. На сьогоднішній час діючі структури у цій сфері виконавчої влади здебільшого концентрують свою увагу на розвитку прикордонної інфраструктури, залученні іноземних інвестицій, експорті та імпорті продукції і послуг, видачі дозволів на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що, безумовно, є дуже важливим. В той же час поза увагою залишаються окремі високоефективні форми прикордонного співробітництва.

В новій комплексній Програмі розвитку прикордонного співробітництва області необхідно врахувати:

- раціональне використання природних ресурсів краю та розвиток економічного співробітництва;
- розробку заходів протипаводкового захисту басейну річки Тиса, а також спільних природоохоронних програм;
- необхідність подальшого розвитку прикордонної, особливо транспортної інфраструктури;
- освітнє та культурне співробітництво.

3.2 Визначення місця і ролі регулятивного інституціонального капіталу в єврорегіональному співробітництві

Як уже зазначалось, метою єврорегіонального співробітництва є формування системи взаємовідносин регіонів сусідніх держав щодо спільного вирішення актуальних для всіх сторін економічних, соціальних, гуманітарних та інших питань.

Навчально-науковий Інститут виступив співорганізатором міжнародної науково-практичної конференції «Методологія та інструментарій соціологічного аналізу транскордонного співробітництва» (м.Ужгород, 24-25 січня 2013 р.), за матеріалами якої вийшов спецвипуск збірника наукових праць «Геополітика України: історія і сучасність» [16].

У матеріалах названого збірника (статтях і тезах виступів учасників конференції) містяться важливі висновки, що стосуються досліджуваної проблематики.

Зазначається, що аналіз та оцінка реалізації транскордонного співробітництва на регіональному рівні вимагає оцінки можливостей, пріоритетів та рівня реалізації можливостей розвитку транскордонного співробітництва.

Дослідження статистичної інформації щодо розвитку транскордонного співробітництва в Україні, звітів органів регіональної влади прикордонних регіонів – учасників зазначеного співробітництва, наукових праць вітчизняних учених дають можливість визначити спільні проблеми, які існують у прикордонних регіонах, зокрема:

- недостатній рівень розвитку кордонної і прикордонної інфраструктури;
- низький рівень залучення територіальних громад низового рівня до участі у співробітництві, в тому числі у розробці і впровадженні конкретних проектів;

-
- нестача фінансових ресурсів, що ставить під сумнів можливість практичного виконання більшості заходів, спрямованих на інтенсифікацію транскордонної взаємодії.

Пріоритетними напрямками розвитку єврорегіонального співробітництва повинні стати охорона навколишнього середовища; розвиток туристичного бізнесу; розбудова транспортної, комунікаційної та прикордонної інфраструктури; створення спільних підприємств з метою підтримки пріоритетних галузей економіки та забезпечення додаткових робочих місць; посилення корпоративних взаємозв'язків у наукоємних галузях; наукова співпраця в напрямі розробки інноваційних технологій видобутку корисних копалин; розвиток малого та середнього бізнесу; підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Сучасні процеси і тенденції інтеррегіонального транскордонного співробітництва в умовах реалізації стратегії європейської інтеграції України супроводжуються перешкодами та проблемами, які проявляються в асиметрії та непропорційності параметрів зовнішньої торгівлі між регіонами України і сусідніх держав ЄС, низькій інвестиційній активності регіонів та недостатній наукомісткості міжрегіональних програм і проектів.

Зокрема, важливим видається висновок щодо того, що конкурентні переваги тих чи інших економічних і соціальних систем і процесів значною мірою залежать від їх інституційного середовища. У ході виконання НДР дано тлумачення категорії інституційного капіталу як комплексу законів, процедур, організаційних структур, юридичних осіб та інших суб'єктів, які створюють внутрішнє і зовнішнє інституційне середовище систем і процесів [17, с.43].

Пропонується розрізняти три типи інституціонального капіталу:

- пізнавальний капітал;
- нормативний капітал;
- регулятивний капітал.

Регулятивний інституціональний капітал складається з процедур, які включають і яких дотримуються організації, що створюють інституційне середовище галузей економіки, регіонів чи держав.

Створення, розвиток і підтримання загального інституційного капіталу в транскордонних регіонах, вочевидь, є неодмінною умовою ефективної співпраці людей і організацій сусідніх країн.

Регіональні та центральні органи влади повинні звернути особливу увагу на гармонізацію законів та процедур у всіх областях, важливих для транскордонного співробітництва. Крім того, необхідно забезпечити повну прозорість цих законів і процедур шляхом організації єдиної транскордонної інформаційної системи законів, адміністративних процедур і організації та функціонування уряду і співпрацюючих установ.

Спільний інституціональний капітал у формі узгоджених законів, правил, адміністративних процедур та інфраструктурних інформаційних систем, що управляються або координуються на транскордонному рівні, є обов'язком центрального уряду, й особливо місцевої влади прикордонних регіонів.

Створення спільного людського, соціального та інституціонального капіталу для транскордонних регіонів необхідне для більш ефективного розвитку цих регіонів в умовах відкритої ринкової економіки, що базується на знаннях.

Аналіз і моніторинг симетрії й асиметрії, а також взаємодоповнюваність і заміщення ресурсів людського, соціального та інституціонального капіталу є завданням вчених та експертів. Міжнародне співробітництво науково-дослідних інститутів у транскордонних регіонах у галузі виявлення, аналізу та оцінки ресурсів людського, соціального та інституціонального капіталу створює ресурси знань, необхідних для належного управління в цих регіонах.

Доведено, що створення, розвиток і підтримання загального інституційного капіталу в транскордонних регіонах є неодмінною умовою ефективної співпраці сусідніх країн. Зроблено висновок щодо того, що регіональні і центральні органи влади повинні звернути особливу увагу на гармонізацію законів і процедур в усіх областях єврорегіонального співробітництва, тобто йдеться про необхідність створення єдиної транскордонної інформаційної системи, законів, адміністративних процедур і організації функціонування уряду і співпрацюючих установ. Прикладом побудови спільного інституційного капіталу на міжнародному рівні може бути гармонізація законів, процедур та інститутів у Європейському Союзі.

Отже, незважаючи на конкретні рішення центральних органів влади України стосовно розвитку єврорегіонального руху, суттєвих зрушень у цій діяльності впродовж останніх років не відбулося. Навпаки, досліджувана діяльність не була підготовлена до розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Зокрема єврорегіони не змогли адаптуватися до нових умов роботи і вийти за рамки переважно декларативно-політичного співробітництва. Тому система єврорегіональної співпраці України в цілому потребує серйозної трансформації.

Попри відчутні здобутки, державна євроінтеграційна політика України поступово втрачатиме свою гнучкість і ефективність, якщо в процесі її формування й реалізації не враховувати зростаючий вплив факторів глобалізації й світової інтеграції. З урахуванням цих факторів зроблено висновок, що в сучасних умовах ані Європейський Союз, ані Україна не готові повною мірою до поглиблення інтеграційного процесу, що мав би завершитися вступом України до ЄС.

Для оптимізації державної євроінтеграційної політики, зокрема у сфері єврорегіонального співробітництва, та механізмів її реалізації запропоновано використовувати логіко-аналогову модель, в основу якої покладено критерій оптимальності за Парето – відповідно до якого, фор-

---

муючи конкретні напрями державної євроінтеграційної політики, слід узгодити внутрішні потреби і можливості, а також потреби європейського середовища політики і глобалізаційні впливи. За цим критерієм оптимальним буде той напрям державної євроінтеграційної політики, реалізація якого, принаймні, не шкодить інтересам жодного з учасників цієї політики й не суперечить глобалізаційним тенденціям.

3.3 Моніторинг правових інструментів підвищення ефективності єврорегіональної співпраці

У ході реалізації НДР, як уже зазначалося, зосереджувалась увага на аналізі правових інструментів, спроможних підвищити ефективність єврорегіональної співпраці. Одним з таких інструментів визначено Європейську групу з територіальної співпраці, яка спроможна зробити єврорегіональне співробітництво між сусідніми регіонами України, Словаччини, Угорщини та Румунії більш ефективним [18].

Для того, щоб подолати перешкоди, які заважають територіальній співпраці, Європейським Парламентом та Радою в 2006 році було прийнято Положення про Європейську групу з територіальної співпраці. Вона є інструментом, який дозволяє державним структурам ряду держав-членів (а також не-членів ЄС) зібратися разом і створити структуру, яка має статус юридичної особи згідно з законодавством ЄС. Це є важливим інструментом єврорегіонального співробітництва, яке є частиною поточної Політики згуртування ЄС. З 2006 року були створені 26 Європейських груп з територіальної співпраці.

Транскордонне співробітництво між сусідніми регіонами України, Словаччини, Угорщини та Румунії, якщо воно здійснюється за допомогою інструменту Європейської групи з територіальної співпраці, може сприяти підвищенню ефективності співпраці. Створення спільних угруповань зі статусом юридичної особи і здатних діяти в інтересах своїх членів - регіональних і місцевих властей, з яких воно склада-

---

ється, в змозі більш ефективно вирішувати транскордонні проблеми спільнот, що живуть на території сусідніх регіонів України, Словаччини, Угорщини та Румунії. Конвенція Європейської групи з територіального співробітництва між Україною, Словаччиною, Угорщиною та Румунією може створити власні органи співробітництва із законодавчими, виконавчими та контрольними повноваженнями. Законодавчий орган підрозділу надрегіонального співробітництва повинен представляти волю громадян сусідніх регіонів, шукати розв'язання транскордонних проблем з метою поліпшення умов життя в регіонах і співробітництва з метою зменшення відмінностей між рівнями розвитку різних регіонів. ЄГТС між Словаччиною, Україною, Угорщиною та Румунією може набувати і відчужувати рухоме і нерухоме майно і наймати персонал, і може бути стороною в судовому розгляді.

Це могло б сприяти усуненню перешкод і ліквідації розподільчих факторів. А також звести значення кордонів між Словаччиною, Угорщиною та Румунією як членів ЄС, з одного боку, та Україною, з іншого боку, до просто "адміністративних". Звичайно, причини, з яких був створений східний кордон ЄС з високим рівнем захисту (наприклад, боротьба з організованою злочинністю) повинні братися до уваги. Реалізація єврорегіонального співробітництва між сусідніми регіонами України, Словаччини, Угорщини та Румунії за допомогою інструменту ЄГТС буде повною мірою відповідати одному з основних принципів, що регулюють функціонування ЄС, – принципу субсидіарності, який потребує доносити процес прийняття рішень якомога ближче до громадян.

Європейська група з територіальної співпраці є юридичним інструментом, який може служити досягненню цілей транскордонного співробітництва між сусідніми регіонами України, Словаччини, Угорщини та Румунії, як, наприклад, поліпшення транспортних зв'язків, екології, освіти, транскордонного ринку праці (адекватне знання можливостей ринку, експортні можливості), програм досліджень і розробок, туризму.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблем, пов'язаних з формуванням концептуальних та інституціональних засад єврорегіонального співробітництва України, дозволило дійти таких висновків:

1. Для України, яка інтегрується в європейські процеси, міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу є одним із найважливіших пріоритетів.

2. Основні структури єврорегіонального співробітництва охоплюють єврорегіони, міжнародні асоціації прикордонних територій тощо. Узагальнення світового досвіду діяльності таких структур свідчить, що основна їх роль полягає у розробленні стратегії, спільного бачення розвитку транскордонного регіону, визначенні пріоритетів та забезпеченні їх фінансування, а також подальшому моніторингу реалізації завдань.

3. Інституційне забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва передбачає функціонування основних та допоміжних організацій і структур, що забезпечують координованість дій суміжних прикордонних територій та реалізують завдання їх спільного розвитку як своєрідної територіально-суспільної системи.

4. На сучасному етапі розвиток інституційного забезпечення єврорегіонального співробітництва виходить на вищий його рівень – єврорегіонів. Їх створення відбувається шляхом підписання угод про співробітництво між органами місцевої влади прикордонних територіальних одиниць.

5. Існуюче інституційне забезпечення єврорегіонального співробітництва не формує цілісну багаторівневу систему його регулювання. Окремі його складові працюють неузгоджено. Така ситуація характерна як для організаційної структури єврорегіонів, так і для системи інформування населення.

---

6. Аналіз правового статусу єврорегіонального співробітництва України з сусідніми прикордонними державами у взаємозв'язку з глобалізаційними та інтеграційними процесами свідчить на користь пріоритетності створення концептуально оновлених ефективних організаційно-правових та інституційних механізмів.

7. Актуальною є проблема формування організаційно-правових та інституційних ефективних механізмів єврорегіонального, а також міжтериторіального співробітництва через реформування органів місцевого самоврядування та перерозподіл повноважень між центральними владними структурами на користь територіальних общин або місцевих влад.

8. Діалектика регіонального розвитку та єврорегіонального співробітництва в останні роки засвідчує трансформацію пріоритетів держави, яка характеризується відповідною переорієнтацією від політики державної підтримки до політики стимулювання розвитку регіонів. З цією метою розробляється низка нормативно-правових актів, що становлять основу нової національної системи формування конкурентоспроможності та стимулювання регіонального розвитку.

9. Доведено, що створення, розвиток і підтримання загального інституційного капіталу в транскордонних регіонах є неодмінною умовою ефективної співпраці сусідніх країн. Зроблено висновок щодо того, що регіональні і центральні органи влади повинні звернути особливу увагу на гармонізацію законів і процедур в усіх областях єврорегіонального співробітництва, тобто йдеться про необхідність створення єдиної транскордонної інформаційної системи, законів, адміністративних процедур і організації функціонування уряду і співпрацюючих установ. Прикладом побудови спільного інституційного капіталу на міжнародному рівні може бути гармонізація законів, процедур та інститутів у Європейському Союзі.

---

10. Незважаючи на конкретні рішення центральних органів влади України стосовно розвитку єврорегіонального руху, суттєвих зрушень у цій діяльності впродовж останніх років не відбулося. Навпаки, досліджувана діяльність не була підготовлена до розширення ЄС і безпосереднього наближення кордонів Євросоюзу до України. Зокрема єврорегіони не змогли адаптуватися до нових умов роботи і вийти за рамки переважно декларативно-політичного співробітництва. Тому система єврорегіональної співпраці України в цілому потребує серйозної трансформації.

11. Стан транскордонних відносин, взаємна зацікавленість у співпраці дозволяють визначити інтеррегіональне та транскордонне співробітництво України і ЄС як форму реалізації моделі структурної інтеграції, що базується на поглибленні співпраці в найбільш перспективних секторах і галузях економіки регіонів країн. Для цього передусім необхідно: визначити пріоритетні напрями активізації співпраці; удосконалити інституційне забезпечення процесів співробітництва; у сферах інтеррегіонального і транскордонного співробітництва децентралізувати владні повноваження держави та розширити їх для місцевих органів влади.

12. Через своє геополітичне становище, ресурсний та економічний потенціал Україна скоріше виступає потенційним суперником, ніж партнером Європейського Союзу. Значною мірою це стосується і Росії. Така ситуація дозволяє Україні сформуванню (а в історичному контексті скоріше поновити) унікальний геополітичний статус «супер-транзитної» країни і потужного регіонального лідера. Втім, такі спроби України будуть постійно стикатися з активної протидією як з боку Росії, так і ЄС, і вимагатимуть значних реформ в усіх сферах суспільних відносин.

13. Вплив процесів глобалізації на формування та реалізацію державної політики України ще не усвідомлюється достатньою мірою ані державою, ані вітчизняною наукою, але він, поза сумнівом, існує і зростає. Ефективність реакції системи державного управління на зростаючий вплив про-

---

цесів глобалізації, фактично – на нові виклики світового інтеграційного процесу, залежить від спроможності системи вчасно виявити цей вплив і до нього адаптуватися. Головною ж умовою оптимізації державної євроінтеграційної політики є не лише виявлення і реагування, а, перш за все, активне формування регіональних факторів євроінтеграційного впливу.

14. Регіональний соціум і громадянське суспільство інертно налаштовані до поточних і можливих ризиків, безпосередньо пов'язаних з питаннями національної безпеки України. Сусідні держави під виглядом підтримки євроінтеграційного курсу України і нагальних потреб транскордонного співробітництва, начебто притаманних «об'єднаній Європі», здійснюють легальний і тіньовий тиск для просування власних інтересів у прикордонних регіонах, зокрема у Закарпатті.

15. Для оптимізації державної євроінтеграційної політики, в тому числі такого її пріоритетного напрямку, як міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу, та механізмів її реалізації запропоновано використовувати логіко-аналогову модель, в основу якої покладено критерій оптимальності. Відповідно до нього, формуючи конкретні напрями державної євроінтеграційної політики, слід узгодити внутрішні потреби і можливості, а також потреби європейського середовища політики і глобалізаційні впливи. За цим критерієм оптимальним буде той напрям державної євроінтеграційної політики, реалізація якого, принаймні, не шкодить інтересам жодного з її учасників і не суперечить глобалізаційним тенденціям.

Перелік посилань

1. Філософія інтеграції: монографія /І.В.Артюмов, В.Д.Бондаренко, О.М.Ващук; за заг. ред. В.Д.Бондаренка та Ф.Г.Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. — 544 с. – («Євроінтеграція: український вимір»; Вип.18).
2. Артюмов І.В. Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи: навчальний посібник /І.В.Артюмов, О.М.Ващук. – Ужгород: МПП «Гражда», 2013. – С.65-66.
3. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 560 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16).
4. Підвищення якості освіти в університетах: спецвипуск збірника наукових праць "Геополітика України: історія і сучасність /ред. кол. Ващук Ф.Г., Ткач Міхал, Передрій О.С. та ін. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 446 с.
5. Артюмов І.В., Ващук О.М. Концептуальні і правові основи формування європейського освітнього простору: навчальний посібник /за ред. Ф.Г.Ващука, В.І.Лугового. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 568 с.
6. Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м.Ужгород, 20 квітня 2012 р. /Відп. ред. І.В.Артюмов. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 364 с. (Серія "Євроінтеграція: український вимір"; Вип.19).
7. Мірошніков Д. Єврорегіональне співробітництво: практичні засади формування і впровадження /

Дмитро Мірошніков //Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.). – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.156.

8. Динис Г.Г. Інституціональне й організаційно-правове забезпечення єврорегіонального співробітництва України /Г.Г.Динис //Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.). – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.112.
9. Офіцинський Р.А. Національні інтереси сучасної України у прикордонні, пов'язаному із Закарпаттям /Р.А.Офіцинський //Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.). – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.203.
10. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.7. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 332 с.
11. Артьомов І.В. Концепції міжнародних відносин у глобальному вимірі сучасності: інтеграційний аспект /І.В.Артьомов //Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.7. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.10-36.
12. Динис Г.Г. Міжнародно-правові засади геополітики України у контексті процесів глобалізації системи міжнародних відносин /Г.Г.Динис //Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.7. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.37-52.
13. Артьомов І.В. Сучасні концепції міжнародних відносин /І.В.Артьомов //Вісник Луганського на-

---

ціонального університету ім.Т.Шевченка (Історичні науки). – 2012. – №6 (241). – С.5-11; Гомонай Н.О. Багатовекторна зовнішня політика – необхідна умова реалізації нової геостратегії України після президентських виборів /Н.О.Гомонай // Вісник Луганського національного університету ім.Т.Шевченка (Історичні науки). – 2012. – №6 (241). – С.137-144; Гомонай Н.О. Вплив в процесі глобалізації на формування геополітичної стратегії України /Н.О.Гомонай //Науковий вісник Волинського національного університету ім.Л.Українки (Історичні науки). – 2012. – №10 (235). – С.30-34.

14. Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому східному кордоні Європейського Союзу: спецвипуск збірника наукових праць "Геополітика України: історія і сучасність". – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – 342 с.
15. Моделі і механізми регулювання євро регіонального співробітництва України: монографія / За заг. ред. І.В.Артюмова, О.М.Вашук, О.М.Руденко. – Ужгород: МПП «Гражда», 2013. – 612 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип. 21).
16. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 10 /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Методологія та інструментарій соціологічного аналізу транскордонного співробітництва», м. Ужгород, 24-25 січня 2013 р. – Ужгород: ЗақДУ, 2013. – 256 с.
17. Оленський Й. Людський, соціальний, інституціональний капітали як фактори синергії економічного розвитку транскордонних регіонів у наукоміській економіці //Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 10 /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Методологія та інструментарій соціологічного аналізу

транскордонного співробітництва», м. Ужгород, 24-25 січня 2013 р. – Ужгород: Закарпатський державний університет, 2013. – С.34-55.

18. Бенко Р. Європейська група з територіальної співпраці як юридичний інструмент просування ефективності прикордонного співробітництва між сусідніми регіонами Словаччини, України, Угорщини та Румунії / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 10 // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Методологія та інструментарій соціологічного аналізу транскордонного співробітництва», м.Ужгород, 24-25 січня 2013 р. – Ужгород: Закарпатський державний університет, 2013. – С.214-225.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР.....	5
Стан реалізації Плану дій «Україна-ЄС» на 2005-2007 рр.: проблеми, перспективи	6
Вступ до СОТ – важливий етап євроінтеграції України до європейської спільноти	18
Україна на шляху до Світової організації торгівлі: реалії та перспективи	34
Наукові розробки проблематики євроінтеграції – важлива складова входження України в європейський простір.....	52
Євроінтеграційні аспекти сучасної української політики...	65
Перезавантаження українсько-євросоюзівських взаємовідносин – вимога часу	83
Трактування терміну «євроатлантична інтеграція»	97
Liberalization of visa regime by the European Union as a necessary precondition for the efficient transborder cooperation	102
На шляху до безвізового режиму ЄС і України: моніторинг проблеми.....	111
Visa-free entry EU and Ukraine: the monitoring of problems	119
Актуальні аспекти вибору напрямку єврорегіонального співробітництва в контексті досвіду Вишеградської четвірки: Україна між ЄС та Росією	125
Виконання Україною Плану дій з лібералізації ЄС візового режиму: перші успіхи та виклики.....	138
Інноваційний потенціал транскордонного співробітництва в євроінтеграційній стратегії України	145

РОЗДІЛ II. ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ	161
Україна на шляху до Світової організації торгівлі: актуальні проблеми дослідження.....	162
Прагнення України приєднатись до ПДЧ і ставлення населення до вступу в НАТО	181
Сучасні концепції міжнародних відносин.....	222
Гносеологія конфліктогенних чинників у сучасних українсько-румунських відносинах.....	232
Еволюція поглядів на єдиний «Старий світ»: історичний огляд.....	244
Стан, проблеми і перспективи українсько-румунських відносин	255
Євроінтеграційний аспект української геополітики на сучасному етапі.....	268
Угорсько-українське співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу	289
Концепції міжнародних відносин у глобальному вимірі сучасності: інтеграційний аспект	299
Роль інституту в організації досліджень за основними напрямками діяльності ЗакДУ в контексті євроінтеграції	321
Звіт про науково-дослідну роботу НН Інституту євроінтеграційних досліджень УЖНУ	327

Наукове видання

І.В. АРТЬОМОВ

**ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових статей

У 2 книгах

Книга 1

Укладач:
А.В.Гусь

Коректура Т.М. Алексеєва
Комп'ютерна верстка та обкладинка А.І. Бродич

Підписано до друку __.06.2014 р. Формат 60x84/16
Тираж __

Оригінал-макет виготовлено
в редакційно-видавничому відділі видавництва УжНУ «Говерла»
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89 А,
тел./факс (03122) 66-20-51, dep-editors@uzhnu.edu.ua

Віддруковано ПП «АУТДОР - ШАРК»
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.
тел.: 3-51-25, e-mail: office@shark.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року